

23—24 mars

Debatter m. m.

Tisdagen den 23 mars

	Sid.
Svar på frågor av:	
herr Eliasson i Moholm ang. beskattningen av varor för användning inom svenska frihamnsområden	3
herr Rimmerfors ang. innebörden av direktiven för abortutredningen	4
herr Werner ang. bedömningen huruvida åtgärd skall företagas mot pornografisk litteratur	6
herr Werbro ang. järnvägsdriften på sträckan Halmstad—Vislanda	8
herr Nilsson i Agnäs ang. säkerhetssynpunkter på privatflyget	10
herr Nilsson i Bästekille ang. statsbidragen till lekskolor	11
Svar på interpellationer av:	
herr Göransson ang. underhållet av teleutrustningar m. m.	13
herr Franzén i Träkumla ang. hamnförhållandena på Gotland	16
herr Lorentzon ang. överlämnande till republiken Island av i Sverige förvarade isländska sagohandskrifter	19
Interpellation av herr Johansson i Skärstad ang. åtgärder mot alkoholmissbruk inom försvaret	26
Meddelande om enkel fråga av herr Wikner ang. jaktvårdsavgiftens storlek	27

Onsdagen den 24 mars fm.

Meddelande ang. de närmaste plena	29
Utrikes- och handelspolitisk debatt	29

Onsdagen den 24 mars em.

Utrikes- och handelspolitisk debatt (forts.)	107
Rätt till avdrag vid beskattningen för periodiskt understöd till studerande och för studiekostnader m. m.	112
Beräkningen av semester i vissa fall, m. m.	124
Avskaffande av karensdagarna vid ersättning från försäkringskassa	126
Ersättningen vid tvångsingripande enligt naturvårdslagen, m. m.	131
Meddelande ang. besök på Kungl. Teatern	133
Rätten att besluta om jaktvårdsområde	133
Forskning rörande ungdomens situation i dagens samhälle	137
Bekämpande av narkotikahandeln	142
Upprättande av fasta diplomatiska förbindelser med Tyska demokratiska republiken	143
En internationell fredskår i FN:s regi	146
Tillskapande av nedrustningszoner	146

	Sid.
Meddelande om enkla frågor av:	
herr Fridolfsson i Stockholm ang. förutsättningarna för tryckfrihets- åtal i vissa fall	148
herr Gustafsson i Stenkyrka ang. undantagande av Gotland från avi- serad höjning av flygplatsavgifterna	148
herr Elmstedt ang. de höjda fastighetstaxeringsvärdenas inverkan på inkomstprövade tillägg till studiebidrag	148
herr Nordstrandh ang. verksamheten inom planeringsrådet för ut- bildningsfrågor	148

Samtliga avgjorda ärenden

Onsdagen den 24 mars fm.

Val av ombud och suppleanter i Europarådets rådgivande församling	28
Val av valmän och suppleanter för utseende av fullmäktige i riksban- ken och riksgäldskontoret med suppleanter	28

Onsdagen den 24 mars em.

<i>Bevillningsutskottets</i> betänkande nr 14, om rätt till avdrag vid beskatt- ningen för periodiskt understöd till studerande och för studiekost- nader m. m.	112
<i>Första lagutskottets</i> utlåtande nr 10, ang. lag om polisregister m. m. . . .	124
<i>Konstitutionsutskottets</i> utlåtande nr 8, ang. lag om polisregister m. m. . .	124
<i>Bevillningsutskottets</i> betänkande nr 9, ang. lag om polisregister m. m. . .	124
<i>Andra lagutskottets</i> utlåtande nr 19, ang. beräkningen av semester i vis- sa fall, m. m.	124
— nr 20, ang. vårdbidragen till handikappade barn	126
— nr 21, om avskaffande av karensdagarna vid ersättning från försäk- ringskassa	126
— nr 23, om kontroll av livsmedelsförsäljningen på båtar i internor- disk trafik	131
— nr 25, om slopande av åldersgränsen för invaliditetstillägg	131
<i>Tredje lagutskottets</i> utlåtande nr 6, om inrättande av särskilda natur- vårdsdomstolar, ang. ersättningen vid tvångsingripande enligt na- turvårdslagen och om allemansrätten	131
— nr 8, ang. köp av skog på rot	133
— nr 9, ang. rätten att besluta om jaktvårdsområde	133
— nr 10, ang. företräde till bearbetning av stenkolshandigheter	137
<i>Allmänna beredningsutskottets</i> utlåtande nr 5, om forskning rörande ungdomens situation i dagens samhälle	137
— nr 6, om nya former för hedersbevisning för lång och trogen tjänst inom det statliga verksamhetsområdet	142
— nr 7, om inventering av vissa personalvårdande anordningar inom den statliga förvaltningen	142
— nr 8, om åtgärder för att förebygga inbrottsstöld	142
— nr 9, om bekämpande av narkotikahandel	142
<i>Utrikesutskottets</i> utlåtande nr 1, om upprättande av fasta diplomatiska förbindelser med Tyska demokratiska republiken	143
— nr 2, om en internationell fredskår i FN:s regi	146
— nr 3, om tillskapande av nedrustningszoner	146

Tisdagen den 23 mars

Kl. 15.30

§ 1

Herr talmannen tillkännagav, att till kammaren överlämnats Kungl. Maj:ts skrivelse, nr 86, angående muntligt meddelande till riksdagen.

Av denna skrivelse, som nu föredrogs och lades till handlingarna, inhämtades, att Kungl. Maj:t prövat lämpligt, att i den i § 56 riksdagsordningen stadgade ordningen till riksdagen gjordes meddelande rörande Sveriges utrikes- och handelspolitik, samt förordnat, att meddelandet skulle framföras i andra kammaren av ministern för utrikes ärendena Nilsson och i första kammaren av statsrådet och chefen för handelsdepartementet Lange.

Herr talmannen tillkännagav, att ifrågavarande meddelande komme att lämnas vid början av kamrarnas sammanträden onsdagen den 24 innevarande mars kl. 10.00.

§ 2

Svar på fråga ang. beskattningen av varor för användning inom svenska frihamnsområden

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet STRÄNG, som yttrade:

Herr talman! Herr Eliasson i Moholm har frågat mig om jag uppmärksammat, att leverans av varor för användning inom svensk frihamn, t. ex. byggnadsvaror, medför skattskyldighet till allmän varuskatt för svensk leverantör men inte för utländsk. Jag vill svara följande.

Denna skillnad i beskattningen följer av, att enligt frihamnsförordningen nå-

gon förtullning i regel inte sker av varor, som från utlandet införes för användning inom frihamnsområdet. Vid tillkomsten av den allmänna varuskatten uppmärksammade man att skattefrihet vid tullfri import i vissa fall kunde missgynna svensk produktion. I 1959 års varuskatteproposition framhöll jag, att det påtalade förhållandet var av begränsad betydelse och att det fick ankomma på Kungl. Maj:t att utnyttja den allmänna befogenheten att medge befrielse från eller återbäring av allmän varuskatt, om det i särskilda fall fanns anledning härtill. Samma befrielse eller återbäring bör kunna komma i fråga även vid leveranser av svenska varor för användning i frihamn.

Vidare anförde

Herr ELIASSON i Moholm (h):

Herr talman! Jag ber att till chefen för finansdepartementet få framföra ett tack för svaret på min fråga. Den aktualiserades givetvis av ett speciellt fall; ifrågavarande svenske leverantör hade en såvitt jag förstår förmånlig offert, men i och med att omsättningsskatten skulle läggas på hans pris, så kom han i ett väsentligt sämre läge. Nu visar det sig att Kungl. Maj:t har befogenhet att befria leverantören från denna skatt. Därmed slipper man ifrån den diskriminering som i varje fall jag såg i denna företeelse.

Jag har tidigare gjort den reflexionen att om statsrådet varit mera positiv till mervärdeskatten, så hade det, herr talman, funnits ett mycket enkelt sätt att lösa detta problem.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 3

Svar på fråga ang. innebörden av direktiven för abortutredningen

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet KLING, som yttrade:

Herr talman! Som svar på herr Rimmerfors' fråga om innebörden av direktiven för den nya abortutredningen får jag svara, att det avsnitt av direktiven, som herr Rimmerfors åsyftar, innebär, att utredningen bör syfta till en ytterligare liberalisering av abortlagstiftningen i den riktningen att kvinnans egen inställning i abortsituationen skall tillmätas ökad betydelse. I direktiven diskuteras olika vägar att gå fram på. En av dessa skulle innebära en ytterligare differentiering av bedömningen under olika perioder av havandeskapet. Kvinnan skulle därvid *i princip* få rätt att under ett mycket tidigt graviditetsstadium själv bestämma, om hon vill föda det väntade barnet. Men det utsäges också klart att utredningen är oförhindrad att pröva också andra lösningar än de i direktiven antydda.

Vidare anförde:

Herr RIMMERFORS (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet för svaret.

När jag frågade justitieministern, om han ville bekräfta att direktiven för abortutredningen icke innebar något förord för rätt till fri abort, så var mitt motiv givetvis, att jag hoppades få en sådan bekräftelse. Jag vägrade tro att Sveriges justitieminister avsett att ge förord för fria aborter. Å andra sidan fann jag, liksom många andra, direktiven så dubbeltydiga till sin formulering att det kunde uppstå tveksamhet om tolkningen.

Om justitieministern alltså icke haft för avsikt att förordna fria aborter, har han haft oturen att bli missförstådd av två helt olika meningsriktningar. De

kulturradikala abortivrarna har med förtjusning inkasserat antydningarna att kvinnan själv skulle få avgöra om hon vill föda sitt barn eller inte, bara avgörandet träffades tillräckligt tidigt. I en artikel i Aftonbladet heter det om statsrådets skrivning: »De raderna för tankarna till det system som praktiseras i Polen och andra östeuropeiska stater, där kvinnan själv fattar det slutliga avgörandet intill tolfte veckan av graviditeten.»

Å andra sidan, herr talman, har stora skaror i vårt land av helt annan motsatt åskådning läst in samma mening i statsrådets ord men med helt andra känslor; de har känt oro.

Om statsrådet har missuppfattats, så har i varje fall två diametralt motsatta meningsriktningar uppfattat direktiven på samma sätt. Då har man anledning att fråga författaren själv hur han vill bli tolkad, och om han verkligen har menat något så alarmerande som dessa två olika grupper har fattat det.

Det heter i justitieministerns direktiv: »Enligt min mening är tiden nu inne att överväga om en ytterligare liberalisering bör ske.» Detta behöver inte med nödvändighet tolkas som ett förord för fria aborter, och jag har inte heller gjort det. Det står *om*, inte *att* en ytterligare liberalisering bör ske. Dessutom kan det vara fråga om förändringar inom de nuvarande indikationernas ram.

Svårare är det att komma till rätta med det fortsatta resonemanget, och jag erkänner, herr justitieminister, att det oroar mig mest. Statsrådet säger i alla fall uttryckligen: »Många skäl talar för att kvinnan under ett mycket tidigt graviditetsstadium i princip får rätt att själv bestämma, om hon vill föda det väntade barnet.» Ja, det står verkligen »det väntade barnet!»

Denna syn på abortproblemet står, som Aftonbladet säger, helt i överensstämmelse med det polska systemet. Under alla våra debatter här i kammaren och i utskotten om rättmätigheten av olika indikationer har vi ändå varit

Svar på fråga ang. innebörden av direktiven för abortutredningen

överens om nödvändigheten av medicinalstyrelsens prövning och läkarnas utlåtande. Om den mening, som jag tyvärr måste läsa ut ur justitieministerns ord, bleve lag, behövdes ju före ett visst antal fosterveckor ingen som helst medicinalstyrelsens prövning för att släcka människoliv. Jag kan inte säga att den utvecklingen står i god överensstämmelse med den respekt för livet — den vördnad för livet, för att tala med Albert Schweitzer — som ändå hittills kännetecknat västerländsk människoupfattning och svensk samhällspraxis.

Trots att den fria abortens propagandist är högröstade och har väldiga massmedia till sitt förfogande, står det väl ändå klart för oss att väsentliga delar av vårt folk inte bejakar denna s. k. utveckling. Jag kan inte heller tänka mig att det i Sveriges riksdag skulle finnas stöd för en sådan uppfattning. Den partigrupp jag tillhör, folkpartiets riksdagsgrupp, uttalade sig 1963, då frågan om aborterna senast var aktuell, enhälligt mot fria aborter. Jag tror att den inställningen svarar mot en mycket bred och ansvarsmedveten opinion ute i landet.

Låt oss gärna, herr talman, se över lagbestämmelserna så som justitieministern har föreslagit i direktiven för sin utredning. Och låt oss främst av allt inrikta oss på ett effektivare abortförebyggande och ett mera aktivt utnyttjande av möjligheterna att skaffa goda adoptivhem åt ovälkomna små. Men låt oss slå vakt om livets helgd!

Sammanfattningsvis kan jag säga om svaret, som kom i mina händer just då jag gick upp i talarstolen, att justitieministern inskränker sig till att bekräfta riktigheten av mina citat ur direktiven. Jag kan inte inse att han direkt svarat på min fråga, om hans uttalanden är att uppfatta som ett förord för fria aborter. Justitieministern ställer alla vägar öppna; han har inte på något sätt tagit tillbaka eller mildrat intrycket av dessa båda satser, som har ska-

pat en betydande oro i landet. Frågan är således alltså obesvarad.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet KLING:

Herr talman! När jag övervägde det svar jag skulle lämna på herr Rimmerfors' fråga, funderade jag ett tag på om jag bara ordagrant skulle läsa upp de avsnitt i direktiven det här gäller, och jag ångrar nu att jag inte gjorde det. Jag tror att en hel del missförstånd i den offentliga debatten har uppkommit just på grund av att direktiven i detta avseende kanske blivit litet knapphändigt refererade. Men jag tror att den väsentligaste orsaken till att debatten kanske varit något förvirrad och att, som herr Rimmerfors sade, två olika meningsriktningar har uppfattat formuleringarna på diametralt motsatt sätt är att man tolkar ordet fri abort på olika sätt. I de länder, vilkas lagar och rättstillämpning vi känner till, existerar det över huvud taget inte någonting som man skulle kunna kalla fri abort. Man talar om den fria aborten i Polen, men det är ingalunda så att kvinnan bara kan gå och beställa en abort precis som hon beställer vilken annan behandling som helst. Förfarandet är reglerat i polsk lag på så sätt, att kvinnan inom en viss tidrymd kan infinna sig hos en läkare och begära att få ett intyg för abort. Om hon åberopar sociala indikationer får hon redogöra för sin situation. Läkaren är skyldig att godta hennes uppgifter; han behöver inte forska beträffande uppgifternas riktighet. Men han får inte utföra aborten, utan han skall bara utfärda intyg, huruvida aborten är tillrådlig eller inte. Därefter har kvinnan att vända sig till annan läkare som skall utföra ingreppet.

Aborterna är alltså inte helt fria ännu i de länder där man säger att aborterna är fria.

I direktiven sägs det, att om man skall låta kvinnan bestämma själv i princip under ett mycket tidigt gravid-

Svar på fråga ang. bedömningen huruvida åtgärd skall företagas mot pornografisk litteratur

tetsstadium, får man även med denna principiella utgångspunkt uppställa särskilda villkor, t. ex. i syfte att skapa garantier mot obehörig påtryckning. Om man tar hänsyn till detta tror jag alltså att de olika delarna av direktiven inte behöver strida mot varandra.

Att man intar den ståndpunkten att kvinnan själv bör få betydligt större inflytande är helt naturligt med hänsyn till den utveckling vi nu står inför. Eftersom tekniken när det gäller preventivmedlen och deras användning har kommit så långt och utvecklas så snabbt, att vi inom några få år enligt min uppfattning kommer att ha sådana medel att det blir svårt att säga om de är konceptionsförhindrande eller fosterfördrivande, är det väl då högst naturligt att kvinnan får ett avgörande inflytande.

Herr RIMMERFORS (fp):

Herr talman! Jag delar helt justitieministerns uppfattning att hans kortfattade formuleringar kan inbjuda till misstolkningar.

När han emellertid säger att »många skäl talar för att kvinnan under ett mycket tidigt graviditetsstadium i princip får rätt att själv bestämma om hon vill föda det väntade barnet», syns det inte till mycket av vare sig medicinska eller juridiska rådgivare. Det kan bara uppfattas så att kvinnan kan vidta åtgärder för att avlägsna sitt barn före tolfte graviditetsveckan utan att det får någon rättslig påföljd. Hon måste självklart ha läkarhjälp, men det förefaller som om samhället inte lägger sig i saken i övrigt. Detta är en så stark förkortning av vad som eventuellt åsyftas att den inbjuder till missförstånd.

Justitieministern säger vidare att det egentligen inte existerar fri abort någonstans utan att läkare är inkopplade. Ja, det är väl tänkbart; i varje fall måste läkarna utföra ingreppen. Men det är dock en väsentlig principiell skill-

nad om man kriminaliserar tidiga aborter eller om man inte gör det. Även med all den humanitet som jag vill inlägga i bedömningen av dessa ömmande fall måste jag säga att vi står oss slätt om vi inte vidhåller respekten för människolivets helgd även på ett mycket tidigt stadium.

Sedan är det uppenbart att vi är överens på en punkt, nämligen att kvinnan inte skall vara enbart objekt för samhällets eller läkarvetenskapens handlande. Hon bör få ge sin mening till känna, och jag tror att det är mycket viktigt med rådgivning, samtal och förtroendefullt ömsesidigt meningsutbyte i dessa ytterst ömmande fall. Men jag vidhåller mina betänkligheter mot formuleringar som kan utnyttjas till så motsatta syften som formuleringarna i dessa abortdirektiv. Jag hoppas bara att de som skall följa direktiven vill låta sig vägledas av de principer som hittills varit kännetecknande för den västerländska världen i fråga om respekten för människolivet.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4

Svar på fråga ang. bedömningen huruvida åtgärd skall företagas mot pornografisk litteratur

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet KLING, som yttrade:

Herr talman! Som svar på herr Werners fråga angående principerna för ingripanden mot pornografisk litteratur får jag anföra följande.

Pornografiska tryckalster av olika slag är föremål för ständig och noggrann uppmärksamhet vid den granskning av tryckta skrifter som äger rum enligt tryckfrihetsförordningen. När det gäller att avgöra om en viss skrift sårar tukt och sedlighet, finns det inga all-

Svar på fråga ang. bedömningen huruvida åtgärd skall företagas mot pornografisk litteratur

mängiltiga normer att gå efter. Bedömningen får ske med utgångspunkt från rådande uppfattning i samhället. Ingripanden i form av åtal och konfiskation förekommer inte i någon större omfattning. Enligt den praxis som nu tillämpas sker sådana ingripanden bara i mycket grova fall. Härvid beaktas särskilt om framställningen har en sadistisk eller på annat sätt förråande karaktär. Huvudvikten läggs alltså på att motverka råhet och brutalitet. Givet är att man vid bedömningen inte kan bortse från skriftens allmänna litterära nivå.

Eftersom det i den allmänna debatten har framhållits att det främst gäller att skydda barn och ungdom mot olämpliga tryckalster, vill jag i detta sammanhang erinra om att vi nyligen har fått ökade möjligheter härtill. Jag syftar på den i brottsbalken upptagna bestämmelsen om straff för den som bland barn och ungdom sprider skrift eller bild som genom sitt innehåll kan verka förråande eller eljest medför allvarlig fara för de ungas sedliga fostran.

Möjligheterna att motverka olämplig litteratur genom lagstiftning och rättsliga åtgärder måste dock förbli begränsade. I annat sammanhang har jag i denna kammare framhållit svårigheterna att lagstifta mot brist på omdöme. Detsamma gäller i ännu större utsträckning på detta område. Även om jag själv tycker, att många av dessa alster, som uppenbarligen har tillkommit i syfte att utnyttja sensationslystnaden och publiceras i hägn av vår vidsträckta tryckfrihet, är i högsta grad osmakliga, anser jag, att man inte kan lagstifta med straffbud mot smaklöshet och tarvlighet.

Vidare anförde:

Herr WERNER (h):

Herr talman! Jag ber att få tacka justitieministern för svaret. Kanske får jag förutskicka att jag inte ställt den

na fråga av prästerlig prydhets, ty i egenskap av sjömanspräst och militärpräst har jag både sett och hört en hel del i denna genre. Men jag har med intresse och också uppskattning tagit del av justitieministerns svar. Jag finner nämligen att det i svaret ligger tveksamhet och att det inte är ett sådant där galant, aftontidningsmässigt svar som är populärt i detta sammanhang.

Sedan måste jag också säga att jag tror att justitieministern har gjort många svenskar djupt besvikna. Jag vet, att jag är talesman för tusen och åter tusen svenska föräldrar, vilka försöker fostra sina barn till riktiga och lyckliga människor men som i denna verkligt samhällsgagnande insats ofta saboteras av TV, film, press och nu senast av den pornografiska litteratur som sveper fram över vårt land. I detta läge borde verkligen svenska föräldrar ha rätt att räkna med stöd från högsta ort. Men nu har man där i stället godkänt en kvalificerad snusk-literatur och därmed legaliserat ett frestelsestryck, som kommer att bringa många unga människor på fall.

Det kan ju hända att kammarens ärade ledamöter inte faller i farstun för en litteratur, som emanerar från människors perversa fantasi, men tonåringar kan ta skada och därmed förlora chansen till »den högsta lycka på jorden» som vigselritualen talar om. Enligt uppgift från bokhandlarhåll är det i stort sett ungdomar och medelålders människor som köper denna litteratur. Jag vet väl att ett rättsligt ingripande lätt kan bli reklam för smörjan, men den hindras i alla fall från att sprida sig, och det kan för framtiden avhålla en och annan som spekulerar i pornografiska geschäft.

Sedan kan jag inte underlåta att säga att ett fast uppträdande här hade varit en reklam också för regeringen, och det hade ju inte skadat. När nu inte förfat-

Svar på fråga ang. järnvägsdriften på sträckan Halmstad—Vislanda

tare, förläggare, boktryckare och bokhandlare på något undantag när känner ansvar för vårt uppväxande släkte utan bara tänker på egen profit, borde man ingripa från högsta ort. Visst kan det vara frestande att ta hänsyn till den lilla kulturradikala gruppen, som gör sig bred och högröstad i vårt land, men det borde väl i all rimlighets namn ligga närmare till hands att ta hänsyn till andemeningen i grundlagen, som verkligen är ovanligt enkel för att vara lagtext då den talar om litteratur »som sårar tukt och sedlighet».

Då nu inte justitieministern finner anledning att med lagens hjälp stoppa sådan pornografisk litteratur som vi har fått bevittna under den senaste tiden, frågar man sig verkligen hur den litteratur skall se ut, som skall ha en chans att komma i konflikt med tryckfrihetsförordningens sedlighetsparagraf. Det senaste var en retorisk fråga!

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet KLING:

Herr talman! Retoriska frågor brukar inte besvaras, men herr Werner är välkommen upp på departementet, där vi kan visa honom åtskilliga sådana alster. Begreppet tukt och sedlighets-sårande är inte så enkelt och entydigt som herr Werner tycks tro; det är ett begrepp vilket, som jag sade i mitt svar, skiftar innehåll från ort till annan och från tid till annan. Vill herr Werner ha möjlighet att ingripa mot sådana alster som föranlett dagens debatt, måste herr Werner nog först se till att vår tryckfrihetsförordning skärpes. Men bränn inte fingrarna — jag har gjort det!

Om regeringen behöver någon reklam, tror jag att den hellre tar denna reklam på ett annat område än detta.

Herr WERNER (h):

Herr talman! Jag vill bara framhålla att jag rakt inte tror att man behöver skärpa lagstiftningen, utan man behö-

ver bara börja tillämpa den. Lagen finns väl till för att bli tillämpad.

Studerar man den litteratur som har kommit ut de senaste dagarna kan man inte undgå att tänka på den lagtext som jag nyss citerade. Den vill skydda människor, och detta är ju en av lagens uppgifter.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 5

Svar på fråga ang. järnvägsdriften på sträckan Halmstad—Vislanda

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet SKOGLUND, som yttrade:

Herr talman! Herr Werbro har frågat mig när man kan förvänta sig att ett beslut kan föreligga beträffande den fortsatta driften på SJ:s bandel Halmstad—Vislanda samt, om driften skall nedläggas, från vilken tidpunkt man kan beräkna att detta kommer att ske.

Järnvägsstyrelsens ansökan om tillstånd att lägga ned driften på järnvägs-linjen Halmstad—Vislanda är för närvarande under beredning i kommunikationsdepartementet. Sedan detta arbete, som bl. a. innefattar besiktning av trafikområdets vägnät, slutförts kommer sammanträden att hållas på berörda länsstyrelser. Därvid får företrädare icke bara för länsstyrelserna utan också för kommunerna, näringslivets organisationer och andra intressenter inom trafikområdet tillfälle att inför representanter för departementet framlägga sina närmare synpunkter på nedläggningsfrågan och därmed sammanhängande spörsmål. De sålunda framförda synpunkterna redovisas därefter för mig. Om ytterligare undersökningar därvid finnes påkallade utföres dessa och först därefter är ärendet klart för ett slutligt ställnings-tagande. Det noggranna och omfattande utredningsarbete, som jag finner nöd-

Svar på fråga ang. järnvägsdriften på sträckan Halmstad—Vislanda

vändigt för beslutet, är tidskrävande. För dagen kan jag därför inte ange någon exakt tidpunkt för beslutet. Jag bedömer det ändå som möjligt att beslutet skall kunna föreligga under senvåren.

Vidare anförde:

Herr WERBRO (fp):

Herr talman! Jag ber att till statsrådet Skoglund få framföra ett tack för svaret på min enkla fråga. Av detta svar kan jag dock konstatera att något beslut inte kan föreligga inom den närmaste tiden. Statsrådet beräknar visserligen att ett sådant beslut kan föreligga under senvåren, men med hänsyn till vad han framhöll i svarets första del beträffande sammanträden, som skall hållas med myndigheter inom det berörda området och de undersökningar och utredningar som kan bli påkallade efter sådana sammanträden, synes det mig att ett beslut tar åtskillig tid.

Det är här inte direkt fråga om järnvägsdriften och det underskott som den ger som är av speciellt intresse, utan det är mer en följdfråga till järnvägsdriftens bibehållande. För cirka två veckor sedan beslöt vägmyndigheterna att motorvägen, Europaväg 6, förbi Halmstad skulle påbörjas under sensommaren. Då motorvägen kommer att passera den berörda järnvägen kan det bli nödvändigt att vidta kostsamma byggnadsåtgärder för att möjliggöra detta. Skall järnvägen bibehållas är det givetvis nödvändigt att vidta åtgärderna. Skall järnvägen däremot nedläggas, bör man inte vidta dem.

Dessa kostnadskrävande åtgärder är bl. a. att man måste bygga en hög järnvägsbank, som kostar cirka $\frac{1}{4}$ miljon kronor; man måste bygga en järnvägsbro över motorvägen för en kostnad av cirka 300 000 kronor; fördyringen av trafikplatsen vid Växjövägen kommer att belöpa sig till cirka 200 000

kronor, och den ombyggnad av den planerade järnvägsbron till landsvägsbro, som blir nödvändig, kommer att kosta cirka $\frac{1}{4}$ miljon kronor. Den sammanlagda kostnaden för att motorvägen skall passera denna järnväg blir cirka en miljon kronor. Skall järnvägen nedläggas inom den närmaste tiden, är dessa utgifter helt onödiga och inte försvarbara.

Man skulle också kunna tänka sig ett uppskjutande av motorvägsbygget, men det skulle förhindra lösandet av frågan om de stora trafik hinder, som dragningen av Europaväg 6 genom Halmstad utgör, speciellt under sommartid. Det är därför av största betydelse att ett sådant beslut kan föreligga snarast för att man dels skall kunna undvika stora onödiga kostnader och dels kunna ge de planerande vägmyndigheterna möjligheter att fortsätta sitt arbete.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet SKOGLUND:

Herr talman! Jag vill säga till herr Werbro att det första sammanträdet, på länsstyrelsen, kommer att hållas, förmodar jag, bara inom några veckor. Vid detta sammanträde kommer vägförvaltningen att vara representerad. Vi är informerade om den problematik som interpellanten alldeles nyss tog upp, och det är givet att det just av den anledning som interpellanten framhöll är vår strävan att få det här beslutet så snabbt som möjligt för att man inte skall behöva riskera att i onödan lägga ut de kostnader som interpellanten omnämnde.

Jag tror för övrigt att vägförvaltningen avvaktar ett beslut, innan den vidtar några åtgärder för sådana byggnadsarbeten.

Herr WERBRO (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för hans senaste besked, ty det är viktigt att ett beslut kan komma till stånd snabbt, och vägmyndigheter-

Svar på fråga ang. säkerhetssynpunkter på privatflyget

na är speciellt angelägna om att statsrådet vidtar åtgärder så att det påbörjade planeringsarbetet inte förhindras. Som det nu är kan vägmyndigheterna inte fortsätta sin projektering av motorvägen.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 6**Svar på fråga ang. säkerhetssynpunkter på privatflyget**

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **SKOGLUND**, som yttrade:

Herr talman! Herr Nilsson i Agnäs har frågat mig om jag anser det ur allmänfarlighetssynpunkt försvarbart att privatflygare skall kunna lyfta trots avrådan från flygfältets personal på grund av exempelvis svårartade väderleksförhållanden.

En privatflygare skall inneha av luftfartsstyrelsen utfärdat certifikat. Detta förutsätter bl. a. att han har kännedom om de trafikregler, som han skall följa vid flygningen. Trafikreglerna föreskriver, att en privatflygare — liksom varje annan förare — skall inhämta och göra sig förtrogen med tillgängliga upplysningar rörande den avsedda flygningen innan denna påbörjas. Han skall bl. a. studera aktuella väderleksrapporter och prognoser. Vidare skall han ta hänsyn till bränslebehov och alternativa åtgärder, därest flygningen inte skulle kunna fullföljas såsom avsett.

Föraren skall också lämna en färdplan till trafikledningen, om han avser att flyga under väderleksförhållanden, som förutsätter instrumentflygning. Sådan färdplan skall godkännas av trafikledningen, men godkännandet avser enbart möjligheterna att genomföra flygningen med hänsyn till förekomsten av annan trafik.

Ansvar för att avgöra om en flygning kan eller bör genomföras med hän-

syn till rådande och förutsedda väderleksförhållanden vilar enligt trafikreglerna på föraren. Endast om flygningen skulle innefatta brott mot trafikreglerna kan trafikledningen vidta åtgärder för att förhindra start.

Det torde inte vara praktiskt genomförbart eller lämpligt att ändra nuvarande grunder för fördelningen av ansvaret mellan privatflygaren och trafikledningen. Denna ansvarsfördelning är också internationellt antagen och tillämpas utan undantag av alla stater, som är medlemmar av den internationella civila luftfartsorganisationen.

Vidare anförde:

Herr **NILSSON** i Agnäs (h):

Herr talman! Samtidigt som jag ber att få tacka statsrådet Skoglund för svaret konstaterar jag att han däri glädjande tydligt meddelar att bestämda regler finns samt att statsrådet enligt svaret inte tror på möjligheterna av en ändring av dessa. Jag ber dock att få anföra följande.

Om en expertis som verkligen är sakkunnig bedömer vädret vara svårt och flygförhållandena riskabla, så är det visserligen bra med en avrådan från att starta, men om det därtill är känt — såsom i ett aktuellt fall — att flygaren som just ämnar gå upp med ett plan är nybörjare och alltså relativt ovan, borde han inte då meddelas förbud mot att lyfta, åtminstone tills vidare? Eljest liknar det enligt min uppfattning, för att ta ett exempel, ett fall där en man som provat isen vid en överfart över en sjö eller en älv och av provet vet att isen är för svag för att bära en människa, blott avråder en person som vill gå över. Jag menar att det vore hans plikt att försöka hindra den som vill ge sig ut på isen. Och för en flygare som går upp under så svåra väderleksförhållanden, att flygplatsens ledning avråder honom från det, är det ju inte bara en privat sak. Han sätter inte bara

Svar på fråga ang. statsbidragen till lekskolor

sitt eget liv och eventuella passagerares på spel, utan han riskerar därigenom också att störta i bebyggt område, vilket dessutom kan föranleda arbete och kostnader vid efterforskning och bärgning, som nu senast inträffade vid Åland, där fyra svenskar omkom. Jag är av den uppfattningen att här kan och bör en ändring ske, trots att statsrådet säger att »det torde inte vara praktiskt genomförbart eller lämpligt att ändra nuvarande grunder för fördelningen av ansvaret mellan privatflygaren och trafikledningen».

Jag tackar än en gång för svaret.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet SKOGLUND:

Herr talman! Jag tror inte att det är så enkelt att ändra på ansvarsfördelningen, utan jag tror nog att man måste ha denna uppdelning.

Herr Nilsson i Agnäs menade att trafikledningen borde ingripa och förbjuda start under vissa förhållanden. Men detta skulle i omvänd ordning också innebära, att trafikledningen påtog sig ansvaret och släppte i väg en flygare under besvärliga väderleksförhållanden — och en olycka kan ju lätt inträffa. Av den anledningen menar jag att det ändå inte kan vara trafikmyndigheternas sak att ta ansvaret för detta. Föraren har fått de anvisningar han skall ha och sedan är det han själv, och inte trafikledningen, som avgör om han skall lyfta eller inte. Jag tror att man skulle komma in i en rad av ansvars-kollisioner om man skulle följa den anvisning, som herr Nilsson här har velat rekommendera, genom att företa en uppdelning av ansvaret.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 7

Svar på fråga ang. statsbidragen till lekskolor

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet ASPLING, som yttrade:

Herr talman! Herr Nilsson i Bästekille har frågat ecklesiastikministern om han vill medverka till att de kommuner, som infört lekskolor men ej kunnat erhålla lärare enligt gällande bestämmelser, ändock erhåller statsbidrag till verksamheten.

Frågan har överlämnats till mig för besvarande.

Något villkor om viss formell kompetens för personal vid lekskolor finns inte längre i statsbidragsbestämmelserna på området. Däremot innehåller stadgan för barnvårdsanstalter allmänna bestämmelser om personal och deras utbildning, och dessa gäller bl. a. för personalen vid lekskolor. Sedan den 1 juli 1963, då de nuvarande statsbidragsreglerna började tillämpas, har ingen framställning om statligt driftbidrag till lekskolor — och f. ö. inte heller till daghem — avslagits av socialstyrelsen på grund av att någon barnstuga stått under ledning av utbildad personal.

Vidare anförde:

Herr NILSSON i Bästekille (h):

Herr talman! Jag ber att få framföra ett tack till socialministern som har svarat på denna fråga.

Jag bör väl också säga att jag tycker det är rätt intressant att få veta — i slutet av svaret — att sedan juli 1963 ingen framställning om statsbidrag till lekskolor har avslagits. Då kan man kanske tycka som så: Vad frågar man då efter, när saken redan är så gott som reglerad? Jag vill därför inte undanhålla vare sig statsrådet eller kammaren följande upplysningar.

I min grannkommun har man just fått en sådan lekskola införd. När man först tog kontakt med socialstyrelsen lät denna förstå, att det nog skulle kunna gå för sig att inrätta lekskolan även om man inte skulle kunna få den utexa-

Svar på fråga ang. statsbidragen till lekskolor

minerade personal som egentligen skulle krävas. Vid senare förfrågningar fick man dock svaret, att det inte gick alls. Nu har kommunen själv startat denna lekskola, och då kan det väl ändå tyckas vara litet märkvärdigt att det inte skulle ha gått bra förut. Den som förestår lekskolan är utbildad barnsköterska. Hon har även två års praktik i en storstad, Malmö, varför hon väl bör ha fullgod utbildning för att sköta en sådan lekskola. I realiteten har hon också detta; den skötes alldeles utmärkt. Ingen gör någon anmärkning på det hela, utan föräldrarna är synnerligen belåtna över att denna lekskola har kommit till stånd. Det är därför med mycket stor tillfredsställelse jag kan resa hem och säga till mina vänner i min grannkommun, att jag nu har fått socialministerns ord på att det bara är att ansöka. Har man inte avslagit någon annan framställning sedan 1963, så skall väl inte heller de råka ut för den olyckan!

Jag tackar än en gång för svaret och för att vi fått klarhet i detta.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet ASPLING:

Herr talman! Jag skall inte diskutera enskilda fall här, men om herr Nilsson i Bästekille med den kommun han nämnde avser Brösarp vill jag framhålla att jag inte känner till att det över huvud taget har kommit någon ansökan därifrån.

Herr NILSSON i Bästekille (h):

Herr talman! Beträffande den kommun som socialministern nämnde kan jag meddela att man där, efter förfrågningar i socialstyrelsen — varifrån man senaste gången fick det negativa beskedet — ansett det utsiktslöst att söka statsbidrag innan man fått svar från statsrådets sida. Detta har jag nu fått, och jag skall låta det gå vidare.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet ASPLING:

Herr talman! Jag skall inte förlänga debatten härom. Herr Nilsson i Bästekille får väl ta kontakt med de berörda vännerna hemma för att informera sig om hur det varit, och jag kan också självfallet se till att det blir en dubbelkontroll.

Men jag begärde inte ordet för att säga detta, herr talman, utan för att göra ett tillägg. Herr Nilsson bör inte tolka in i mitt svar mer än vad som står i det. Självfallet måste socialstyrelsen pröva lämpligheten av den personal man på institutionerna avser att anställa, även om — det vill jag betona — hänsyn till den formella kompetensen i och för sig inte lägger hinder i vägen för erhållande av statsbidrag.

Herr NILSSON i Bästekille (h):

Herr talman! Jag skall inte lägga in mer i socialministerns svar än vad där står, nämligen att inget avslag givits sedan 1 juli 1963. Jag skall också se till att ansökan om statsbidrag lämnas in.

Ingen har trängts undan som har den formella utbildningen. Det går mycket bra för en person som har barnsköterskeutbildning med två års praktik att sköta en sådan befattning. Det var bara detta jag ville konstatera, och jag tror att socialministern och jag är fullkomligt överens.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 8

Herr talmannen meddelade, att fröken Ljungbergs fråga angående samarbetsnämndernas befogenheter beträffande utredningskanslier inom kommunblocken och herr Hermanssons fråga angående ökade möjligheter att behandla vissa njursjukdomar icke komme att besvaras vid dagens sammanträde.

Svar på interpellation ang. underhållet av teletrustningar m. m.

§ 9

Justerades protokollen för den 16 och 17 innevarande mars.

§ 10

Svar på interpellation ang. underhållet av teletrustningar m. m.

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet ANDERSSON, som yttrade:

Herr talman! Herr Göransson har frågat mig dels om behov enligt min uppfattning föreligger av en televerkstad i Växjö enligt nu gällande beläggningsplaner, dels vilken dimensionering av C-nivåpersonal som ligger till grund för statsverkspropositionen, dels vilka nya arbeten som kommer att tillföras centrala flygverkstaden i Arboga, dels om översyn av flygplanmotorn RM6C och underhåll av robot 68 (Bloodhound II) även i fortsättningen kommer att ske på centrala flygverkstaden i Arboga.

Jag vill med anledning härav meddela följande.

I prop. 1963:114 har jag redovisat min uppfattning angående de principer och riktlinjer som bör ligga till grund för den fredsmässiga teleunderhållstjänstens framtida organisation inom försvaret. Dessa innebär bl. a. en centralisering och en specialisering av det fredsmässiga underhållet av telemateriel till vissa för alla tre försvarsgrenarna gemensamma verkstäder. Mot bakgrund av den bedömda utvecklingen av teleunderhållsvolymen samt riksdagens beslut om utflyttning av Stockholms tygstations signalverkstad i Sundbyberg ansåg jag det vara nödvändigt att bygga en ny televerkstad och föreslog Växjö som en lämplig plats för denna. Denna verkstad borde, liksom även i framtiden övriga gemensamma verkstäder bl. a. flygvapnets centrala verkstad i Arboga, ledas av försvarets fabriksstyrelse. För att planlägga verk-

samheten i central instans inom de militära förvaltningarna borde tillkomma ett planeringsorgan — teleunderhållskontoret.

Riksdagen beslöt i allt väsentligt i enlighet med propositionen.

Det föreligger i dagens läge ingen anledning till en ändrad grundsyn i dessa frågor. Man kan emellertid konstatera att behovet av underhållsresurser för telemateriel icke har ökat i så snabb takt som man vid tiden för riksdagsbeslutet kunde befara. Detta är enligt min mening en lycklig utveckling bl. a. därför att anpassningen av teleunderhållet till de nya riktlinjerna kan ske i ett lugnare tempo, vilket även ger bättre möjligheter till utbildning av personal. Det ökade behovet av underhåll i framtiden motiverar emellertid fortfarande en utbyggnad av en central televerkstad i Växjö. Genom att utbyggnaden av denna verkstad anpassas till underhållsbehovets ökningstakt kan övergången till de nya principerna för fredsunterhållet av telematerielen ske utan att sysselsättningen vid redan befintliga centrala verkstäder äventyras.

Övergångstiden, dvs. tiden fram till den tidpunkt då den nya televerkstaden i Växjö är i full drift, kommer givetvis att erbjuda problem där det i första hand gäller att genom en riktig fördelning av objekt till olika centrala underhållsanstalter och med utnyttjande av nu existerande verkstäders kapacitet komma fram till rätt utbyggnadstakt för teleunderhållsverkstaden i Växjö. Bolagets ledning och teleunderhållskontoret samarbetar i dessa frågor och det föreligger enligt min mening goda förutsättningar för en smidig igångsättning av verksamheten i Växjö och därmed för en friktionsfri övergångsperiod i stort.

Frågan beträffande vilken dimensionering av C-nivåpersonal — dvs. personal vid de för försvarsgrenarna gemensamma centrala verkstäderna —

Svar på interpellation ang. underhållet av teleutrustningar m. m.

som ligger till grund för statsverkspropositionen är enligt min uppfattning icke helt entydig. Det är sålunda icke personalvolymen som ligger till grund för myndigheternas äskanden rörande medel för underhåll utan en bedömd arbetsvolym för det kommande budgetåret. Helt naturligt finns det dock planer och prognoser även beträffande personalvolymen vari utvecklingen på längre sikt har bedömts. Av dessa framgår enligt vad jag erfarit att man inte avser att minska den personal vid centrala flygverkstaden i Arboga, som sysslar med underhåll och översyn av telemateriel. Utvecklingen de senaste åren har också visat en icke obetydlig ökning av personalstyrkan inom detta verksamhetsområde vid denna verkstad.

Herr Göransson tar upp frågan rörande underhåll av fjärrskriftsmaskiner som ett exempel på den oro man inom flygverkstaden känner inför framtiden. Av propositionen 1963:114 framgår, att översyn av materiel av denna art avsågs äga rum i Växjö. Fr. o. m. den 1 januari 1965 hänvisas också underhållet av huvuddelen av försvarets fjärrskriftsmaskiner till denna verkstad. Överflyttningen berör ca 5 man vid flygverkstaden, som ursprungligen haft denna uppgift för flygvapnets fjärrskriftsmaskiner. Överflyttningen av dessa fem personer på andra arbetsuppgifter får ses mot bakgrund av att den totala personalstyrkan uppgår till omkring 1 500 man. Under de senaste åren har för övrigt översyn av flygplanroboten »Falcon» överförts från verkstaden i Malmslätt till Arboga och på så sätt mer än väl kompenserat bortfallet av underhåll av fjärrskriftsmaskiner.

I det sammanhanget kan även frågan om underhåll av robot 68 beröras. Enligt propositionen 1963:114 avsågs fredsmässigt underhåll och översyn av dessa robotar utföras i Växjö. Resurser för sådana arbeten finns emellertid i

dag icke vid denna verkstad, varför verksamheten t. v. bedrivs i Arboga.

Vad beträffar motoröversyner av flygmotorn RM6C planerar flygförvaltningen att dessa även i fortsättningen skall ske i Arboga.

Vidare anförde:

Herr GÖRANSSON (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet Andersson för det i stort sett lugnande svar jag erhållit på min interpellation. Beträffande en fråga, som för mig är den viktigaste för närvarande, har jag emellertid inte fått något svar, nämligen vilka nya arbetsuppgifter som kommer att tillföras centrala flygverkstaden i Arboga för att undvika friställande av teletutbildning och annan yrkeskunnig personal. Jag kan inte underlåta att ta kammarens tid i anspråk för att i någon mån försöka klarlägga vad som givit upphov till mina frågor.

För det första anser jag att man ser alltför litet positivt på frågan om de statliga företagens konkurrenskraft gentemot de privatägda. För det andra vill jag göra statsrådet uppmärksam på realiteter som i olika sammanhang påpekats och som inte överensstämmer med vare sig FATU-utredningen eller de uppgifter som lämnats kammaren i proposition 1963:114.

I en försvarsbudget på i runt tal 4 miljarder är det naturligtvis viktigt att medlen för varje del av vårt försvar förvaltas på sådant sätt att största möjliga effekt erhålles. Därmed råder väl inga delade meningar.

Det finns naturligtvis en hel del olika exempel på hur detta går till. Jag skall försöka ge en bild av hur man inom televerkstäderna försökt att i någon mån uppnå denna höga effekt inom vårt försvar. Försvarsministern säger i sitt svar till mig att CVA har 1 500 anställda. Det är riktigt, men jag vill här göra klart att dessa anställda inte sysslar med ett eller ett fåtal objekt, som förhållan-

Svar på interpellation ang. underhållet av teleutrustningar m. m.

det många gånger är inom den mekaniska industrien. Nej, antalet objekt är många, men antalet enheter av varje objekt är få. Så är förhållandet vad beträffar verkstäder av försvarsnatur. Man skulle kunna säga att de består av en massa småverkstäder som står under en gemensam ledning och inrymmer under samma tak eller i varje fall inom samma staket.

Låt mig, herr talman, ta en verkstadsavdelning på telesidan som ett exempel på hur det kan se ut. Den avdelning som jag närmast tänker på har till uppgift att göra översyn, justera och införa modifieringar på teletekniska mätinstrument som försvarsgrenarna förfogar över. Man kan räkna upp 800 å 900 olika typer av dessa ganska komplicerade mätinstrument. Man skulle tycka att de borde ge sysselsättning åt ett mycket stort antal människor, men så är inte fallet. Det behövs endast ett 20-tal personer på verkstadssidan och lika många på den administrativa och tekniska sidan för att klara av denna mängd av göromål som tidsmässigt sträcker sig från 5 till över 25 timmar i översynsperioder per typ. Det skulle kunna anföras många sådana exempel, men jag skall inte trötta kammaren med det.

Man har från förvaltningsmyndigheterna och den lokala arbetsledningens sida försökt att driva en aktiv rationaliseringspolitik som också givit goda resultat i form av god kvalitet på produkterna och en ökad kvantitet. Vid denna aktiva rationaliseringsverksamhet har man använt alla de metoder som för närvarande användes inom den privata sektorn. Där användes, låt mig bara nämna, MTM, databehandling och dessutom konsulterande av fristående rationaliseringsorgan. Därigenom har man gjort allt för att CVA och liknande verkstäder skall kunna bedrivas så effektivt som man kan begära.

Helt naturligt har personalen därigenom blivit föremål för omplacering och omskolning. Tack vare gott samarbete

mellan arbetsledningen och personalen och ett ömsesidigt förtroende har man lyckats klara av detta utan några större störningar. Man har använt sig av lärlingsutbildning och vidareutbildning för att personalmässigt klara av den stora utökning som enligt propositionen 1963: 114 ställdes i utsikt för CVA:s vidkommande. Sålunda har antalet lärlingar på telesidan fördubblats, och samtidigt har man skurit ner utbildningstiden från 4 till 3 år. Detta har man kunnat göra därför att grundskolan ger en bättre utbildning åt ungdomen. Provtutrustningar, instrument och ombyggnationer är också sådant som har betydelse när det gäller att höja kvaliteten på produkterna och att skapa större utrymme och arbetsvänligare miljö för de anställda.

Allt detta som jag nu har talat om, rationaliseringar, olika former av skoling, modern utrustning och även renligheten är några av de viktigaste åtgärderna från CVA:s sida för att tillgodose beställarnas krav på fullgoda produkter. Jag vågar lugnt påstå att försvarets verkstäder på intet sätt står liknande privata verkstäder efter, vare sig i fråga om produktivitet, ekonomiskt ansvar eller annat. CVA kan också under de senaste åren peka på en stor rationaliseringsvinst som beräknas uppgå till ungefär 10 procent per år. Detta resultat måste betraktas såsom mycket tillfredsställande, så länge nya arbetsuppgifter tillföres verkstäderna och permittering av arbetskraft inte behöver tillgripas.

Försvarsministern säger i sitt interpellationssvar att det har under senare år skett en icke obetydlig ökning av antalet anställda vid CVA. Det är alldeles riktigt, bortsett från det sista året då man faktiskt kan tala om en minskning av antalet anställda. Denna minskning har uppkommit dels genom den naturliga avgången från avdelningarna och dels på grund av att nyanställningar ej skett.

Svar på interpellation ang. hamnförhållandena på Gotland

Nu är det emellertid inte längre tillräckligt med dessa åtgärder och det är därför som jag efterlyser nya arbetsuppgifter för CVA. De fem man som sysslade med underhållet av fjärrskriftmaskiner är inte ensamma om att ha blivit frikopplade, utan de har helt naturligt åtföljts av andra som haft till uppgift att ge service åt denna personal. Den enda möjligheten att lösa frågan om dessa omplaceringar har varit att vederbörande satts att arbeta i förråden och alltså erhållit en lägre lön än tidigare. Men inte nog därmed; ur försvarets egen synpunkt är det kanske ännu viktigare att man inte kan utnyttja de kunskaper som dessa anställda inhämtat både när det gäller fjärrskriftmaskiner och övrig teleteknisk utrustning som de tidigare sysslat med.

Ett tjugotal montage- och anläggningsanställda kommer med all säkerhet att permitteras fram mot sommaren, därast inte nya arbetsuppgifter inom den närmaste tiden kan tillföras denna grupp. Det finns arbeten av den typ det här gäller, men dessa arbeten är för närvarande utlagda hos privata företag inom radiobranschen. Den enda uppgift som CVA i detta sammanhang har erhållit från flygförvaltningen är att man skall syna dessa privata företags sätt att utföra arbetena. Den utredning, som CVA:s folk sålunda företagit, visar att verksamheten inte alls tillgodoser de krav som med rätta kan ställas på väl kända och väl meriterade företag. Jag är övertygad om att flygförvaltningen kommer att följa upp denna utredning och vidtaga de åtgärder som befins nödvändiga.

Den dag som televerkstaden i Växjö är — såsom det i proposition 114 för år 1963 talas om och såsom försvarsministern förtydligar i sitt interpellationssvar — beredd att överta underhållet av robot 1968 kommer ytterligare 30 anställda i farozonen för permittering.

De exempel som jag anfört och som

kanske gäller fem anställda här och fem anställda där visar dock att den utvidgning av antalet anställda som signalerades i FATU-utredningen och proposition nr 114 har förbytt i en minskning av arbetskraften på grund av rationaliseringar och andra åtgärder som jag inte närmare behöver gå in på. Jag vet emellertid att försvarsministerns inställning till dessa frågor överensstämmer med min egen, nämligen att tomma lokaler och outnyttjade kunskaper hos arbetskraften innebär en tingens ordning som man inom försvaret inte vill godtaga, och jag hoppas därför att statsrådet tar frågan om utbyggnaden av en central televerkstad i Växjö under förnyad omprövning.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet ANDERSSON:

Herr talman! Bara några ord! Det är inte möjligt för mig att i dag ange vilka ytterligare konkreta objekt som slutligen kommer att överföras till centrala flygverkstaden i Arboga. Arbetet med den av riksdagen beslutade centraliseringen av underhållet av telemateriel har inte inom teleunderhållskontoret och förvaltningarna förts så långt att något beslut ännu har kunnat fattas.

Jag medger gärna att centraliseringen således inte har fortgått i den takt som förutsatts, men utvecklingen på området är sådan att vi alltjämt räknar med sysselsättningsökningar för alla berörda verkstäder plus den verkstad i Växjö som enligt riksdagens beslut skall byggas upp.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 11

Svar på interpellation ang. hamnförhållandena på Gotland

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet SKOGLUND, som yttrade:

Svar på interpellation ang. hamnförhållandena på Gotland

Herr talman! Herr Franzén i Träkumla har frågat mig om den år 1964 tillsatta utredningen angående trafiken mellan Gotland och fastlandet har i uppdrag att se över hamnförhållandena på Gotland och — om så inte skulle vara fallet — om jag då är beredd att i annat sammanhang skyndsamt pröva frågan om byggandet av alternativhamnar för Gotlandstrafiken.

1964 års Gotlandsutredning — vilken är en enmansutredning — har f. n. sitt arbete inriktat på vissa undersökningar rörande kostnaderna för transporter mellan Gotland och fastlandet. I samband härmed kan bl. a. frågan om en lämplig avvägning av de för sjöfarten erforderliga investeringarna i hamnar på ön komma att aktualiseras. Med hänsyn härtill är jag inte nu beredd att i annat sammanhang ta upp frågan om alternativhamnar för Gotlandstrafiken.

Vidare anförde:

Herr FRANZÉN i Träkumla (cp):

Herr talman! Jag ber att få tacka herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet för svaret på interpellationen. Det är framför allt två anledningar till att jag frågat statsrådet om dessa saker. Den första är följande. Har statsrådet observerat att det inte finns någon möjlighet för båtarna att angöra Visby hamn vid hårt väder, om de har klarat sjön från fastlandshamnarna i hård vind? Visby hamn är en oskyddad hamn, och trots att man lagt ned stora summor för att få den bättre skyddad är den svår att angöra när vädret är hårt. Jag har därför aktualiserat frågan, huruvida man då inte skall ha möjligheter att gå in till någon annan hamn när man kommer till Gotlandskusten. Det kan inte vara tillfredsställande att när fartygen kommit över den öppna sjön och i hårt väder nått Gotlands västkust inte kan gå in till hamnen. Tidigare när båtarna var

mindre kunde man gå till Klintehamn eller Kappelshamn. Denna möjlighet finns inte nu då hamnarna är för grundade på båda platserna. Det är därför angeläget att man först och främst får Visby hamn bättre skyddad, men jag tror inte att den kan bli så väl skyddad, att man inte behöver de nämnda extrahamnarna. Herr statsrådet hänvisar till att en enmansutredning pågår och att utredaren har möjlighet att ta upp dessa frågor. Detta är jag tacksam för.

Nu kommer jag in på den andra orsaken till att jag tagit upp denna fråga. Jag har tillsammans med representanter för en gotlandskommun uppvaktt både sjöfartsstyrelsen och järnvägsstyrelsen om problem som har med hamnar och trafik att göra. Hos såväl sjöfartsstyrelsen som järnvägsstyrelsen bemöttes vi med att de inte kunde ta ställning till denna fråga, därför att en utredning pågår vars resultat man skall avvakta. Jag vill särskilt understryka att det är angeläget att utredningen görs så snabbt som möjligt.

Utredningen om trafiken mellan Gotland och fastlandet är ju ingen ny fråga. Jag tycker att de flesta problemen borde vara genomgångna och grundligt utredda vid det här laget.

Vid 1945 års riksdag tillsattes den stora utredningen om trafiken mellan Gotland och fastlandet. Utredningens betänkande framlades i början på 1950-talet, varvid synpunkter på en båttyp, »färja», lämnades vilka man i dag accepterar. Under dessa femton år har man tvistat om typen på båtarna och om hamnens utbyggnad. Man har icke varit överens om hur båtarna skulle se ut. Man visste inte om man skulle ha sidoportar eller inkörning från för eller akter. Detta har man diskuterat i femton år. Ända in på sextioalet tvistade man om hur detta skulle lösas. Nu har man så småningom fått klart för sig hur båtarna skall vara. Jag tror att planläggningen beträffande Visby hamn har blivit något fördröjd och kanske något

Svar på interpellation ang. hamnförhållandena på Gotland

illa planlagd. Hade man tidigare vetat båtarnas storlek och typ hade man också kunnat planlägga hamnen betydligt bättre.

Nåja, det är inte mycket att tala om vad som varit. Det är bara att hoppas att det kommer att bli någonting av denna enmansutredning.

Kostnaderna är givetvis väsentliga. Allt som skall fraktas från och till Gotland blir ju belastat med hamnavgifter. Det skulle vara en mycket stor lättnad om staten i någon mån kunde bestrida hamnkostnaderna — både då det gäller hamnavgifter och övriga hamnkostnader. Man kan jämföra med SJ. Kostnader för våra hamnar skulle här kunna bedömas som kostnader för järnvägsstationerna längs järnvägen.

Herr statsrådet vet lika väl som jag att Östersjön ofta kan vara upprörd och ogästvänlig, men nu har vi båtar som är så pass sjösäkra att de kan klara gången i öppen sjö, även om vindstyrkan är mellan 20 och 30 sekundmeter.

Men trots att båtarna har klarat den hårda sjön finns det tillfällen, då angöringen är omöjlig i Visby hamn. Det är det jag anser vara felaktigt, och det är det som jag menar att statsrådet bör observera.

Jag tar fasta på vad statsrådet har sagt här i svaret. Vissa alternativhamnar bör finnas när man inte kan komma in i den största hamnen, och det är därför som jag har framhållit att det är angeläget att man bygger ut både Klintehamn och Kappelshamn. Jag vill passa på att tacka för att det redan har anslagts pengar till Klintehamn, så att hamnen kan fördjupas. Men jag tar ändå fasta på att när det nu är nödvändigt att investera pengar i hamnar på Gotland, man ser över dessa tre hamnar på västra sidan som jag har nämnt. Jag understryker vad statsrådet sagt i svaret: »I samband härmed kan bl. a. frågan om en lämplig avvägning av de för sjöfarten erforderliga investeringarna i hamnar på ön komma att aktualiseras.»

Jag ber ännu en gång att få tacka herr statsrådet.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet SKOGLUND:

Herr talman! Bara ett par ord. Herr Franzén menar att dessa frågor var tillräckligt utredda — man hade funderat över dem i hela 15 år. Den enmansutredning som nu arbetar är ju tillsatt på beställning av riksdagen, föranledd av en motion, undertecknad av bl. a. herr Franzéns företrädare i andra kammaren, herr Svensson i Stenkyrka. Med anledning av den motionen sade utskottet: »Utskottet förutsätter att en dylik undersökning snarast verkställs i fråga om trafiken mellan Gotland och fastlandet samt att de i motionen aktualiserade frågorna därvid ägnas vederbörlig uppmärksamhet.» Det är det som nu sker och som är anledningen till att jag inte här vill ta upp en debatt om de enskilda hamnarna.

Jag vill därtill bara konstatera att staten har satsat 3,7 miljoner i Visby hamn. Jag vet inte om det blir en tillräckligt god hamn för de pengarna. Vidare har vi, som herr Franzén nyss sade, ganska nyligen beviljat Klintehamn 1,13 miljoner kronor av äskade 1,7 för att man skall åstadkomma fördjupning och breddning av inseglingrännan till hamnen och fördjupning av själva hamnbassängen. Jag har velat anföra detta för att ändå berika debatten med några uppgifter om konkreta åtgärder, som man från statens sida vidtagit och vidtar när det gäller dessa hamnar.

Herr FRANZEN i Träkumla (cp):

Herr talman! Ja, jag har sagt att det har varit utredningar i så många år. Dessa utredningar har också varit tillsatta av riksdagen, herr statsråd, så det är nog utrett rätt mycket. Därför kanske det kan gå ganska snabbt med den utredning det nu är fråga om.

Besvären vid angörning av Visby hamn kvarstår ännu, trots att dessa

Svar på interpellation ang. överlämnande till republiken Island av i Sverige förvarade isländska sagohandskrifter

pengar har anslagits. Det behövs mycket, mycket pengar till innan Visby hamn blir färdigbyggd.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 12

Svar på interpellation ang. överlämnande till republiken Island av i Sverige förvarade isländska sagohandskrifter

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet EDENMAN, som yttrade:

Herr talman! I en interpellation har herr Lorentzon frågat om jag överväger att ta initiativ till åtgärder i syfte att till republiken Island överlämna de i vårt land befintliga isländska sagohandskrifterna. Herr Lorentzon berör därmed ett problem vilket som bekant under lång tid varit föremål för en brännande diskussion mellan två av våra nordiska grannländer, nämligen frågan om det stora isländska handskriftsbeståndet i Köpenhamn och den isländska regeringens bestämda krav på ett danskt överlämnande av detta icke endast för skandinavisk utan även för internationell vetenskap ytterst betydelsefulla forskningsmaterial. När herr Lorentzon antyder att man nu från svensk sida — som han erkänner helt utan några som helst rättsliga motiv — borde göra ett principiellt ställningstagande och en radikal åtgärd som givetvis skulle påverka opinionen i denna fråga i bl. a. Danmark vill jag anmäla en bestämd reservation; enligt mitt förmenande skulle ett sådant förfarings sätt vara ytterst olämpligt. Danmark och Island kommer att på ett eller annat sätt säkerligen inbördes lösa denna fråga, och det finns ingen anledning för oss att komma med några indirekta anvisningar eller exempel.

Den dansk-isländska handskriftsfrågan å ena sidan och å andra sidan det

faktum, att vårt lands båda största vetenskapliga bibliotek, Kungl. biblioteket och Uppsala universitetsbibliotek, sedan århundraden inom sina handskriftssamlingar bevarar ett betydande bestånd av gamla isländska handskrifter, är i själva verket två ganska skilda saker. Under den tid då det isländska handskriftsmaterialet samlades till Köpenhamn var denna stad även Islands huvudstad. Sedan denna statliga enhet upplösts är det förklarligt att även denna fråga förts upp på dagordningen. Sverige och Island har aldrig utgjort en statlig enhet, och när man under 1600- och 1700-talen på skilda sätt till Sverige från Island förvärvade handskrifter var det icke fråga om dispositioner inom samma värde utan en klar internationell transaktion. I fråga om bakgrunden till de svenska förvärven bör det erinras om att det från svensk sida förelåg ett klart vetenskapligt intresse och en medveten strävan att rädda forskningsmaterial som ansågs hotat till sin existens. Det är betecknande att man från Islands sida aldrig framfört några krav på detta material. Det har t. o. m. helt nyligen från officiellt håll understrukits att man betraktade problemet som varande av en helt annan karaktär och icke ägnat att i framtiden bli föremål för några isländska framställningar.

Av vad jag sålunda anfört torde framgå att jag icke överväger att ta något initiativ att till Island överlämna de i vårt land befintliga isländska handskrifterna.

Vidare anförde:

Herr LORENTZON (k):

Herr talman! Först ett tack till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet för det svar han här har lämnat.

Även om statsrådet i sitt svar säger att han just nu inte överväger att ta initiativ till att till Island överlämna de i vårt land befintliga isländska sago-

Svar på interpellation ang. överlämnande till republiken Island av i Sverige förvarade isländska sagohandskrifter

handskrifterna, tycks det mig ändå som om han inte helt har stängt dörren, om det från isländskt håll göres framställning om att som gåva erhålla dessa handskrifter.

Låt mig sedan säga några ord om vad saken egentligen gäller. I de nordiska folkens gemensamma kulturarv — som någon har formulerat det — utgör de isländska sagorna detta arvs mest väsentliga och omistliga del. De härstammar i allmänhet från 800-talet fram till början av 1000-talet, och de sträcker sig långt bort i hedenhös, byggda på muntlig tradition släkte efter släkte. Sagorna är t. o. m. äldre än Dantes *Divina Commedia*. I detta sammanhang bör man också erinra sig att Dante föddes först ett kvarts sekel efter den store isländske hävdatecknaren Snorre Sturlasson.

Dessa sagor är skrivna på Island, av islänningar, för islänningar och på det gamla nordiska språket. Island har på detta sätt givit Norden och dess folk dess självständiga litterära profil. Utan islänningarna skulle dessa handskrivna berättelser inte ha funnits till. Äganderätten till dessa isländska handskrifter är, tycker man, odiskutabel.

Det är ett ovanligt förhållande att ett folk skriftligt kan dokumentera sin tillkomst som egen nation. Så är dock förhållandet med islänningarna. I boken om den s. k. landtagningen, vilken skedde i slutet av 900-talet, nämns inte mindre än 3 000 personer och 1 400 olika orter i samband med kolonisationen av Island. Det finns experter på området, som menar att man utan överdrift kan beteckna de isländska släktsagorna som Nordens enda samlade, originella insats i världslitteraturen.

De isländska dikterna, Islands och Norges historia, de omfattande släktsagorna och den nordiska mytologien har nedskrivits på pergament, framställt av lamm- och kalvskinn, därav namnet skinnböcker. I detta samman-

hang är det också på sin plats att fråga hur en jämförelsevis fattig och liten nation under medeltiden kunde offra så mycket skinn för ett ändamål som ju var improduktivt.

Först på 1600-talet kommer Danmarks och Sveriges intresse för denna nordiska litteratur in i bilden, alltså 500 år efter det att islänningarna börjat nedskryva bl. a. de nordiska folkens historia. Då började de isländska handskrifterna föras från Island, efter det att landet under många år hade varit en koloni under det danska enväldet.

Under den danska monopolhandeln sjönk Island ned i armod, och människorna dog i stor utsträckning av svält. Av 70 000 människor på Island omkring år 1600 sjönk befolkningstalet till 30 000, då den danska monopolhandeln upphävdes 200 år senare, d. v. s. en minskning med 40 000 människor eller mer än hälften. Under denna armodets och förnedringens tid för islänningarna skingrades också det isländska kulturarvet. De övriga nordiska folken har sina kulturminnesmärken, men för islänningarna utgör de isländska sagohandskrifterna det enda men stora kulturarvet. Att islänningarna gärna ser sagorna samlade på Island, där de rätteligen hör hemma, bör knappast förvåna någon.

Det isländska kulturarvet befinner sig nu, utöver det som finns i Reykjavik, i Köpenhamn på två ställen, i Stockholm, Uppsala, London, Edinburgh, Oxford, USA, Paris, Wien, Västberlin och Wolfenbüttel i Västtyskland.

Det är sant att det under den nämnda svåra tiden på Island inte fanns några lokaler, där dessa handskrifter skulle ha kunnat bevaras för eftervärlden. Detta stod klart för islänningen Arne Magnusson, professor i Köpenhamn. Eftersom Island och Köpenhamn under enväldet hade gemensamt universitet, sökte Arne Magnusson samla och bevara de isländska handskrifterna där

Svar på interpellation ang. överlämnande till republiken Island av i Sverige förvarade isländska sagohandskrifter

till eftervärlden. Det var ett vetenskapligt intresse hos Arne Magnusson. Jag tror knappast man kan säga samma sak om kung Fredrik III av Danmark eller Karl X Gustav i Sverige, när de vid den tiden försökte komma över dessa isländska handskrifter. Var det inte i stället så att dessa kungars samt vissa rikemäns i Danmark och Sverige intresse att samla isländska handskrifter var ett uttryck för den politiska maktkamp som då fördes i Norden, framför allt mellan svenska och danska kungar? Det gällde maktherraväldet i Norden, och samlandet av handskrifter har knappast något med vetenskapliga intressen att göra.

Man hade plötsligt upptäckt att på den lilla ön Island hade folket i skinnböcker nedtecknat de nordiska folkens historia från hedenhös. Där skildrades hjältemod och hjältedater. För den svenske kungen och för rikemännen ville man gärna tolka historien så att »göterne» var de nordiska folkens urhem. Utan tvivel har dessa isländska sagor haft och har fortfarande ett stort intresse för vårt land och folk. Dessa isländska berättelser har inspirerat flera av vårt lands stora författare och diktare, och de har även verkat inspirerande långt ute i folkets breda lager. Så är bl. a. förhållandet i Bohuslän, dåtidens Viken, där det finns platser som fortfarande bär namn från fornnordisk tid, namn som återfinnes i dessa isländska sagor.

När folkskollärare Osvald Karlsson i Hunnebostrand för en del år sedan författade sina sagospel, t. ex. Drottning Astrid, Olof Tryggvesson m. fl., var inspirationen hämtad ur dessa isländska sagor. I nämnda sagospel, som framfördes av bygdens eget folk, förekommer namn på platser endast ett kort stycke från den gammalgård där sagospelen uppfördes.

Dessa sagor har alltså haft sin betydelse långt ut i folkdjupet i vårt land.

Sverige skulle alltså av denna anledning mycket väl kunna göra anspråk på »äganderätten» till de isländska handskrifterna. Dock är dessa berättelser skrivna av islänningar på Island och handlar om islänningar. Äganderätten är alltså mot denna bakgrund odiskutabel.

Handskrifterna utgör islänningarnas enda kulturarv.

Vi har liksom Danmark många slott och herresäten och mycket annat, men Island har endast dessa handskrifter som sitt kulturarv.

Från vetenskaplig synpunkt — om nu en lekman får yttra sig i detta sammanhang — torde allt tala för att handskrifterna blir samlade under ett enda tak. Den plats där det kan ske kan i så fall endast bli Island. Ingen av de nuvarande ägarna till isländska handskrifter, vare sig det gäller USA, England, Paris, Wien och annorstädes, skulle komma på tanken att återsända dem till Köpenhamn.

Då det gäller Island kommer troligen frågan i en annan dager. Härvidlag kunde vårt land spela en väsentlig roll, och jag uttalar också förhoppningen, att vi i framtiden kommer att göra det.

Inom kort har Island färdigställt sina stora byggnader för förvaring av handskrifter, där forskning skall bedrivas och tillgång skall finnas till all den toppmoderna apparatur som står att erhålla. Därtill har man folk, som verkligen är kännare på området. Jag föreställer mig nämligen att de som är födda på Island, kan dess språk och i grunden är förtrogna med dess historia, geografi och ortnamn och annat som underlättar en dylik forskning, också är bäst skickade till att genomföra detta slags forskning.

Med all respekt för de svenskar, schweizare och tyskar, som i dag bedriver källstudier i sagorna, skulle den isländska sagoforskningen säkerligen ha allt att vinna på att Island blev det land, där samliga handskrifter skulle komma

Svar på interpellation ang. överlämnande till republiken Island av i Sverige förvarade isländska sagohandskrifter

att förvaras. Enligt min mening skulle vårt land kunna spela den förmedlande rollen när det gäller att överföra handskrifter som befinner sig i andra länder än Danmark och Sverige.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet EDENMAN:

Herr talman! Jag hysar ingen annan uppfattning än herr Lorentzon när det gäller de isländska handskrifternas betydelse. Däremot kan jag inte dela hans uppfattning om äganderätten till ting av denna art. Det är över huvud taget en mycket omdiskuterad fråga hur man skall ställa sig till exempelvis gamla krigsbyten. Det är inte bara fråga om de isländska handskrifterna. Det gäller en rad kulturhistoriska föremål världen runt, vilka enligt herr Lorentzons betraktelsesätt borde föras över till den rätte ägaren.

Jag kan, herr talman, exemplifiera detta från vårt eget land. Vi har under tidernas lopp fått lämna ifrån oss åtskilligt av kulturhistoriskt värde. Utländska intressenter har inköpt ytterst väsentligt svenskt handskriftsmaterial, som numera förvaras på vetenskapliga institutioner, t. ex. i England, Förenta staterna och Sovjetunionen.

Jag vill särskilt påminna om det kanske mest uppseendeväckande förvärvet, den engelska inlösen av Carl von Linnés litterära kvarlåtenskap. Det har sagts att Carl von Linné är den genom alla tider störste vetenskapsman vi haft. Linné-samlingarna finns alltså i London, men ingen Linnean i Uppsala eller i Sverige över huvud taget skulle yrka på att engelsmännen skulle ge tillbaka denna litterära kvarlåtenskap. Vi har en rad exempel på sådana köp, som genomförts i vanlig ordning.

Dessutom vill jag nämna att i den vetenskapliga debatten med skärpa framförts argument mot en sådan här äganderättsprincip — man har sagt att hävdandet av principen skulle skapa full-

ständig förvirring på hela det internationella planet. T. o. m. för vetenskapliga specialister är det många gånger svårt att klart avgöra vissa böckers, handskrifters och andra kulturföremåls direkta nationella proveniens, och ett återställande skulle alltså redan av dessa skäl vara komplicerat. För internationell vetenskaplig forskning, som vant sig vid och i sina bearbetningar hänvisat till källmaterialets aktuella lokalisering, skulle det leda till betydande svårigheter om stora delar av detta material bytte ägare och förvaringsplats. Många stora kända serier och samlingar är ju lokaliserade efter sin förvaringsplats, och jag tror att det skulle leda till betydande svårigheter om vi följde den äganderättsprincip herr Lorentzon gjort sig till talesman för.

Anledningen till att jag dröjt så pass länge med att lämna detta interpellationssvar är att jag velat pejla den isländska opinionen ordentligt. Jag fick tillfälle att göra det personligen i samband med en veckas uppehåll på Island under Nordiska rådets session i Reykjavik. Jag talade självfallet med min kollega, den isländske kulturministern, och med åtskilliga andra. Islänningarna har inte, herr Lorentzon, kommit på idén att detta skulle vara isländsk egendom som förvaras i Uppsala och Stockholm. Jag har i mitt interpellationssvar, vilket jag inte skall upprepa, sagt att diskussionen mellan Danmark och Island är något helt annat — riksbiblioteket i Danmark var ju bibliotek även för Island under den tid de bägge länderna var ett. Då Island blev självständigt — alltså vid delningen av det gamla väldet — uppkom också denna fråga om handskrifterna.

I vårt fall är det ju inte tal om någonting liknande, utan det rör sig om en internationell transaktion bland många för hundra eller två hundra år sedan. Men det är självfallet lätt, herr Lorentzon, att tala hjärteknipande om ett så

Svar på interpellation ang. överlämnande till republiken Island av i Sverige förvarade isländska sagohandskrifter

litet och så heroiskt folk som det isländska. På den punkten förstår jag er väl, men jag tror inte — och det är det sista jag vill säga — att man bland isländska forskare, i första hand historiker och språkmän, skulle med tillfredsställelse se en utveckling sådan som den herr Lorentzon skisserade. Han tyckte, om jag inte missförstod honom, att de isländska forskarna hade större förutsättningar att syssla med detta material än några andra. Men islänningarna är så kloka, herr Lorentzon, att de väl vet att kunskapen om isländsk kultur, isländsk litteratur och isländsk historia beror bl. a. av att så många skandinaviska språkforskare, så många nordister använt det isländska handskriftsmaterialet. Denna kunskap skulle bli betydligt fattigare, om forskningsuppgifterna och propagandauppgifterna rörande Islands historia lades uteslutande på det isländska folkets egna axlar. Det är ett äventyr att 190 000 människor över huvud taget kan bära upp en hel nation och ge den en så stark kulturell överbbyggnad, och det är en prestation, herr Lorentzon, att Island håller ett eget universitet.

Jag tror att vi i de övriga nordiska länderna har all anledning att intressera oss för isländsk kultur, isländsk litteratur och isländskt språk. Vi bör hjälpa till härvidlag och inte bara skicka upp, tillsammans med några handskrifter, uppgiften att klaras av islänningarna själva.

Herr LORENTZON (k):

Herr talman! Herr statsrådet säger, att det inte är så enkelt som att bara skicka upp materialet till islänningarna. Men om islänningarna inte tror sig om att kunna bedriva denna forskning, kan man undra varför de sedan hundra år tillbaka från Danmark krävt tillbaka sitt kulturarv, som ligger gömt i Köpenhamn. Det skulle vara en gård av hög-

aktning mot den isländska nationen, vilken i så många år varit en koloni under Danmark, om de nordiska folken ekonomiskt stödde islänningarna i deras strävan att hålla ett eget universitet och att skaffa den forskningsapparat som de behöver.

Men det har man inte gjort. Svartsjukt har danskarna liksom vi vakat över och behållit dessa handskrifter.

Jag har i min hand protokollet från diskussionen i denna fråga i det danska folketinget. Jag skall citera herr statsrådets partikamrater i Köpenhamn, vilka argumenterar på ett helt annat sätt än statsrådet gör i denna församling.

Och vad är orsaken till detta? Jo, i Danmark har det socialdemokratiska partiet bundit sig för en utlämning av handskrifterna och måste alltså argumentera på ett annat sätt än statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet gör i dag.

Chefen för Arnamagnæanska stiftelsen i Köpenhamn sedan många år tillbaka, professor Jon Helgason, uttalade år 1950 i frågan om den forskning det gäller bl. a. följande, vilket också citerades av den danska undervisningsministern i det tal han höll den 29 oktober i fjol, när frågan diskuterades i Köpenhamn: »Helt siden det 17. århundrede har udgivelsen, af islandske håndskrifter været et område, hvor islandske forskere har været særlig virksomme.»

»För isländska forskare i Köpenhamn finns det vidare i fortsättningen ingen som helst framtid.» Professor Helgason uttalar med anledning härav: »Argumentet om videnskabens internationale ånd og væsen må vende sig til Islands fordel.» Han säger slutligen, »at Island og kun Island er i stand til at præstere den forskerstab, som behøves.»

Det kan räcka med att anföra vad professor Jon Helgason skriver. År 1950 hade man nämligen i Köpenhamn inte visat denna forskning särskilt stort intresse. Först efter det att islänningarna

Svar på interpellation ang. överlämnande till republiken Island av i Sverige förvarade isländska sagohandskrifter

verkligen ställde sitt krav på att få sina handskrifter tillbaka, kände man sig i Köpenhamn tvingad att visa ett speciellt vetenskapligt intresse för dessa. Så har också varit förhållandet i vårt land.

Låt mig citera vad den högt ärade ledamoten av folketinget i Danmark Dupont, ordförande i den socialdemokratiska gruppen, säger till frågan om hur handskrifterna kom till Danmark:

»Først hen i det 16. århundrede kommer Danmarks interesse for denne nordiske litteratur ind i billedet. — — — Det skal heller ikke glemmes, at interessen for de islandske håndskrifter også hang sammen med, at svenske opkøbere befandt sig på markedet.»

Jag tycker det är mycket klokt av islänningarna att de inte gjort någon framställning till Sverige, ty de måste ju lösa frågan i Danmark, innan de vänder sig till Sverige. För övrigt tror jag inte att islänningarna någonsin skulle ställa frågan om ett utlämnande till Sverige — det kommer de säkerligen inte att göra. Men om frågan alltså inte ställs tycker jag — det är min personliga uppfattning — att man som en gåva till islänningarna skulle kunna överlämna detta deras eget kulturarv. Vår kultur kommer inte att gå under därmed — svenska förhållanden kommer inte att skadas — och islänningarna är ändå bäst skickade att handha materialet.

Så frågan om krigsbyten! Statsrådet anser i interpellationssvaret att det inte på något sätt är fråga om krigsbyte. Men är ändå inte en del av dessa handskrifter krigsbyte som Karl X Gustav kom över i sitt krig mot danskarna? Och var det vidare inte så att Karl X Gustav tog vissa islänningar som krigsfångar, vilka — för att tala modernt språk — hjärntvättades och sedan skickades till Island som uppköpare av isländska handskrifter? Magnus Gabriel De la Gardie lär vidare av änkan efter

den danske vetenskapsmannen Stephanus ha köpt vissa handskrifter.

På detta sätt gick det alltså till när dessa handskrifter kom till Sverige.

Men varför inte göra ett kristligt byte med islänningarna. För kort tid sedan gjordes enligt svenska tidningar unika fynd vid universitetet i Reykjavik av svenska evangeliska böcker från medeltiden. Man kunde väl göra ett byte och få dessa böcker tillbaka. Det finns ju starka intressen här i landet för att få dessa böcker utlämnade från Island. Det skulle heller inte bli första gången i vårt lands historia som vi för vår del sänder handskrifter till ett land — det hände i slutet på 1800-talet, om jag inte minns fel, när man till Tjeckoslovakien överlämnade tjeckiska handskrifter.

Jag tror att det skulle ha stor betydelse såsom ett led i den fredliga samlevnaden i Norden om denna fråga bleve löst, och det skulle stärka den ömsesidiga respekten mellan våra folk.

Sedan till frågan om krigiska bedrifter. Det är viktigt att vi på svenska museer har krigsbyten, stulna exempelvis i Prag, från den tid då vi hade krigsgalna kungar här i Sverige, kungar som kunde föra 30-åriga krig. Men jag skulle inte tro att Tjeckoslovakien begär dessa krigsbyten tillbaka, lika litet som Egypten kommer att begära tillbaka Kleopatras nål, som står nere vid Themsen i London. Det är inte fråga om detta, utan här är det fråga om ett konkret exempel, när det gäller ett lands enda kulturskatt.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet EDENMAN:

Herr talman! Herr Lorentzon talar dels om principer, dels om konkreta exempel och blandar ihop argumenteringen på ett vårdslöst sätt, som gör det svårt att bena upp den.

Vi kan alltså lämna principerna om krigsbyten och sådant därhän. Jag har ju inte stått och försvarat den tidens

Svar på interpellation ang. överlämnande till republiken Island av i Sverige förvarade isländska sagohandskrifter

»förvärvspolitik». Vi vet ju alla att skulle vi ge tillbaka allt vad vi har tagit som erövringar i krig, skulle vi bli ganska fattiga. Men detta gäller inte bara vårt land, utan det rådde förr en allmän rörlighet på den internationella konstmarknaden eller kulturmarknaden, hur man nu vill uttrycka sig.

Jag återgår alltså till den konkreta frågan om de isländska sagohandskrifterna. Det är väl ändå bäst, herr Lorentzon, att låta islänningarna själva vittna om dessa handskrifters betydelse. Det är väl deras röster som i första hand skall göra sig hörda. Det är då inte bara fråga om deras uppskattning av handskrifterna utan också om hur de ser på hela denna problematik.

Hur mina partivänner i det danska folketinget argumenterar är ju en helt annan fråga, och jag vill, herr talman, för att inga missförstånd skall uppstå i denna förhållandet mellan Danmark och Island så känsliga fråga, upprepa följande mening ur mitt interpellationssvar: »Under den tid då det isländska handskriftsmaterialet samlades till Köpenhamn var denna stad även Islands huvudstad. Sedan denna statliga enhet upplösts är det förklarligt att även denna fråga förts upp på dagordningen.» Det är inte i första hand en vetenskaplig eller forskningspolitisk fråga, herr Lorentzon, när man i Danmark och Island diskuterar handskrifternas lokalisering.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 13

Föredrogs var för sig följande Kungl. Maj:ts å bordet vilande propositioner; och hänvisades därvid

till lagutskott propositionen nr 51, med anhållan om riksdagens yttrande angående vissa av Internationella arbetsorganisationens allmänna konferens år 1964 vid dess fyrtioåttonde sammanträde fattade beslut;

till jordbruksutskottet propositionen nr 55, angående avtal om driften av Institutet för växtförädling av frukt och bär, m. m.;

till statsutskottet propositionerna: nr 57, angående inrättande av ett korrosionsinstitut, och

nr 59, angående karolinska sjukhusets fortsatta utbyggande m. m.;

till konstitutionsutskottet propositionen nr 61, med förslag till lag om ändring i landstingslagen den 14 maj 1954 (nr 319), m. m.;

till statsutskottet propositionen nr 66, angående medelsbehovet för försvarstabens verksamhet under budgetåret 1965/66;

till lagutskott propositionen nr 69, med förslag till lag om ändrad lydelse av 3 § barnavårdslagen den 29 april 1960 (nr 97);

till statsutskottet propositionerna:

nr 74, angående fortsatt disposition av vissa äldre anslag, avseende ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde, och

nr 78, angående vissa anslag till bostadsstyrelsen m. m.

§ 14

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet följande vid utskottets anmälningar jämlikt § 21 riksdagsstadgan fogade, å bordet vilande framställningar, nämligen

från fullmäktige i riksgäldskontoret angående ytterligare anslag till förvärv av bostadsrätter för riksdagens räkning, m. m., samt

från styrelsen för riksdagsbiblioteket angående riksdagens upplysningstjänsts arbetsuppgifter och organisation.

§ 15

Föredrogs, men bordlades åter utrikesutskottets utlåtanden nr 1—3, statsutskottets utlåtanden nr 9 och 31, bevil-

Interpellation angående åtgärder mot alkoholmissbruk inom försvaret

ningsutskottets betänkande nr 8, första lagutskottets utlåtanden nr 11—13, andra lagutskottets utlåtanden nr 18, 22, 24 och 26—29, tredje lagutskottets utlåtanden nr 11—13 samt allmänna beredningsutskottets utlåtanden nr 10—13.

§ 16

Föredrogs var för sig följande, vid kammarens nästföregående sammanträde gjorde men då bordlagda interpellationsframställningar, nämligen av:

herr *Lindahl*, till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet angående möjligheterna att behandla vissa njursjukdomar, och

herr *Nordgren*, till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet angående disciplinsituationen inom det obligatoriska skolväsendet.

Kammaren biföll dessa framställningar.

§ 17

På hemställan av herr talmannen beslöt kammaren, att andra lagutskottets utlåtande nr 18 skulle uppföras närmast före statsutskottets utlåtande nr 9 bland två gånger bordlagda ärenden på morgondagens föredragningslista.

§ 18

Interpellation ang. åtgärder mot alkoholmissbruk inom försvaret

Ordet lämnades på begäran till

Herr **JOHANSSON** i Skärstad (cp), som yttrade:

Herr talman! Värnpliktstjänstgöring medför för de värnpliktiga speciella förhållanden. De inplaceras i en för dem ny miljö, som de måste anpassa sig till. Det är angeläget att så mycket som möjligt göres för att de skall vänja sig vid den nya situationen; det gäller givetvis såväl rekryttjänstgöring som repetitionsövningar. Om vederbörande inte finner sig till rätta blir den utbildning

som han undergår givetvis inte särskilt effektiv. Bruket av alkohol tycks vara utbrett bland militärerna. För många kanske värnpliktstjänstgöringen medför den första kontakten med spritdrycker med mera varaktigt användande av alkohol som följd. Tendenser av det här slaget är beklagliga, och enligt min mening måste ansträngningar göras för att få till stånd en bättre tingens ordning i detta avseende.

Nu kan man nog dock dessbättre konstatera, att missbruket av alkohol bland de värnpliktiga är av relativt liten omfattning. Inte desto mindre åstadkommer de som uppträder berusade på regementen och annorstädes otrivsel för sina kamrater. De speciella förhållandena på ett regemente med kollektivt boende måste ju kräva hänsynstagande till kamraterna på ett sätt som sällan blir aktuellt i det civila umgänget. Spritmissbruk bland värnpliktiga måste därför i möjligaste mån beivras. Naturligtvis måste här åtgärder av förebyggande karaktär komma till användning. De personalvårdande åtgörandena måste mer än vad som nu sker inriktas på att lösa problem av förevarande art. Om inte detta skulle leda till avsett resultat måste andra åtgärder komma i fråga.

Med hänvisning till det som ovan anförts anhåller jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för försvarsdepartementet få ställa följande frågor:

Anser statsrådet att det föreligger några av spritmissbruk förorsakade problem inom det svenska försvaret?

Om så skulle vara fallet, vilka åtgärder har statsrådet för avsikt att vidtaga?

Denna anhållan bordlades.

§ 19

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 10, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda fram-

ställningar rörande utgifterna för budgetåret 1965/66 inom handelsdepartementets verksamhetsområde jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 86, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående beredskapsstat för försvarsväsendet för budgetåret 1965/66.

§ 20

Tillkännagavs, att följande Kungl. Maj:ts propositioner överlämnats till kammaren:

nr 40, angående anslag för budgetåret 1965/66 till vissa forskningsråd m. m.,

nr 42, angående anslag för budgetåret 1965/66 till statskontoret m. m. och statens datamaskinfond,

nr 60, angående reform av de offentliga tjänstemännens förhandlingsrätt m. m.,

nr 64, angående vissa byggnads- och markfrågor inom kommunikationsdepartementets verksamhetsområde,

nr 65, angående anslag för budgetåret 1965/66 till statsdepartementen, m. m.,

nr 68, med anhållan om yttrande över vissa av Europarådets rådgivande församling vid dess sextonde ordinarie möte antagna rekommendationer och resolutioner,

nr 70, angående blind- och dövskolväsendets organisation m. m.,

nr 71, med hemställan om riksdagens samtycke till förordnande angående fortsatt valutareglering,

nr 72, med förslag till lag med särskilda bestämmelser rörande riksbankens sedelutgivning, m. m.,

nr 73, angående reglering av socker-
näringsen,

nr 75, angående vissa frågor rörande vård och undervisning av rörelsehindrade barn m. m.,

nr 76, med förslag till lag om elevhem för vissa rörelsehindrade barn m. fl.,

nr 83, angående den framtida verksamheten vid Törefors aktiebolag med flera statliga företag,

nr 104, angående anslag för budgetåret 1965/66 till byggnadsarbeten vid universitetet och vissa högskolor m. m., samt

nr 105, angående ytterligare utgifter på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1964/65.

Dessa propositioner bordlades.

§ 21

Anmälades följande till herr talmannen under sammanträdet avlämnade motioner:

nr 767, av herr *Karlsson* i Huddinge m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 41, med förslag till jordförvärvslag m. m.,

nr 768, av herr *Ekström* i Iggesund m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 43, angående kommunal skatteutjämning, m. m., samt

nr 769, av fru *Kristensson* och herr *Ringaby*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 56, angående anslag för budgetåret 1965/66 till barnmorskeläroanstalterna och statens sjuksköterskeskolor m. m.

Dessa motioner bordlades.

§ 22

Meddelande om enkel fråga

Meddelades, att herr talmannen tillställts en enkel fråga av herr *Wikner* till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet angående jaktvårdsavgiftens storlek.

§ 23

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 17.22.

In fidem

Sune K. Johansson

Onsdagen den 24 mars

Kl. 10.00

§ 1

I enlighet med kammarens därom den 16 innevarande mars fattade beslut skulle nu val företagas av tre ombud i Europarådets rådgivande församling jämte suppleanter för dessa ombud.

Ordet lämnades på begäran till

Herr **FÖRSTE VICE TALMANNEN**, som yttrade:

Herr talman! För vart och ett av de val som skall företagas vid detta plenum ber jag att få avlämna en gemensam lista, vilken godkänts av de av kammaren valda ledamöterna i talmanskonferensen. Varje lista upptar namn å så många personer, som det ifrågasvarande valet avser.

Den av herr förste vice talmannen för detta val avlämnade listan var av följande utseende:

Ombud	Suppleanter
S. R. Alemyr, ledamot av andra kammaren	K. A. Björk i Göteborg, ledamot av andra kammaren
S. H. Gustafson i Göteborg, ledamot av andra kammaren	S. A. D. Wiklund, ledamot av andra kammaren
G. Hedlund, ledamot av andra kammaren	L. M. Eliasson i Sundborn, ledamot av andra kammaren

Sedan herr talmannen för kammaren uppläst denna lista, blev den av kammaren godkänd; och förklarades de å listan uppförda ledamöterna utsedda till ombud respektive suppleanter i Europarådets rådgivande församling.

Riksdagens kanslideputerade skulle genom utdrag av protokollet underrättas om detta val samt anmodas låta uppsätta och till kamrarna ingiva förslag dels till förordnanden för de valda, dels ock till skrivelse till Konungen med anmälan om det förrättade valet.

§ 2

I enlighet med kammarens därom den 17 innevarande mars fattade beslut företogs nu val av tjugufyra valmän för utseende av dels fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, dels ock suppleanter för dessa fullmäktige.

Den av herr förste vice talmannen för valet av valmän avlämnade listan upptog under partibeteckningen »Gemensam lista» följande namn:

Bengtsson i Varberg
Johansson i Torp
Nelander
Asp
Börjesson i Glömminge
Dickson
Karlsson i Olofström
Odhe
Antby
Persson i Skänninge
Larsson i Hedenäset
Cassel
Renström-Ingénäs, fru
Gustafsson i Borås
Almgren
Forsberg
Larsson i Luttra

Bengtsson i Landskrona
Magnusson i Tumlhult
Elmén, fröken
Hagnell
Lundmark
Hansson i Önnarp
Bohman.

Herr talmannen uppläste nu denna lista, vilken kammaren godkände; och förklarades de personer, vilkas namn upptagits å listan, utsedda till valmän.

§ 3

Anställdes val av suppleanter för de under nästföregående paragraf omfördä valmännen. Herr förste talmannen avlämnade en lista, vilken under partibeteckningen »Gemensam lista» upptog följande namn:

Andersson i Billingsfors
Carlstein
Enskog
Berg
Svensson i Vä
Magnusson i Borås
Haglund
Gustafsson i Uddevalla
Källstad
Anderson i Lerum, fröken
Johansson i Dockered
Hedin.

Sedan denna lista av herr talmannen upplästs och av kammaren godkänts förklarades de personer, vilkas namn fanns upptagna å listan, utsedda till suppleanter för här ifrågavarande valmän.

§ 4

Meddelande ang. de närmaste plena

Herr TALMANNEN yttrade:

Detta sammanträde kommer såsom tidigare meddelats att fortsättas på kvällen. Av de på föredragningslistan såsom två gånger bordlagda upptagna ärendena avses åtminstone ärendena nr 21 — 44, d. v. s. samtliga ärenden t. o. m. statsutskottets utlåtande nr 31, skola

Utrikes- och handelspolitisk debatt

slutbehandlas i dag. Därigenom skulle det bli möjligt att på fredag, då plenum börjar kl. 11.00, medhinna återstående ärenden utan att sammanträdet behöver pågå längre än till omkring kl. 17.00.

Vid arbetsplenum onsdagen den 31 mars kommer att föreligga till behandling ett 40-tal ärenden, däribland bevilningsutskottets betänkande angående omläggning av den direkta och indirekta beskattningen samt statsutskottets utlåtanden om utgifterna inom försvarsdepartementets och inrikesdepartementets verksamhetsområden. Plenum onsdagen den 31 mars kommer därför med säkerhet att fortsättas på kvällen, och sammanträdet fredagen den 2 april blir ett arbetsplenum som tar sin början kl. 11.00.

§ 5

Herr talmannen meddelade, att herr Arweson enligt till kammaren inkommet läkarintyg vore sjukskriven under tiden den 23—29 innevarande mars.

Herr Arweson beviljades ledighet från riksdagsgöromålen under angivna tid.

§ 6

Upplästes följande till kammaren inkomna ansökan:

Till Riksdagens andra kammare

Härmed får jag anhålla om ledighet från riksdagsgöromålen under tiden 25—27 mars 1965 för deltagande i sammanträde i Bryssel med Europarådets politiska kommitté.

Stockholm den 24 mars 1965

Sven Gustafson

Kammaren biföll denna ansökan.

§ 7

Utrikes- och handelspolitisk debatt

Herr talmannen lämnade ordet till

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena NILSSON, som framför-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

de det i Kungl. Maj:ts skrivelse nr 86 avsedda meddelandet, så lydande:

Herr talman! Den världspolitiska utvecklingen under det år som gått efter den senaste utrikesdebatten har främst fått sin prägel av viktiga inrikespolitiska tilldragelser hos huvudmakterna i Väst och Öst. I Förenta Staterna har den demokratiska administrationen genom president Johnsons överväldigande valseger fått förlängt mandat. I Sovjetunionen och Storbritannien har nya krafter tagit ledningen. Det är ännu inte möjligt att bedöma vilken betydelse dessa händelser kan komma att få för den internationella politikens fortsatta inriktning. Att kärnvapenmakternas krets utökats genom Kinas atomexplosion förra hösten, är en ny och betydelsefull faktor i storpolitiken, ehuru man svårigen kan på detta stadium förutse konsekvenserna av denna händelse. Det tillspetsade läget i Sydöstasien har försvårat möjligheterna till fortsatt avspänning. De israelisk-arabiska motsättningarna har ytterligare skärpts till följd av tvisten om Jordanflodens vatten, och läget i Mellersta Östern fortsätter att inge farhågor. I Cypern-frågan tycks alltjämt ingen politisk lösning vara i sikte. Det internationella samarbetet har allvarligt hämmats av finansieringskrisen inom Förenta Nationerna.

Det partiella provstoppsavtalet från sommaren 1963 gav upphov till en försiktig optimism om en avgörande vändning i riktning mot minskad internationell spänning. Förhoppningarna härom har hittills blott i ringa mån infriats. Visserligen förefaller det som om de båda världsmakterna Förenta Staterna och Sovjetunionen, inte minst i insikten om det oerhörda ansvar som innehavet av stora kärnvapenarsenaler innebär, har en ömsesidig önskan att komma varandra närmare i fredligt och fruktbart samarbete. Sådan samverkan förekommer också på olika plan. I vår egen världsdela, som länge utgjort en

huvudskådeplats i det kalla kriget, har kontakterna blivit livligare mellan länderna i Öst och Väst, särskilt på de ekonomiska och kulturella områdena. Dessa närmanden har dock ännu inte lett till konkreta framsteg vad gäller något av de stora internationella problemen, såsom Tysklands-frågan och nedrustningen.

Det internationella förtroende, som är en förutsättning för kompromissvilja och uppgörelser i de storpolitiska frågorna, saknas tydligen alltjämt. I bästa fall kan man nog inte räkna med annat än ett långsamt närmande, steg för steg. FN-krisen och situationen i Sydostasien komplicerar bilden just nu. Särskilt den senaste tidens händelseutveckling i Vietnam inrymmer risker för en utvidgning av konflikten som kan få allvarliga följder för världsfreden. Snara förhandlingar med sikte på en fredlig lösning ter sig ytterligt angelägna.

Krisen i Vietnam har för tillfället trängt andra oroshärdar i bakgrunden för den internationella uppmärksamheten. De öppna eller latent spänningarna på den afrikanska kontinenten, där nu också Kina öppet framträder som medtävlare om inflytandet, bör inte förbises. I den fortsatta avkoloniserings och nationella frigörelsens spår följer oundvikligen svåra omställningsproblem. Efter FN-styrkans tillbakadragande har Kongo åter blivit skådeplatsen för inre oroligheter. Bland Afrikas andra allvarliga problem intar den sydafrikanska apartheid-politiken en framträdande plats.

Det internationella läget i stort är i dag svåröverskådligt. Stormakternas ansvar är större än någonsin. På dem beror inte minst Förenta Nationernas förmåga att effektivt verka för framsteg och fred bland världens folk. Detta har åskådliggjorts i samband med den s. k. finansieringskrisen inom FN, som delvis förordat den nittonde generalförsamlingens möjligheter att arbeta.

Förenta Nationernas situation för-

tjänar en närmare kommentar i denna riksdagsdebatt. Hösten 1963 antog FN:s generalförsamling enhälligt en resolution enligt vilken år 1965, världsgenerationens tjugonde verksamhetsår, fastställdes som ett internationellt samarbetsår. En särskild kommitté tillsattes med uppgift att sprida ökad kännedom om Förenta Nationernas verksamhet på skilda områden, bl. a. om dess insats för att främja den ekonomiska och sociala utvecklingen i de fattiga länderna. Tanken var att markera jubileet med en mäktig manifestation av FN:s växande roll som instrument för fred, frihet och framsteg.

Utvecklingen har dessvärre lett uppmärksamheten i annan riktning. Jubileumsåret har inletts i en atmosfär av kris för världsgenerationen. Generalförsamlingens nittonde möte måste i februari avbrytas utan att man kunnat behandla flertalet av de viktiga politiska frågorna på dagordningen.

Generalförsamlingens kris är allvarlig, men det finns därför ingen anledning att låta de aktuella svårigheterna helt skymma bilden av den omfattande verksamhet som pågår inom FN eller i FN:s regi. Hjulen har inte stannat i maskineriet. Förtroendet för FN:s och dess fackorgans insatser i det ekonomiska och sociala biståndsarbetet växer bland både givar- och mottagarländer. Mer än två tredjedelar av organisationens personal är verksam i denna del av FN:s arbete. Även på andra fält fortsätter FN sina bemödanden. Två militära fredsoperationer — de i Gaza och Cypern — pågår trots krisen. Det samma gäller observatörsmissionerna i Främre Orienten, Kashmir och Korea, samtliga för övrigt med svensk medverkan. Regeringen kommer att bifalla en framställning från generalsekretären om förlängning på ytterligare en tremånadersperiod av den svenska FN-bataljonens uppdrag på Cypern.

I det läge som uppstått därigenom att generalförsamlingen frivilligt avstått

Utrikes- och handelspolitisk debatt

från att företa normala omröstningar, kunde likväl beslut fattas medelst acklamation i några betydelsefulla frågor: Valen till säkerhetsrådet och ekonomiska och sociala rådet ägde rum. Institutionerna för den permanenta handels- och utvecklingskonferensen tillskapades. FN:s hjälporganisation för Palestina-flyktingarna fick förlängt mandat. Nedrustningskommittén i Genève anmodades fortsätta sitt arbete. I avvaktan på budgetbehandlingen bemyndigades generalsekretären iklåda organisationen utgifter motsvarande 1964 års budget. Slutligen tillsattes en kommitté, med bl. a. Sverige som medlem, med uppgift att utreda frågan om FN:s fredsbevarande operationer, som ju är upprinnelsen till hela finansieringskrisen.

Dessa beslut framstår i och för sig som något positivt. Det finns en allmän strävan hos medlemsstaterna att, trots starkt missnöje med stagnationen i det normala arbetet, såvitt möjligt begränsa skadeverkningarna av den låsta konstitutionella situationen. Man är oense om medel och metoder men i det väsentliga ense om målet: att bevara FN som instrument för fred och framåtskridande. Genom återhållsamhet och olika uppslag i fråga om tekniska utvägar har man undvikit att göra ont värre. Denna inställning bör inge förhoppningar om att allvarliga ansträngningar även i fortsättningen kommer att göras för att finna en väg ut ur krisen.

Det skulle här föra för långt att gå närmare in på de skilda förhandlingsfaserna i tvisten om tillämpningen av FN-stadgans artikel 19. Den innehåller som bekant bestämmelser om förlust av rösträtt i generalförsamlingen som påföljd vid uteblivna bidragsinbetalningar. Händelseförloppet är känt. Det må i detta sammanhang räcka med att erinra om att ett intensivt förhandlingsarbete har bedrivits, närmast under generalsekretärens ledning, och att ståndpunkterna så småningom närmast

Utrikes- och handelspolitisk debatt

sig varandra. Motsättningarna förefaller inte desto mindre så principbetonade och lästa, att en lösning rimligen får förutsätta direkta förhandlingskontakter mellan de omedelbart engagerade stormakterna. Samtidigt kommer den nytillsatta kommittén för den fredsbevarande verksamheten att behandla även finansieringsfrågan.

FN-krisen går allmänt under beteckningen »finansieringskrisen». Detta är en ofullständig och delvis vilseledande beteckning. Krisens synliga symptom är visserligen av finansiell natur. Men till sitt verkliga innehåll är det fråga om politisk intressesättning, som bottnar i olika uppfattningar om medlemsstaternas förpliktelser enligt stadgan och om kompetensfördelningen mellan säkerhetsrådet och generalförsamlingen. Härigenom har konflikten kommit att omfatta hela frågekomplexet om FN:s befogenheter och uppgifter på freds- och säkerhetsområdet. Sovjetunionen, Frankrike och några andra stater hävdar, att säkerhetsrådet ensamt skall ha ansvaret för upprätthållandet av fred och säkerhet. De anser, att beslut om aktiva ingripanden i fredsbevarande syfte bör förbehållas rådet. Enligt deras åsikt kan ingen medlemsstat vara skyldig att i någon form bidra till en FN-aktion, alltså inte heller finansiellt, om inte aktionen beslutats av säkerhetsrådet och genomförs under dess direkta kontroll.

Den stora majoriteten medlemsstater hävdar å andra sidan, att generalförsamlingen icke bör reduceras till enbart ett discussionsforum i de viktiga frågorna om fredsbevarande aktioner utan även i dessa frågor skall kunna spela en aktiv roll. De pekar på aktionerna i Jerusalem, Kashmir, Libanon, Suez, Kongo och Cypern. De vill dra nytta av erfarenheterna därifrån och undersöka om det går att fastställa några regler för hur sådana aktioner skall beslutas, genomföras och finansieras i framtiden.

Tyvärr ger stadgan ingen bestämd ledning för bedömning av denna typ av åtgärder. Man rör sig här på ett gränsområde mellan de helt frivilliga aktioner för fredlig lösning av tvister varom talas i stadgans kapitel VI och tvångsaktioner eller sanktioner som berörs i kapitel VII. De fredsbevarande operationerna är frivilliga i dubbel bemärkelse. Dels förutsätter de inbjudan eller medgivande av »värdlandet», dels är deltagande i aktionen frivilligt för medlemsstaterna. Med viss rätt kan hävdas, att utsändandet av militära förband på tusentals man, även om det sker i frivillig ordning, har en karaktär och omfattning som knappast avsetts med åtgärder för fredlig lösning av tvister enligt kapitel VI. Det är paradoxalt att bestämmelserna om tvångsaktioner i kapitel VII, som förblivit en död bokstav, är i detalj utformade i stadgan, medan den frivilliga fredsbevarande verksamheten, där FN gjort och gör verkliga insatser för världsfreden, inte uttryckligen reglerats i stadgan. Detta innebär självfallet inte, att denna verksamhet skulle vara oförenlig med stadgan, men frånvaron av uttryckliga bestämmelser på detta viktiga område är en av anledningarna till dagens svårigheter.

Sverige har deltagit i de flesta av FN:s fredsbevarande aktioner. Vi ingår nu också i den kommitté på 33 stater som har att utreda frågan om fredsbevarande operationer »i alla dess aspekter». Det är inte möjligt att på förhand dra upp konkreta riktlinjer för vår medverkan i kommitténs arbete. Några allmänt formulerade synpunkter må dock anföras.

»Finansieringskrisen» har menligt påverkat FN:s möjligheter att verka som ett effektivt fredsorgan. Det är angeläget att FN:s auktoritet återställes och om möjligt förstärkes. Detta förutsätter stormakternas medverkan. Här kommer man in på vad som kan sägas vara nyckelproblemet, nämligen

Utrikes- och handelspolitisk debatt

frågan om avvägningen mellan säkerhetsrådets och generalförsamlingens inflytande och bestämmanderätt. Det kan vara förklarligt om skiljaktiga uppfattningar föreligger mellan å ena sidan stormakterna med deras vetorätt i säkerhetsrådet och å den andra det stora antalet övriga stater. I fråga om tvångsaktioner föreskriver stadgan, att endast säkerhetsrådet kan besluta härom. En sådan aktion kräver enhällighet bland stormakterna. Men när det gäller frivilliga fredsaktioner — av den typ som t. ex. Cypern-aktionen representerar — ter det sig betänkligt, att eventuellt en enda medlemsstat — låt vara en stormakt — skall kunna förhindra organisationen från att komma en medlemsstat till hjälp i en kritisk situation.

I fråga om finansieringen av FN:s fredsbevarande operationer har Sverige liksom majoriteten av FN:s medlemmar hävdat principen om kollektivt betalningsansvar. Ett konsekvent fasthållande vid denna princip skulle emellertid kunna förhindra fredsbevarande operationer som annars vore möjliga och önskvärda. Mot bakgrunden av vunna erfarenheter *kanske* det måste övervägas om det icke, trots allt, vore bättre att få till stånd en av alla accepterad ordning för undantag i vissa fall från det kollektiva betalningsansvaret. Det blir en viktig uppgift för kommittén att utnyttja det förhandlingsutrymme som kan finnas i detta hänseende.

Man kan hoppas, att när stormakterna och övriga FN-medlemmar nu tar upp frågan om de fredsbevarande operationerna till allsidig prövning, en grundval skall kunna skapas för en framtida praxis, som godtas av alla parter. Det borde vara angeläget för alla att finna en lösning som tillgodoser både stormakternas anspråk på att utöva sitt stadgeenliga primära ansvar för fredens upprätthållande och övriga medlemsstaters intresse att medverka till tryggandet av freden.

Herr talman! Sverige delar den all-

männa känslan av besvikelse över att provstoppsavtalet icke följts av ytterligare överenskommelser på nedrustningsområdet. Fortsatta ansträngningar för rustningsbegränsning och nedrustning, särskilt i fråga om kärnvapen, är nödvändiga, vilket också starkt underströks från alla håll under generaldebatten vid FN-församlingens senaste möte. Det framstår som ett angeläget önskemål, att nedrustningsförhandlingarna i Genève snarast skall kunna återupptagas med allvarlig och beslutsam inriktning på att komma till uppgörelser åtminstone inom någon del av det stora nedrustningskomplexet.

Bland de åtgärder som diskuterats i Genève och i FN har förhindrande av ytterligare spridning av kärnvapen alltmär börjat komma i förgrunden. En starkt pådrivande faktor härvidlag har varit den kinesiska atomexplosionen. Man har också blivit alltmer medveten om att den snabba utvecklingen på atomenergiområdet ökat möjligheterna för ytterligare länder att genom egen tillverkning skaffa sig kärnvapen. Från såväl stormaktshåll som från de mindre staternas sida har i detta läge understrukits angelägenheten av skyndsamma internationella åtgärder till förebyggande av en vidare spridning av kärnvapen. Man varnar för en kapploppning om medlemskap i »kärnvapenklubben». Den allvarliga ökning av kärnvapenfaran som en sådan utveckling skulle medföra, gör det angeläget att verka för en internationell frysning av kärnvapenrustningarna. Enligt en uppfattning, som är gemensam för Förenta Staterna och Sovjetunionen och även i övrigt är rätt allmänt omfattad, bör man i första hand eftersträva en överenskommelse om begränsning av kretsen av kärnvapenmakter.

Strävandena att nå en dylik överenskommelse har allvarligt hindrats av de meningsskiljaktigheter som råder mellan öst och väst rörande innebörden av planerna på en multilateral kärnvapen-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

styrka inom NATO. Dessa planer anses av Sovjetunionen oförenliga med ett icke-spridningsavtal av den typ som skisserats under diskussionerna i Genève och FN och uppfattas såsom ett första steg till att ge Västtyskland tillgång till kärnvapen. Förenta Staterna hävdar däremot, att upprättandet av en multilateral kärnvapenstyrka just är avsedd att motverka en sådan spridning.

Sverige har sedan länge stött tanken på en internationell överenskommelse om förhindrande av ytterligare spridning av kärnvapen. Vi har samtidigt hävdat, såsom nu senast under FN-för-samlingens generaldebatt, att en dylik överenskommelse bör kompletteras med vissa andra åtgärder om man skall kunna uppnå målsättningen att frysa det nuvarande kärnvapenläget. För att effektivt hejda en fortsatt allvarlig utveckling på kärnvapenområdet fordras mera aktiva bidrag från kärnvapenmakterna själva. Problemet bör ses både mot bakgrunden av kärnvapenarsenalernas snabba tillväxt och i ljuset av ambitionerna att ytterligare fullända dessa vapen.

Vi har därför förordat en uppläggning, enligt vilken man borde eftersträva att, förutom en överenskommelse som förhindrar att antalet kärnvapenmakter ökas, även få till stånd ett universellt fördrag om förbud mot alla slag av kärnvapenprov och ett avtal om upphörande av ytterligare tillverkning av klyvbart material för militära ändamål.

Ett avtal mot spridning av kärnvapen kan givetvis icke förväntas bli fullt effektivt, om det icke omfattas av *samtliga* nu kärnvapentillverkande makter och får en så allmän anslutning som möjligt från andra staters sida, framför allt i områden med öppna eller latent konflikter.

Läget i den Sydafrikanska republiken fortsätter att oro världsoptionen. Trots det tryck som den sydafrikanska regeringen utsatts för under en följd av

år från FN:s sida kan ingen förändring skönjas i dess inställning till den färgade majoriteten i landet. Den sydafrikanska regeringen vidhåller också sin vägran att samarbeta med FN i dessa frågor. Indignationen mot denna hållning blir följaktligen allt starkare.

Det bör hälsas med tillfredsställelse, att den sydafrikanska apartheidpolitiken numera är föremål för säkerhetsrådets uppmärksamhet. I juni månad behandlades bl. a. rapporten från en expertgrupp under ambassadör Alva Myrdals ledning. Denna expertgrupp hade tillsatts av säkerhetsrådet som en följd av ett initiativ från de nordiska staterna hösten 1963 i syfte att söka få fram en konstruktiv linje i FN:s Sydafrika-politik. Gruppen fick rådets uppdrag att studera möjliga metoder att trygga mänskliga rättigheter för alla Sydafrikas invånare. I sin rapport föreslog den, att det skulle bildas ett nationalkonvent som skulle representera alla folkgrupper i Sydafrika. Konventet skulle ta sig an de många svåra problemen i samband med den nuvarande situationen. Detta förslag antogs av säkerhetsrådet, som värdade till den sydafrikanska regeringen att godta det.

Samtidigt beslöt säkerhetsrådet att tillsätta en expertkommitté, bestående av representanter för rådets samtliga dåvarande medlemsstater, däribland Norge, med uppgift att företa en teknisk och praktisk undersökning beträffande möjligheterna till konkreta åtgärder efter beslut av säkerhetsrådet. Fastän ordet »sanktioner» inte förekommer i kommitténs mandat, har den kommit att kallas sanktionskommittén. Denna har nyligen offentliggjort sin rapport till rådet. Rapporten bygger delvis på upplysningar om bl. a. handelsförbindelserna med Sydafrika, som inhämtats från medlemsländerna. Sverige hörde till de 34 stater som besvarade kommitténs frågeformulär; vårt svar offentliggjordes i början av mars.

I kommitténs slutsatser framhålles

Utrikes- och handelspolitisk debatt

bl. a., att Sydafrika på grund av sin ekonomiska styrka inte skulle vara särskilt känsligt för ekonomiska sanktioner. Dock var man ense om att det finns flera sårbara punkter i landets ekonomi. Det betonas, att effektiviteten av eventuella åtgärder blir direkt beroende av om dessa vinner allmän anslutning.

Det blir nu i första hand säkerhetsrådets sak att behandla sanktionskommitténs rapport.

I vårt eget land visas en stigande otålighet över den tröghet varmed världsorganisationen anses arbeta i denna sak. Måste då den svenska regeringen avvakta säkerhetsrådets beslut? Skulle inte, har man frågat, ett individuellt svenskt genomförande av handelssanktioner mot Sydafrika påverka apartheid-politiken, föranleda andra länder till liknande initiativ och utgöra ett konkret uttryck för vår indignation över vad som nu sker i Sydafrika?

Det är endast säkerhetsrådet som kan fatta beslut om sanktioner, som är bindande för FN:s medlemmar. Rådet har visserligen funnit, att förhållandena i Sydafrika »allvarligt stör internationell fred och säkerhet», men däremot inte, att de utgör ett »hot mot freden», vilket skulle ge rådet befogenhet att tillämpa sanktioner.

Separata aktioner av ett eller flera länder kan inte väntas medföra nämnvärt avbräck i Sydafrikas ekonomi. Inte heller bör man överskatta den exempelbildande effekt som en isolerad svensk aktion skulle kunna få. Sydafrikas viktigaste handelspartners är redan nu utsatta för trycket från en stark internationell opinion mot apartheid-politiken.

Regeringen har inte ansett sig kunna efterkomma förslag att Sverige ensamt skall besluta om sanktioner mot Sydafrika, hur stor förståelse vi än har för de bevekelsegrunder som ligger bakom dessa förslag. Vidtagande av sanktioner emot en stat, vare sig de är av eko-

nomisk eller militär art, är folkrättsligt ett allvarligt steg. Det är oförenligt med bl. a. de förpliktelser vi iklätt oss genom anslutningen till det allmänna tull- och handelsavtalet (GATT). Särskilt för små länder som är starkt beroende av sin utrikeshandel är det av vitalt intresse att ingångna avtalsförpliktelser på detta område respekteras. Isolerade aktioner, som inte ger någon effekt, kan dessutom snarast tänkas öka den sydafrikanska regimens självförtroende och omedgörlighet. Det är mot denna bakgrund som svenska regeringen strävat efter att få Sydafrika-frågan förlagd till säkerhetsrådet för avgörande.

Det kan vidare erinras om att regeringen nyligen i enlighet med en vädjan från FN:s generalförsamling anslagit en miljon kronor att användas till bistånd åt apartheid-offrens familjer. En lika stor summa anslogs förra året till ett program för bistånd på undervisningens område till unga afrikanska flyktingar. I avvaktan på en internationalisering i FN-regi av stödet till den afrikanska flyktingungdomens utbildning har regeringen i årets statsverksproposition föreslagit en ökning under det kommande budgetåret av det svenska studiestödet till dessa ungdomar.

Nära samband med apartheid-problemet i Sydafrika har frågan om det mandat över *Sydvästafrika* som Nationernas Förbund på sin tid gav till Sydafrika. Sverige har tillsammans med andra stater länge sökt verka för att FN skall få insyn över förvaltningen av området och har deltagit i fördömanden av Sydafrikas överträdelser av mandatet och dess införande av apartheid i Sydvästafrika.

Frågan gick in i en ny fas då Liberia och Etiopien, såsom förutvarande medlemmar i NF, för några år sedan vid internationella domstolen i Haag anklagade Sydafrika för brott mot mandatöverenskomsten. Skulle domstolen, som i dagarna börjat de muntliga för-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

handlingarna i målet, finna talan grundad, blir Sydafrika enligt FN-stadgan klart förpliktat att rätta sig efter domen. Skulle Sydafrika likväl vägra efterkomma domstolens dom, kommer otvivelaktigt denna vägran att få allvarliga politiska konsekvenser och kan leda till åtgärder från säkerhetsrådets sida för att få domen tillämpad. Det är givet, att svenska regeringen med största uppmärksamhet följer denna fråga, som har central betydelse för hela apartheidproblemet.

Under hela efterkrigstiden har vår handelspolitik varit inriktad på en allmän frigörelse av handeln. Vi har aktivt deltagit i det världsomfattande samarbetet inom GATT och i världshandelskonferensen, liksom i det regionala samarbetet inom FN:s ekonomiska kommission för Europa, OEEC och senare OECD samt i Europarådet. De mest långtgående förpliktelserna har vi åtagit oss inom EFTA. Efter den allvarliga kris som EFTA genomgått till följd av den brittiska regeringens åtgärder för att komma tillrätta med betalningsbalansen, öppnar sig åter möjligheter till fortsatt konstruktivt samarbete. Av avgörande vikt för denna utveckling var Storbritanniens tillkännagivande vid senaste Genève-mötet att påbörja avvecklingen av importavgiften genom att sänka den från 15 till 10 procent från och med den 27 april i år.

Att britterna jämsides med att begränsa importen velat öka exporten genom särskilda ansträngningar har övriga EFTA-stater haft full förståelse för. Den form vissa av de vidtagna åtgärderna fått torde emellertid inte kunna bibehållas som permanent lösning. En generell utredning beträffande de brittiska exportstimulerande åtgärderna pågår för närvarande inom EFTA.

Förtroendekrisen har understrukit den svaghet hos EFTA, som härrör ur själva sammansättningen med en enda stormakt som svarar för hälften av samhandeln. För Storbritannien utgör han-

deln med övriga medlemsländer bara omkring 15 procent av landets totala handel. För exempelvis de nordiska länderna utgör handeln med EFTA mellan 30 och 40 procent av deras totala handel.

Den interna utvecklingen inom frihandelsområdet hade fram till införandet av de brittiska importavgifterna fortskridit utan störningar och i betydligt snabbare takt än vad som förutsetts. Den hade satt sina spår också på verksamhetsfält som ligger vid sidan av själva tullavvecklingsprogrammet.

De avtal som träffades rörande handeln med jordbruksprodukter var ur nordisk synpunkt särskilt betydelsefulla. Utredningar hade påbörjats bl. a. om regler för statlig upphandling, etableringsrätt och kartellfrågor. Arbetet med dessa pågår.

Handeln mellan medlemsländerna har ökat särskilt påtagligt efter de senaste tullavtrappningarna. Detta gäller främst den internordiska handeln. Den nordiska marknad vi eftersträvat håller nu på att förverkligas inom EFTA. Denna utveckling har gynnat den ekonomiska tillväxten i alla nordiska länder. Den danska exporten av industrivaror till Sverige är i dag — för att ta ett exempel — nära nog lika stor som Danmarks export av livsmedel till Västtyskland. Sedan 1959 har den svenska exporten till de övriga nordiska länderna mer än fördubblats. EFTA i sin helhet svarar numera för över 40 procent av Sveriges totala export.

Den förskjutning i inriktningen av handeln till förmån för den interna handeln som blivit följderna av tullavvecklingen, har sin motsvarighet också inom EEC. Denna förskjutning kan väntas öka under de närmaste åren. Det kan innebära ökade svårigheter att närma de två europeiska handelsblocken till varandra. Men även om motståndet mot ett samgående kan komma att tillta, verkar handelspolitiska intressen och

Utrikes- och handelspolitisk debatt

andra faktorer i riktning mot ökade ansträngningar att söka övervinna splittningen i två block. EFTA är härvid fortfarande ett uttryck för en bestämd och gemensam vilja till ett samgående. Redan i dagens situation kan åtskilligt göras för att vidareutveckla de existerande förbindelserna mellan EFTA och EEC och för att skapa nya kontaktpunkter.

Inget annat alternativ än EFTA ger vårt land större möjligheter att verka för en gemensam europeisk marknad, samtidigt som det ger avsevärda handelspolitiska fördelar. Inom EFTA har de nordiska länderna stora möjligheter att utvidga samarbetet sinsemellan på sådana områden där de övriga EFTA-medlemmarna tills vidare inte anser sig kunna ta del. Därutöver kommer Norden i åtnjutande av de fördelar det större frihandelsområdet erbjuder. För närvarande finns inga tecken som tyder på att förhandlingar mellan EFTA — vars vilja härtill är obruten — och EEC snabbt skulle kunna aktualiseras. Med den starka politiska inriktning som EEC har, är för Sverige som neutral stat medlemskap inte en möjlig anslutningsform.

I avvaktan på en lösning av det europeiska marknadsproblemet är det av största vikt, att alla möjligheter att stärka och vidareutveckla EFTA-samarbetet tillvaratas. De nordiska länderna bör — såsom överenskoms vid Nordiska rådets session i Reykjavik — liksom hittills gemensamt verka i detta syfte. De bör också fortsätta på den redan inslagna vägen att i möjligaste mån bygga ut det nordiska samarbetet inom EFTA:s ram. Den nordiska ministerkommittén för ekonomiskt samarbete och dess utredande ämbetsmännaorgan har redan påbörjat behandlingen av den rekommendation om nordiskt EFTA-samarbete som blev resultatet av överläggningarna i Reykjavik.

Vi har ännu inte uppgett förhoppningen att de pågående förhandlingar-

na i Kennedy-rundan skall ge ett bidrag till lösningen av det europeiska marknadsproblemet. Ett förverkligande av den ursprungliga målsättningen för dessa förhandlingar — en 50-procentig lineär tullsänkning — skulle minska tulldiskrimineringen mellan de båda europeiska handelsblocken. De undantagslistor som flertalet industriländer lagt fram, tyder emellertid på att det knappast är realistiskt att förvänta sig en tullreduktion av denna storlek. Sverige står dock alltså fast vid en 50-procentig lineär tullsänkning utan undantag.

Listorna innehåller dels fullständiga undantag och dels partiella undantag, vilka i allmänhet ännu icke har specificerats. Härutöver har vissa länder ställt villkor av olika slag. Det är därför svårt att redan nu närmare ange i vilken utsträckning svensk export berörs. Det är dock uppenbart, att EEC:s undantag träffar en stor del av vår handel. Såvida inte betydande minskning av undantagen kommer till stånd, nödgas vi ompröva vårt erbjudande.

På förslag av EEC-kommissionen har bilaterala diskussioner med bl. a. Sverige ägt rum för att kartlägga de problem som EEC:s förhandlingsbud medfört. Den nordiska skogsindustriexporten till EEC kommer att diskuteras med EEC av Finland, Norge och Sverige gemensamt. Förberedande kontakter har redan tagits mellan de tre nordiska länderna. Trots bilaterala kontakter söker vi på svensk sida på allt sätt bevara förhandlingens multilaterala karaktär. Detta är av särskild betydelse för de små industriländerna.

Beträffande jordbruksprodukterna — vid vilka man från amerikansk sida fäster stor vikt — är motsättningarna fortfarande stora. Någon överenskommelse har ännu ej nåtts i fråga om regler för avsättningen på världsmarknaden av jordbruksprodukter. Utsikter tycks emellertid nu föreligga för reella

Utrikes- och handelspolitisk debatt

förhandlingar om spannmål under våren. För övriga jordbruksprodukter kommer förhandlingar att inledas i höst.

Våra ansträngningar inriktas på att Kennedy-rundan skall ge så stora lättnader i handeln som möjligt för såväl industri- som utvecklingsländer. För utvecklingsländernas ekonomi intar handelsfrågorna en central plats.

Ett nyligen utarbetat kapitel i GATT-avtalet avseende utvecklingsländernas handelsproblem har provisoriskt satts i kraft. Kapitlet, som kommer att föreläggas riksdagen för godkännande, fastställer den procedur som skall gälla för liberalisering av handeln med utvecklingsländerna. Inom GATT har upprättats ett centrum för utvecklingsländerna för handelsinformation och andra handelsfrämjande åtgärder. Detta centrum är avsett att successivt byggas ut allteftersom ytterligare erfarenheter vinnas. Vi kommer att från svensk sida på allt sätt stödja dessa ansträngningar.

Vid FN:s världshandelskonferens, som hölls i Genève förra året, behandlades olika spörsmål, som är väsentliga för utvecklingsländerna. Även om konferensen inte i alla avseenden motsvarade högt ställda förväntningar, gav den ändå många positiva resultat. Behandlingen av de frågor som dryftades kommer i skilda former att fullföljas. Nya konferenser skall hållas minst vart tredje år. Ett permanent organ — handels- och utvecklingsstyrelsen — skall normalt sammanträda två gånger om året. Vidare har ett särskilt sekretariat upprättats i anslutning till FN-sekretariatet.

Sverige har aktivt deltagit i det samordningsarbete som ägt rum i olika organ — bl. a. i OECD — efter konferensen. De nordiska länderna har på svenskt initiativ utarbetat ett gemensamt förslag om avveckling av handelshindren för tropiska produkter, vilket nyligen lagts fram i GATT. Ett förslag om kompensativ finansiering, som Sverige gemensamt med Storbritannien framförde under världshandelskonfe-

rensen, utreds för närvarande av världsbanken. Förslaget avser förhindra att utvecklingsprogram, som baserats på rimliga förväntningar om exportintäkternas storlek, utsätts för störningar till följd av ett oväntat inkomstbortfall.

Alla är ense om att handeln med utvecklingsländerna måste ökas. Utöver behovet av att avveckla handelshindren har vi från svensk sida särskilt betonat betydelsen av att underlätta marknadsföringen av produkter från utvecklingsländerna, bl. a. genom förbättrad kommersiell information. Regeringen är beredd stödja alla realistiska förslag att förbättra utvecklingsländernas handelsbetingelser. Vårt fortlöpande utredningsarbete syftar bl. a. till att undersöka möjligheterna för nya svenska initiativ.

Den del av Sveriges utrikeshandel som alltjämt regleras genom bilaterala avtal är mycket begränsad och rör i huvudsak handeln med öststaterna. Det är vår strävan att söka utvidga även denna handel. Vår import från öststaterna — ehuru formellt underkastad importlicenstväng — är i praktiken, med få undantag, inte föremål för kvantitativa begränsningar. Möjligheten att ytterligare liberalisera importen utreds för närvarande. Våra strävanden att i görligaste mån komma bort från den strikt bilaterala bindningen av handeln har numera — sedan överenskommelser härom nyligen träffats även med Sovjetunionen och Rumänien — lett till att betalningarna i östhandeln fr. o. m. den 1 juli i år i sin helhet kommer att erläggas i konvertibla valutor. Denna omläggning bör kunna underlätta ett ökat varuutbyte med öststaterna.

Förutsättningarna för vår handelspolitik undergår ofta snabba förändringar. En hög handelspolitisk beredskap är nödvändig. Därför har tillsatts en samsarbetsgrupp under ledning av chefen för handelsdepartementet. I gruppen deltar företrädare för berörda departement och myndigheter. Dess uppgift är

Utrikes- och handelspolitisk debatt

bl. a. att förbereda alternativa handelslinjer i olika tänkta handelspolitiska situationer.

Herr talman! Det är självfallet, att den nu lämnade redogörelsen på intet sätt är uttömmande. Endast vissa huvudproblem har här tagits upp till diskussion. I första hand har det förefallit angeläget att lämna riksdagen en redogörelse för såväl aktuella FN-problem som frågan om det ekonomiska samarbetet i Europa. Tidigare har framhållits, att det internationella läget just nu är rörligt och svåröverskådligt. Det skulle vara alltför förenklat att numera beskriva världen som i huvudsak uppdelad på två block. Inte nog med att ett stort antal stater både formellt och reellt står utanför blocken, dessutom förekommer grupperingar och särintressen som tenderar att skära igenom tidigare uppdragna linjer. Man har ett intryck, att vi är inne i ett övergångsskede, där de akuta kriserna kring FN och Sydostasien skymmer sikten och försvårar prognoser.

I en period av trevande men icke fullföljda förhandlingskontakter får intet underlåtas som kan förhindra, att världen på nytt glider in i ett tillstånd av oförsonliga motsättningar. Vi kan i detta läge beträffande vår egen del av Europa konstatera, att samarbetet mellan de nordiska länderna utvecklas och fördjupas alltmer samt att strävandena efter ett gemensamt internordiskt uppträdande i FN och i andra internationella sammanhang fortgår. Trots skilljaktigheterna i den utrikes- och försvarspolitiska orienteringen vågar vi tro, att de nordiska staterna liksom tidigare gemensamt bidrar till lugnet och stabiliteten i vår del av världen.

Vidare anförde:

Herr OHLIN (fp):

Herr talman! Svensk utrikespolitik har att utgå från de förutsättningar som skapas inom den internationella politi-

ken. Låt mig därför som inledning till några reflexioner om vårt lands utrikespolitik och regeringsdeklarationen framhålla några synpunkter på ett par av de utrikespolitiska problemen i Västeuropa.

Mycket av de motsättningar som i dag gör sig gällande mellan de demokratiska staterna i Västeuropa och Nordamerika kan belysas med en hänvisning till de två riktningar som finns företrädda, å ena sidan i Frankrike och å andra sidan särskilt i Storbritannien och Tyskland. Skall Västeuropas politiska och militära kraftsamling ledas av en strävan att göra det demokratiska Europa oberoende av Förenta staterna, i ett visst samarbete med denna stat men med egna självständiga militära resurser och egen målsättning? Eller skall Västeuropa som hittills vara med i en militär atlantisk grupp där Förenta staterna har ledningen, i varje fall vad kärnvapen beträffar?

President de Gaulle driver som bekant på Frankrikes vägnar med konsekvens och energi den första linjen. Det var när Storbritannien vägrat uppge ett intimt militärt samarbete med Förenta staterna och gjort sig beroende av amerikanska kärnvapenbärare som president de Gaulle fann tiden inne att säga nej till en brittisk anslutning till den gemensamma marknaden, EEC. Storbritannien var inte — har han förklarat — i tillräcklig grad en europeisk stat.

Jag menar inte att den franske presidentens hållning uteslutande motiverats av de militära aspekterna, men utan tvivel har dessa medverkat till beslutet att avböja en brittisk anslutning till Västeuropas ekonomiska samarbete.

Det är också uppenbart att den tyska regeringens intresse för det amerikanska förslaget om en multilateral kärnvapenstyrka under amerikansk ledning bidrog till att öka friktionen mellan Frankrike och Västtyskland. Frankrikes strävan är uppenbarligen att få till stånd en politisk sammanslutning av EEC-staterna kring en intim samordning av

Utrikes- och handelspolitisk debatt

försvars- och utrikespolitiken. Det är inte fråga om en federativ statsbildning, utan om en allians mellan i stort sett självständiga stater som samordnar sin försvars- och utrikespolitik under fransk ledning och med franska kärnvapen som central militär faktor.

Det är begripligt att förbundskansler Erhardt å Tysklands vägnar ställer sig tvekan. Det har varit en tysk strävan de senaste åren att trygga den politiska och militära samverkan mellan Förenta staterna och Västeuropa som en avgörande förutsättning för status quo i Berlin-frågan och som bästa väg för en återförening av Öst- och Västtyskland någon gång i framtiden.

Inom franska politiska kretsar tycks man utgå från att samverkan med den utomeuropeiska makten Förenta staterna kommer att bli mindre angelägen, eftersom motsättningarna mellan Västeuropa och Sovjet-blocket kommer att avta, allteftersom konfliktställningen mellan Sovjet och Kina blir en alltmer framträdande huvudfaktor inom världspolitiken.

Inför dessa motsättningar och den oklarhet rörande den tyska och amerikanska reaktionen de närmaste åren som alltjämt råder, framstår det världspolitiska läget som mer än vanligt svårbedömbart. Atlantpakten framträder inte längre som en så fast trygghetsgaranti för Västeuropa som tidigare. Det anses på sina håll inte ens helt uteslutet att utvecklingen kan bli sådan, att Frankrike lämnar det militära Atlant-samarbetet. Detta vore enligt min mening en olycka. För de flesta demokratiska länder i Europa, och såvitt jag kan se säkert också för Sverige, betyder ovissheten och oklarheten rörande den västeuropeiska utvecklingen ökade risker.

Från vår synpunkt framstår en lösning av Europas försvarsproblem med reducerad medverkan av Förenta staterna som riskfylld. Bland annat ökas i så fall utsikterna att ett fullt deltagande i

Västeuropas samarbete ekonomiskt, politiskt och militärt uppställs som villkor, och att den, som i likhet med Sverige inte kan acceptera den radikala omläggning av utrikespolitiken som detta skulle innebära, riskerar att ges en ställning som outsider med allt vad detta kan medföra.

Ur svensk synvinkel lika väl som med hänsyn till freden över huvud taget ter sig framgångsrika nedrustningssträvanden naturligtvis som ytterst angelägna. Låt mig emellertid än en gång framhålla att en överenskommelse om successiv nedrustning självklart inte kan gälla bara kärnvapen, medan östblockets överlägsenhet i fråga om konventionella vapen på den europeiska kontinenten lämnas ograverad. En successiv nedrustning som inte rubbar den militära maktbalansen är det enda som kan minska risken för krigiska konflikter och det enda som motsvarar vårt lands intresse.

Jag har tidigare framhållit att vår utrikespolitiska huvudlinje bör ligga fast: alliansfrihet i fred, som syftar till neutralitet i krig. Utrikesministern har flera gånger — även i dag — uttalat att vår politik bör utformas så, att omvärlden får förtroende för vår vilja och förmåga att upprätthålla vår neutralitet. Det har inte ringa betydelse att det framhålles att vad saken gäller är att alla stater skall ha grund för förtroendet för vår neutralitetspolitik. Däremot kan vi i Sverige inte fästa någon vikt vid om man i utlandet på sina håll finner det opportunt att kritisera vår politik och stämpla den som ensidig. Det är vår egen tolkning, inte utlandets, som måste vara avgörande. Tidigare tendenser hos regeringen att inte klart göra denna distinktion föranleder mig att ånyo markera densamma.

Alla instämmer naturligtvis i regeringsdeklarationens ord om vikten av vårt deltagande i FN:s arbete och betydelsen av ett starkt svenskt försvar. Jag tänker inte här närmare ingå på den Förenta Nationernas kris, som for-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

mellt gäller finansieringen av dess extraordinära fredsaktioner i Kongo och anorstädes men som i verkligheten kanske främst gäller kompetensfördelningen mellan säkerhetsrådet och generalförsamlingen. Till denna senare fråga blir det tillfälle att återkomma.

Vad själva den akuta konflikten rörande inbetalningar till FN, som är strängt nödvändiga för finansiering av dess verksamhet, intog den svenska regeringen en något annan hållning än den danska och norska under den gångna FN-församlingen, vilket regeringsförklaringen förbigår men utrikesministern senare i dag kan belysa. Vår regerings misslyckade försök att medla mellan amerikanska och ryska ståndpunkter skulle måhända haft något bättre utsikter att lyckas, om man följt våra grannländers exempel. Efter det stora amerikanska medgivandet att extra inbetalningar skulle gälla för alla, inte bara för de stater som släpade efter med sina betalningar, kunde Sveriges regering ha låtit det bli bekant, att vårt land fäster stor vikt vid att stadgan respekteras, och det kunde skett på sådant sätt att det hade uppfattats såsom ett förord för att ett väsentligt medgivande vore naturligt också från Sovjetrysslands sida för att inskränka den räjong inom vilken en kompromiss var tänkbar.

För övrigt synes det finnas starka skäl för en stat som Sverige att försiktigt befrämja en utveckling som snarare utvecklar än inskränker FN:s handlingsmöjligheter. Att med juridiska spetsfunderingar försvara den restriktiva och reducerande tolkningen av stadgan anser väl ingen vara Sveriges sak. Inte heller bör väl vårt land vara precis lika förstående för alla ståndpunkter i en så viktig angelägenhet. FN-församlingen bör enligt min mening inte reduceras till att bli ett forum för debatt.

På tal om fredens problem, herr talman, så skulle jag vilja tillägga att man inte kan annat än med stor oro se på de

kinesiska kärnvapenexperimenten och de därigenom ökade riskerna för kärnvapenkrig på 1970-talet, utlöst av t. ex. en konflikt om Formosas framtida ställning.

Frågan om svensk kärnvapenbeväpning saknar enligt min mening aktualitet för närvarande. Ingen vet om den får det och i så fall när. Men det är uppenbart att Sverige inte har avhånt sig rätten att själv bestämma, om vi skall skaffa sådana vapen eller ej någon gång i framtiden. Den frågan står öppen. Innan regering och riksdag definitivt tar ställning i denna militärt oerhört viktiga sak måste det ha blivit klargjort att ett beslut, i vilken riktning det än går, kan väntas öka vårt lands trygghet och helst ingå i en internationell aktion för fred. En internationell överenskommelse om begränsning av antalet kärnvapenmakter, för vilken i och för sig starka skäl talar, kan vårt land enligt min mening endast biträda på betingelser som måste i förväg ytterligare övervägas. Jag tror att den frågan lämpligen kan diskuteras i utrikesnämnden från fler synvinklar än hittills, särskilt vad beträffar de nuvarande kärnvapenmakternas rustningspolitik och betydelsen därav för vårt lands behov av olika slag av militära maktmedel.

Frankrikes och Kinas roll bör naturligtvis inte förbises. Utsikterna att de närmaste åren få dessa båda stater med på förslaget om förbud mot alla slag av kärnvapenprov och därjämte ett slut på tillverkningen av klyvbart material för militära ändamål ter sig för närvarande inte ljusa. Jag tror det är befogat att varna för optimism därvidlag och pröva vilka handlingslinjer som kan vara realistiska i belysning därav för att öka utsikterna till den successiva nedrustning av alla vapen med bevarad maktbalans, som framstår som en avgörande förutsättning för tryggad fred.

Det är inte blott ett nordiskt utan naturligtvis ett ganska allmänt intresse att stabiliteten i Nordeuropa vidmakt-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

hålles. Nordisk kontakt och samverkan i en hel del utrikespolitiska frågor kan, som erfarenheten visar, göra nytta i en hel del olika sammanhang, inte minst i de internationella organisationerna, trots de olikheter som finns de nordiska staterna emellan i fråga om huvudlinjen för vår försvars- och utrikespolitik.

Sveriges intresse för att stödja u-ländernas utveckling kan måhända också räknas till utrikespolitiken, även om man ofta överdriver vad den internationella hjälpen betyder ur fredssynpunkt. Det är främst de humanitära skälen som talar. De motiverar ökade svenska ansträngningar både för egen del och för att åstadkomma en ökning av de internationella insatserna. Självklart synes mig också vara att vårt land bör vara berett att delta i sådana internationella aktioner som kan effektivt motverka rasdiskriminering och minska därmed sammanhängande risker för freden.

Låt mig tillägga, att det framstår som angeläget att vårt land med sin ställning utanför stormaktsblocken fortsätter att i princip hävda den självbestämningsrätt för folken som borde vara självklar. Det betyder inte att vårt land kan inskrida och självständigt resa en rad frågor av denna art vid alla möjliga tillfällen. Men det betyder att vi i princip måste hävda tanken. I alla internationella sammanhang där konkreta spörsmål uppkommer, särskilt i de internationella organisationerna, bör vi tillhöra dem som håller tanken på självbestämningsrätten levande. En successiv nedrustning, som minskar stormakternas ängslan för angrepp och överfall, kan väntas reducera Sovjetrysslands subjektiva behov av att en rad mindre stater och folk hålles under militär och till stor del även politisk kontroll på ett sätt som strider mot självbestämningsrätten.

En successiv nedrustning framstår alltså som en huvuduppgift för politi-

ken även av detta skäl. Vi kan och bör klarare och oftare markera att en strävan att utveckla och öka friheten för alla nya och unga nationer i Afrika och annorstädes inte är den enda sidan av en utveckling för ökad frihet. Lika angeläget är att äldre nationer i Europa, som förlorat sin frihet, kan återvinna densamma i takt med en världspolitisk utveckling som minskar riskerna för stormaktskonflikter. I längden kan en tryggad fred uppnås endast om detta problem löses.

Jag övergår, herr talman, till några ord om stormarknadsproblemet ur svensk ekonomisk och politisk synvinkel. Det finns de som inte ser någon annan linje möjlig än att alla Västeuropas stater inträder som medlemmar i EEC, den gemensamma marknaden, när tiden är kommen. De finner det självklart att Sverige bör vara med, även om EEC skulle utvecklas icke blott till en politisk och militär organisation av president de Gaulles mönster utan tendera att bli en federativ statsbildning så som Romtraktatens fäder i allmänhet tänkte sig, även om Romtraktaten inte talar direkt därom.

Enligt min mening vore det ödesdigert att inte kunna se någon annan tänkbar utvecklingslinje än denna. Det vore att betrakta utvecklingen med skygglappar, om man räknade med Romtraktaten som den enda fasta grunden för Västeuropas organisation på något längre sikt. Ett västeuropeiskt statsförbund, som drar sig mer och mer bort från Förenta staterna och kanske t. o. m. inte kommer att omfatta Storbritannien, är sannerligen inte det mest lockande perspektivet som hemvist för ett land som Sverige. Att vi skulle uppge vår neutralitet för att inträda i ett sådant förbund är en tanke som jag för min del vill energiskt bekämpa.

Under den tid som nu kan överblickas framstår sådana tankegångar som orealistiska. En helt annan sak är, att

Utrikes- och handelspolitisk debatt

det ur svensk synpunkt ter sig som önskvärt med ett politiskt och militärt starkt Västeuropa. Men detta betyder inte att vårt land gör sig självt och fredens sak den största tjänsten genom att inträda i ett sådant förbund.

Låt mig återgå till stormarknadsproblematiken. Ett nytt läge skulle uppkomma, om möjligheter yppade sig att samtliga EFTA-stater inträdde som medlemmar av EEC varvid de neutrala staterna, bl. a. Sverige, därvid uppnådde sådana politiska undantagsbestämmelser att det för deras del bleve allenast fråga om ett ekonomiskt samarbete. Vi vet emellertid nu att utsikterna både till en sådan utgång av förhandlingarna och till en association av neutrala stater med EEC inte var så goda som det kanske föreföll för ett par år sedan. Hela frågeställningen har förskjutits för en oviss men sannolikt lång tid, ja kanske helt försvunnit för lång tid. Ingen vet om den återkommer.

Efter de Gaulles nej till Storbritannien för ett par år sedan blev i stället en annan utveckling aktuell. Det blev naturligt för de yttre sju staterna att falla tillbaka på en förstärkning av EFTA genom att påskynda avvecklingen av tullarna mellan dess medlemsstater och påbörja en del annan ekonomisk samverkan som skulle underlätta de ekonomiska förbindelserna. Tyvärr kom följande år den brittiska betalningskrisen. Den blev ett exempel på hur allvarlig den problematik är som i ganska ringa grad har angripits vid stormarknadernas bildande. På ett eller annat sätt måste utvecklingen av de genomsnittliga kostnadsnivåerna i de olika staterna med hänsyn till olikheter i produktivitet fås att löpa någorlunda parallellt, så att inte den internationella konkurrensförmågan blir alltför olika och några stater hamnar i det brittiska läget med otillräcklig konkurrensförmåga. Eljest framträder ett behov av extraordinära åtgärder som gärna ges en protektionistisk inriktning

i sådana stater, vilkas kostnader har kommit för högt upp med sänkt konkurrensförmåga till följd därav. Det är därför tyvärr, tror jag, inte sista gången som vi upplevt kriser inom stormarknaderna av samma slag som den nuvarande brittiska krisen.

Vad EFTA beträffar finns det anledning hoppas att denna organisation skall övervinna krisen genom en fortsatt avveckling av de engelska importavgifterna, med en ytterligare reduktion i år och en definitiv avveckling nästa år. Arbetet på EFTA-organisationens förstärkning fortgår. EFTA:s gynnsamma inverkan på handeln är uppenbar. För de nordiska staternas vidkommande är ökningen av det inbördes varubytet närmast sensationell. Jag ser denna ökning som ett glädjande vittnesbörd om att tanken på en nordisk tullunion efter kriget var riktig och som ett tecken på att de särskilt från norskt håll framhållna farhågorna för verkningarna av en friare konkurrens på det ena eller andra landets näringsliv var överdrivna.

Vilka handlingslinjer avtecknar sig nu såsom möjliga för framtiden? Ja, många sådana kan tänkas, men jag vill i detta sammanhang något beröra tre sådana. Den första, vilken jag nyss snuddade vid, är att man om något år — kanske sedan president de Gaulle trätt tillbaka — på nytt fortsätter förhandlingarna om Storbritanniens inträde i EEC, ungefär på den punkt, där dessa avbröts 1963.

Själv betraktar jag ingalunda denna eventualitet som den mest sannolika eller mest önskvärda. Bl. a. skulle väl följden bli en stor risk för en splittning av Norden genom att Danmark och Norge inträder i Englands sällskap, medan Sverige och Finland kanske inte kan uppnå sådana villkor, som vore förenliga med deras väsentligt olika men i vissa avseenden besläktade utrikespolitiska inriktningar.

Långt mera tilltalande ter sig då möj-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

ligheten av att en fortsatt konsolidering av såväl EEC som EFTA skall skapa möjligheter för en framtida samordning av dessa båda stormarknader till en enda. När EEC blivit en tillräckligt stark organisation behöver den inte längre se en hög tullmur kring sina medlemsstater som ett nödvändigt medel för att befrämja den erforderliga ekonomiska integrationen utan kan i stället acceptera tanken på en ännu större marknad.

EFTA-staterna skulle å sin sida förmodligen med stor tillfredsställelse betrakta en sådan ekonomisk samordning — t. ex. genomförd på så sätt, att de båda organisationerna som sådana eller EEC som en enhet och EFTA-staterna var för sig inträdde i en frihandelsorganisation. Fördelarna av en enda stor marknad skulle vara uppenbara och politiskt samarbete mellan medlemsstaterna skulle underlättas i en sådan omfattande organisation med hänsyn till de för varje stat rådande förutsättningarna.

Naturligtvis får man också räkna med den tredje möjligheten, att EEC även under slutet av 1960-talet och framöver ställer sig avböjande till en sådan samordning med EFTA, som jag nyss berört. I så fall torde ett visst närmande på det handelspolitiska området mellan EFTA och Nordamerika bli en naturlig linje. Gemensamma ansträngningar att åstadkomma en positiv lösning och friare handel genom Kennedyronden i Genève kan skapa psykologiska och reella kontakter mellan EFTA-staterna, Förenta staterna och Kanada med möjligheter även för Australien, Nya Zeeland och en del andra stater att längre fram ansluta sig till en sådan grupp.

Det finns redan inom mest gynnade nations-klausulens ram förutsättningar för tulllättnader, som varje land kan genomföra därför att de har särskilt intresse för andra stater inom en sådan samarbetsgrupp. Dessutom är det inte

uteslutet att så småningom tankar skulle växa fram på en atlantisk frihandelszon omfattande Västeuropa och Nordamerika samt en del andra stater. Innan en sådan tanke blir aktuell kommer naturligtvis mycket vatten att ha runnit under broarna, men på längre sikt förefaller den inte vara utesluten. Man måste se hur EEC skulle ställa sig till en inbjudan att bilda en sådan frihandelszon. Skulle EEC verkligen kunna ställa sig utanför och med lugn åse, hur EFTA, Nordamerika och en del andra stater gick vidare på en väg, som så småningom kunde leda till en allmän reduktion av hindren för utrikeshandeln inom en så stor grupp?

Även inför mindre djärva perspektiv som — om EEC vill hålla sig för sig själv — endast omfattar ett handelspolitiskt närmande mellan EFTA och Nordamerika, skulle nog inflytelserika kretsar inom EEC-staterna och kanske särskilt inom Tyskland och Beneluxgruppen få ett ökat intresse för en samordning i form av någon stormarknadsöverenskommelse.

För mig framstår bildandet av en europeisk stormarknad omfattande EEC och EFTA redan om några år — samtidigt som de yttre tullnivåerna allmänt reduceras genom GATT-förhandlingarna i Genève — som den mest naturliga utvecklingen. Om EEC accepterar en successiv och väsentlig reduktion av tullmurarna genom en GATT-överenskommelse, något som EFTA-staterna är villiga till, skulle Förenta staterna knappast ha anledning eller möjlighet att motsätta sig bildandet av en sådan europeisk stormarknad, även om en del amerikanska exportintressen skulle bli lidande.

Den ståndpunkt jag här företräder synes mig personligen väl överensstämma med de olika nordiska staternas intressen och icke endast vara uttryck för en naturlig svensk strävan. En väsentlig tanke är att det för Norden är naturligt att önska relativt fria eko-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

nomiska förbindelser åt alla håll och naturligtvis medlemskap i en verkligt betydande stormarknad.

Men vi har inte något primärt intresse av att delta i en politisk integration med västeuropeiska stater på Romtraktatens grund och med den utveckling, som man kan läsa mellan raderna i denna traktat. Det gäller inte bara Sverige och Finland. Varför skulle Danmark och Norge önska att förlora den grad av politisk och administrativ självständighet, som de har men som de måste offra, om de ställer sig under de gemensamma institutionerna i EEC? Vad Sverige och ännu mera Finland beträffar ter det sig — som jag redan framhållit — i än högre grad uppenbart vilka starka skäl som talar mot deltagande i en sådan politisk integration.

Detta innebär ingalunda att jag bestrider EEC:s stora betydelse icke endast som ekonomisk utan även som politisk organisation till förstärkning av Västeuropa och minskande av riskerna för inre konflikter mellan demokratier inom denna del av världen. Tvärtom måste vi alla, enligt min mening, känna stor tacksamhet mot dem som byggt upp EEC och erkänna EEC:s stora betydelse för demokratiens stabilitet och förstärkning i Europa. Detta innebär emellertid inte att Sverige eller andra stater behöver delta i just detta samarbete under dessa former. Varför skulle inte vid sidan av det *ekonomiska* samarbetet lämpliga former kunna utvecklas för Storbritanniens *politiska* samarbete med kontinentalstaterna, utan att därför alla stater som utgör naturliga partners i en stormarknad behöver delta i detta politiska samarbete?

Det är naturligt att man, särskilt i Danmark, känner någon otålighet inför den ovissa utveckling som kan ske i fråga om den europeiska stormarknaden under de närmaste åren. Om det dröjer innan en samordning av EEC och EFTA kommer till stånd, riskerar ju de danska

jordbrukarna att finna sina avsättningsmöjligheter mycket starkt reducerade på kontinenten genom den jordbruksordning som håller på att byggas ut inom EEC. Detta innebär en risk icke endast för livsmedelsexporten till Tyskland på över en miljard danska kronor utan också för exporten till andra EEC-stater, vilka tillsammans köper ungefär hälften så mycket som Tyskland från Danmark. Jag har länge hävdat och hävdar alljämt att en sådan situation måste medföra förpliktelser för EFTA-staterna att möta EEC-staternas inre preferens för deras egen jordbruksproduktion med en viss motsvarande inre preferens inom EFTA-området för jordbruksproduktionen hos medlemsstaterna.

Särskilt i den mån medlemmar i EFTA importerar livsmedel från EEC-stater, vilka i icke ringa grad driver ut EFTA-medlemmen Danmark från den tyska marknaden och andra EEC-marknader, synes det vara ytterst naturligt att EFTA-staterna ger danska livsmedel en preferensbehandling i förhållande till andra utländska livsmedel, särskilt då på bekostnad av importen från EEC.

De nordiska staterna har tyvärr ganska begränsade importmöjligheter när det gäller livsmedel men har redan visat en betydande villighet att ge Danmark ett visst företräde inom ramen för de begränsade möjligheterna. Större betydelse kommer detta att få den dag då Storbritannien mera konsekvent än hittills vill i tysthet acceptera den antydda tankegången och praktisera den i större omfattning än hittills. Något slag av fastare jordbruksöverenskommelser inom EFTA ter sig alltså som väsentligt.

Det måste dock understrykas att redan nu den danska jordbruksexporten till England erhållit en gynnsammare behandling — trots påtryckningar från brittiska imperiestater, vilka gärna vill öka sin avsättning på den engelska

Utrikes- och handelspolitisk debatt

marknaden — än vad som skulle varit att förvänta, om Danmark inte hade varit medlem av EFTA. De stora danska inköpen t. ex. av brittiska bilar och den snabba avvecklingen av tullarna på bilar och andra industrivaror utgör ett utomordentligt argument när den stora brittiska importen av danska jordbruksprodukter kritiserar exempelvis från Nya Zeelands och Australiens sida. Det kan enligt min mening inte råda något tvivel om att Danmark skulle riskera en väsentligt sämre behandling vad försäljning av livsmedel på den engelska marknaden beträffar, om Danmark inte vore medlem av EFTA. Detta är en omständighet som inte alltid framhålles när man från danskt håll talar om dessa ting.

Det har under de senaste månaderna sagts en hel del om att inflytelsrika kretsar i Danmark arbetar på ett danskt utträde ur EFTA och anslutning till EEC. Motiveringen skulle vara att man härigenom skulle trygga en betydande avsättning av jordbruksprodukter på kontinenten och särskilt i Tyskland. Det tillkommer icke utomstående att ge några råd i fråga om dansk politik, men å andra sidan skulle konsekvenserna av en sådan dansk politik för hela Norden bli så långtgående, att det vore orimligt om medborgare i övriga nordiska stater undandrog sig deltagande i en offentlig debatt kring denna problematik. Jag har frågat några experter hur stor den årliga förlusten — i form av något lägre priser vid försäljning på andra marknader — skulle bli, om den danska jordbruksexporten söderut på kontinenten under de närmaste tre åren skulle sjunka till något under hälften, d. v. s. reduceras med ungefär en miljard danska kronor årligen. Svaret har blivit att 10—20 procent sämre priser finge befaras vid försäljning på andra marknader, även om omställningen kan ske successivt. Förlusten skulle alltså bli 100 å 200 miljoner danska kronor om året.

Är risken för en sådan utveckling tillräckligt skäl för en isolerad dansk anslutning till EEC, med de ödesdigra konsekvenser detta skulle medföra i form av Nordens splittring ekonomiskt och politiskt? Hur stor skulle förlusten bli på minskade danska avsättningsmöjligheter och sämre behandling på den engelska marknaden vad livsmedlen beträffar? Hur skulle det gå med den danska industriexporten, t. ex. till Sverige, som redan utvecklats så starkt att dess värde är lika stort som värdet av den danska livsmedelsexporten till Tyskland? Och framför allt, vilka möjligheter finns att på förhandlingens väg inom EFTA påskynda en förbättring av de danska jordbruksprodukternas ställning och åstadkomma garantier för ökade avsättningsmöjligheter i den mån importbehovet inom olika EFTA-stater växer?

Det är en grannlaga och svår uppgift att ställa dessa frågor och att göra en avvägning som i främsta rummet berör ett grannland, även om den har stor betydelse för oss alla i Norden. Förvisso är det ett invecklat räknestycke, men personligen synes mig den nationalekonomiska vinsten för Danmark av en isolerad anslutning till EEC sannolikt bli långt mindre än den riskerade förlusten i form av försämrade exportmöjligheter för livsmedel till England och förluster till följd av uteblivna åtgärder till Danmarks förmån inom olika EFTA-länder, allteftersom förutsättningar därför kan skapas. Men från dansk sida kan man med rätta framhålla, som jag redan påpekat, att EFTA-medlemsstaterna har skyldighet att dra praktiska konsekvenser av den jordbrukspolitiska omläggning som håller på att ske inom EEC och som särskilt drabbar Danmark. Måhända är talet om en isolerad dansk anslutning till denna organisation — vilket den danska regeringen förklarar sakna aktualitet — delvis avsett som en liten påtryckning på Danmarks kolleger inom EFTA

Utrikes- och handelspolitisk debatt

för att de skall ta allvarligt på detta problem. I så fall är det ju inte fråga om en politik som på ett ödesdigert sätt skulle splittra Norden utan om ett inlägg i diskussionen inom EFTA. Ett Danmark som isolerat underkastat sig EEC:s politik och administration skulle gravitera söderut och skulle, i fråga om lagstiftning och ekonomisk politik, komma att i icke ringa mån följa andra vägar än de hittillsvarande nordiska. Enligt mitt sätt att se vore detta en stor tragedi. Jag är inte övertygad om att Sveriges regering i denna sak visat tillräcklig initiativkraft med särskild inriktning på att förbättra förutsättningarna för ett tveklöst danskt medlemskap i EFTA.

Hur än utvecklingen blir i fråga om stormarknader och politiskt samarbete på vägen till den allmänna nedrustningen och en tryggad fred för hela mänskligheten bör vår strävan ju vara att sammanhålla och utveckla Norden och att föra dess folk närmare varandra på samhällslivets och kulturens alla områden. Att i möjlig mån minska alla risker för en ökad och djupgående splittring i Norden framstår för mig som en central svensk utrikespolitisk uppgift, inte som en biuppgift för dem som handlägger den svenska handelspolitiken kring EFTA.

Herr HEDLUND (cp):

Herr talman! Det förefaller som om allt fler människor i vårt land förstår att det är nödvändigt för oss att driva en neutralitetspolitik. Det är väl ingen överdrift att säga att den politiken i dag omfattas av den alldeles övervägande delen av svenska folket. Jag använder medvetet uttrycket *neutralitetspolitik* i stället för *alliansfri politik*, ty enligt min mening är frihet från allians bara en del — visserligen den väsentligaste delen — i sammanhanget. Men det är också nödvändigt för oss att handla på sådant sätt att stormakterna inte kan säga: Sverige uppger sig vara neutralt,

men handlar så, att en neutralitet i krig är omöjlig.

Naturligtvis måste vi främst tänka på försvarsmakten. Vi måste kunna avvisa objudna gäster, och vi måste också ha en erforderlig försörjningsberedskap, ty annars löper vi risken att man i andra länder kommer till slutsatsen att det inte är möjligt för oss att föra en neutralitetspolitik. Det skulle föra aldeles för långt att gå in på frågan vilka åtgärder vi härvidlag inte får vidta resp. inte får underlåta att vidta.

Det sägs ibland att neutralitetspolitiken medför en isolering för vårt land. Jag har aldrig kunnat förstå att det är en nödvändig konsekvens. Hur det blir i det avseendet är helt enkelt i mycket stor utsträckning beroende på hur vi själva handlar. Naturligtvis måste vi komma ihåg att Sverige är ett litet land, och våra insatser måste bedömas här efter. Men ser man på andra småstater, som är engagerade — ibland kanske ganska hårt engagerade — i det ena eller andra maktblocket, tycker jag nog att deras möjligheter till en självständig aktivitet på det internationella planet inte är så stora. Jag skulle vilja påstå att vi under efterkrigstiden merendels haft större möjligheter i dessa avseenden.

På det handelspolitiska området, för att nu anknyta något till vad herr Ohlin sade, är vi i centerpartiet öppna för alla tänkbara förslag till lösningar som vi tror kan vara till fördel för vår handel och för världshandeln; detta under förutsättning att man inte föreslår åtgärder som innebär att man naggat neutraliteten i kanten.

De förut såvitt man kunde se mycket starka motsättningarna mellan öst och väst har på det hela taget mildrats under 1960-talet. Hand i hand med denna utveckling har någonting, som med en viss utgångspunkt kan betraktas som en upplösningstendens, gjort sig gällande inom maktblocken. Man kan peka på konflikten mellan Sovjet och Kina och

Utrikes- och handelspolitisk debatt

på den ökade självständighet som t. ex. de östeuropeiska kommuniststaterna nu uppenbarligen kunnat tillägna sig i skuggan av just den konflikten. Den franske utrikesministern har nyligen på ett tillspetsat sätt beskrivit det med orden att det inte längre finns något kommunistblock, bara kommunistländer. Den starka sammanhållning som ansågs nödvändig när det kalla kriget var som hårdast har faktiskt följts av en mjukare hållning inom båda blocken. Även på västsidan kan man, som vi vet, skönja likartade tendenser. Inte minst Frankrike driver ju en politik som i vissa avseenden går starkt emot vad man inom andra stater bland västmakterna tycker och tänker.

Naturligtvis kvarstår ändå både den s. k. maktbalansen och den ideologiska skiljelinjen. Men det är påtagligt att den internationella atmosfären på visst sätt har undergått en förändring. Till bilden hör också det stora antalet nya stater som har kommit till under det senaste årtiondet.

I regeringsdeklarationen säger man i detta sammanhang att de akuta kriserna kring Förenta Nationerna och Sydostasien skymmer sikten och försvårar prognoser. Ingen vill väl motsäga deklarationen på den punkten. Med dessa förhållanden i Sydostasien är det naturligtvis svårt att få till stånd framsteg i nedrustningsfrågan, och den ändrade atmosfären med avspänning Washington—Moskva och med avsevärda schatteringar i både öst och väst medför ju att flera olika utvecklingslinjer och kombinationer kan bli tänkbara, och bl. a. därför är det svårt att göra förutsägelser.

På det hela taget kan väl förhållanden av denna typ sägas utgöra en av anledningarna till den kris som FN-organisationen har råkat in i. Orsaken till den är naturligtvis inte de pengar — relativt begränsade belopp — som de s. k. skuld-satta FN-staterna, t. ex. Sovjetunionen och Frankrike, är skyldiga att betala.

I realiteten är det väl fråga om var makten inom FN-organisationen egentligen skall ligga. Det stora antalet nya FN-medlemmar är formellt och i varierande omfattning reellt oberoende stater. De har blivit en numerär faktor av betydelse i generalförsamlingen och kan tillsammans med ettdera av blocken fatta beslut som medför långtgående politiska och ekonomiska konsekvenser även för det andra stormaktsblocket. Samtidigt får man naturligtvis hålla i minnet att FN-organisationen i varje fall i stort sett endast kan utträta vad stormakterna tillåter. Kommer beslut efter beslut att gå emot något av stormaktsblocken är det naturligtvis fara att hela världsorganisationen blir ineffektiv, framför allt som en följd av de nuvarande maktförhållandena i världen.

En annan fråga av största betydelse är huruvida det blir möjligt att finna en rimlig avvägning mellan å ena sidan dessa faktiska maktförhållanden och å andra sidan de mindre staternas anspråk på ett större inflytande inom världsorganisationen, något som dessa bl. a. i kraft av sin numerär kan tänkas göra anspråk på. Jag skulle knappast tro att det blir lätt att finna en formel för en lösning av detta problem, men man hoppas att det skall lyckas under den respittid som nu står till förfogande.

Under generalförsamlingens senaste session, vilken utan att använda överord i vissa avseenden ändå får sägas ha varit en bedrövlig tillställning, visade det sig, att både Sovjetunionen och Amerikas förenta stater måhända i tyst samförstånd undvek den s. k. konfrontationen. Det råder inget tvivel om att man även på stormaktshåll tillmäter FN-organisationen stor betydelse och att man vill ha den kvar för framtiden. Från vårt håll kan vi inte göra mer än att inställa oss på att så långt vår förmåga räcker medverka till att motsättningarna undanröjes och till att FN förstärkes, så att organisationen blir

Utrikes- och handelspolitisk debatt

ett effektivt instrument i fredens tjänst. Jag tror emellertid att man skall akta sig för att på detta område tro på några mirakel. Människorna har stridit och slagits i årtusenden. Det skulle ändå vara någonting enastående, om man nu på ett par årtionden lyckades åstadkomma en fast organisation, som hade i sin makt att helt och hållet bevara freden i olika hörn av världen. Nej, man får nog tänka sig att utvecklingen inom FN och i fråga om FN:s verksamhet som så mycket annat i vår värld kommer att gå i vågor. Man får icke visa pessimism när man befinner sig en vågdal lika litet som man skall hänge sig åt överdriven optimism när man befinner sig på någon topp. Man måste ha målet klart, och man måste arbeta strikt och konsekvent fram emot en världsorganisation med avgörande makt och betydelse. Detta arbete får man fullfölja med samma effektivitet och samma kraft i en både ond och god tid för organisationen.

Det verkligt oroliga och oroande hörnet i världen är i dag som så många gånger förut Sydöstasien. Vi kan inte skönja något slut på Vietnam-krisen. Det är påtagligt att det både på västsidan och östsidan föreligger delade meningar om hur krisen skall lösas. Det vet vi sedan gammalt. Sovjetunionen och Frankrike tycks vara inställda på stillestånd och neutralisering, medan man får det intrycket att varken Kina eller Förenta staterna åtminstone för tillfället vill ha en sådan lösning. På amerikanskt håll var man inte särskilt tillfreds med det stilleståndsavtal, som ingicks för något tiotal år sedan, och det är tydligt att man nu driver den hårdare linje som man företrädde också den gången — låt vara att man så småningom gav efter och gick med på det stilleståndsavtal som blev resultatet. Det är inte omöjligt att man anser sig ha gjort sådana erfarenheter av den neutralisering som skulle ske, att man i varje fall icke för närvarande ånyo

vill beträda en sådan väg. Man behöver naturligtvis inte tvivla på Förenta staternas önskan att slippa ifrån det krävande engagemanget i Sydvietnam, men det är också tydligt att Förenta staterna bestämt har föresatt sig att hejda det kommunistiska framträngandet i Sydöstasien.

I övrigt måste läget i världen betecknas som förhållandevis stabilt. Vi vet att det finns en hel del oroshärdar, Cypern t. ex.

Den sydafrikanska apartheid-politiken är en mycket allvarlig fråga. Att en gynnad folkgrupp försöker behålla sin gynnade ställning är inte något alldeles ovanligt, men vad som är särskilt anmärkningsvärt för Sydafrika är de former, under vilka detta sker. På andra håll förekommer som vi också vet rasdiskriminering, men där försöker man dock på ansvarigt håll att lösa problemet. I Sydafrika förefaller det däremot som om regimen och samhällsorganen bygger på rasdiskrimineringen som något naturligt och som man tydligt avser att hålla fast vid.

Det är möjligt att ekonomiska sanktioner inte blir fullt effektiva. Men att påstå att de skulle vara betydelselösa på längre sikt är kanske ändå en överdrift. Jag delar helt den uppfattning som föres fram i regeringsdeklarationen om att det inte är någon mening att vårt land isolerat vidtar ekonomiska sanktioner. Om man har uppfattningen att t. o. m. samfälliga ekonomiska sanktioner visserligen kan ha betydelse men kanske ändå inte får tillräcklig effekt, måste man därav dra slutsatsen, att en isolerad aktion i denna riktning från vårt land är praktiskt taget meningslös. Den kan bara tjäna som en demonstration, som en meningsyttring, men av en sådan har vi knappt behov i detta fall. Det har redan från alla håll här i Sverige så pass klart uttalats hur djupt vi fördömer rasdiskrimineringen i Sydafrika att ja knappast skulle tro att det behövs något ytterligare uttryck för den saken. Men

Utrikes- och handelspolitisk debatt

jag vill hoppas att säkerhetsrådet vid sina fortsatta överväganden kommer fram till en slutsats som gör att vi alla får tillfälle att hjälpas åt i ett försök att få ändring på de nuvarande olidliga förhållandena där nere.

De ekonomiska integrationssträvandena i Västeuropa har som vi vet gynnats av den relativt stabila och höga ekonomiska konjunktur som vi ganska länge haft förmånen av att ha i praktiskt taget hela den västra världen. Självfallet måste en sådan konjunktur vara till fördel för utvecklingen både inom EFTA och inom EEC.

I fråga om avvecklingen av tullar o. dyl. går både EFTA och EEC raskt fram; det måste vi medge. Men medan EEC hittills har lyckats kryssa förbi bl. a. ett för den institutionen så farligt blindskär som den gemensamma jordbrukspolitiken har EFTA:s manövreringsförmåga beskuren, av allt att döma huvudsakligen till följd av Englands svårigheter. Vi måste naturligtvis förstå förhållandena i England och förstå att något måste göras åt dessa. Huruvida man vidtog vad som ur engelsk synpunkt var det allra bästa är knappast vår sak att försöka bedöma.

Vad vi har anledning att närmare låta tankarna kretsas kring är frågan om återverkningarna på EFTA av de vidtagna åtgärderna. Reaktionen mot dessa var ju hård från övriga EFTA-länder, delvis kanske därför att dessa länder inte tycks ha varit underrättade i förväg. Men reaktionen gällde naturligtvis inte bara formen utan även själva sakfrågan. En förbättring i stämmningsläget har uppenbarligen inträtt sedan England reducerat importavgiften med en tredjedel. Varje fortsättning på den inslagna reduceringsvägen bör kunna förbättra stämmningsläget i och förhoppningarna på EFTA. Jag tror emellertid ändå att det ganska länge kommer att finnas en liten bitter eftersmak. Under den period som avgifterna funnits har nog tankarna på många håll inom EFTA-

länderna tyvärr kommit att kretsas kring frågan, om inte EFTA har en mycket stor inneboende svaghet. Jag skulle tro att dessa tankegångar kommer att lämna spår efter sig under relativt lång tid framöver. Frågan är om de kommer att leda till några för EFTA inte önskvärda resultat.

Jag vet inte om Österrikes framstöt att närma sig EEC kan ha något med detta krisläge att göra. Jag vet inte heller om det betyder så särskilt mycket till nackdel för EFTA, i annan mån än att det möjligen kan uppmuntra grupper i andra EFTA-länder som inte varit så fast förankrade i tron på EFTA till att försöka att öka sina insatser för att få sitt land att ta ett steg motsvarande Österrikes. Så långt man kunnat se av den offentliga debatten har det i Danmark funnits kretsar som i varje fall inte alldeles helhjärtat engagerat sig för EFTA utan alltjämt litet sneglar mot EEC.

Det är klart att saken ligger litet anorlunda till för ett land som Danmark än för oss. Danmark är som vi vet atlantpaksanslutet och något hinder för en EEC-anslutning med hänsyn till den allmänna utrikespolitiska kursen finns inte.

I ett sådant läge är det väl utomordentligt angeläget för EFTA-länderna — vi får väl nu främst tala för vårt eget land — att göra allt vad vi kan för att energiskt söka fullfölja EFTA-samarbetet. Vi har satt ett ganska högt pris på detta EFTA-samarbete. Det blev en nitiomiljonersmarknad och, som vi har trott och väl alltjämt tror, borde det bli en ganska respektingivande förhandlingspartner när det gäller att slå en brygga över till i första hand EEC. Danmarks eller Norges bedömningar måste vara av mycket stor betydelse i detta sammanhang, och jag undrar om det inte finns mycket stor anledning till fortlöpande nordiskt samråd både i EFTA-frågor och i fråga om det ekonomiska samarbetet i Västeuropa i övrigt. Där får vi inte visa alltför stor stelbenthet

Utrikes- och handelspolitisk debatt

eller — om jag skall uttrycka mig tydligare — restriktivitet, utan vi får förstå att man kan få lov att göra vissa eftergifter från olika länder, om man vill nå ett syfte.

När vi talar om ekonomiskt utbyte och handel länderna emellan, är det ju den västra världen som vi först tänker på, men naturligtvis också kommunistvärlden. Vi får emellertid hålla i minnet att den s. k. järnridån, som går tvärs igenom Europa, i huvudsak också gäller i ekonomiskt avseende. En sådan järnridå — låt vara att den inte är alldeles tät — måste ur ekonomisk synpunkt vara ganska orationell. Frågan är då, om inte den nya atmosfär som uppstått både inom blocken och mellan blocken kan möjliggöra ett ökat handelsutbyte.

En på sikt stor fråga — på sikt när det gäller den egentliga handeln, och redan nu när det gäller de allmänna relationerna och våra insatser — rör utvecklingsländerna. Här måste naturligtvis industriländerna fortsätta att öka sina insatser till u-länderna. Men u-länderna måste också inordnas, förefaller det, i det mera normala ekonomiska utbytet mellan nationerna. De måste få bättre möjligheter till avsättning för sina produkter. Det bör vara en central fråga vid GATT-förhandlingarna i Genève.

Det är givetvis av värde om industriländerna avvecklar sina importtullar på u-ländernas produkter, men man får inte överskatta värdet av en sådan åtgärd. Man får inte dra den slutsatsen — den är alltför enkel — att en tullavveckling på en viss produkt helt och obeskuret kommer det exporterande landet till godo. Det vore underligt om prisbildningsprocessen skulle fortgå på det sättet. Det finns därför vissa skäl att söka påverka själva prisbildningsprocessen. Jag syftar då främst på råvaruavtal, så att u-länderna i möjligaste mån kan undgå prisfluktuationer som i hög grad varit besvärliga. Det är ett

spörsmål som nämnts under årens lopp i många sammanhang och som man naturligtvis vet inte är så lätt att lösa. Men vilka internationella större problem är lätta att lösa! Man får väl med kraft och energi ge sig i kast med problem, även om de förefaller aldrig så besvärliga. Vårt land bör därför verka för att frågan här kan aktualiseras och tas upp till en grundlig diskussion och genomlysning.

En överblick av världen i dag ger vid handen att målet avrustning och bestående fred är avlägset. Visst hade man hoppats att provstoppsavtalet snart skulle följas av andra överenskommelser rörande rustningsbegränsning och nedrustning. Sannolikt hade förutsättningarna blivit större — sannolikt, men vi vet det inte säkert — om inte vissa stater ställt sig utanför provstoppsavtalet. Nu tycks det finnas risk för att nya aspiranter på medlemskap i den s. k. kärnvapenklubben skall medverka till ytterligare spridning av kärnvapen.

Över huvud taget förutsätter freds- och avrustningssträvandena naturligtvis ömsesidighet och allmän anslutning, och man kan inte vänta sig att vårt land separat skall genomföra någon partiell nedrustning. Däremot skulle vi med glädje vara villiga till nedrustningsåtgärder som ingår i en allmän plan för nedrustning.

I vår tid är folkens ömsesidiga beroende av varandra mer uppenbart än någonsin. Samarbetets och det fredliga utbytet fördelar är också större, medan som vi vet ett krig kan bli en fråga om mänsklighetens vara eller inte vara. Samtidigt tenderar tyvärr skillnaden i levnadsvillkor mellan de rika och många av de fattiga folken att bli större. Detta kan på sitt sätt begränsa möjligheterna till en fredlig utveckling. Grundstenarna vid byggandet av en bättre värld måste bli ett ökat samarbete mellan folken, inte minst ekonomiskt, och naturligtvis fortsatta försök till nedrustningsåtgärder samt — jag vill återkomma till

Utrikes- och handelspolitisk debatt

det — ökat stöd till utvecklingsländerna. Även om man hittills bara tagit några små steg i dessa avseenden och vägen kan synas mödosam, får man som jag framhöll för en stund sedan inte förlora slutmålet ur sikte.

Herr förste vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Herr HECKSCHER (h):

Herr talman! I ett föredrag i Helsingfors för ett par veckor sedan yttrade hans excellens utrikesministern: »Enighet råder mellan alla de demokratiska partierna i Sverige om huvudlinjerna i vår utrikespolitik liksom om att denna politik måste stödjas av ett starkt försvar.» Vad utrikesministern vid det tillfället sade var absolut riktigt, och det är angeläget att det ständigt understrykes. I motsats mot vad som är fallet i många andra länder är utrikespolitiken i Sverige ingen partipolitisk stridsfråga, och detta är ur alla synpunkter och för alla parter en stor tillgång.

Enighet råder först och främst om utrikespolitikens huvudsyften. Det ena är att bevara Sveriges fred, det andra att möjliggöra en svensk insats för fredens och det internationella samarbetets sak även utanför våra gränser.

Enighet råder i stort sett också om medlen. Syftena kan nås främst på två vägar. På lång sikt måste vi medverka till att skapa ett system av mellanfolkliga organisationer, som gör slut på det kabinettspolitiska spelet och därigenom garanterar fred och rättsordning mellan folken, liksom sådan fred och ordning tidigare skapats inom vart och ett av de mera utvecklade länderna. Ett sådant system kräver att var och en är beredd att offra en större eller mindre del av sin handlingsfrihet. Denna handlingsfrihet, för vilken man förr begagnade det alltmåra missvisande uttrycket suveränitet, är emellertid ändå aldrig fullständig. Särskilt för de mindre länderna, som i så hög grad är beroende av

vad de stora staterna tar sig till, skulle uppoffringen i många fall bli mera formell än verklig. Samtidigt måste vi tyvärr konstatera, att möjligheterna att komma fram på den här angivna vägen än så länge är begränsade. Jag är inte övertygad om att många av oss här i kammaren kommer att få uppleva att ett sådant system av fredsbevarande organisationer blir fullbordat.

Inom överskådlig framtid måste vi därför räkna med att gå en annan väg. Vår politik grundar sig därvid på alliansfrihet i fred, syftande till neutralitet i händelse av krig. Det är tämligen givet, att neutralitetstanken skulle förlora sin egentliga innebörd den dag de internationella organisationerna kommit tillräckligt långt för att kunna garantera freden. Men eftersom det målet ligger så långt borta finns det alla skäl att oreserverat hålla fast vid den angivna huvudlinjen för svensk utrikespolitik.

Vissa saker måste då understrykas, som utrikesministern också gjorde i Helsingfors. För det första att den angivna politiska huvudlinjen ligger fast; för det andra att den ovillkorligen kräver ett svenskt försvar, som är tillräckligt starkt — i alla avseenden — för att avskräcka från angrepp på Sverige eller åtminstone göra sådana angrepp till ett mycket kostsamt och föga lönande äventyr; för det tredje att det inte är fråga om neutralitet i bemärkelsen likgiltighet eller ljumhet inför den västerländska kulturens grundvärden. Det var också värdefullt att utrikesministern framhöll att den politik vi valt inte begränsar våra samarbetsmöjligheter till att gälla enbart andra neutrala. Den betyder inte ens, för att åter citera hans föredrag, »att vi skulle vara mera angelägna om samarbete med neutrala stater än med icke-neutrala.»

Eftersom alliansfriheten i fred syftar till neutralitet i händelse av krig är det också uteslutet att för Sveriges del instämma i det uttryck, som Finlands pre-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

sident använde i sitt tal i Moskva den 24 februari 1965. Han yttrade då om sitt land, att »vi kan upprätthålla vår neutralitet endast under förutsättningen att fredstillståndet bevaras i Europa». Så är icke förhållandet när det gäller Sverige. Från svensk sida har vi självfallet ingen rätt att ge några anvisningar om hur vårt östra grannland skall tolka sin politiska huvudlinje. Kanske kan det dock vara tillåtet att framhålla, att det ur svensk synpunkt aldrig kan vara betydelselöst, vilka förväntningar man i andra länder ställer på Finlands handlingssätt, om det skulle bli krigiska förvecklingar i den här delen av världen. Vi skall under alla förhållanden försöka bevara svensk neutralitet i händelse av krig, men det kan icke fördöljas att den uppgiften blir betydligt lättare, om även Finland kan hålla sig utanför en konflikt.

Men kanske var det i president Kekkonens Moskva-tal bara fråga om ett olyckligt ordval. Vad som tyder på det är bl. a. att hans formulering senare har tonats ned, exempelvis i den svenska översättningen. Kanske ville han egentligen bara understryka det starka intresse vi här i Norden har av att freden bevaras, i första hand i Europa, men också annorstädes, och vår vilja att i mån av förmåga göra en praktisk politisk insats för det syftet. Om det var vad han ville ha sagt, får man kanske hoppas att han framdeles uttrycker sig klarare, och då torde man också i vårt land kunna få tillfälle att helhjärtat instämma med honom.

Vi har i Sverige länge satt stora förhoppningar till Förenta Nationerna när det gäller fredens bevarande. Atskilliga av oss brukar väl hålla föredrag på FN-dagen. För min del har jag då ofta brukat understryka att FN hittills lyckats betydligt bättre än det gamla Nationernas förbund och att dess fortbestånd egentligen aldrig satts i fråga. Just till följd av den inställningen kan vi inte undgå att vara allvarligt bekymrade

över FN:s nuvarande kris. Det är inte för mycket att säga att den krisen måste övervinnas, om den inte skall leda till att läget i världen allvarligt försämraras.

Krisen har två sidor, en finansiell och en politisk, såsom också framhålles i regeringens nyss upplästa förklaring. Det finansiella problemet är säkert inte olösligt, om den goda viljan finns, och här bör Sverige kunna göra en insats. Samverkan borde kunna uppnås mellan tillräckligt många positivt inställda länder för att med rimliga uppoffringar och genom ytterligare köp av obligationer ställa de medel till förfogande, som är oundgängliga för att inte FN:s verksamhet skall avstanna.

De grundläggande svårigheterna ligger på den politiska sidan. Av olika skäl är de stora länderna mer och mer benägna att gå vid sidan av FN och att söka lösa problemen genom direkta kontakter oberoende av världsorganisationen. Man kan spekulera över skälen härtill. Ett av dem ligger förmodligen i FN:s starkt ökade medlemsantal, som gör samarbetet svårare än förut. Det finns också tecken till att tyngdpunkten inom FN åter håller på att förskjutas från generalförsamlingen till säkerhetsrådet. Regeringsförklaringen berör denna sida av saken, och i sina diplomatiska formuleringar ger den helt säkert en riktig bild av rättsläget. Det kan inte påstås att en sådan utveckling skulle stå i strid mot FN-stadgan. Men den minskar otvivelaktigt möjligheterna för de mindre staterna att göra sig gällande inom organisationen, och den gör det mycket svårare för denna att företa fredsbevarande aktioner.

Cypernföretaget är därvid ett undantag. Det är ett av skälen till att jag för min del aldrig ansett att Sverige skulle kunna undandra sig att medverka på Cypern, trots att det inte är fråga om någon särskilt behaglig uppgift, trots att de flesta av oss väl från början var medvetna om att den ursprungliga tids-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

begränsningen saknade varje anknytning till verkligheten och trots att medlarens möjligheter att nå resultat åtminstone på kort sikt måste vara mycket små.

Där motsättningarna har en mera vittgående karaktär än på Cypern har FN däremot i dag inte stora chanser att göra någonting. En stark världsorganisation skulle t. ex. kanske kunna göra en insats för att övervinna konflikten i Vietnam, men i dag är det uppenbart att den tanken skulle vara helt verklighetsfrämmande. Detta innebär en ytterligare påminnelse om att vi inte med någon grad av visshet skulle kunna räkna med att FN garanterade vår frihet, vår fred och vår säkerhet, om vi själva råkade i ett kritiskt läge. Det är ett av skälen till att vi inte får försumma några ansträngningar för att i stället skydda oss genom ett eget, tillräckligt starkt försvar.

Men FN:s nuvarande svaghet är på visst sätt av betydelse också när det gäller ett annat problem, som i hög grad intresserar den svenska allmänheten, nämligen det sydafrikanska. Sydafrika är ett avlägset land med en säregen historia och med många svårigheter som vi lyckligtvis sluppit att själva erfara. Vi får vid vår bedömning inte underskatta de svårigheterna. Men ändå måste det klart sägas ifrån, att den apartheidpolitik, som den nuvarande regimen i Sydafrika bedriver, står i rak strid mot alla våra grundsatser. Den är lika oförsvarlig, vare sig man ser den ur den kristna moralens eller den allmänna västerländska kulturens synpunkt. Det får inte råda någon tvekan om att vi i vårt land oreserverat avvisar allt det som den sydafrikanska regimen i dessa hänseenden står för. Liksom herr Hedlund tycker jag att det är intressant att göra en jämförelse med Förenta staterna. Där finns det också rasproblem, där förekommer det också övergrepp, men där håller statsledningen, stödd av en överväldigande majori-

tet inom både den vita och den färgade befolkningen, på att med lagliga medel avskaffa den segregation som de styrande i Sydafrika med all makt vill bevara.

Det finns de som tror att man skulle kunna komma till rätta med det sydafrikanska problemet genom bojkottaktioner, bl. a. från svensk sida. Regeringsförklaringen avvisar tanken på att en fristående svensk sanktionspolitik skulle kunna göra någon nytta. Tyvärr tror också jag, att alla sådana förmodanden bygger på att man överskattar förnuftet och underskattar fanatismen hos herr Verwoerd och hans anhängare. Det förefaller högst osannolikt att de härskande i Sydafrika ens inför risken av allvarliga ekonomiska förluster och svårigheter skulle kunna tänka sig att släppa den orimliga politik, som de så hårt bundit sig för. De har inte tillräckligt mycket omdöme och verklighetsinse för att på ett avgörande sätt låta påverka sig av vare sig opinionsyttringar eller handelsblockader. För övrigt står ju Kina och andra kommunistländer av allt att döma färdiga att effektivt, om också i största tysthet, bemäktiga sig den handel med Sydafrika som Västerlandet eventuellt kunde tänkas göra slut på.

Det vore kanske inte någon omöjlighet att komma till rätta med problemet, om Förenta Nationernas organisation vore tillräckligt stark, om där fanns en ledning med möjligheter att visa fast beslutsamhet och handlingskraft och utrustad med självständiga maktresurser av betydande styrka. Men vi vet alla att så inte är fallet. Dagens FN har inga sådana möjligheter, och för min del är jag när det gäller Sydafrika djupt pessimistisk och kan inte se på vilken väg det skulle kunna gå att undvika en utveckling, som måste föra till ökade mänskliga lidanden och kanske i sista hand till en katastrof.

Just därför att Förenta Nationerna ännu inte alls har blivit vad vi hoppa-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

des får vi inte försumma att aktivt delta i arbetet inom andra organisationer, som har mera begränsad omfattning. En kraftigare svensk vilja att stärka OECD, organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling, borde klargöras. Bland annat borde Sverige ansluta sig till och helhjärtat medverka i Parisorganisationens kommitté för utvecklingsbistånd, DAC. Det är för övrigt något som riksdagen i själva verket redan har uttalat sig för.

De rent europeiska frågeställningarna förtjänar i dagens läge vår särskilda uppmärksamhet. Jag skulle sålunda önska, att hans excellens utrikesministern och andra regeringsmedlemmar visade lika stort intresse för Europarådet som för Nordiska rådet. Särskilt betydelsefullt är det europeiska ekonomiska samarbetet. Under åtskilliga år hoppades vi att man på den ena eller andra vägen skulle kunna skapa en gemensam europeisk stormarknad, innefattande både den Europeiska ekonomiska gemenskapen och EFTA:s medlemsstater. De förhoppningarna grusades åtminstone för tillfället genom president de Gaulles bekanta presskonferens. Vi kan nu inte räkna med att man inom de närmaste åren skall uppnå någon fullgod lösning av det europeiska ekonomiska samarbetets problem. Också förhoppningarna att genom Kennedy-rundan i GATT kunna komma till rätta med svårigheterna tycks — såsom regeringsdeklarationen försiktigt antyder — vara relativt begränsade. För min del drar jag därför den slutsatsen, att EFTA under åtskilliga år framåt bör bli bestående och att dess arbetsuppgifter snarare bör vidgas än begränsas. Alla EFTA-stater måste ta konsekvenserna härav.

Vi brukade säga, att EFTA visserligen formellt var mindre fast uppbyggt än EEC, men att det ömsesidiga förtroendet mellan dess medlemmar var så starkt att man inte behövde lika fasta rättsliga bindningar som inom Gemen-

skapen. Detta var, herr talman, vad vi brukade säga; det går knappast längre att hålla fast vid det påståendet. Vi fick ett obehagligt uppvaknande, när de brittiska importavgifterna infördes i oktober. Ensidiga åtgärder av sådan räckvidd från ett medlemslands sida utan föregående samråd med de andra kan aldrig godtas. Huvudsaken är i själva verket knappast att brittiska regeringen valde den klart avtalsstridiga metoden med importavgifter i stället för den formellt tillåtna metoden med kvoter. Det allvarliga ligger i det ensidiga handlingssättet och bristen på intresse för verkningarna på EFTA:s framtid. Erfarenheterna har också visat att förfarandet var ytterst riskabelt ur Storbritanniens egen synpunkt. På många håll i världen sade man sig, att läget måste vara oerhört allvarligt innan ett land som England företog sig något sådant, och det är ingen tvekan om att riskerna för pundet därför blev större, inte mindre, till följd av den brittiska regeringens handlingssätt.

Nu har man gått med på att sänka avgiften från femton till tio procent. Det är självfallet ett steg i rätt riktning, även om det fortfarande rör sig om ett ensidigt fattat beslut. Man kan bara beklaga att tillvägagångssättet — uppskov med genomförandet fram till den 26 april — måste få negativa verkningar bl. a. för de svenska exportmöjligheterna till Storbritannien. Otvivelaktigt är det emellertid en viss lättnad att vi åtminstone har kommit så här pass långt. För min del har jag däremot svårt att godta den entusiasm som statsrådet Lange visade i februari, lika väl som jag var förvånad över att det dröjde så länge innan han i oktober klargjorde den svenska reaktionen mot importavgifterna. Jag kan inte finna att han hade rätt, när han i februari sade att förtroendet inom EFTA nu var helt återställt. Det är kanske återställt inom den inre kretsen av ministrar i EFTA-rådet — det vet ju statsrådet Lange bäst. Men

Utrikes- och handelspolitisk debatt

det viktigaste är ändå förtroendet hos dem som skall importera och exportera, och de är alltså utomordentligt skakade och misstrogna i fråga om EFTA:s framtid. Vi har därför rätt att på vår regering ställa det kravet, att den intensivt skall arbeta för att hela avgiften snabbt avvecklas och att den här sortens ensidiga åtgärder aldrig mera skall kunna komma i fråga. Först när de resultaten är vunna kan man tala om att förtroendet är återställt.

Då kan man också hoppas på praktiska resultat, när det gäller att förverkliga den bestämda och gemensamma viljan till samgående inom EFTA, som regeringsförklaringen talar om. Då kan man pröva möjligheterna till ett fastare samarbete beträffande hela den ekonomiska politiken, kapitalrörelserna eller sådana praktiska åtgärder som konventioner när det t. ex. är fråga om patenträtten.

Hur pass ansträngt och osäkert läget fortfarande är framgår inte minst av den Europeiska gemenskapens kronärtskockspolitik gentemot EFTA-länderna. Österrike befinner sig redan i förhandlingar, som kan leda till att landet flyttar över från EFTA-kretsen till Gemenskapens krets. I den danska debatten antyds ibland liknande möjligheter. En framstående talesman för danska Venstre sade sålunda häromdagen på en internationell liberal kongress i Eastbourne, att hela EFTA var ett »ödesdigert misstag».

Hur är det i det hänseendet med Storbritannien? Finns det någon sanning i de ihållande ryktena om ett nytt, ensidigt brittiskt initiativ för att Storbritannien i någon form skulle kunna anslutas till EEC? Jag hoppas att regeringen vet någonting om den saken, trots att den uppenbarligen inte alls förunnats lika nära förbindelser med den socialdemokratiska regimen i England som med den tidigare regimen, den konservativa. Jag skulle också vilja ställa den direkta frågan om regeringen

förvissat sig om den bestående giltigheten av Londondeklarationen, den förklaring enligt vilken ingen medlemsstat i EFTA skulle gå med på att ensidigt lösa frågan om sitt förhållande till Gemenskapen utan att sörja för att de andra EFTA-ländernas berättigade intressen också blev tillgodosedda. Om den deklarationen inte längre skulle vara att lita på, måste nämligen också vårt land dra konsekvenserna därav och ompröva sin ställning. Och slutligen: Vilket stöd kan de nordiska länderna räkna med från andra EFTA-länder under förhandlingarna med EEC om sin export av skogsprodukter?

Självfallet är det ytterst angeläget att klyftan mellan Gemenskapen och EFTA inte vidgas, utan krymper. Om kontakterna mellan premiärminister Wilson och förbundskansler Erhard öppnade nya möjligheter i den delen, skulle det vara utomordentligt glädjande. Vi har ett starkt intresse av att komma vidare på vägen mot Europa. Jag hoppas att också regeringen därvidlag har en klart positiv inställning, och jag vågar därför tro på att vi inte i sista omgången blir stående isolerade utanför, när ett fastare europeiskt ekonomiskt samarbete en gång kommer till stånd.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena NILSSON:

Herr talman! Det kanske mest påtagliga i den debatt som har följt på regeringsdeklarationen beträffande vårt lands utrikespolitik är den samstämmighet i uppfattningarna som har rått. Om jag undantar herr Heckschers avslutning på sitt anförande har det hela tiden rört sig om understrykanden av vad regeringen deklarerat. Man har kanske sagt vissa ting med en annan nyans än som framkommit i regeringsdeklarationen, men såsom herr Heckscher uttryckte det i början av sitt tal: om huvudlinjen i Sveriges utrikespolitik och framför allt dess neutralitetspolitik finns det inte några delade meningar

Utrikes- och handelspolitisk debatt

inom regeringspartierna. Jag tycker att den omständigheten skall noteras med tillfredsställelse, eftersom denna allmänna uppslutning kring vår utrikespolitik utgör en styrka för densamma.

Det har emellertid under debatten satts, låt mig säga vissa frågetecken i kanten. När herr Hedlund framhåller att man inte bör överskatta Förenta Nationernas möjligheter och inte räkna med några mirakel, så har givetvis regeringen i det avseendet inte någon annan uppfattning än han. Folkhemsrealismen är verkligen upplagrad i våra hjärnor, oavsett vilket parti vi tillhör. Å andra sidan är det lika viktigt — det tycktes också herr Hedlund vara överens med regeringen om — att man sluter upp kring Förenta Nationerna för att underlätta dess möjligheter att hävda sig i den orosfyllda värld där vi alla lever.

När det gäller frågan om stormarknaderna i Europa och annorstädes var det i och för sig mycket intressanta synpunkter och värderingar som herr Ohlin framförde. Förvisso finns det knappast någon anledning för regeringen att söka sig fram till andra värderingar, då han talade om önskvärheten av att klyftan mellan de olika handelsblocken i Europa inte vidgas och önskvärheten av att, såsom han uttryckte det, förhindra splittringen i Norden, vilket måste vara en central uppgift för vår handelspolitik. Med den kännedom jag har om handelsministerns aktivitet kan jag betyga att detta verkligen har varit en central uppgift för den svenska handelspolitiken.

Herr Heckscher uttryckte en förhoppning om att utrikesministern och andra medlemmar av regeringen skulle visa samma intresse för Europarådets verksamhet som för Nordiska rådets arbete. Jag kan försäkra herr Heckscher att det inte finns någon brist på intresse från regeringens sida när det gäller Europarådets verksamhet.

Likaså råder det inte några delade

meningar beträffande vår gemensamma åstundan att England skall avveckla de importavgifter som infördes för någon tid sedan och som framkallade en i och för sig mycket hård och berättigad debatt inom EFTA. Däremot har jag inte för min del märkt att handelsministern skulle ha visat en utpräglad entusiasm över de resultat som hittills uppnåtts. Å andra sidan tror jag att hans energiska arbete för att få till stånd praktiska resultat har betytt vida mer för EFTA än exempelvis uttalanden av danska politiker om att EFTA egentligen är ett enda misstag. Jag tror att sådana uttalanden bara kan skada. De kan inte medverka till att återställa den ordning inom EFTA som jag vet att handelsministern är en av de mest energiska förespråkarna för, ty genom sitt sätt att gå till väga har han bidragit mera till att förtroendet kommer att återställas inom denna sammanslutning än vad som skulle ha varit fallet om han hade handlat på ett något annorlunda sätt.

Jag skulle kanske i detta sammanhang också påpeka beträffande vårt bistånd till utvecklingsländerna att detta förvisso har ökat varje år, och regeringen menar också att behovet av en samordning härvidlag med övriga länder är önskvärd i samma mån. Vad Sverige beträffar har denna hittills främst ägt rum inom Förenta Nationerna och dess fackorgan. Sverige har emellertid under senare år också deltagit som observatör i OECD:s kommitté för biståndsfrågor. Härigenom har vi vunnit erfarenhet av det goda arbete som utförts av kommittén. Därvid har det visat sig att en anslutning till bl. a. DAC kanske skulle ge oss möjligheter till värdering och samordning av biståndsfrågor på ett bättre sätt än nu. I DAC samråder som bekant OECD-länderna beträffande sådana biståndsfrågor, som kommer att behandlas i det nya världs-handelsrådet. Regeringen har därför nu funnit tidpunkten lämplig att ansöka om

Utrikes- och handelspolitisk debatt

medlemskap i kommittén. Österrike har redan sökt och erhållit sådant medlemskap, och Schweiz torde, enligt de uppgifter vi har, i princip vara positivt inställt till en sådan anslutning. Jag tror sålunda att herr Heckscher även i detta avseende på det hela taget kan vara nöjd med regeringens handlingssätt.

Sedan vill jag emellertid i anledning av vad herr Ohlin sade beträffande den s. k. finanskrisen inom Förenta Nationerna göra ett par kommentarer.

Först vill jag understryka att Sverige inte har gjort något försök att medla mellan Sovjetunionen och Amerika. Vad Sverige gjorde var endast att, vid sidan av alla de försök som Förenta Nationernas generalsekreterare företog för att utjämna motsättningarna, på sitt sätt delta med att lämna uppslag och idéer. Detta gjorde vi i likhet med andra länder som var lika intresserade som Sverige för ett biläggande av den då pågående krisen.

När herr Ohlin påpekar att vi i regeringsdeklarationen har förbigått det faktum att Norge och Danmark handlade annorlunda än Sverige, när det gällde förhandsupplysningar om hur vi skulle komma att rösta, vill jag framhålla, att detta kanske i någon mån berodde på att de nordiska länderna vid det utrikesministermöte som hölls i Reykjavik var praktiskt taget överens om att man inte i förväg skulle göra en sådan deklaration, därest det skulle komma till en omröstning om artikel 19. Danmark anslöt sig till denna ståndpunkt med en viss försiktighet, medan däremot Norge och Finland i detta avseende hade precis samma uppfattning som Sverige.

Nu har herr Ohlin ifrågasatt, såvitt jag förstod honom rätt, om det inte skulle varit klokare av regeringen att på ett tämligen tidigt stadium av förhandlingarna i FN beträffande finansieringsfrågan klargöra, att man inte kunde acceptera några extrema ståndpunkter — varmed herr Ohlin då tyd-

ligen avsåg den ryska ståndpunkten. Härmed skulle man, menar herr Ohlin, ha kunnat medverka till att Sovjetunionen uppgett sitt motstånd mot bidrag till de fredsbevarande operationerna.

Regeringen har inte bedömt förhandlingsläget på detta sätt. Vi har snarare sett saken så, att det inte främst gällde vem som skulle vinna eller förlora en votering om tillämpningen av artikel 19. Det har sagts även av amerikanska politiker och jag tror med stor rätt, att vem som än skulle vinna, skulle FN ha förlorat. Konsekvensen av denna inställning måste enligt min mening vara, och härom var vi överens i Reykjavik, att en omröstning borde, såvitt möjligt, undvikas. Vi trodde att man bäst främjade en sådan utveckling genom att inte på förhand deklarerat hur vi skulle rösta i den ena eller andra voteringssituationen. Syftet hade då kunnat motverkas, och vi hade givit den ena parten möjligheter att på förhand räkna in vår röst på sin sida.

Som understrukits i regeringsdeklarationen och som påpekades också av herr Hedlund, bör man inte se frågan om artikel 19 som ett isolerat problem, utan man bör snarare bedöma den som ett allvarligt symptom på en mera djupgående intressemotsättning. Möjligheterna att komma till rätta med denna intressemotsättning skulle förvisso inte ha ökats, om det hade kommit till en avgörande omröstning om tillämpningen av artikel 19, oavsett vem som hade utgått som segrare i voteringen. Därför kan jag inte dela herr Ohlins uppfattning att det hade varit bättre att på förhand lägga Sveriges röst i den ena eller andra vågskålen.

På det hela taget kan jag emellertid än en gång understryka att facit av den hittills förda debatten kring regeringsdeklarationen enligt min mening visar, att det nu råder starkare uppslutning kring huvudlinjen i svensk utrikespolitik än kanske någonsin tidigare.

Utrikes- och handelspolitisk debatt

Herr HECKSCHER (h) kort genmäle:

Herr talman! Det var intressant att lyssna till utrikesministerns inledningsord, när han talade om regeringspartierna. Jag vet inte om det var något önsketänkande och om man vill komma tillbaka till samlingsregeringens tid. Men jag skall gärna erkänna att de fyra demokratiska partierna är överens om utrikespolitikens huvudlinjer. Därför har jag bara nu några korta kommentarer att göra.

Jag hoppas att utrikesministern inte ett ögonblick föreställer sig att jag fann något rimligt i Per Federspiels uttalande att EFTA har varit ett fatalt misstag. Jag sade bara att det var ett tecken på allvaret i EFTA:s kris att ett sådant uttalande över huvud taget kunde fällas av en framskjuten dansk politiker.

Jag fäste mig också vid att utrikesministern använde en i mitt tycke bättre formulering än den som handelsministern begagnade, när han talade om läget i EFTA. Statsrådet Lange sade i februari att förtroendet inom EFTA vore fullt återställt, men utrikesministern talade om att förtroende kommer att återställas. I likhet med utrikesministern hoppas jag att det kommer att återställas. Däri ligger också att förtroendet ännu inte är återställt.

Slutligen skall jag be att få svar — antingen av utrikesministern nu eller av handelsministern senare i debatten — på de två frågor jag ställde i slutet av mitt anförande. Vet man ingenting inom regeringen om hur det är med ryktena om brittiska initiativ till en isolerad brittisk anslutning till den Europeiska gemenskapen? Om så är, vad gör man för att få veta någonting?

Den andra frågan var: Har regeringen förvissat sig om att Londondeklarationen fortfarande anses giltig även under nuvarande förhållanden?

Jag har svårt att tänka mig annat än att det är en frågeställning, som måste ha föresvävat även regeringen, och att man därför har förvissat sig om hur

det verkligen förhåller sig. I brist på svar på den frågan kan man bli utomordentligt orolig och tro att frånvaron av ett svar betyder att regeringen i varje fall är långt ifrån säker på att vi nu har den visshet beträffande sammanhållningen inom EFTA som Londondeklarationen tidigare gav oss.

Herr talman! I övrigt gläder det mig att konstatera den enighet som råder mellan oss i utrikespolitikens huvudfrågor.

Herr OHLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Utrikesministerns lovtal över handelsminister Lange när det gällde den engelska importavgiften och särskilt den jämförelse utrikesministern gjorde, när han framhävde statsrådet Lange framför de danska kollegerna, ger mig anledning till den reflexionen att om alla handelsministrarna i de små EFTA-staterna hade reagerat så som herr Lange gjorde när meddelandet först kom — hans reaktion var närmast att ursäktas alltsammans — så hade vi haft kvar den femtonprocentiga importskatten än i dag. Det var tack vare att man bl. a. på dansk sida reagerade bestämt mot det brott mot EFTA-överenskommelsen som den femtonprocentiga avgiften innebar och inte var så överslättande som herr Lange, som det skapades en stämning, vilken säkert fick stor betydelse för den följande utvecklingen.

Vad gäller de nordiska utrikesministrarnas sammankomst i Reykjavik blir det, herr utrikesminister, inte mindre intressant om någon av de nordiska staterna finner att situationen i FN har utvecklats så att den ändrar sin hållning. Det gör den ju inte utan goda skäl. Vad saken här gäller är att vissa stater släpade efter med betalningen, och Förenta staterna gjorde då det oerhört långtgående medgivandet att säga: All right, låt oss komma överens om att alla stater med mera vägande resurser betalar till FN, oavsett om de släpar

Utrikes- och handelspolitisk debatt

efter eller inte! Det var ett verkligt generöst anbud. I den situationen tycker jag att Sveriges regering hade bort försöka medverka till att öka förutsättningarna för en kompromiss genom att framhålla betydelsen av ett väsentligt medgivande också från Sovjetrysslands sida. Att där trycka i buskarna kunde endast bidra till en fortsatt mycket hård hållning från Sovjetrysslands sida och medverka till att minska utsikterna för en kompromiss. En attityd av denna prägel hade varit möjlig att inta. Där emot var det inte fråga om att Sverige på ett tidigt stadium skulle börja precisera hur man skulle handla i fixerade lägen.

Sedan konstaterar jag, att — om jag inte har fått utrikesministern felrefererad — så hade han ingenting att säga på den punkt som jag berörde i avslutningen på mitt anförande. Den gällde hur man kunde åstadkomma sådana förutsättningar att största möjliga trygghet skapas för Danmarks tveklösa kvarvarande som medlem i EFTA. Att här göra vad som göras kan framstå som en huvuduppgift för svensk utrikes- och handelspolitik. Det är inte någon liten sak som att ge en liten favör här eller där, utan detta är en stor fråga som är av betydelse för samarbetet i Norden, för stabiliteten i Nordeuropa och allt det som vi förbinder med sammanhållningen i Norden. Jag har vänt mig emot att den frågan liksom skjutes åt sidan som någonting för närvarande icke aktuellt, någonting som man nu inte behöver diskutera. Det finns utrymme för en diskussion i den svenska riksdagen kring en problemställning som — även om det är osannolikt — skulle kunna bli ytterst allvarlig i en ganska nära framtid. Därför bör det göras vad som göras kan för att förhindra att den situationen uppstår.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena NILSSON:

Herr talman! Jag vet inte om det tjä-

nar något syfte att här ingå i en debatt om vilken utrikes- eller handelsminister inom EFTA som mest har bidragit till att man i en krisartad situation bevarat sammanhållningen. Jag kan endast för min egen del försäkra herr Ohlin att vid de tillfällen, som jag har haft att iakttaga hur man verkade på de inre linjerna, gjorde handelsminister Lange vad på honom ankom för att hålla ihop EFTA.

Beträffande Danmarks kvarvarande i EFTA vet jag inte vad herr Ohlin egentligen praktiskt menar. Han måste klargöra vilka medgivanden det är fråga om, vilka danska krav som Sverige eventuellt skulle tillmötesgå. Jag vill gärna beträffande den delen av hans anförande överlåta åt handelsministern att sedermera klargöra sin ställning på det område som han svarar för när det gäller den svenska utrikespolitiken.

Herr Ohlin säger i fråga om vårt uppträdande i Förenta Nationerna, att det ändå måste bero på någonting att i varje fall två av de nordiska länderna ändrade hållning när de kom till FN och inte vidhöll den ståndpunkt som man var ense om under överläggningarna i Reykjavik. Jag vet inte exakt vad anledningen var till att man på dansk och norsk sida förhållandevis tidigt under hand omtalade vilken ståndpunkt man skulle inta vid en eventuell omröstning om artikel 19. Men jag kan försäkra herr Ohlin att ett sådant ståndpunktstagande ingalunda ökade förutsättningarna för en kompromiss. Hela händelseskedet senare visade ju att så inte var fallet. Man fick klart för sig på både amerikansk och rysk sida, att det skulle gagna Förenta Nationerna bäst om man undveke ett sådant omröstningsförfarande. Slutet blev ju också att det endast var Albanien och Mauretanium som hävdade samma ståndpunkt som herr Ohlin företräder nu. Det var de som ville framtvunga en omröstning, men alla andra stater var, om inte motståndare så i varje fall så tveksamma att de i

Utrikes- och handelspolitisk debatt

anslutning till den omröstning, som krävdes av Albanien, lade ned sina röster. Det är väl ett tecken, herr Ohlin, på att om Sverige på ett tidigt stadium hade deklarerat hur det skulle förhålla sig vid en eventuell omröstning och frångått sin uppfattning att man om möjligt borde förhindra att frågan så tillspetsades att man genomdrev en omröstning, hade det ingalunda gagnat den lösning av tvisten som vi på svensk sida verkligen önskade.

Herr **OHLIN** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Ingen ville ju ha omröstning utom Albanien — det ville inte Danmark och Norge heller. Att utvecklingen skulle ha visat att det var fel av Danmark och Norge att göra som de gjorde och att Sverige handlade rätt, det är ett påstående som saknar varje logisk motivering.

Men utrikesministern går i stort sett förbi själva problematiken. Förenta staterna hade gjort ett enormt medgivande genom att säga: »Ni som släpar efter skall inte behöva betala mer än vi andra som inte släpar efter med avgifterna. Låt oss komma överens om att alla skall betala!» Då fanns det väl möjligheter för Sveriges regering att inta en sådan hållning att man stödde tanken på att de som släpade efter borde visa något tillmötesgående, så att kompromissteritoriet komme att ligga mera i mitten och inte på ytterkanten — nära den ursprungliga sovjetryska ståndpunkten. Jag trodde att om man vill verka för en kompromiss måste det innebära att främja *ömsesidiga* medgivanden av de huvudagerande. Jag tror fortfarande att det efter detta amerikanska medgivande hade varit rimligt att regeringen försökt att tillsammans med andra stater utöva en viss påtryckning av det slag jag angivit.

Herr utrikesministern talade nu om att herr Lange när det gällt de *inre* linjerna hade gjort ett så gott arbete för EFTA under de senaste månaderna. Jag

konstaterar att utrikesministern i varje fall inte nu försvarade herr Langes uttalanden när den engelska importavgiften bekantgjordes. Vad herr Lange gjort på de inre linjerna kan jag inte bedöma. Jag vill gärna tro att herr Lange, som är varmt intresserad av EFTA:s utveckling, kan ha gjort goda insatser. Jag betraktar herr Langes intresse för förstärkning av EFTA som en mycket betydelsefull faktor. Han kan påräkna stöd från vår sida i det arbetet. Men när han gjort en sådan liten fadäs — jag säger inte stor fadäs — som han gjorde när meddelandet kom och när detta i viss mån rättades till genom uttalanden från annat EFTA-håll, kan jag inte lämna oemotsagt att utrikesministern ger honom beröm och kritiserar dem som återställde balansen.

Herr **HECKSCHER** (h) kort genmäle:

Herr talman! Mitt genmäle gäller inte vad hans excellens utrikesministern sade utan vad han inte sade. Jag konstaterar att han fortfarande inte besvarade de preciserade frågor angående Londondeklarationen och den brittiska hållningen till EEC som jag framställde. Om det nu är så att man inte har klart för sig i regeringen hur det förhåller sig med detta, vet jag inte om jag vågar hoppas att man innan statsrådet Lange eventuellt ingriper i debatten införskaffat de erforderliga upplysningarna, eller om det tar längre tid. I varje fall vill jag gärna understryka att det är två frågor som vi måste ställa oss, alldeles oavsett partitillhörighet, därför att de är av utomordentlig betydelse för Sveriges ställning. Skulle verkligen regeringen på denna punkt nu inte ha någon fast orientering vore detta beklagligt. I så fall får man bara hoppas att detta förhållande skall rättas till.

Medan jag har ordet skulle jag å andra sidan vilja uttala min tillfredsställelse över vad hans excellens utrikesministern sade om OECD:s kommitté för utvecklingsbistånd. Det är

Utrikes- och handelspolitisk debatt

glädjande att denna fråga nu tydligen till slut skall kunna föras till en tillfredsställande lösning.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena NILSSON:

Herr talman! Handelsministern och jag har delat upp debatten på var sitt område; jag svarar för den allmänna utrikespolitiska delen och handelsministern för den andra delen. Därför har jag funnit det praktiskt att handelsministern, som sysslar mest med dessa frågor, ger herr Heckscher ett ingående svar, om herr Heckscher nu vill ha ett sådant.

Rent allmänt vill jag omtala, att vi blivit försäkrade att man från engelsk sida inte kommer att förändra sin europapolitik. Herr Lange kan emellertid längre fram ge ett mera detaljerat besked.

När det sedan gäller frågan om vad som skett i Förenta Nationerna var i själva verket det viktiga att frågan inte ställdes på sin spets, eftersom det inte fanns möjligheter till någon annan kompromiss än den som kunde åstadkommas utan att frågan gick till ömöstning.

Nu säger herr Ohlin, att Danmark ville inte ha någon ömöstning och inte heller Norge. Ja, det var på ett senare stadium, när man insåg att den ståndpunkt som den svenska regeringen redan från början intagit var den enda tänkbara, om inte Förenta Nationerna skulle skadas.

Och för övrigt ville inte heller Förenta staterna ha någon ömöstning i slutskedet även om man till att börja med försökte pressa den ena staten efter den andra dels till att gå in för att en ömöstning skulle äga rum, dels till att acceptera den amerikanska ståndpunkten. Vi för vår del nekade att tala om, hur vi skulle rösta i ett hypotetiskt läge. Vi var nämligen hela tiden övertygade om att ömöstningsförfarandet helst borde undvikas, detta på grund av

att vi trodde oss veta att Förenta Nationerna skulle skadas och skulle vara den enda part som förlorade på ett ömöstningsförfarande.

Det är därför jag vågar säga, att den svenska regeringens ståndpunkt var inte bara mest konsekvent från början, utan den visade sig så småningom också vara den klokaste.

Herr BENGTTSSON i Varberg (s):

Herr talman! Eftersom jag hade tillfälle att delta i den senaste FN-sessionen har jag ansett att det finns viss anledning för mig att till protokollet anföra några synpunkter och stryka under en del av de synpunkter som har anlagts på FN-situationen. Jag skall också be att få säga några ord om situationen i Sydafrika.

Innan jag gör det vill jag bara parentetiskt nämna, att herr Heckscher ju aldrig fick något svar av utrikesministern rörande felsägningen då utrikesministern talade om »regeringspartiernas» enhälliga inställning till utrikespolitiken. Den förmodan herr Heckscher framförde var emellertid felaktig. Jag tror att jag kan ge förklaringen till felsägningen: Det är rätt naturligt att en utrikesminister gör en sådan här felsägning, ty i FN och inom andra internationella organ träffar man ständigt på framstående högermän och folkpartister och centerpartister som när det gäller den svenska regeringen med darr på rösten talar om att »min regering» anser det och det.

Det är ingen överraskning att FN-situationen kommit att få så stort utrymme i dagens debatt, och vi har anledning vara tacksamma för den ingående analys som regeringsdeklarationen innehåller. Det är naturligt att vi i vårt land är intresserade av världsorganisationens framtid och vill göra allt som står i vår förmåga, allt vad på oss ankommer, för att lösa den aktuella krisen. Innan jag går in på FN-situa-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

tionen vill jag emellertid gärna säga ett par ord om sydafrikafrågan, som jag nämnde inledningsvis.

Sydafrikafrågan har stått på FN:s dagordning under många år, och FN har — tillsammans med andra internationella organ — fördömt rasåtskillnadspolitikerna med språkens allra hårdaste ord. Jag behöver inte här ge uttryck för den avsky vi i vårt land känner för regimen i Sydafrika. Men regeringen i Sydafrika är uppenbarligen helt opåverkad av alla de aktioner som FN hitintills har satt i gång. Den vita minoriteten har stärkt sin ställning genom upprustningen i landet och genom enskild beväpning. Man är uppenbarligen beredd att till det yttersta slå vakt om sina privilegier.

Nu förefaller det emellertid som om FN skulle kunna få en något effektivare angreppsvinkel genom sydvästafrikafrågan, såsom också framgår av regeringsdeklarationen. Två afrikanska stater har inför internationella domstolen i Haag anklagat Sydafrika för att ha kränkt FN-mandatets bestämmelser och anda, och Sydafrika har infört rasåtskillnadspolitikerna även i Sydvästafrika. Domstolens utslag kan rimligtvis bara bli ett: anklagelserna måste anses befogade.

Efter ett sådant utslag måste ju FN handla. Många bedömare har kommit till slutsatsen att det inte återstår något annat som påtryckningsmedel än internationella ekonomiska sanktioner, d. v. s. ett totalt handelsavbrott. Sannolikt är det en lång väg att gå innan man når dithän.

Förslag om separata svenska aktioner mot Sydafrika framföres ofta. Men ekonomiska sanktioner från ett land med ringa handelsutbyte med Sydafrika tvingar ju ingalunda den sydafrikanska regimen på knä.

Säger man då att syftet med separata sanktioner är att påverka andra stater, som har betydande handelsförbindelser med Sydvästafrika, så imponerar emel-

lertid inte detta på ifrågavarande stater. Att vi i vårt land med det begränsade handelsutbyte vi har är beredda att vidtaga sanktioner betraktas ingalunda som något påtagligt offer och påverkar alltså inte dessa länder. Målet för sydafrikapolitiken skall väl ändå vara att få till stånd en förändring av situationen där nere, och för detta fordras det internationella ekonomiska sanktioner, vilka måste ske inom FN:s ram.

Om FN beslutar om ekonomiska sanktioner, blir detta i och för sig inte så kännbart för oss. Men i ett sådant läge kan vi naturligtvis ställas inför andra och större krav. Det är tänkbart att man av oss begär att vi skall ekonomiskt stödja sanktionerna, eftersom vissa stater kommer att göra stora förluster. Man begär kanske också att vi skall delta i den vakthållning, som måste bli en följd av internationella sanktioner vilka medför blockad.

Jag vill beträffande sydafrikafrågan framhålla, att jag hoppas att behandlingen i FN av sydvästafrikaproblemet skall utgöra inledningen till en förändring av rasåtskillnadspolitikerna. Det är väl också allas vår förhoppning, att förändringen skall komma till stånd med minsta möjliga blodsutgjutelse.

Jag vill nu säga några ord om FN, eftersom jag hade tillfälle att följa situationen där under den senaste sessionen. Det är inte utan att den senaste tidens händelser i FN medfört att många fått en felaktig bild av världsorganisationen. Därför är det så mycket mera angeläget, att FN:s situation blir belyst, vilket också samtliga som haft tillfälle att yttra sig har bidragit till.

Under de månader sessionen pågick fick organisationen lida ganska mycken smälek från en del håll. År 1965 är FN:s tjugonde år, och detta jubileum skall firas med ett särskilt samarbetsår. Jubileumsåret har, såsom framgick av regeringsdeklarationen, inletts i en atmosfär av kris för världsorganisationen. I pressen förekommer regelbundet ru-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

briker med hänvisningar till »FN:s kris», och FN:s aktier har enligt många aldrig stått lägre i kurs än vad de gör nu.

Vid ett ytligt betraktande förefaller det naturligtvis som om FN hade misslyckats. Man frågar sig hur organisationen skall kunna bli ett instrument för fred, frihet och framsteg, när den inte förmår klara sina egna till synes små affärer. Den kan liknas vid en läkare som inte förmår bota sig själv.

Trots flera månaders session kunde inte dagordningen behandlas. Många stora och viktiga frågor borde ha tagits upp men detta kunde inte ske.

Jag tycker emellertid inte att herr Hedlunds karakteristik av generalförsamlingen var riktig, när han betecknade sessionen som en »bedrövlig tillställning». Det var den dock inte, eftersom generaldebatten pågick i normal omfattning, och generaldebatten under FN-sessionen ger ett ganska stort utbyte. Men självfallet kan det förhållandet att man inte kom fram till dagordningen tydas som ett stort misslyckande. Så är dock inte fallet. FN är ingalunda lamslaget, såsom har uttalats i deklamationer från regeringen — hjulen har inte stannat i FN-maskineriet. Jag tror att det är en mycket viktig uppgift att klargöra detta för den stora allmänheten.

När man i New York till sist kom överens om att bryta upp för att i lugn och ro försöka komma ur dödläget, gav detta anledning till en viss optimism. Jag skall strax återkomma till anledningen härtill. Det tjänar ingenting till att diskutera vem eller vilka, som bär skulden till det läge som FN hamnat i. Vad som har förbryllat en utomstående är naturligtvis att man inte kunnat klara upp den ekonomiska krisen. Det belopp som det gäller är visserligen för FN av mycket stor betydelse, men det är mot bakgrunden av de totalsummor, som medlemsstaterna lägger ned på rustningar, en struntsumma.

Den totala skulden till FN motsvarar, såsom någon påpekade under generaldebatten, kostnaden för att bygga ett enda hangarfartyg. Sådana byggs ju inte så sällan, och de utgör en ringa del av totalförsvaret.

Det är naturligtvis inte denna summa som är orsaken till konflikten, utan den ligger på det politiska och principiella planet. Och när principer och politik kommer med i spelet är läget allvarligt. Men man har ändå anledning att vara optimistisk, helt enkelt därför att stormakterna inte drev krisen till sin spets; ingen urladdning kom till stånd. En framtvängad konfrontation mellan de direkt inblandade hade fått ödesdigra följder; det hade varit direkt felaktigt av den svenska regeringen att i förväg bestämma sig för att rösta si eller så. Detta är en bedömning som delades av alla de parlamentariker som i New York hade tillfälle att på ort och ställe följa skeendet. Vilkendera sidan som än gått ut som segrare från en omröstning hade beslutet lett till ett försvagat FN, kanske t. o. m. till ett helt förslamat FN. Utgången av en omröstning kunde t. ex. ha lett till att ett par av stormakterna lämnat FN till obotlig skada för FN:s aktivitet i övrigt.

Den optimism vi kände fick näring av den omständigheten att stormakterna inte ville sätta FN:s existens på spel. Som jag tidigare försökt påvisa har FN:s aktivitet inte upphört. Jag tror att det är viktigt att man har klart för sig att FN:s kris är begränsad; det är endast generalförsamlingen som har ajournerat sig. Generalförsamlingen är viktig, men den är inte identisk med FN. All annan FN-aktivitet pågår i normal omfattning. Givetvis har man det kärvt på grund av den ekonomiska situationen, men säkerhetsrådet arbetar som vanligt, och de fredsbevarande aktionerna pågår. Säkerhetsrådet fattade nyligen ett enhälligt beslut om fortsatta insatser på Cypern. På många oroliga platser i världen arbetar soldater i

Utrikes- och handelspolitisk debatt

FN:s karakteristiska uniform för att bevara lugn och ordning. I hundratalet länder verkar FN:s personal och experter från FN-familjen på vitt skilda fält för att förbättra levnadsförhållandena. Denna del av FN:s verksamhet kommer ofta i skymundan, men den är ofantligt viktig. Man håller på olika håll på att förbättra jordbruket, man renar vattnet, fördelar föda, sörjer för barnen i de fattiga länderna och förebygger sjukdomar. Allt detta har pågått och pågår. FN behövs och kommer att behövas.

Det har påpekats ett par gånger att FN:s föregångare 20 år efter första världskriget hade hunnit dö och begravas. 20 år efter andra världskriget upplever FN visserligen en kris, men organisationen har 114 medlemmar och lever ett aktivt liv.

Människornas minne är tidsmässigt begränsat, men denna kris är inte den första FN upplevt, och någon eftertanke säger oss att den sannolikt inte heller är den sista.

Generalsekreterare Thant har i senaste numret av FN:s månadstidskrift tagit upp denna fråga. Jag vill gärna i protokollet läsa in en passus ur Thants artikel, därför att den belyser den situation FN befinner sig i och sannolikt kommer att befinna sig i många gånger i framtiden. Generalsekreterare Thant har först tecknat bakgrunden till FN:s tillkomst och redogjort för vilka som bildade organisationen och varför. Där efter säger han:

»Historiens gång har emellertid tagit en ny vändning. Gamla gruppbyggnader förändrades; tidigare fiender blev nya vänner; gamla vapenbröder fann sig i skilda läger, och FN kunde inte fungera på det sätt som avsikten varit. Stadgans föreskrifter angående 'handling' vad avser hot mot freden och angreppshandlingar blev föremål för skilda tolkningar. Jag måste uppriktigt säga att stadgans föreskrifter under dessa förhållanden är något föråldrade.

Det är denna anakronism i stadgan — en anakronism som är oundviklig i vår snabbt förändrade värld — som delvis är orsak till den nuvarande konstitutionella och politiska krisen i FN.»

Jag tycker detta ger vägledning beträffande hur man skall bedöma den nuvarande situationen i FN. Konflikten gäller ju de fredsbevarande operationerna, vilka blivit en av FN:s viktigaste uppgifter. FN:s stadgar innehåller inget kapitel om dessa.

Den inom FN tillsatta kommittén har att klara upp hur de fredsbevarande aktionerna skall beslutas och finansieras. En lösning av denna fråga kan göra FN till ett effektivt instrument för bevarande av fred, lugn och ordning i oroliga områden på vårt klot. Att Sverige har kommit med i denna kommitté beror utan tvivel på att vårt land åtnjuter förtroende i FN-familjen. Men det beror också på det förtroende den permanenta FN-delegationen åtnjuter, på det intresse för FN och den aktivitet inom FN som vår ambassadör där gjort sig känd för.

Herr HERMANSSON (k):

Herr talman! Det var tidigare vanligt att dra en relativt skarp gräns mellan nationell politik och internationell politik; ländernas inre problem diskuterades oberoende av utvecklingen utanför gränserna. Utrikespolitiken var en fråga för specialister och behandlades ofta som ett isolerat och självständigt problem. Läget i det avseendet är nu förändrat. Intresset bland allmänheten för de internationella frågorna har ökat starkt. Tendenser till isolation finns visserligen, men de motverkas av den genomslagskraft som många frågor har över gränserna.

Viktiga delar av inrikespolitiken kan inte längre skiljas ut från vad som händer på det större planet. Ja, det är ingen överdrift att säga att vårt folks och vårt lands framtid på ett avgörande sätt är

Utrikes- och handelspolitisk debatt

avhängig av den internationella utvecklingen.

Antalet frågor som borde bli föremål för behandling i riksdagens utrikespolitiska debatt är därför mycket stort. Man måste beklaga att det egentligen bara är i en enda debatt som de utrikespolitiska problemen dryftas. Det gör att behandlingen lätt blir bara översiktlig; deklARATIONERNA, inte analyserna och dialogerna, dominerar. Jag tänker för egen del avstå från att ta upp många frågor, som i och för sig är betydelsefulla. Dessa har emellertid delvis behandlats i regeringsdeklarationen, och jag är på många punkter ense med regeringen beträffande de uttalanden som gjorts. Delvis gäller det också frågor beträffande vilka läget i år är ungefär detsamma som vid föregående utrikesdebatt.

När det gäller den alliansfria politiken föreligger det ingen tvekan om vårt partis ställning, detta i motsats till vissa andra partier som ibland vacklat i sitt ställningstagande.

Jag skulle i stället i mitt inlägg vilja såsom ledråd ta endast ett, men ett helt avgörande problem, som i sig inrymmer eller i varje fall har beröring med en hel rad av de kontroversiella frågor som präglat den internationella debatten under senare tid. Detta problem är förhållandet mellan de rika, etablerade länderna och de fattiga, ofta nya länderna.

Hela denna frågeställning har för varje år som gått under efterkrigstiden allmera trängt sig fram till offentlig uppmärksamhet. Flera omständigheter har härvid varit avgörande. Den viktigaste torde vara det ökade uppsving för den nationella befrielsekampen som ägde rum under och efter det andra världskriget. En efter en i mäktig ström har de nya nationerna trängt fram. Kolonialväldens tid är oåterkalleligen förbi.

Men den nationella självständigheten — så nödvändig och väsentlig — har inte kunnat lösa alla problem. Klyftan mellan rika och fattiga länder fortsät-

ter tvärtom i världsmåttstock att vidgas. Inte endast utvecklingens problem utan även den elementära frågan om tillräckligt med mat för att hindra svält är alltför olöst. De nya ländernas folk är alltför utsatta för utplundring, infiltration och öppna militära attacker från ett slags nykolonialism, som söker återerövra och utbygga positioner med delvis nya metoder. I vissa länder utnyttjar en vit härskande klass domstolar, polis och militär som vapen för att hålla nere en färgad befolkningsmajoritet.

De många motsättningarna i förhållandet mellan rika och fattiga länder kommer även till uttryck i den kris som Förenta Nationerna upplever. Det bör genast tilläggas att många andra faktorer givetvis också spelar in. Men ställningstagandet till den nationella befrielsekampen, ofta förd i öppna revolutionära former, tycks vara varpen i världsorganisationens ödesväv. Kriserna i Kongo och Cypern, Indonesiens utträde samt FN:s vägran att låta Kinesiska folkrepubliken inta sin rättmätiga plats — i alla dessa frågor handlar det om folk som genomgår eller lyckligt fullföljt kampen för nationellt oberoende.

För att bevara och stärka Förenta Nationerna är det nödvändigt att tillämpa vissa principer, om vilka det borde vara möjligt att uppnå enighet. Den nationella självbestämmanderättens princip måste följas, och världsorganisationen får inte engageras mot folk som kämpar för sitt oberoende. FN måste bli universellt, och frågan om representationen måste avgöras av vederbörande lands regering, inte av andra intressen. FN-stadgans regler måste strikt tillämpas, både vad det gäller formerna för att fatta beslut och när det gäller medlemsstaternas skyldigheter, t. ex. på det finansiella området.

Det är önskvärt och ett idealtillstånd att sträva mot att generalförsamlingen får ökade befogenheter, men ett realistiskt betraktelsesätt kan inte förneka tanken att stormakternas speciella an-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

svar och vetorätt tills vidare inte kan frångås.

Det föreligger knappast några meningsskiljaktigheter i vårt land om att vi bör stödja ansträngningarna att stärka världsorganisationen. Men för att kunna göra det måste vi vara på det klara med vari svårigheterna bottnar. Man kan kritisera Indonesiens regering för att den dragit sitt land ut ur FN, men denna kritik stärker i och för sig knappast organisationen. Den avgörande orsaken till Förenta Nationernas kris förefaller vara, att organisationen enligt ett antal nya staters uppfattning i en del frågor kommit att verka som ett organ i vissa rika staters tjänst. Man kan dryfta det berättigade i dessa anklagelser, men man kommer inte ifrån deras existens. Om FN verkligen skall kunna vinna och bevara sin universalitet — och det är en förutsättning för effektivitet — måste man se till att grunden för sådan misstänksamhet och sådana anklagelser avlägsnas.

En utjämning och ännu mera ett fullständigt avlägsnande av klyftan mellan rika och fattiga länder och de därur alstrade motsättningarna kräver ett långt perspektiv. Hur långt det blir och vilken skärpa motsättningarna under en övergångstid kan komma att anta beror i mycket på utvecklingen i de rika länderna och deras inställning till detta grundläggande problem. Arbetarrörelsen har här ett speciellt ansvar. I de länder där arbetarrörelsen har ett starkt inflytande och ännu mera där den skapat nya samhällsförhållanden finns förutsättningar för att bedriva en politik, som ger ett verkligt bistånd till de fattiga ländernas utveckling. Det handlar här alltså inte endast om gamla och nya länder, det handlar i grunden om de klasser och åsiktsriktningar som är avgörande när det gäller utformningen av ländernas politik.

Den svenska arbetarrörelsen har alltid starkt känt budet om solidaritet över gränserna. I dag gäller det inte endast

andra länders arbetarklass, utan hela folk. Vårt land har som målsättning att avstå 1 procent av nationalprodukten såsom bistånd till u-länderna. Det är naturligtvis inget avgörande bidrag, och lösningen av de fattiga ländernas problem ligger framför allt i deras egna åtgärder, men den uppställda målsättningen är ändå ett bevis för vår insikt och vår vilja att bistå.

Den nuvarande takten för att nå upp till denna målsättning har emellertid med skäl kritiserats. Efter den i år föreslagna ökningen har vi fortfarande inte kommit längre än till 0,3 procent av nationalprodukten. Med denna takt tar det ytterligare årtionden innan det blygsamma första målet uppnås. Skulle det inte vara möjligt för regering och riksdag att tillsammans ta ett krafttag så att en procent kan uppnås i varje fall inte senare än under 1960-talet?

Frågan måste också ställas om inte vårt u-landsbistånd i avgörande stycken bör ges nya former. Uthyggnad av det s. k. multilaterala stödet genom internationella organisationer är ofta en bra väg. Det skulle kunna kompletteras med en satsning på att bilateralt genom ett subventionsförfarande förbilliga u-ländernas inköp av svenska produkter respektive ge pristillägg till deras export av råvaror till vårt land. Ett sådant system skulle dra mycket ringa administrationskostnader och bidra till utvecklingen av de fattiga ländernas ekonomi.

Priserna på råvaruländernas produkter är ju ett avgörande problem. Jag skall inte behandla det här, utan vill endast erinra om kravet att vårt land omedelbart avskaffar alla tullar och skatter på produkter från u-länderna. Det är svårt att förstå anledningen till att man dröjer med att genomföra denna reform, som avlägsnar en grov orättvisa mot dessa länder och som kan bidra till att öka deras exportinkomster.

Denna fråga har beröring med den allmänna marknadsdiskussionen och lä-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

get i fråga om tullförhandlingarna. Man måste tillmäta hänsynstagandet till u-ländernas intressen en avgörande betydelse. Risken både med en ekonomisk union som EEC och ett handelsområde som EFTA, bildade av rika länder, är ju i detta avseende att de ytterligare koncentrerar utrikeshandeln till att försiggå mellan deltagarländerna och därmed försvårar utvecklingen av de fattiga ländernas handel. I regeringsdeklarationen erinras också om att det skett en förskjutning i inriktningen av handeln till förmån för den interna handeln både inom EEC och EFTA. Denna verkan har inte på något avgörande sätt uppvägs av åtgärder som samtidigt vidtagits för att underlätta råvaruländernas utrikeshandel och handelsvillkor. Det är också risk att denna för u-länderna negativa verkan förstärks genom det samarbete i olika former som planeras mellan EFTA och EEC.

Jag vill i sammanhanget notera det tillfredsställande i att regeringen ånyo understryker, att medlemskap i gemensamma marknaden är otänkbart för Sverige. Även en rad former för samverkan med EEC är emellertid oförenliga med vår ställning som neutral stat.

Det avgörande handelspolitiska problemet är dock inte relationerna mellan de rika länderna utan frågan om att på olika sätt underlätta och befordra de underutvecklade ländernas handel. Det är på detta område de stora insatserna måste göras.

Jag kan helt instämma i vad regeringen anfört om nödvändigheten av fortsatta ansträngningar för rustningsbegränsning och nedrustning, särskilt i fråga om kärnvapen. Till de motiv som anförts för denna ståndpunkt måste föras ytterligare ett: behovet av att lösgöra tillräckliga resurser för att på ett avgörande sätt lämna bistånd till de fattiga ländernas utveckling. Genom militär nedrustning kan, som framhållits av den expertgrupp som varit verk-

samt inom FN, en markerad ökning möjliggöras i tillväxttakten för de tillgångar som avsätts till investeringar för produktiv utveckling i u-länderna.

Samtidigt som vårt land även i fortsättningen deltar i förhandlingsarbetet, t. ex. vid nedrustningskonferensen i Genève, borde vi kunna ta ytterligare initiativ, som är motiverade bl. a. av våra fredstraditioner och vår ställning som ett alliansfritt land. I en motion, som står upptagen till behandling senare på dagordningen, har den kommunistiska gruppen föreslagit en utvidgning av de åtgärder som vidtogs inom ramen för den s. k. Undénplanen. Genom FN:s försorg borde undersökas om de olika staterna var beredda att ingå i nedrustningszoner, d. v. s. områden omfattande en eller flera stater där man träffat överenskommelse icke blott om att ej anskaffa kärnvapen utan också om att enligt en viss tidsplan genomföra en allmän och successiv nedrustning. Jag får återkomma till detta förslag liksom till utrikesutskottets synpunkter i samband med behandlingen av utskottsutlåtandet. Här är det framför allt fråga om att markera att ett verkligt effektivt bistånd till de fattiga länderna torde förutsätta en bestämd kurs på nedskärning av de militära rustningarna.

Händelseutvecklingen under den senaste tiden, framför allt i Sydostasien, har tyvärr kommit många att se mörkt på möjligheten av en fortsatt avspänning. Riskerna för en s. k. upptrappning av kriget i Vietnam till alltmera omfattande stridshandlingar med allt fruktansvärdare vapen är uppenbara. Snara förhandlingar med sikte på en fredlig lösning ter sig, såsom också framhållits i regeringens deklaration, ytterligt angelägna. Förhandlingar är nödvändiga inte endast därför att konflikten kan utvidgas och få följder för världsfreden. De är nödvändiga därför att ett helt folk lider svårt under krigets fasor. Det vietnamesiska folket har alltsedan det andra världskriget tving-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

ats föra en hård kamp för nationellt oberoende mot olika utländska makter. Frankrikes mångåriga krig i dessa områden kallades med rätta »det smutsiga kriget». Den beteckningen är ännu mera tillämplig på den krigföring som nu bedrivs i Vietnam med Förenta staterna som ledande kraft och med gas och napalmbomber som stridsmedel.

Man måste ställa frågan vad amerikanska stridskrafter över huvud taget har i Vietnam att göra. Deras förehavanden under särskilt den senaste tiden har inneburit ett utomordentligt högt spel, och insatserna förefaller nu att sättas ännu högre. Riskerna för världsfreden är nu så stora, att andra folk måste säga ifrån. Jag vill i detta sammanhang uttala min besvikelse över att regeringen i sin deklaration icke tagit bestämt avstånd från de amerikanska anfallshandlingarna. Kanske kan vi på den punkten hoppas på en komplettering i debatten.

Regeringens talesman har emellertid uttalat sig för förhandlingar, och jag vill rikta en direkt vädjan till regeringen att på detta område ta ett initiativ för att medverka till att förhandlingar om en fredlig lösning i Vietnam snart kommer i gång. Vår ställning som alliansfri stat borde ge förutsättningar, som många andra stater inte har, för att i varje fall kunna bidra till att söka föra samman parterna vid förhandlingsbordet.

Även i en annan fråga borde regeringen ta det initiativ som så många väntat på, nämligen genom att bryta de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika. I regeringsdeklarationen radas emellertid tvärtom upp en rad skäl mot ett individuellt svenskt genomförande av handelssanktioner mot Sydafrika. Det bör erinras om att det redan föreligger en bestämd rekommendation från FN:s generalförsamling om både diplomatisk och ekonomisk bojkott. Det kan i detta läge inte vara nödvändigt att avvakta beslut av sä-

kerhetsrådet, ehuru ett sådant givetvis är önskvärt. Men hur länge kan det dröja och vad händer under tiden i Sydafrika? De som hävdar att vårt land omedelbart borde avbryta de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika anser ju att en sådan åtgärd kunde vara av betydelse också för att påskynda ett positivt ställningstagande i säkerhetsrådet. Det är säkert helt riktigt som herr Heckscher tidigare framhållit att det råder ett komplicerat läge i Sydafrika, och kanske blir det svårt att undvika en katastrof. Men just därför borde man försöka vidta alla åtgärder som är möjliga för att hindra att ett sådant katastrofhot blir verklighet.

Det är också en annan fråga i detta sammanhang som är av betydelse. Tillräckliga dementier har tyvärr inte gjorts av påståendena i sydafrikanska publikationer om att svenska industriföretag förbereder nya investeringar i apartheidregimens land. Vi vet att stora svenska företag fortsätter att utvinna höga profiter genom de låga löner som rasåtskillnadspolitikern skapar. Kunde inte regeringen, om den inte vill vidtaga några statliga åtgärder, åtminstone på det skarpaste säga ifrån till vederbörande svenska företag att man därifrån saboterar en viljeytring och en politik, som en majoritet av det svenska folket torde stå bakom? Man måste också påtala att vissa statsföretag fortfarande trots den opinion som är stark i vårt land tillhandahåller sydafrikanska varor.

Sveriges förhållande till de nya länderna är en fråga såväl om materiellt bistånd som om allmän inställning till deras strävanden att under nationell självständighet bygga ett bättre samhälle. Det är en avgörande fråga också för vårt lands framtid att vi för en konsekvent politik av bistånd i olika former åt de nya staterna och deras medborgare. Följande fem punkter, som jag antytt i det föregående, måste i dag

Utrikes- och handelspolitisk debatt

bedömas som särskilt viktiga när det gäller Sveriges förhållande till de internationella frågorna och u-ländernas speciella problem:

1. Förenta Nationerna måste stärkas genom att organisationen blir universell och konsekvent stöder de folk, som kämpar för sin nationella frihet.

2. Avgörande resurser för bistånd till de fattiga ländernas utveckling måste frigöras bl. a. genom att en militär nedrustning påbörjas.

3. Sveriges bistånd till u-länderna bör snabbt ökas så att målsättningen en procent av nationalprodukten uppnås under 1960-talet. Tullar och andra handelshinder för u-ländernas produkter avskaffas omedelbart.

4. Vårt lands ekonomiska förbindelser med Sydafrikanska unionen bör omedelbart avbrytas.

5. Regeringen bör ta initiativ för att medverka till att förhandlingar snarast kommer i gång om en fredlig lösning av konflikten i Vietnam.

Herr talman! Detta är inga förslag av speciell partipolitisk färg. Andra kan måhända formulera dessa punkter bättre och utförligare, men om deras angelägenhetsgrad tvivlar jag inte.

Chefen för handelsdepartementet, herr statsrådet LANGE:

Herr talman! Jag föreställer mig att utrikesministern från denna talarstol redan har uttalat sin och regeringens tillfredsställelse med den uppslutning kring huvudlinjerna i vår utrikespolitik, som i denna debatt nu igen kommit till uttryck. För egen del vill jag bara understryka den glädje som jag känner över att denna enighet också omfattar principerna för vår handelspolitik. Det föreligger en överensstämmelse också i uppfattningarna i huvudsak om den konkreta och den praktiska tillämpningen av dessa principer i olika situationer och internationella sammanhang. Det måste naturligtvis vara en stor tillfredsställelse att kunna

konstatera detta under årets utrikesdebatt.

Jag har emellertid tagit till orda, herr talman, inte närmast för att säga detta utan för att besvara några frågor, som jag förstår att herr Heckscher har ställt beträffande europapolitiken. Om jag har fått en riktig redogörelse för vad herr Heckscher har frågat, så gällde det först vad regeringen visste om Storbritanniens planer beträffande europapolitiken och huruvida man vet om Storbritannien överväger en ändring, exempelvis förbereder ett initiativ till ny förhandlingsöppning med EEC.

Till det vill jag bara säga att vi regelmässigt hålls informerade på ämbetsmannaplanet, såväl i Bryssel som Genève, beträffande de olika kontakterna och vad dessa kontakter kan ha gett mellan olika medlemsländer i EFTA å ena sidan och EEC-kommissionen eller enskilda EEC-länder å den andra sidan.

Självfallet tilldrar sig dessa spörsmål åtskillig uppmärksamhet och är föremål för ingående diskussion vid samtliga EFTA-ministermöten. Som bekant har vi under månaderna november—februari haft två dylika möten. Vi ser fram emot ett tredje i slutet av maj, i Wien. Ingenting har framkommit som tyder på någon omorientering av den engelska politiken i dessa hänseenden, det vill jag försäkra kamrarna. Även om herr Heckscher, eller om det var någon annan i denna debatt — jag kanske icke skall lasta herr Heckscher för det — antydde att mina förbindelser med den konservativa regeringen i England, labourregeringens företrädare, var bättre än dem jag kunnat etablera med labourregeringen, så har jag i detta hänseende ändå aldrig känt att jag inte kunnat få ärliga svar på frågor som jag ställt och en allvarlig diskussion där jag önskat åstadkomma en sådan. Det är alldeles självfallet att Storbritannien lika väl som andra EFTA-länder, bland dem vårt eget land,

Utrikes- och handelspolitisk debatt

har anledning att följa utvecklingen med största uppmärksamhet, se om något tillfälle skulle erbjuda sig för ett närmande och för en diskussion med EEC i linje med EFTA:s huvudsyften. Det ena av EFTA:s huvudsyften är att undanröja verkningarna eller följderna av att vi lever i två olika handelsammanslutningar, och inte bara undanröja följderna härav utan också åstadkomma att orsakerna elimineras till den diskrimination som på många håll är kännbar och som sannerligen redan kan utläsas i handelsstatistiken. Detta är klart därför att man både inom EFTA:s kollektiv och i de olika medlemsländerna måste hålla en beredskap för olika tänkbara alternativa situationer.

England som den kanske viktigaste medlemmen i EFTA kan inte försumma att följa utvecklingen med största uppmärksamhet och att inom sig och med sina EFTA-partner diskutera olika möjligheter till bättre kontakter med EEC än dem som för närvarande kan sägas föreligga. Men därifrån och till en tanke på att reorientera europapolitiken, som kom till uttryck 1961 när engelsmännen bestämde sig för att söka förhandlingar om inträde i EEC, är ju steget långt. Såvitt jag förstår har den engelska regeringen alldeles klart för sig att det vore helt orealistiskt att tro att man kan återuppta de förhandlingar mellan England och EEC, som så abrupt avbröts i januari 1963.

Jag har ingen anledning att tvivla på att skulle man komma till en annan uppfattning, så kommer vi att bli informerade om den saken. De understrykanden — det kan jag väl säga i förbigående — som från de andra EFTA-ländernas sida med eftertryck gjorts, att det avtalsbrott som engelsmännen gjorde sig skyldiga till med införandet av importavgifterna, det har engelsmännen förstått, och de har med — som jag tycker — all önskvärd tydlighet velat begagna alla tillfällen att hålla

EFTA-länderna redan på ett tidigt stadium informerade om sina avsikter därefter. De har förstått att det är ett nödvändigt och riktigt led för att man skall komma ur de akuta svårigheterna och kunna fortsätta EFTA-samarbetet, som ändå under åren dessförinnan utvecklats så gynnsamt. Jag tror därför inte att det finns någon anledning att spekulera i de rykten som på olika håll kommer hit — jag har också hört dem, men jag tar dem inte som ett uttryck för att en omläggning av den engelska politiken i detta hänseende är under förberedelse eller än mindre på gång.

En annan fråga som herr Heckscher i det sammanhanget lär ha framställt var hur man skulle se på Londondeklarationen. Jag vill säga att det från vår sida inte finns någon som helst anledning att ifrågasätta att inte alla medlemmar är medvetna om den solidaritetsförpliktelse som Londondeklarationen ger uttryck åt. Det har aldrig ifrågasatts; vi har inte haft någon anledning till det. Medan den nuvarande engelska regeringen, Labour, befann sig i oppositionsställning hade den vid flerfaldiga tillfällen understrukit vikten av att denna solidaritetsprincip också omsattes i praktiken, och jag kan inte finna annat än att regeringen nu lever så som den som talesman för oppositionen lärt ut.

En tredje fråga som herr Heckscher också framställt var i vilken utsträckning och på vilket sätt vi drog nytta av de nordiska kontakterna när det gällde förberedelserna och sedermera kanske när vi kom till diskussioner med EEC på pappers- och skogsindustri sektorn. Det är självklart att vi alla är medvetna om — regeringen, föreställer jag mig, lika väl som oppositionen — att Norden numera för handeln med skogsindustriprodukter spelar en mera begränsad roll än före det senaste världskriget. Å andra sidan är det väl också självfallet att vi kan sätta större kraft bakom orden när vi företräder våra

Utrikes- och handelspolitisk debatt

egna intressen, om vi kan finna stöd i finska och norska kretsar. Det sammanträde som avhållits mellan experter och industrien på nordisk basis för inte länge sedan visade sig, enligt vad det har sagts mig, vara av betydande värde såsom en förberedelse för diskussionerna på detta område. Herr Heckscher ser betänksam ut — jag är ledsen om jag har missförstått den fråga som i det sammanhanget kan ha ställts till mig. Jag vill här bara som en sammanfattning beträffande alla dessa tre spörsmål säga att jag tror att vi har anledning att se framtiden an utan alltför stark oro.

Medan jag ändå intar talarstolen, herr talman, så kanske jag får säga ett ord i anslutning till en fråga som herr Ohlin tagit upp i denna debatt och som jag vet att han har berört även i tidigare sammanhang, bl. a. vid Nordiska rådets möte i Reykjavik. Han har understrukt hur viktigt det är att vi för den nordiska sammanhållningen och likaså för samarbetet i EFTA försöker ge Danmark det stöd som en vidgad samverkan på jordbruksområdet kan innebära. I princip delar jag hans uppfattning. Sverige har, kanske mer än något annat land — i varje fall i lika hög grad som andra länder inom EFTA — kunnat glädja sig åt en synnerligen gynnsam utveckling av EFTA:s internhandel. Det är ändå något av en tankeställare att vår export till EFTA sedan 1959 har ökat med 86 procent — vår export till länder utanför EFTA inklusive EEC har ökat med 56 procent. Redan detta sistnämnda är en anmärkningsvärt gynnsam utveckling, men den är ändå klart mindre än exportstegringen till EFTA-länderna. Det har ju redan i regeringsdeklarationen understrukits att den nordiska gruppen av EFTA-medlemmar dragit den allra största nytta av EFTA. Vår handel, den nordiska samhandeln, har under de fyra, fem år som gått sedan EFTA inrättades mer än fördubblats. Det är därför naturligt, när

utvecklingen ändå varit så gynnsam på det område för vilket tullavvecklingen framför allt gäller, nämligen industriområdet, att man också följer upp denna tendens med att försöka tillvarata de tillfällen som kan erbjudas för att utveckla handeln även på jordbrukssektorn.

Danmarks export av industrivaror till EFTA-marknaden har som bekant haft en enastående utveckling. Den danska jordbruksexporten spelar för Danmarks totala export en betydligt mindre roll i dag än den gjorde innan EFTA trädde i verksamhet, men alltså har Danmark betydande exportintressen på jordbruksområdet. Därför har inom ramen för EFTA olika anordningar vidtagits för att tillvarata det danska jordbrukets intressen och för att om möjligt ge Danmark någon kompensation för de skador och svårigheter som utvecklingen inom EEC kan medföra för det danska jordbruket. Jag kan nämna att den danska exporten av jordbruksprodukter till Sverige 1963 var 54 procent större än 1959. Den motsvarande exporten till England från Danmark hade ökat med 75 procent.

Beträffande de anordningar om vilka överenskommelse träffats mellan Danmark och Sverige vill jag erinra om att en del av den importavgift, som drabbar jordbruksvaror som införes från Danmark, återgår till Danmark. Det är ett belopp på 20 miljoner kronor som den vägen tillföres det danska jordbruket. Jag kan också peka på den kontraktsodling av sockerbeter som pågår för svensk förädling och tillverkning och som också anses vara en av de fördelar på denna sektor som den danska ekonomien tillförts inom ramen för EFTA.

Det kan kanske göras ännu mer; uppenbart är dock att enligt vår handelsstatistik importen av jordbruksprodukter från icke EFTA-länder fått en minskad andel av den svenska marknaden just därför att det danska jordbruket i

Utrikes- och handelspolitisk debatt

stället har vunnit ökat insteg. När man i detta sammanhang kräver ytterligare åtgärder, bör man kanske ändå hålla i minnet, att en ur alla synpunkter gynnsam utveckling för EFTA-samarbetet redan pågår.

Herr HECKSCHER (h) kort genmäle:

Herr talman! Den sista av mina frågor hade statsrådet Lange faktiskt inte uppfattat rätt. Jag frågade inte i vad mån man utnyttjade det nordiska samarbetet — vi har fått veta redan genom regeringsförklaringen att så är fallet — utan jag frågade i vad mån de nordiska länderna tillsammans kunde påräkna stöd från övriga EFTA-stater i fråga om de i regeringsförklaringen berörda förhandlingarna. Det är lätt att göra ett sådant misstag. Jag vill endast upprepa frågan och hoppas att statsrådet kan lämna svar på den i fortsättningen.

Beträffande frågan om Londondeklarationen uttryckte sig statsrådet kanske rent formellt en smula svävande. Jag fattade emellertid hans uttalande så, att Londondeklarationen enligt hans uppfattning fortfarande är gällande och att samtliga medlemsstater i EFTA är medvetna om att så är förhållandet; att de österrikiska förhandlingarna med EEC har en särskild karaktär eftersom de ä. godkända av ministerrådet genom en annan deklARATION, Lissabondeklarationen; men att man för övriga länders del inte behöver påräkna några sådana här »extraturer», utan att eventuella förhandlingar skall äga rum i samråd och under förutsättning att alla berättigade intressen skall tillgodoses. Jag tror det vore bra om statsrådet bekräftade att detta är vad han anser. Jag tror emellertid att det vore ännu bättre om statsrådet vid något tillfälle, då möjlighet erbjöds sig, på sådant sätt själv markerade att han uppfattat frågan på det sättet, att det också klagöres i ett internationellt sammanhang.

Vad beträffar den första frågan, som gällde de brittiska planerna, är det kanske naturligt om jag inte är riktigt lika övertygad av svaret som jag är på denna andra punkt. Statsrådet sade att även han hade hört ryktena. Ja, det förvånar mig inte att statsrådet har hört dem, eftersom de såvitt jag vet finns intagna i utrikesdepartementets utländska pressöversikt, där bl. a. en artikel i Financial Times citeras. I denna artikel talas det om att den brittiska regeringens tänkande i EFTA-frågan har undergått »en tyst revolution». Man fortsätter med att säga att man inte tror att den brittiska regeringen för närvarande tar något initiativ. Motiveringen härför är emellertid enbart den att regeringen inte skulle vilja riskera att en ny förhandling misslyckas på samma sätt som den föregående. Den tolkningen — som alltså mycket väl kan vara oriktig, det vill jag inte ett ögonblick förneka — skulle alltså gå ut på att så snart den brittiska regeringen trodde att förhandlingarna kunde föras med framgång skulle den vara beredd att börja igen.

Statsrådet sade vidare att man har kontakter på ämbetsmannaplanet och att saken diskuterats vid EFTA:s ministermöten. Ja, det är väl bra att man har kontakter på ämbetsmannaplanet och att man resonerar vid EFTA:s ministermöten. Men efter vad man vet om brittiska regeringar i allmänhet och den nuvarande i synnerhet är det väl troligt att det avgörande ordet i frågor av denna typ fälles varken av ämbetsmän eller av enskilda departementschefer utan på allra högsta politiska nivå. Så var det förra gången, när den konservativa regeringen satte i gång med sina förhandlingar. Det skedde på premiärministerns initiativ, och det finns ingen anledning förmoda att inte den nuvarande brittiska regeringens premiärminister skulle vara minst lika inflytelserik i sin egen regering som hans företrädare. Därför är det ur dessa synpunkter synnerligen viktigt att de kon-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

takter som regeringen tar och har sker på tillräckligt hög nivå.

Jag skall gärna ta på mig ansvaret för den formulering som statsrådet ville frita mig ifrån, nämligen att jag tycker att det förefaller som om regeringens förbindelser med den nuvarande brittiska regeringen inte är lika goda som dess förbindelser med den föregående konservativa regeringen. Jag erinrar mig emellertid hur det var under månaderna före det föregående brittiska initiativet. Då förekom fortlöpande kontakter mellan svenska och brittiska regeringen. Vi fick för all del inte så förfärligt bestämda besked då heller, men det gavs i alla fall en möjlighet att bli underrättad i stort sett om det hela.

Jag tror att det är mycket angeläget att man från regeringens sida uppehåller fortlöpande kontakter på hög politisk nivå, så att man inte riskerar att Mr Wilson eller Mr Brown kommer med några nya överraskningar på ett annat område, där sådana överraskningar skulle kunna bli ännu mera allvarliga för oss än de överraskningar vi utsattes för i oktober.

Chefen för handelsdepartementet, herr statsrådet LANGE:

Herr talman! Jag beklagar att jag missförstod herr Heckscher i fråga om skogsindustrierna. Jag vill därför försöka besvara den fråga som han tydligen förut ställde och upprepade i sitt senaste anförande. Det är självfallet att vi i EFTA försöker stödja varandra och komma till en gemensam uppfattning om uppträdandet vid Kennedyrundan i Genève. Det har vi varit överens om att eftersträva hela tiden, långt innan den nuvarande brittiska regeringen kom till makten. Vi har sannerligen inte försummat att understryka det under de gemensamma sammanträden och sammanträffanden som har ägt rum.

Vad beträffar skogsindustriområdet är det ett vitalt svenskt och nordiskt intresse. Man får emellertid komma ihåg

att inom EFTA även Österrike och i någon mån Schweiz har exportintressen på detta område. Jag föreställer mig emellertid att ett tillgodoseende av de svenska önskemålen kan möta förståelse från andra exportländer bland EFTAländerna. Jag vill redan här för undvikande av varje missförstånd säga — ehuru jag vet att herr Heckscher är medveten om det, fastän man kanske annars i debatten förbiser den saken — att EFTA kan på grund av sin struktur inte framträda som förhandlare om de yttre tullarna. Vi kan däremot, där vi är överens, samordna våra framträdanden och vår argumentation.

Jag föreställer mig att det inte kommer att vara alltför svårt att vinna förståelse hos England som ett viktigt importland för svenska intressen i detta hänseende. När jag säger det ger jag inte bara uttryck åt en from önskan från min sida utan bygger faktiskt på tidigare erfarenheter. Det har förekommit vissa framstötter, om jag får uttrycka mig så, från engelska intressenter på pappersindustriens område, vilka velat förmå den engelska regeringen att inte låta skogsindustriområdet på samma sätt som andra industriområden följa det tullavvecklingsschema som är fastslaget i Stockholmskonventionen. Dessa framstötter har man emellertid från engelskt officiellt håll tillbakavisat, och därför tror jag att det skall finnas möjligheter för oss att även i framtiden vinna förståelse för våra mycket naturliga intressen och önskemål på detta område, även inom en betydligt vidare krets av länder än de nordiska intressenter som finns representerade på skogsindustriområdet vad beträffar exporten av skogsindustriprodukter. Vad jag nu sagt är kanske i någon mån klargörande och kan betraktas som ett svar på herr Heckschers fråga.

Jag kan försäkra herr Heckscher om att jag lika väl som han är ytterligt angelägen om att vi inte hastigt ställs inför en överraskande omläggning av

Utrikes- och handelspolitisk debatt

den brittiska europapolitiken. Det var besvärande, när förberedelser i den riktningen blev uppenbara under tidigare delen av 1961. Vi fick emellertid kontakter, och vi hade diskussioner som föregick beslutet från den engelska regeringens sida att begära förhandlingar med Europeiska gemenskapen, men det var ändå någonting som man knappast hade anledning att närmare överväga, när EFTA-avtalet undertecknades 1960, än mindre när man under 1959 förhandlade om tillskapandet av EFTA. Det erkänner jag gärna. Därför är vi naturligtvis medvetna om att här kan ligga en fara i och för sig. Men herr Heckscher antydde själv att om den brittiska regeringen får klart för sig att förhandlingar med EEC kan återupptas i någon form med utsikt till framgång, så är denna regering villig att inleda sådana förhandlingar. Det läget har vi inte i dag. Jag är inte ens säker på att den brittiska regeringen i dag är beredd att gå så långt. Såvitt jag förstår kommer man i en sådan situation att överväga vilken taktik som är tänkbar att följa, och jag tror inte att man skulle på något sätt försöka dölja för oss att förberedelser av detta slag igångsatts. Dessutom har väl den brittiska regeringen samma uppfattning om läget som vi, nämligen att dörren till EEC ännu inte öppnats. Vad engelsmännen för närvarande kan diskutera är därför frågan om olika alternativ för framtiden och detta bör, såsom jag framhöll i mitt tidigare anförande, ingå i förberedelserna för handelspolitiken inom alla medlemsländer i EFTA.

Herr Heckscher hade sett mig och före lordsigillbevararen Heath, som hade ansvaret för dessa angelägenheter inom den engelska regeringen, tillsammans vid kanske mer än ett tillfälle. Möjligen hade han också personligen kunnat iakttaga hur den förre engelske finansministern Maudling och jag umgicks när det gällde överläggningar om angelägenheter för vilka vi båda var

intresserade och hade en del av ansvaret. Däremot hade han inte, såvitt jag erinrar mig, sett mig och George Brown tillsammans och det är kanske lika bra. Inte heller vet jag om herr Heckscher haft anledning lyssna till samtal mellan Mr Wilson och mig. Men jag kan försäkra herr Heckscher att minst lika goda och intima som mina förbindelser var med den konservativa regeringen och de nyssnämnda medlemmarna av denna regering är mina kontakter med den nuvarande engelska regeringen och de medlemmar av denna regering som jag här angivit.

Herr HECKSCHER (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag gör inte anspråk på att få följa herrar Brown och Lange i deras låt mig säga mer personliga umgänge och studera deras umgängesformer. Men det gläder mig att statsrådet Lange nu säger att han har så nära kontakter inte bara med den förhållandevis lättillgänglige vice premiärministern utan också med den betydligt mer svårtillgänglige premiärministern i den nuvarande brittiska regeringen. De kan måhända ge något stöd åt hans förmodanden. Ty mer än förmodanden var det väl inte som statsrådet Lange här uttalade; jag antecknade fem gånger sådana uttryck som »föreställer mig», »är inte säker på», »tror», »tror inte» o. s. v. Det var till stor del statsrådets trosföreställningar som ventilerades i hans anförande.

Jag konstaterar alltså att man egentligen inte vet någonting om regeringen Wilsons planer i det här avseendet, och vad jag för min del framför allt har velat säga är att jag finner det angeläget att den svenska regeringen mycket ingående och i mycket nära personlig kontakt med den engelska regeringen följer den utveckling som för närvarande pågår i Storbritannien. Det är riktigt som statsrådet Lange sade — den gången med användande av förflutet tempus — att man fick kontakt, att man hade diskus-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

sioner under 1961. Men det viktiga i dagens läge är att man kommer att få kontakt och kommer att ha diskussioner innan någon ny förändring inträffar.

Jag tackar också för svaret på min fråga beträffande skogsindustrien. Även därvidlag fick vi en inblick i statsrådets trosföreställningar. Han »föreställer sig» att man skulle kunna få förståelse från de andra EFTA-ländernas sida; han »tror» att det finns möjligheter att i framtiden uppnå en sådan förståelse. Jag gläder mig åt hans optimism på denna punkt och jag hoppas att den är befogad. Jag konstaterar emellertid att man inte heller i detta avseende kommit längre än till förmodanden. Man har uppenbarligen inte tagit några förhandlingskontakter för att få stöd från de andra EFTA-ländernas sida när det gäller en fråga, som dock ansetts vara tillräckligt viktig för att uttryckligen omnämnas i dagens regeringsförklaring.

Chefen för handelsdepartementet, herr statsrådet LANGE:

Herr talman! Herr Heckscher anmärker på de termer som jag använt för att beteckna vad som möjligt kan hända i framtiden och säger att det är fråga om förmodanden och ett ytterligt lösligt resonemang och att därför mina uttalanden i alla delar kanske inte är så lugnande som han skulle önska när det gäller en förklaring från min sida beträffande spörsmål som kan bli av vital betydelse för vårt eget politiska handelsätt på området.

Men, herr Heckscher, vad som stått att läsa i den brittiska pressen och vad som i övrigt sipprat ut om förberedelser till eller kanske t. o. m. pågående omläggning av den brittiska europapolitiken är ju i dag inte något annat än spekulationer och gissningar, som inte ens kan grundas på att det från EEC:s sida framkommit några tecken till en omläggning av politiken gentemot Storbritannien. Därför är det ytterligt svårt för mig att

från denna talarstol säga någonting annat än att jag förmodar att det förhåller sig på ett visst sätt. Jag har från våra engelska kolleger fått förklaringar som i varje fall lugnat mig, men på detta otroligt rörliga fält kan man inte utsluta någonting. För min del gör jag det icke och det är därför som jag också har uttryckt mig en smula försiktigt.

Ingenting har ändå inträffat som gör det angeläget för oss att på allvar diskutera någon annan linje då det gäller vårt arbete i EFTA och med EFTA som hjälp för en vidare ekonomisk samverkan i Europa än den som angivits i regeringsdeklarationen.

Jag vill säga herr Heckscher att jag faktiskt fäster ett större avseende vid vad som sägs i House of Commons, i det engelska parlamentet, än vad som sägs i exempelvis tidskriften the Economist — för att ta ett exempel på en av de källor som återges i utrikesdepartementets meddelanden om pressreaktioner i London. Jag tror att man har anledning att göra detta, och jag förutsätter inte att den engelska regeringsrepresentanten — vare sig den nuvarande eller tidigare utrikesministern eller premiärministern som varit inne på dessa frågor eller George Brown, som kanske inte så mycket i underhuset som fastmer i andra sammanhang gjort offentliga uttalanden — säger någonting som innebär att vi förs bakom ljuset. Vad som sedan kommer att hända — om situationen i Europa helt skulle förändras, om det franska motståndet mot att få till stånd ett närmare samarbete med engelsmännen helt ger vika — kan jag inte ha andra uppfattningar om än de jag kan ge formen av ett förmodande.

Herr WEDÉN (fp):

Herr talman! Får jag först göra en enda kommentar till ett avsnitt av handelsministerns anförande. Det gäller avsnittet där han berör den passus i herr Ohlins tal där denne underströk bety-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

delsen av den nordiska aspekten i det nuvarande läget på handelspolitikens område, framför allt med hänsyn till Danmarks ställning. Om jag fattade handelsministern rätt sade han att här ändå skett en del, att det är en utveckling på gång och att det därför inte finns anledning att oroa sig så mycket. Herr talman! Jag vill säga att detta perspektiv kan bli så allvarligt, att det vore lyckligt om handelsministern och regeringen inte bara nöjde sig med den utveckling som är på gång, utan såg på frågan ur synvinkeln: Vad kan man göra ytterligare?

Vid flera tillfällen och även vid ett par tillfällen här i riksdagen, senast i remissdebatten, har jag utförligt talat om sydafrikaproblemet. Jag skall därför nu inskränka mig till att beklaga att regeringsdeklarationen i det avsnittet visar en, enligt min mening, onödigt passiv hållning. Det är klart att organiserade bojkottaktioner i Sverige och andra länder är förtjänta av stöd, och det får de också av oss alla. Däremot — och det har jag för min del från början understrukit i dessa debatter — är det felaktigt att föreställa sig att det svenska näringslivet skulle bedriva något slags privat sanktionspolitik. Sanktionspolitik skall, som jag har hävdat tidigare, staten föra — om den skall föras.

Vidare är det klart, och i detta avseende föreligger ingen meningsskiljaktighet mellan utrikesministern och mig, att för att åtgärder av ekonomisk sanktionskaraktär skall bli effektiva behövs också tillräcklig anslutning, och jag har för min del tillåtit mig att formulera saken så: Anslutning från åtminstone endera av de anglosachsiska stormakterna.

Det var för att öka utsikterna att uppnå en sådan anslutning som jag tidigare framkastat tanken, att den svenska regeringen skulle ta ett initiativ för att utröna om de andra nordiska länderna tillsammans med oss kunde vara be-

redda att avge en förhandsdeklaration att man var villig att medverka till ekonomiska sanktioner mot Sydafrika, därest man fick en anslutning av den karaktär som jag här nyss nämnde. Det står inte precis i regeringsdeklarationen men statsrådet Palme lämnade ett besked härom i remissdebatten, och det står också mellan raderna i regeringsdeklarationen att något sådant initiativ från den svenska regeringens sida, inte har tagits, vilket det kanske ett ögonblick för något år sedan föreföll att utrikesministern skulle vara beredd att medverka till. Än mindre har naturligtvis på en sådan grund hänvändelser gjorts till London eller Washington. Herr talman! Jag ber att få beklaga detta.

Annars hade jag inte tänkt att uppehålla mig i första hand vid regeringsdeklarationen utan vid ett par avsnitt av det här i landet, fränsett möjligen en eller annan enstaka formulering, uppskattade talet i Helsingfors den 11 mars av utrikesministern. Han sade i det talet bl. a., i och för sig kanske banalt, men det kan knappast upprepas för ofta, nämligen att ett utvidgat internationellt samarbete alltmer framstår som ett nationellt intresse, och vidare att en kris någonstans på jorden som innebär ett hot mot freden är ett hot mot oss alla.

Än mindre originellt är utrikesministerns konstaterande att enhet råder mellan alla de demokratiska partierna i Sverige om huvudlinjerna i vår utrikespolitik, liksom om att denna politik måste stödjas av ett starkt försvar. Den sista ingrediensen i utrikesministerns konstaterande i Helsingfors — den om det starka försvaret — ställer ju på ett sätt som jag tror är nyttigt mot bakgrunden av den senaste tidens nordiska debatt i dessa frågor skillnaden i förutsättningar mellan svensk och finsk utrikespolitik i klar belysning.

En tredje utgångspunkt har för min del varit den på många håll i pressen

Utrikes- och handelspolitisk debatt

framförda uppfattningen, som utan tveivel har stöd i en ganska vitt utbredd och intresserad allmän opinion, att den offentliga debatten om våra utrikespolitiska och försvarspolitiska problem borde få en livligare och mer realistisk karaktär. Jag har samma mening, men jag skulle vilja tillägga att en del utsagor från håll, där man framfört den meningen och påyrkat denna livligare och mera realistiska debatt, för mig sett sig tämligen litet realistiska.

Det är ju riktigt och har konstaterats flera gånger i denna debatt redan, att det i Sverige inte förekommer några olika strömningar i egentlig mening när det gäller utrikespolitiken. Om den ena huvudkomponenten i vår säkerhetspolitik — alliansfrihet under fred med syfte på neutralitet i krig — råder alltså nästan fullständig enighet, samtidigt som man väl får säga att de yttre förutsättningarna för att hävda denna politik i varje fall hittills efter kriget har utvecklats på ett fördelaktigt sätt.

Beräffande den andra huvudkomponenten, det starka försvaret, förekommer otvivelaktigt olika strömningar eller kanske rättare sagt attityder. Men de har inte den omfattning eller den skärpa som kan göra det befogat att tala om verkliga politiska motsättningar. Frånsett på en gång respektabla, verklighetsfrämmande och därför farliga pacifistiska inslag består olikheterna mellan dessa stämningar eller attityder dels i skillnader mellan mer eller mindre vaga föreställningar om vad som i dagens eller morgondagens läge verkligen bör menas med ett starkt försvar, dels kanske i skillnader i uppfattningar om — eller helt enkelt okunnighet om — *sambandet* mellan en obunden alliansfri utrikespolitik och ett starkt försvar.

Det är i första hand om detta samband som jag här skulle vilja säga några ord mot bakgrunden av utvecklingen framför allt på kärnvapenområdet och från de utgångspunkter i övrigt som jag här angivit.

Det är klart att det kan vara svårt i en värld, som förändras med större hastighet än någonsin tidigare, att hinna ange problemställningar som utvecklingen inte redan löpt ifrån. Ännu svårare är naturligtvis att ange lösningar. Det sista stadiet har jag i varje fall inte uppnått ännu, men jag tror det är av vikt att vi tillsammans försöker formulera problemställningarna på ett riktigt och såvitt möjligt av stor enighet omfattet sätt.

Jag skulle vilja börja med att citera ett avsnitt ur ett tal som den amerikanske försvarsministern, Mr. McNamara, höll i slutet av november 1963. Med anmärkningsvärd öppenhet och exakthet tecknade han en bild av det globala militärpolitiska perspektivet. Jag tror inte att det skadar att kammarens ledamöter liksom den svenska opinionen över huvud taget blir litet mera underkunnig om hur man på mycket ansvarigt amerikanskt håll ser på detta perspektiv. Mr. McNamara sade bl. a.:

»Förenata staternas styrka inkluderar nu» — det var alltså i november 1963 — »mer än 500 operativa och ballistiska missiler med interkontinental räckvidd — Atlas, Titan, Minuteman, Polaris — och planeras omfatta över 1 700 1966. Det finns ingen tvekan hos oss och ingen tvekan i Sovjetunionen att dessa missiler kan tränga igenom till sina mål. Därutöver har Förenata staterna över 500 bombplan i luften eller redo för omedelbar start på marken. Vid en jämförelse råder i dag samstämmighet om att Sovjetunionen kan placera vid ett första slag ungefär hälften så många bombplan över Nordamerika. Sovjetunionen uppskattas i dag ha endast en bråkdel av de interkontinental missiler som vi har. De ryska utbåtsmissilerna har kort räckvidd och är inte jämförbara med vår Polarisstyrka. Sovjetunionens hundratals mellandistansmissiler utgör ett mycket stort hot mot Europa» — dessa missiler kan alltså icke nå Förenata staterna.

Utrikes- och handelspolitisk debatt

»Detta hot», fortsatte den amerikanske försvarsministern, »mot Europa pareras i dag och kommer i fortsättningen att pareras av våra strategiska styrkors klara överlägsenhet. Även de mest önskedrömande av sovjetiska strateger måste utgå från vissheten att även den mest effektiva överraskningsattack, som de kan göra mot oss, alltid kommer att hos oss lämna kvar kapacitet att förstöra angriparens samhälle. Lika tydligt är att överlägsenheten och den relativa osårbarheten hos Förenta staternas strategiska styrkor tillåter oss att slå tillbaka mot alla angelägna militära mål i Sovjetunionen och därigenom bidra till begränsning av skadorna för oss själva och för våra allierade.»

Jag har citerat detta av en anledning som jag strax skall återkomma till.

Det är klart att kostnaderna för dessa vapen, i synnerhet naturligtvis de interkontinentala missilerna, är kolossala. Den amerikanska upprustningen när det gäller dem har varit enorm i fråga om såväl snabbhet som omfattning. Den sovjetiska ekonomien knakar sannolikt ganska ordentligt under påfrestningen att nå och vidmakthålla den ganska begränsade målsättningen av en interkontinental missilstyrka av sådan numerär och relativ osårbarhet, att mycket väsentliga skador därmed kan tillfogas Förenta staterna. Till en med Förenta staternas likvärdig styrka kan Sovjetunionen med hög grad av sannolikhet under nu överskådlig tid inte sikta.

Storbritannien, som ju alltjämt är det enda land vid sidan av USA och Sovjetunionen som har vätevapen, ehuru naturligtvis av begränsad kapacitet i jämförelse med de båda förstnämnda ländernas, har som bekant måst uppge ansträngningarna att skaffa egna interkontinentala eller medeldistansmissiler för att transportera sådana laddningar. Om Storbritannien i fortsättningen över huvud taget skall ha någon egen märkbar kapacitet i fråga om tunga av-

skräckningsvapen beror, efter vad jag kan förstå, på om programmet att förse brittiska styrkor med Polarisraketer eller liknande fullföljes eller om ett flygplan, som har utsikter att penetrera det sovjetiska luftförsvaret, kan tillföras det brittiska flygvapnet.

Jag tror emellertid att det kan vara en tämligen berättigad lekmanuppfattning att flygplan, även om de har de mest häpnadsväckande prestanda, alltmot framstår som kompletterande vapen och alltså inte som något huvudvapen för strategisk användning av tunga kärnvapen. Det ligger annorlunda till när det gäller den taktiska användningen och invasionsförsvaret. Huvudrollen på det strategiska området har övertagits av långdistans- och medeldistansmissilerna. Av den anledningen tror jag också att den franska kärnvapenstyrkan, som är mycket liten redan i jämförelse med den brittiska, i Moskva närmast upplevs som endast ett obetydligt hot.

Det kanske är bra att understryka klarare än jag möjligen gjort hittills att det jag nu talat om är förmågan att under loppet av några timmar utdela slag mot motståndarens hemland, som kan beröva tiotals eller kanske ett hundratal miljoner människor livet och i stor utsträckning eller helt och hållet utplåna motståndarens samhälle. Denna förmåga synes under den tid vi nu tycker oss kunna överblicka alltmer tydligt bli förbehållen de båda supermakterna: Förenta staterna och Sovjetunionen. Därmed kanske man skulle våga komma fram till ståndpunkten — som utrikesminister Nilsson också gjorde i Helsingfors för ett par veckor sedan — att sannolikheten av förintelsekrig med insats av de tyngsta kärnvapnen, burna av lång- eller medeldistansmissiler eller vidunderflygplan, inte heller är så stor. Förenta staterna och Sovjetunionen har en hälsosam respekt för varandra.

Men därav följer också, såvitt jag förstår, att krigiska konflikter, som börjar

Utrikes- och handelspolitisk debatt

på annat sätt än som förintelsekrig mellan supermakter, kan få betydande geografisk utbredning och även medföra insatser av luftburna kärnvapen i samband med operationer av mark- eller sjöstyrkor, utan att därför supermakterna låter krigets nivå stiga till den högsta och hemskaste formen genom insats av de strategiska missilerna och flygplanen. Motståndsmomenten när det gäller att hindra ett krig att stiga till denna högsta nivå måste i själva verket vara mycket starka både i Washington och Moskva. Därför kan jag inte ansluta mig till den uppfattning, som då och då framskymtar, att ett krig av betydande omfattning, och framför allt om kärnvapeninsatser däri sker, oundvikligt och automatiskt utvecklas till den högsta kärnvapennivån.

Ett sådant förhållande underlättar emellertid inte för oss att formulera de rätta problemställningarna och finna de för oss rätta lösningarna på sambandet mellan utrikespolitik och försvarspolitik. Tvärtom. Om det bara förhöll sig så att alternativen egentligen bestod i antingen förintelsekrig mellan supermakterna på högsta kärnvapennivå eller inte krig alls, så vore vår situation enkel. I så fall skulle alla avgöranden av större vikt även för vårt land ligga utanför vår räckvidd att påverka på något som helst betydelsefullt sätt. Jag tror inte det förhåller sig så.

Utrikesminister Nilsson sade i Helsingfors, och jag tror att verkligheten som vi i dag ser den bestyrker hans ut-sago, att vi också måste räkna med krig som i fråga om territoriell omfattning och insats av vapen blir mer begränsade än de mest extrema alternativen och att vi inte kan avstå från att överväga de neutrala staternas utsikter i sådana de tänkta lägen. Jag delar helt den uppfattningen. Det är alltså då som sambandet kommer in mellan en obunden, alliansfri utrikespolitik syftande till neutralitet i krig, som vi vill föra, och en försvarspolitik över vars gestaltning vi själva bestämmer.

En första fråga som vi bör göra oss är då: Hurudan är situationen i dag i fråga om tillgången på kärnvapen som inte i första hand är avsedda att slå sönder motståndarens samhälle och militära potential och som följaktligen skall transporteras av vapenbärare med begränsad räckvidd och brukas i samband med operationer, som avser att slå fiendens stridskrafter?

En andra fråga bör kanske vara: Hur kan situationen te sig i fråga om tillgången på taktiska kärnvapen om ett halvt dussin år eller så?

Den första frågan är ganska lätt att besvara. Om jag fortfarande följer Mr McNamaras uppgifter, så ökade NATO:s styrka beträffande taktiska kärnvapen »på marken i Europa» under 1962 och 1963 med mer än 60 procent och uppgick mot slutet av 1963 till en kapacitet motsvarande mer än 10 000 gånger styrkan av de kärnvapen som användes för att göra slut på andra världskriget. Vi har i lager, sade Mr McNamara för 18 månader sedan, eller planerade för lagerhållning tiotals tusen kärnladdningar för taktiskt bruk på slagfältet, för antiubåtskrig och för luftförsvar.

Den sovjetiska styrkan av taktiska kärnvapen är likaledes mycket stor men inte så stor som den amerikanska. Även när det gäller taktiska kärnvapen är den brittiska, och ännu mer den franska styrkan av ringa betydelse, om man ser till jämförelser mellan NATO och Warszawapaktens länder. Kina har visserligen åstadkommit kärnsprängning, men det betyder inte att landet ännu har något taktiskt atomvapen.

Om vi går till den andra frågan, hur läget i fråga om tillgången till taktiska atomvapen kommer att vara om ett halvt dussin år, så är osäkerheten naturligtvis stor, men inte beträffande frågan var den allt överväldigande styrkan beträffande innehavet av sådana vapen då kommer att finnas. Den kommer alltså att ligga hos Förenta staterna och Sovjetunionen. Och de nya innehavare av sådana vapen, som kan ha tillkom-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

mit, har med betydande sannolikhet då ett mindre kvantum därav än såväl Storbritannien som Frankrike, och detta gäller troligen även Kina.

Det är således inte en ändring av den militära maktbalansens grundvalar som främst oroar i en sådan eventuell utveckling, utan det är själva det faktum att kärnvapeninnehavet sprides till ett större antal länder och konsekvenserna för framtiden av detta.

När vi diskuterar dessa frågor tror jag att det vore bra om vi kunde börja med att vara överens om att ett par av de förutsättningar som tidigare gällt för den svenska debatten knappast längre äger någon giltighet. Tidigare har uppfattningen varit att ett nej till tillstånd att utveckla en ren vapenkonstruktionsforskning i Sverige — till skillnad från forskning om hur man bäst skall kunna skydda sig mot kärnvapnens verkningar — även fortsättningsvis skulle kunna vara en lämplig samlingslinje, bl. a. därför att dessa båda forskningsuppgifter ett långt stycke löpte parallellt. Jag tror att denna uppfattning numera är föråldrad. Den är föråldrad inte bara därför att Sverige torde intaga en tämligen unik position i världen när det gäller ansträngningarna att hålla dessa båda forskningsuppgifter isär, utan även därför att vetenskapen om hur det i stora drag går till att göra en Hiroshimabomb numera är en ganska allmän egendom i de länder, där man ägnat någon mera betydande uppmärksamhet åt kärnvapnens verkningar och problem.

Den forskning som i en del länder kan behövas på detta område utöver nuvarande kunskapsstadium tar mindre tid i anspråk än den tid som åtgår för att få fram själva råvaran — vapenplutonium — eller för att skapa den industriella kapacitet, som därefter erfordras för att omvandla denna råvara i användbara stridspetsar eller bomber.

Vilka är då de länder som i den in-

ternationella debatten anges kunna vara mer eller mindre intresserade av att skaffa sig ett eget taktiskt kärnvapen, om än så litet? Ja, för det första är inget land aktuellt inom den nuvarande Warszawapakten utöver den nuvarande innehavaren av ett sådant vapen, nämligen Sovjetunionen. För det andra är det — fränsett vissa tankelinjer som förekommer i Västtyskland och vissa projekt i anslutning därtill i andra NATO-länder — inget land inom NATO-pakten utöver de nuvarande innehavarna av sådana vapen.

Det skulle föra för långt att i detta sammanhang gå in på problemet om Västtyskland och kärnvapen och den eventuella s. k. multilaterala kärnvapenstyrkan. Jag skall för min del i alla största korthet framhålla att det förefaller mig som om det vore en svårmotiverad utmaning — inte minst mot bakgrunden av de styrkeförhållanden när det gäller strategiska och taktiska kärnvapen som jag förut relaterat — att ge de för den militära balansen i Europa så betydelsefulla tyska styrkorna stöd med kärnvapen, över vilkas användning det yttersta avgörandet icke låg i den amerikanske presidentens eller den brittiske premiärministerns händer.

Fränsett den västtyska försvarsproblematiken, som kanske en utomstående bedömare kan ha tillåtelse att betrakta som något artificiellt uppblåst, är det alltså inte något till de stora blocken anslutet land — utöver de nuvarande atomvapenmakternas krets — som visar några som helst ambitioner att skaffa sig inhemsk tillgång till taktiska kärnvapen. Detta är ingalunda märkligt. De paktanslutna länderna ligger för det första inte blott på ett annat sätt än de icke paktanslutna staterna under den allmänna terrorbalansens paraply. För det andra har de en säkerhet, som de icke paktanslutna staterna inte har, nämligen att de, om de anfallas med taktiska kärnvapen, på grundval av en

Utrikes- och handelspolitisk debatt

i förväg utarbetad planering snabbt kan bli försvarade med samma vapentyper genom sina allierades försorg.

Helt annorlunda är naturligtvis situationen för de obundna, alliansfria och neutrala länder, som inte har och inte vill ha några alliansavtal. Det är därför inte på något sätt överraskande att det utpekande av nya eventuella aspiranter på medlemskap i kärnvapenklubben, vilket då och då förekommer i den internationella debatten, avser stater av den sistnämnda typen, vilka samtidigt har eller kan beräknas få erforderlig kapacitet t. ex. i fråga om tillgång till lämpliga reaktorer. De länder som nämns är förutom Sverige, Indien, Schweiz, Israel, Egypten och Jugoslavien och även Indonesien, som åtminstone har utpekats sig självt och otvivelaktigt har en viss reaktorkapacitet.

Ingen av dessa stater — möjligen med en viss reservation för Indonesien — har beslutat att anskaffa kärnvapen. Indien har för sin del hittills direkt avisat en sådan tanke. Den kinesiska kärnsprängningen har nu satt ett frågetecken beträffande klokheden i denna indiska politik.

Det är lätt att förstå — bl. a. mot bakgrunden av de tidigare gränsstriderna — vilka känslor som väcks till liv i Indien inför utsikten att dess stora städer och viktiga industriella centra inom några år kan ligga inom räckhåll för kinesiska kärnvapenbärande flygplan och att atomvapen kan komma att sättas in av kineserna i eventuella framtida gränsstrider. Det är också lätt att förstå att frestelsen måste vara stor för indierna att säga sig att också de skall ha ett eget sådant vapen.

Det är kanske ännu lättare att förstå den spända uppmärksamhet varmed Israel följer alla tecken, som kan peka i riktning mot en utveckling av ett egyptiskt kärnvapen. Det egyptisk-arabiska förintelsehotet mot Israel, som upprepats år efter år och praktiskt taget månad efter månad i ordalag så grova och

brutala, att även den ganska härdade studsar, tillhör de otäckaste inslagen i katalogen över hot mot freden. Det är som sagt inte svårt att förstå om man i Israel skulle hysa den uppfattningen, att man i varje fall inte får komma efter president Nasser i utvecklingen av ett eget kärnvapen, och helst vill man naturligtvis vara före.

När det gäller motsättningarna Kina-Indien och Egypten-Israel kan man säga att det är fråga om bilaterala tvister som driver fram kapprustningstendenser av i historien välkänd typ — låt vara att dessa blir så mycket mer fruktansvärda när de utsträcks till kärnvapenområdet.

För länder som Sverige ligger problemet annorlunda till. Vi känner oss ingalunda hotade av våra grannar. Vi känner oss inte hotade av någon, ehuru den livliga sovjetiska spioneriverksamheten i vårt land föder tvivel i många sinnen på Sovjetunionens vänskapliga inställning. Vi tror att den reella risken för oss att dras in i krig ligger i att intressen, som egentligen inte alls berör Sverige, kan leda till anfall mot oss. Vi föreställer oss att en oberoende alliansfri utrikespolitik, syftande till neutralitet under krig, kan vara ett medel att reducera en dylik risk. Ett andra medel är alltså ett försvar som gör det besvärligt och kostsamt att betvinga oss, i synnerhet naturligtvis i det sammanhang som är det mest antagliga, där angriparen har många andra järn i elden.

Oberoendet och handlingsfriheten har naturligtvis — om jag än en gång får citera utrikesministerns helsingforsanförande — »sina bestämda gränser». »Ingen stat kan bedriva en utrikespolitik, som inte tar hänsyn till de reella maktförhållandena i världen och i dess geografiska närhet.» Men vi vill att graden av oberoende och handlingsfrihet skall vara så stor som möjligt.

Det är alltså detta som bl. a. har lett oss fram till slutsatsen att vårt försvar

Utrikes- och handelspolitisk debatt

måste ha den styrka som krävs för att vi skall kunna motstå och överleva en första häftig stöt. Blir vårt försvar relativt svagare i förhållande till omvärlden, måste utrymmet för oberoende och handlingsfrihet minska och vår känslighet för påtryckningar bli större. En sådan relativ försvagning av vårt försvar kan man i varje fall befara allteftersom påfyllnaden med taktiska kärnvapen, avsedda för samverkan med stridande förband, pågår inom blocken.

Från andra utgångspunkter än när det gäller i akuta eller latent konfliktsituationer invecklade men utanför pakterna stående stater som Indien, Kina, Egypten och Israel har vi alltså anledning att också fråga oss, om inte den pågående kärnvapenutvecklingen leder till en försvagning av en av grundvalarna för vår säkerhetspolitik.

Det tragiska i den föreliggande situationen rent allmänt sett skulle kunna tecknas på följande vis:

Provstoppsavtalet mellan USA, Sovjet och Storbritannien har utan tvivel väckt förhoppningar till liv om möjligheter att gå vidare, att uppnå nedrustningsöverenskommelser mellan stormakterna och därigenom förhindra en vidare spridning av kärnvapen utan en ytterligare försvarspolitisk diskriminering av vissa stater i utsatta lägen. Men det är hög tid att förhoppningarna infrias, om någonting verkligt betydelsefullt skall kunna göras. Ty samtidigt förhåller det sig så, som jag tidigare antytt, att tekniken att tillverka kärnladdningar av måttlig styrka och vapenbärare med begränsad räckvidd blivit så pass konventionell, om jag får uttrycka mig på det sättet, att en rad stater, som nu inte har atomvapen, inom några få år kan tillämpa denna teknik. Därför finns skäl räkna med — om man skall vara realistisk, och det skall man — att om inte några mycket betydande framsteg görs på nedrustningsområdet inom de närmaste fem åren eller så — framsteg som kan i

rimlig grad mildra eftersläpningen hos de obundna, icke atomvapeninnehavande makterna — kommer en rad av dessa stater att under 70-talets första hälft ha framställt egna kärnvapen, låt vara i blygsam omfattning. Utsikterna att nå långtgående nedrustningsöverenskommelser inom denna tid måste tyvärr bedömas som begränsade.

Det är ett sådant perspektiv, herr talman, som leder fram till frågan: Finns det någon annan väg på vilken länder som Indien, Israel och Sverige — trots alla olikheter i dessa länders situation — kan uppnå någon skäligen grad av säkerhet för att ett avstående från egna kärnvapen inte skall försätta dem i ett sämre läge när det gäller möjligheterna att upprätthålla och värna deras demokratiska samhällsordning och deras frihet?

Antydningar som förekommit i både Storbritannien och Indien ger vid handen att man spekulerar över möjligheter att finna en sådan annan väg. Jag tror att jag enklast kan göra klart vad det är fråga om genom att citera *The Economist* från december året. Möjligen skulle jag kunna säga att jag tror, att den tankegång som kommer till uttryck i artikeln i *The Economist* — trots handelsministerns något deklarerande uttalande om denna tidning — förtjänar uppmärksamhet. Det heter apropå det indiska problemet:

»Den indiska regeringen kan inte, även om den skulle önska det, bara sitta ner och inte göra någonting inför utsikten av den kinesiska kärnvapenmakten. — — — Om indierna vill skaffa sig en egen kärnvapenstyrka så är de i stånd att göra det. De uppskattar att de skulle kunna åstadkomma en kärnsprängning inom 18 månader efter order därom och de har redan tillräckligt med plutonium. — — — Indiens ledare är emellertid mycket bekymrade över de nuvarande försvarskostnaderna och de önskar icke göra Indien till en atommakt om de kan undvika det. Mr. Shastris besök i London har givit

Utrikes- och handelspolitisk debatt

en idé om det svar på den kinesiska bomben Indien vill föreslå. Han hoppas mobilisera världsoptionen mot den kinesiska bomben, och han synes se framåt mot någon slags generell garanti given av kärnvapenmakter till icke-kärnvapenmakter. — — — Idén med en kollektiv garanti från existerande kärnvapenmaktens sida till icke-kärnvapenmakter är värd ett omsorgsfullt studium. Garanterna skulle i första hand bli USA, Sovjetryssland och Storbritannien med en erbjudan till Kina och Frankrike att träda in om de så önskar. — — — Det reella värdet med en sådan gemensam deklaration från kärnvapenmaktens sida skulle ligga i det faktum att den involverade Sovjet tillsammans med den västliga världen i ett offentligt tillkännagivande av ett gemensamt intresse att skydda Indien från kärnvapenutpressning. — — — I längden skulle värdet av en sådan deklaration bero på den utsträckning i vilken ryssar och amerikaner kunde reagera på samma sätt inför kritiska situationer i vilka icke-kärnvapenmakter och icke-paktbundna makter vore inblandade. — — — Implikationerna både för Indien och för västerns relationer med Sovjet kunde bli mycket vittgående.»

Så långt Economist.

Vi har här i Sverige, herr talman, under stor enighet avvisat alla former av s. k. garantier för vår neutralitet. Det bör vi fortsätta med. När jag här refererar spekulationer från brittiskt och indiskt håll om garantier från kärnvapenmakterna till icke-kärnvapenmakter mot utpressning under kärnvapenhot, så är detta en helt annan sak och bottnar alltså icke i någon hemlig önskan hos mig — det tror jag inte någon misstänker mig för — att söka något slags stormaktsgaranti för Sveriges neutralitet.

Men, herr talman, vad jag ser framför mig är ökade svårigheter att verkligen behålla vår handlingsfrihet med

inriktning på neutralitet under krig. Dessa ökade svårigheter skulle ligga i en befarad fortgående relativ försvagning av vårt försvar, vilken i sin tur skulle bero på den intensiva kärnvapenupprustningen omkring oss och hos kärnvapenmakterna i allmänhet och på det faktum att en hotande spridning av kärnvapen förestår. De nuvarande kärnvapenmakterna kan sannolikt inte på lång tid förmås till någon reell minskning av sina kärnvapenstyrkor och andra styrkor på ett sätt som bevarar maktbalansen. I stället — vilket är troligare — kommer de att ytterligare öka sina kärnvapenresurser. Men samtidigt vill de förhindra en spridning av kärnvapen till andra stater. De borde då kunna förmås till substantiella åtgärder för att uppnå det senare, i och för sig inte särskilt blygsamma målet: att förhindra spridning av kärnvapen.

Vilken form sådana åtgärder skulle få kan man nu inte närmare spekulera över. Det står emellertid klart att deras innebörd skulle vara att söka neutralisera den nedgång i försvarskraften och därmed oberoendet som en icke-kärnvapenmakt skulle råka ut för om den avstår från egna möjligheter att tillverka kärnvapen.

Herr talman! Jag är medveten om att jag här bara försökt ange en frågeställning och inte angivit någon lösning på dilemmat, men denna frågeställning är så allvarlig, att det är i hög grad befogat att man börjar diskutera själva frågeställningen.

Herr WAHLUND (cp):

Herr talman! Det verkade som om hans excellens utrikesministern mot slutet av sin deklaration halvt om halvt ursäktade sig, när han sade att en regeringsdeklaration inte kan bli fullständig utan måste hålla sig till vissa huvudfrågor. Jag tycker emellertid att just den uppläggning som tillämpats i år är praktisk; var och en kan ju i debatten utöver regeringsdeklarationen

Utrikes- och handelspolitisk debatt

ta upp vilka detaljfrågor han eller hon önskar. Jag tror att deklARATIONEN kan tjäna som prototyp för uppläggnngen av kommande deklARATIONER.

Jag skall hålla mig till huvudrubrikerna i deklARATIONEN. Jag börjar från slutet som berör handelspolitiken; därvidlag är intresset naturligtvis i första hand fäst vid förhållandena inom EFTA. Jag börjar med detta, därför att jag här kan fatta mig kort; dels har jag inte mycket att tillägga till vad som har sagts tidigare under debatten, dels har jag ingen anledning att ändra på de omdömen som jag ansåg mig böra fälla vid den handelspolitiska debatten i höstas.

Sedan dess har det skett förändringar, det är sant. Den allra senaste engelska statistiken visar, att Englands ekonomiska situation har förbättrats; vi får hoppas att förbättringen inte är momentan. Man kan utläsa ur statistiken, att ökningen av Englands import har avstannat, att exportsiffrorna stiger, att industriproduktionen ökar och att man beträffande in- och utbetalningar till bankerna nått en viss stabilitet. Det engelska pundet har återfått något av sin tidigare styrka.

Nu har man från England sagt, att man skall minska importavgiften från 15 till 10 procent. Jag håller med herr Ohlin när han sade, att det beslutet inte kommit till på grund av ekonomiska överväganden — säkert inte — utan på grund av trycket från de andra medlemsstaterna i EFTA. Handelsministern har i dag vid flera tillfällen kritiserats för sitt uttalande när denna sänkning annonserades, att »förtroendet inom EFTA nu var återställt». Men jag håller mig till regeringsdeklARATIONEN, som väl också handelsministern står bakom, och den har ju mycket mer försiktiga formuleringar. Jag tror att man kan uttrycka saken så som herr Hedlund gjorde det tidigare i dag, nämligen att vad som skett inom EFTA lämnar en »bitter eftersmak». Vi skall

komma ihåg, att de 10-procentiga importavgifterna finns kvar och att England alltså fortfarande handlar mot EFTA-överenskommelsens bokstav och anda.

När det gäller nedrustningsfrågan är intresset, som framgått av denna debatt och av regeringsdeklARATIONEN, i första hand riktat mot atomvapnet och atomkriget. Det sägs i regeringsdeklARATIONEN att vi i vårt agerande bör gå fram efter tre linjer. Vi bör eftersträva att det blir en överenskommelse som förhindrar att antalet kärnvapenmakter ökas — jag återkommer strax till den punkten. Vi bör, enligt deklARATIONEN, vidare försöka få till stånd ett universellt fördrag om förbud mot alla slag av kärnvapenprov. Detta är ju någonting som vi alla anser vara riktigt, även om en sådan åtgärd bara innebär att man naggar en smula i kanten på nedrustningsproblemet. Vi bör slutligen medverka till ett avtal om upphörande av ytterligare tillverkning av klyvbart material för militära ändamål.

Beträffande den sista punkten vill jag göra några kommentarer. Det har sagts att de lager av klyvbart material som finns försämras successivt; detta sker dock inte i sådan omfattning att det kan ha någon betydelse i föreliggande sammanhang. Vad man härvidlag framför allt kan konstatera är att kärnvapenmakterna numera har ett så stort kärnvapenförråd, att det faktiskt inte spelar så stor roll om de utökar det en del. Jag fick häromdagen i min hand en skrift i kärnvapenfrågan, i vilken finns ett citat från fredspristagaren Linus Pauling, vilket jag gärna vill återge för att belysa situationen:

»Under andra världskriget fälldes totalt ca 6 miljoner ton sprängämnen vid bombangrepp. Andra världskriget var sålunda ett 6-megatonskrig. Låt oss tänka oss att ett krig med sex megaton sprängämnen, motsvarande hela andra världskriget, utkämpas på en enda dag, i morgon. Och sedan ett liknande sex-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

megatonskrig följande dag och så vidare och så vidare dag efter dag i 146 år — först då skulle den nuvarande kärnvapenarsenalen i världen vara uttömd!»

Professor Pauling är känd för sin vederhäftighet — jag har inte kunnat kontrollera ifrågavarande siffror, men han överdriver säkert inte. Det är hit-hörande förhållanden, som gör kärnvapnen till ett verkligt fruktansvärt hot. Herr Wedén målade nyss situationen som den skulle te sig vid ett förintelsekrig med kärnvapen. Jag anser att det är kärnvapnens stora potential som är avgörande då man skall bedöma kärnvapenfrågan.

Det finns många som pekat på andra ting, framför allt har man framhållit den genetiska faran, d. v. s. faran att ett kärnvapenkrig skulle förstöra släktets arvs massa. Jag tror att man i sakens intresse inte bör överbetona det argumentet.

Det är enligt ärftlighetslagarna naturligt, att förhållandena i Hiroshima och Nagasaki ännu inte satt några spår i form av genetiska skador. Men dessa kan komma. Om låt oss säga tjugo år tror jag att man där borta har anledning att se till att en man och kvinna, vilka har några förfäder som var med när atombomberna fälldes, inte sätter barn till världen; i varje fall bör man i sådana fall undvika kusingiften och giftermål mellan personer i övrigt som står i närmare släktskap till varandra. Så långt bör man nog ta hänsyn till det genetiska problemet. Man kan alltså motverka de genetiska skador som kan uppkomma genom arvshygieniska åtgärder.

Jag sade tidigare att jag skulle återkomma till frågan om en överenskommelse som förhindrar att antalet kärnvapenmakter ökar. Motiveringen för den saken behöver jag väl inte gå närmare in på; den ligger i öppen dag. Men när vi nu från svensk sida vill verka för en begränsning av antalet kärnvapenmakter är det mycket viktigt

att vi har absolut rent mjöl i vår egen påse.

Herr Ohlin sade nyss, och jag antecknade det, att vi i dag inte har någon anledning att skaffa oss ett svenskt kärnvapen. Han sade vidare att vi kan konstatera att ingen vet om och när vi får anledning att överväga att skaffa oss kärnvapen. Jag instämmer i vad han sålunda sade. Men jag skulle personligen gärna vilja lägga till, att vi från svensk sida, såsom situationen ter sig i dag, måste säga ifrån att det under överskådlig tid inte rimligen kan ske sådana förändringar i förhållandena som skulle kunna ge oss anledning att överväga om vi skall skaffa oss kärnvapen eller inte.

Herr Hermansson påminde — på tal om Vietnam — om att det finns också andra terrorvapen än kärnvapen och nämnde i sammanhanget krigföringen med gas. Vi har läst i tidningarna både i går och i dag hur amerikanerna använt gas vid sina operationer i Vietnam. Det förefaller som om militärledningen där borta skaffat sig alltför fria händer.

Det är inte ägnat att förvåna att amerikanernas åtgärder i Vietnam har väckt opposition världen runt. Frågan har redan, för att nämna ett exempel, tagits upp i det brittiska parlamentet. Ser man saken *politiskt* — jag betonar ordet politiskt, herr talman — tror jag man får säga att här har begåtts ett misstag.

Vi såg emellertid i tidningarna i dag, och det finns inte någon anledning att tro att dessa uppgifter var felaktiga, att de gaser man använder i Vietnam är ett par olika sorters tårgas och en annan typ av gas som kan vara ganska påfrestande tillfälligtvis men som inte lämnar några men efter sig och framför allt inte är dödlig. Ur *legalistisk* synpunkt tycks det alltså vara så, att amerikanernas åtgärder inte står i strid med 1925 års Genèveöverenskommelse.

Men man behöver inte peka på Viet-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

nam för att exemplifiera. Man kan påminna om hur italienarna använde gas i Abessinien, hur japanerna använde gas i Kina, hur gas kom till ganska stor användning som stridsmedel under första världskriget och hur, när de allierade trängde in i Tyskland mot slutet av andra världskriget, de fann stora mängder av en mycket farlig och dittills okänd stridsgas som stod klar för användning som stridsmedel.

Vi bör inte glömma bort eventualiteten av ett gaskrig och inte heller eventualiteten av ett bakteriekrig. Det finns, det vet man, bakteriekulturer här och var i världen som står färdiga att användas för krigsändamål.

Låt mig härefter, herr talman, gå över till den ekonomiska kris som aktualiserats vid FN:s generalförsamlings senaste möte. Herr Bengtsson i Varberg var där när krisen tillspetsades. Jag har inte några personliga intryck att redovisa, ty när jag stod i tur att fara över till New York för att bevista generalförsamlingens möte var detta redan ajournerat.

Det har i dag talats mycket om artikel 19 i Förenta Nationernas charter. Jag skulle vilja påminna också om artikel 17. Där står det klart och tydligt att det är generalförsamlingen som har att besluta rörande Förenta Nationernas utgifter. Det står också att generalförsamlingen har beskattningsrätten, d. v. s. rätten att besluta hur mycket var och en av medlemsstaterna skall betala. Det kan bli fråga om rent symboliska betalningar för små stater och det kan även gälla större belopp.

I artikel 19 talas det om hur det skall bli när en medlemsstat inte fullgör sina betalningar. Den får då stå på restlängd, svarande mot två års betalningar, men sedan förloras rösträtten för vederbörande. Dessa bestämmelser kan sättas ur spel genom beslut med två tredjedels majoritet i generalförsamlingen om inte säkerhetsrådet

med sitt veto säger ifrån. Men bestämmelserna finns där och skall följas.

Är då inte saken fullständigt vattenklar? Nej, säger man från Sovjets sida: Förenta Nationernas generalförsamling har gett sig in på områden som inte hör till Förenta Nationernas budget. Därmed anser man sig inte skyldig att stå för hithörande kostnader. Finns det stater som är nog dumma att betala för sådana saker så må de göra det, men vi gör det inte, säger man från Sovjets sida.

Vem har då rätt? Ja, det är typiskt för det internationella umgänget att frågan om vem som har rätt har ett oerhört litet intresse. Det är inte det legalistiska som här är betydelsefullt utan det politiska. Vad det gäller är alltså att åstadkomma en överenskommelse mellan stormakterna.

Herr Bengtsson i Varberg sade — jag vill minnas att det också står i regeringsdeklaration — att ingen egentligen har velat få fram denna konfliktsituation. Den har bara kommit som ett brev på posten genom de repressaliestadganden, som artikel 19 talar om. Det är riktigt, som här har sagts, att man inte vill ha en konflikt vare sig från väst eller öst. Stormakterna behöver visserligen inte generalförsamlingen på samma sätt som andra stater; de kan klara sina problem utanför denna. Men också stormakterna har säkerligen tillsammans med andra stater ett behov av den kontaktyta som generalförsamlingen representerar. Sedan är det naturligt så, att ingen vare sig i öst eller väst vill ta på sig ansvaret att uppträda som sabotör mot Förenta Nationerna och dess verksamhet.

Det är väl sådana ting som gör att man ändå kan vara en smula förhoppningsfull. Generalförsamlingen sammanträder nu — får vi hoppas — den 1 september. Enligt FN:s charter, artikel 20, skall generalförsamlingen sammanträda — som det heter *regelbundet och*

Utrikes- och handelspolitisk debatt

ärligen. Denna artikel om generalförsamlingens kontinuerliga arbete måste rimligen ha samma dignitet som artikel 19 om repressalier vid försummad betaltning.

Det är tyvärr troligt att — vad som än händer — säkerhetsrådet hädanefter får större inflytande inom Förenta Nationerna och på generalförsamlingens bekostnad. Detta gör kanske inte så mycket för de blockanslutna staterna, de som tytt sig till Warszawa-pakten eller någon annan pakt i öst, eller till NATO och andra pakter i väst, ty de har valt sin väg för trygghet. Vi har valt vår väg, nämligen det starka försvar som vi byggt upp.

Ser man saken ur nationellt egoistisk synpunkt, innebär det inte för oss så stor drawback om generalförsamlingen minskar i inflytande. Nu vill vi emellertid inte föra en passiv neutralitetspolitik utan en aktiv och positiv neutralitetspolitik. Vi vill gärna vara med och agera i världsfredens intresse, och detta är den viktiga orsaken till att vi vill stödja och stärka Förenta Nationernas generalförsamling.

Men så finns det stater, och dit hör de nya staterna, vilka i generalförsamlingen fått ett forum för tillvaratagande av sina möjligheter, vilka inte är små, att få påverka världspolitiken. Jag bortser från att för dessa nya nationer ett medlemskap inom Förenta Nationerna utgör en statussymbol, ett slags tecken på deras suveränitet, likaså från att det för dem blivit möjligt att genom Förenta Nationerna se till att hjälpen till de underutvecklade länderna stärkes. Jag tänker bara på den rent politiska sidan av saken. Förenta Nationerna hade från början två kraftcentra, väst och öst, men om man nu något schematiserar kan man säga att det nu finns tre kraftcentra, öst, väst och syd.

Det är ingen tvekan om att de nya staterna just via Förenta Nationernas generalförsamling har skaffat sig ett mycket stort inflytande. Om generalför-

samlingen försvagas föreligger risk för att dessa nya stater följer stormakternas exempel — de har redan slagit in på den vägen — och anordnar regionala konferenser, där de har sina rådslag och fattar sina beslut utanför Förenta Nationerna.

Herr Hermansson påminde om att Indonesien lämnat Förenta Nationerna. Ja, Indonesien gjorde det under applåder från Kommunistkina. Från indonesiskt håll har det sagts att man ämnar försöka bilda en ny organisation utanför Förenta Nationerna. Nu tror jag inte att vi skall tillmäta detta alltför stor praktisk betydelse, men vad som här sker är utan tvekan ett symptom på en utveckling, som kan komma, och som icke ligger i världsfredens intresse.

Vad beträffar Kommunistkina har vi från vårt håll tillsammans med andra partier mycket länge hävdad att Kina borde bli medlem i Förenta Nationerna. Utvecklingen har väl visat att vi haft rätt.

Det sades här att man inte skall övervärdera krisen inom Förenta Nationerna. Jag har antecknat att detta har framhållits av bl. a. herr Bengtsson i Varberg. Då jag hörde honom fick jag först det intrycket att han målade situationen i väl ljusa färger, men när jag hade lyssnat en stund tänkte jag att han var dock med därute, han var med och kunde alltså direkt avlyssna stämningen.

Däremot tycker jag inte att herr Bengtsson har anledning att rikta sig mot det uttalande som herr Hedlund tidigare har gjort här. Jag vill dock påpeka — jag har det antecknat — att herr Hedlund sade att vi inte skall hänge oss åt någon överdriven pessimism då vi befinner oss i en vågdal. Ja, just det, herr talman! Jag skulle vilja sluta mitt anförande med att erinra om något som Dag Hammarskjöld yttrade strax före sin bortgång. Jag kan inte citera det ordagrant, men han sade ungefär så här: Förenta Nationerna speglar vår ofullkomliga värld. Man förbätt-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

rar inte världen genom att slå sönder spegeln.

Herr andre vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Herr BOHMAN (h):

Herr talman! De inlägg som vi har hört i dag, herr talman, har understrukt den stora enigheten mellan alla demokratiska partier om den svenska utrikespolitiken. På alla håll har man också dragit den riktiga konsekvensen av vår alliansfria politik, att den förutsätter ett starkt svenskt försvar. Begreppet »starkt försvar» är naturligtvis inte entydigt. De vet i varje fall de av oss som medverkat i tidigare försvarskommittéer, och det kommer helt säkert att visa sig också i den försvarsutredning som nu sitter. Men det är å andra sidan klart att de gränser, som man vid sina värderingar och bedömningar skall dra för begreppet »starkt försvar», inte är särskilt vida då det gäller vårt eget vidkommande.

Att det i direktiven till försvarsutredningen finns några uttalanden, som kan ge anledning till kritik, lämnar jag därhän i detta sammanhang. Jag vågar nämligen utgå ifrån att man på regeringshåll inte har avsett att ge avkall på den planmässighet i fråga om försvarets långsiktiga uppbyggnad, som kännetecknat de senare årens svenska försvarspolitik.

Det är emellertid ett faktum som i detta sammanhang tilldrar sig alldeles särskilt intresse, och det är vårt folks försvarsvilja och dess tilltro till försvarets möjligheter. Det är väl en truism att påpeka, att även ett mycket starkt försvar är helt värdelöst om det inte bygger på en klar motståndsvilja och en bestämd föresats att stå emot alla påtryckningar och hotelser som kan riktas mot oss i en kritisk situation. I det hänseendet tror jag att man skulle kunna säga att vi i vårt land har en primär belastning. Vi har under mer än 150 år

kunnat hålla oss utanför krig. Vår generation, i varje fall min generation, har nästan ensam upplevt två världskrig utan att vara direkt engagerad, och sådant kan lätt skapa den uppfattningen, att vi också i fortsättningen skall kunna hålla oss utanför krigiska konflikter — att krig är någonting som inte kan drabba oss.

Det finns alltså på detta område utrymme för en slags verklighetsflykt, som inte kan undgå att påverka uppfattningen om behovet av ett starkt försvar och som naturligtvis också kan få ödesdigra konsekvenser för motståndskraft och försvarsvilja den dag vi ställs inför krav eller hot från en potentiell angripare. För att motverka verklighetsflykten och de risker den för med sig krävs inte bara information om behovet av försvar, om försvarets styrka och försvarets förutsättningar, utan också en kontinuerlig upplysning och en realistisk bedömning av den internationella händelseutvecklingen.

Svenskens intresse för utrikespolitik är notoriskt svagt, och vår förmåga till inlevelse i det som sker ute på världsteatern är begränsad. Vi följer ofta förstrött vad som händer på scenen och vi bedömer skådespelet ytligt och vill inte eller förmår inte sätta oss in i de spänningar och motsättningar som ligger på djupet. Att vi i vissa fall, då det är fråga om förtryck, brutalitet och brott mot allmänmänskliga moralregler, kan engagera oss lidelsefullt lär inte jäva detta påståendes riktighet. Vi inregistrerar tacksamt varje tecken på minskad aggressivitet i det internationella umgänget, men vi ser gärna bort från de bestående djupa motsättningarna. Det är mänskligt, men det kan få allvarliga konsekvenser. De som följt med vår svenska försvarsdebatt kan utan svårighet konstatera hur lätt sådana här skiftningar på det internationella fältet påverkar vår egen debatt. Efter några fryntliga samtal mellan de stora i öst och väst blir många här i

Utrikes- och handelspolitisk debatt

landet — även i denna kammare, det vet vi av erfarenhet — benägna att dra av åtskilliga hundratals miljoner på försvarsbudgeten och att göra nedskärningar som går ut över försvarseffekten och som kostar mångdubbelt så mycket i både pengar och tid att återställa vid nästa skärpning i tonfallen.

Jag har också en känsla av att vår bedömning av de internationella nedrustningssträvandena och fredsförhandlingarna inte sällan kännetecknas av motsvarande önsketänkande. Även här tycks vår uppfattning präglas av att vi själva inte har några egna utrikespolitiska konflikter eller egna problem av det slaget. Vi engagerar oss djupt och intensivt i freds- och avrustningsarbetet. Man kan väl göra gällande att det blivit något av en svensk tradition att aktivt medverka på detta område, och det är självfallet inte fel, tvärtom. Det är helt enkelt vår skyldighet att efter måttet av vår förmåga ge vårt bidrag till strävandena efter fred och avspänning. På den punkten råder det inte och får inte heller råda några delade meningar. Men å andra sidan kan det intensiva svenska engagemanget i freds- och avrustningsarbetet också få vissa inte förutsedda konsekvenser för vår egen utrikespolitiska handlingsfrihet.

Herr talman! Till det mest angelägna internationella förhandlingsarbetet i dag hör utan tvekan avveckling och förstöring under betryggande internationell kontroll av alla kärnvapen. De till sin natur världsförintande vapnen av detta slag måste bort ur vapenarsenalerna, men än så länge har vi inte nått dit, än så länge finns de vapnen hos vissa stater, stater som kan tänkas bli våra motståndare i krig. Att de staterna också i sitt eget intresse vill hindra kärnvapenspridning till andra är självklart. Att de som ett led i sådana strävanden även vill verka för kärnvapenfria zoner är också fullt naturligt. Men de små alliansfria staterna — och det är som bekant bara några få; i

Europa egentligen bara två stycken — som i en konflikt inte kan söka stöd hos de stora med kärnvapen utrustade blocken, de kan inte känna trygghet förrän kärnvapnen helt försvunnit. Så länge deras grannar har eller kan få tillgång till kärnvapen, så länge kan innehavet av ett begränsat antal egna kärnvapen höja försvarsförmågan hos dessa små stater och deras förmåga att stå utanför ett krig; med andra ord att bidra till att garantera dessa staters fortsatta frihet och oberoende. Jag tycker att herr Wedéns analys av de kärnvapenfria staternas bedömningar och situation var riktig; jag kan i stort sett avsluta mig till den.

Då de demokratiska partierna i vårt land blev överens om att upprätthålla handlingsfrihet då det gäller anskaffning av kärnvapen, så berodde detta just på vetskapen om vad ett eget kärnvapen kan betyda för vår försvarskraft. Den handlingsfriheten börjar nu bli illusorisk. 1963 års provstoppsavtal, våra egna insatser i samband med det avtalet, vårt engagemang i de fortsatta nedrustningssträvandena och vår allmänna bedömning av det internationella läget, allt har bidragit till att skapa ett psykologiskt-politiskt klimat här hemma, i vilket ett beslut om anskaffning av egna kärnvapen för närvarande ter sig orealistiskt. Just nu är ett sådant beslut uppenbarligen inte aktuellt, men vi måste inte desto mindre upprätthålla en beredskap, tekniskt och psykologiskt, som gör det praktiskt möjligt för oss att fatta ett beslut, om vi finner och när vi finner att ett sådant beslut bör fattas. Det är med hänsyn till detta och framför allt mot bakgrunden av de strävanden som nu pågår i flera nya länder att utveckla och framta egna kärnvapen som jag personligen bedömer vår minskade reella handlingsfrihet på detta område som mycket oroande. Den oron kom också till uttryck i herr Wedéns långa anförande.

I detta sammanhang är det väl också

Utrikes- och handelspolitisk debatt

av intresse att studera de resultat som redovisas av beredskapsnämnden för psykologiskt försvar i en helt nyligen publicerad undersökning. Den undersökningen rörde det svenska folkets försvarsvilja, och på frågan, om vi bör göra väpnat motstånd även om en angripande hotar oss med atombomber, svarade bara 30 procent av de tillfrågade ja. Vid en tidigare undersökning — det var för fyra år sedan — hade på samma fråga 40 procent av de tillfrågade svarat ja. Men då ställde man också samtidigt frågan, om vi borde göra motstånd inför ett sådant hot, ifall vi själva förfogade över atomvapen, och på den frågan steg ja-svararnas antal till 64 procent — från 40 till 64 procent. Den sistnämnda frågan ställdes inte i år. Varför?

Även om man inte får dra alltför vittgående slutsatser av sådana undersökningar, så är naturligtvis själva tendensen på fyra år — från 1960 till 1964 — allvarlig ur försvarsviljans synvinkel.

Sedan, herr talman, skulle jag vilja gå över till ett annat ämne som jag skall behandla mycket kortfattat — det har kanske sagts tillräckligt om det i dag — och det gäller den nuvarande marknadssituationen och då framför allt frågan om vilken grad av beredskap som man just nu upprätthåller på det handelspolitiska planet. Är vi med andra ord beredda, i sak, tekniskt och psykologiskt, att snabbt anpassa oss till de ändrade förhållanden som måhända kan komma att inträda inom en mycket nära framtid? Jag påstår inte att några ändrade förhållanden *behöver* inträda, men att de kan inträda, det vet vi, eftersom situationen i dag är utomordentligt labil. Det har skett så mycket under den senaste tiden som kan påverka utvecklingen, att vi inte längre kan vara säkra på den lugna logiska utveckling som vi tidigare räknade med. Jag skall bara sammanfattningsvis peka på några förhållanden som har varit föremål för diskussion här förut i dag och som jag tycker tål upprepas i *ett* sammanhang.

För det första är det klart att Englands bristande respekt för EFTA och för EFTA:s spelregler, som kom till uttryck i samband med genomförandet av importavgiften och de andra åtgärder som England genomförde och vars förenlighet med Stockholms-konventionen kan i hög grad ifrågasättas, har ställt oss i en helt ny situation. I England sker också någonting just nu som har varit föremål för en lång debatt mellan handelsministern och herr Heckscher. Herr Lange förklarade till en början att det var orealistiskt att tänka sig att England nu skulle genomföra något slags reorientering, som han sade, i sin Europapolitik, men han blev under den fortsatta debatten alltmer försiktig och slutade med att säga att han givetvis i dagens situation inte kunde »utesluta någonting». Vi som ställts inför överraskningar från Englands sida tidigare är inte optimistiska. Vi inser att allt kan hända. Man har en känsla av att det gamla uttrycket »right or wrong—my country» fortfarande gäller.

För det andra visar det påfallande stegrade intresse för Europa och Europamarknadens problem som kännetecknar labourpartiet i England hur snabbt utvecklingen har gått. Av labours parlamentsgrupp lär inte mindre än 80 medlemmar vara aktiva i Europarörelsen, vilket måhända kan vara signifikativt för ett visst omtänkande. Och trots allt är EFTA sett ur brittisk synvinkel ganska litet. EEC är en betydligt större marknad för ett England som George Brown söker göra alltmer exportmedvetet.

För det tredje är det klart att Österrikes förhandlingar om association, som man för en tid sedan inte trodde så mycket på, nu har gått framåt så mycket att det finns anledning att dra vissa slutsatser av dem. I själva verket har förhandlingarna väl nått ett sådant stadium, att det inte längre är fråga om *hurvida* utan *när* en association skall genomföras.

Utrikes- och handelspolitisk debatt

Det fjärde tecknet är debatten i Danmark. Man kan tycka vad man vill om den — och jag kan i stort sett ansluta mig till den värdering som herr Ohlin framförde när han bedömde konsekvenserna för Norden av ett eventuellt omtänkande i Danmark. Uppenbart är emellertid att EEC i dag står i blickpunkten för danskarna på ett helt annat sätt än för bara några år sedan.

För det femte och slutligen är det också självfallet att EEC:s växande styrka och självmedvetande spelar stor roll i detta sammanhang. Den gemensamma marknadens tullmur växer betydligt snabbare än man tidigare räknade med.

Sammanfattningsvis kan man säga att den ekonomiska och politiska omvärderingsprocess, som nu pågår parallellt i England och EEC — och som kompletteras av Österrikes förhandlingar om inträde och den hårda danska agitationen för uppgörelse med EEC — kan mogna snabbare än man hittills trott vara möjligt. Hur pass beredda är vi då här i Sverige, om något nytt skulle inträffa? Vilken beredskap har vi gentemot Norden, vars handelsutbyte kanske är det gynnsammaste resultatet av EFTA-samarbetet, ett resultat som herr Ohlin betecknade som sensationellt — ett omdöme som även jag kan instämma i. Vad är man inställd på att göra för att bevara vinsterna, för att bevara enheten om någonting skulle inträffa? Hur hög är vår beredskap gentemot EEC? Vi som deltog i debatten för en del år sedan har väl inte glömt hur dålig beredskapen var, då associationsfrågan den gången diskuterades.

Då jag lyssnade till regeringsdeklarationen i dag fick jag först en känsla av att man inte kunde tänka sig någon annan lösning än en framtida — ganska långt fram i tiden belägen — lugn sammansmältning i en eller annan form av nuvarande EFTA och nuvarande EEC. Jag fick en delvis annan uppfattning när jag senare höde debatten mellan

herr Heckscher och handelsministern. Men skall man dra några slutsatser av dagens situation, vilket givetvis är utomordentligt vanskligt, skulle man kunna säga att man kan tänka sig vilken annan lösning som helst, men inte just den som jag nyss nämnde. Det är alldeles klart att läget, vad man än tror om framtiden, kräver hög beredskap för alla eventualiteter. Det innebär inte att man på något sätt skall avskryva EFTA — långt därifrån. Man skall i stället arbeta på att stärka EFTA. Men man måste vara helt inställd på att någonting annat än vad man tänkt sig kan inträffa, och det förutsätter såvitt jag förstår goda, kanske bättre, kontakter med Bryssel än man haft tidigare. Är statsrådet Lange liksom jordbruksministern beredd att söka upp vederbörande i hans egen kula och ta de kontakter som kan behövas?

Man har väl anledning att mot bakgrunden av detta resonemang, som är ganska hypotetiskt, till sist med tillfredsställelse citera några rader ur regeringsdeklarationen — de kom ganska överraskande med hänsyn till vad som tidigare hade stått i regeringsdeklarationen — nämligen följande: »Förutsättningarna för vår handelspolitik undergår ofta snabba förändringar. En hög handelspolitisk beredskap är nödvändig. Därför har tillsatts en samarbetsgrupp under ledning av chefen för handelsdepartementet. I gruppen deltar företrädare för berörda departement och myndigheter. Dess uppgift är bl. a. att förbereda alternativa handlingslinjer i olika tänkta handelspolitiska situationer.»

Detta är en alldeles riktig åtgärd. Men jag vill fråga handelsministern hur hög beredskap denna grupp har och vilken aktivitet gruppen har. Eftersom gruppen uppenbarligen är en ren tjänstemannagrupp — bortsett från handelsministern själv som ordförande — kan man också fråga sig, om det inte vore värdefullt att komplettera gruppen med

företrädare för näringslivet. Skulle det inte också vara värdefullt om man i gruppen tog in representanter för de politiska partierna? Jag skulle sätta värde på om handelsministern ville ge mig svar på de frågorna.

Chefen för handelsdepartementet, herr statsrådet LANGE:

Herr talman! Jag är ledsen att nödgas säga att herr Bohman verkligen har lyckats missförstå mig. Han sade att i min diskussion med herr Heckscher hade jag glidit över till en allt försiktigare hållning i min bedömning av den engelska marknadspolitiken. Jag avsåg inte att säga någonting annat i mitt sista anförande i den debatten än vad jag sade i mitt första.

Läget är ju det att ingenting håller på att hända för närvarande i detta avseende i England. Vad vi har att hålla oss till är den engelska regeringens deklARATIONER avgivna vid ett flertal tillfällen i engelska parlamentet. Där har man understrukit och även i andra sammanhang upprepat sin solidaritet med EFTA. Ingen antydan har där lämnats om att man från engelska regeringens sida nu skulle anse tidpunkten mogen för att ta ett förhandlingsinitiativ. Det har inte ens från den konservativa oppositionens sida krävts något sådant.

Herr Bohman vill se det som ett tecken på nyorientering på detta område, att det i engelska parlamentet finns 50 labourledamöter i en sammanslutning som har till huvudsyfte att studera europarörelsen och europafrågorna. Herr Bohman, det finns åtskilliga socialdemokratiska ledamöter i den svenska riksdagen som tillhör motsvarande organisation här i landet under ordförandeskap numera av herr Elmgren i första kammaren! Det innebär inte att riksdagsopinionen därför håller på att svänga över till en annan ståndpunkt i europafrågorna än den som riksdagen realistiskt intagit tidigare och alltjämt i dag ger uttryck åt. Jag förstår egent-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

ligen inte riktigt vad herr Bohman menar med detta. Jag är emellertid angelägen att understryka att vi har föga anledning att syssla med rena spekulationer. Alla de personliga kontakter jag haft tillfälle att få med engelska regeringsrepresentanter har tvärtom besträvt de uttalanden i dessa sammanhang som gjorts offentligt av dem själva i parlamentet och på andra håll. Jag vill ha det kraftigt understruket i denna debatt.

Jag vill också säga att vi har klart betonat i regeringsdeklarationen, att vi inte kan överväga att begära medlemskap i EEC. Vår beredskap är inte dålig, men skulle man undersöka alla olika tänkbara och hypotetiska alternativ för utvecklingen, så räcker inte apparaten till. Vi kan emellertid redan gallra bort frågan om medlemskap för Sveriges del. Det alternativet omfattas inte av de utredningar vi håller på med. Det betraktar vi som ett helt orealistiskt alternativ.

Statsministern har i en diskussion i första kammaren med herr Hernelius framhållit att vi står fast vid vår associationsansökan. Jag skulle vilja göra det tillägget, att denna ansökan innebär inte att vi begärde association. Vår begäran begränsade sig till att få till stånd förhandlingar om *villkoren* för en association. Vi ansåg att under vissa omständigheter borde vi också kunna få till stånd en association till EEC. Som utvecklingen sedan dess varit, särskilt inom EEC, är jag i dag mera tveksam, ifall det skulle bli förhandlingar, om möjligheterna att uppnå en association.

Herr Bohman var orolig för att vår beredskap var otillräcklig. I sista delen av sitt anförande svarade han på sin egen fråga genom att läsa upp vad som skrevs i regeringsdeklarationen på den punkten. Jag behöver alltså inte göra det. Jag vill bara framhålla att den beredskapen aldrig varit så dålig som herr Bohmans anförande gav intryck av.

Vi har en utomordentligt god utred-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

ningsapparat i kommerskollegium. Vi har till det knutet ett handelspolitiskt råd. Vi har vid sidan av det handelspolitiska rådet tillsatt en delegation med delvis andra företrädare för näringslivet, arbetsmarknaden och även jordbruket. Denna delegation skulle ha gjort det möjligt för oss att, om det hade kommit till förhandlingar i Bryssel, snabbt testa och pröva näringslivet på de olika impulser och de olika förslag som kunnat komma fram vid förhandlingarna i Bryssel.

Vi har fortfarande det handelspolitiska rådet, som om jag minns rätt omfattar ett tjugotal personer representerande det ekonomiska livet liksom arbetsmarknadens organisationer och är knutet till kommerskollegium. Kommerskollegium har ansvaret för våra utredningar. Här till kommer det stabsorgan, om jag får beteckna det så, mellan departementen som vi har satt till under mitt ordförandeskap och som är berört i regeringsdeklarationen. Jag finner ingen anledning att i det sätta in representanter för näringslivet. Jag har rika tillfällen att, om jag finner det behövt, erhålla kompletterande uppgifter från näringslivet och att själv ta de kontakter som erfordras för att få olika aktuella frågor belysta. Som sagt detta innebär en beredskap. Hur hög är beredskapen, frågar herr Bohman. Den är så hög som vi tror att den behöver vara och som våra resurser ger möjlighet till. På något annat sätt kan jag inte besvara herr Bohmans fråga.

Herr BOHMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Syftet med mitt anförande var, som kammarens ledamöter väl uppfattade, att efterhöra hur hög beredskap regeringen upprätthåller på detta område för den händelse att någonting speciellt skulle inträffa, som skulle göra att de kalkyler och beräkningar man hittills arbetat efter skulle visa sig inte bli helt infriade. Jag sade inte att det nödvändigtvis skulle inträffa

fa något. Jag uttryckte bara några hypoteser om någonting som eventuellt kunde inträffa, och jag påpekade att åtskilligt hänt under senaste tiden som ger anledning till vissa spekulationer. Jag påvisade att det i England uppenbarligen pågår ett omtänkande. Labour bedömer inte i dag Europa-marknaden på samma sätt som det gjorde för ett år sedan. Detta är handelsministern säkerligen medveten om. Att jag parentetiskt sköt in att labourgruppen i parlamentet hade 80, inte 50, ledamöter i Europa-rådet har självfallet ingen självständig betydelse i detta sammanhang. Det finns andra tendenser som är betydligt mera intressanta.

Varför jag drog den slutsatsen att herr Lange under debatten hade modifierat sina kategoriska påståenden från början av debatten var den omständigheten, att herr Lange började med att framhålla att det var realistiskt att tänka sig en omorientering av den engelska Europa-politiken. Efter en bra lång debatt slutade herr Lange med att framhålla, att han icke ville utesluta någonting och det var därför som han hade uttryckt sig så pass försiktigt. Jag tyckte att nyanseringen var riktig, och jag framhöll den som värd beröm. Handelsministern tog tydligen upp detta beröm illa, vilket jag beklagar. Herr Lange sade att den som lyssnade på mig fick intrycket att vi hade en mycket dålig beredskap på detta område. Jag uttryckte ingen mening alls om beredskapen just för närvarande. Den beredskap jag kritiserade gällde beredskapen 1959—1961 då vi ställdes inför Englands första, skall vi säga, preliminära avhopp från EFTA. Då var vår beredskap inför den nya situationen inte tillfredsställande. Detta vidhåller jag.

Dessutom är jag starkt tveksam om huruvida det handelspolitiska rådet verkligen har sådana uppgifter, att det är det beredskapsorgan som jag efterlyser. Jag tror mera på det organ som utrikesministern skisserade i regerings-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

deklarationen i dag, men i så fall skall det uppenbarligen ha en annan och vidare sammansättning och vara inriktat just på att hålla hög beredskap inför de ändrade situationer som eventuellt kan inträffa. Jag upprepar att jag inte sagt att de *behöver* inträffa.

Chefen för handelsdepartementet, herr statsrådet LANGE:

Herr talman! Får jag först fråga herr Bohman varpå han grundar påståendet att det engelska labourpartiet intar en helt annan ståndpunkt i Europa-frågorna än det tidigare gjort? Vilka belägg finns det för detta påstående, herr Bohman? I varje fall gäller detta inte den brittiska regeringen, som ju framträder med labourpartiet bakom ryggen. Jag vet inte heller om labourpartiet har 80 medlemmar i Europa-rådet, men det torde vara en ren felsägning av herr Bohman. Det gäller, såvitt jag förstår, Europa-rörelsen. Jag kommer inte ihåg vad organisationen heter, men jag kan tala om för herr Bohman att jag vid ett tillfälle själv har framträtt som föredragshållare inför denna församling och att församlingen under senare tid mera har intresserat sig, liksom den svenska motsvarigheten, för EFTA-frågor och mindre för frågorna om en gemensam europeisk marknad, detta helt enkelt därför att den sistnämnda för ögonblicket inte anses ha någon aktualitet.

Herr Bohman kastar fram andra påståenden och säger frankt att vår beredskap inför det nya läge som uppkom i och med att den engelska regeringen 1961 bestämde sig för att söka förhandlingar med EEC om medlemskap var mycket dålig och otillräcklig. Jag vill bara erinra kammarens ledamöter om att vi redan under samma höst, med stöd av de olika utredningar som verkställdes och herr Bohman, delvis också offentliggjorts, kunnat komma fram till att vi borde ha möjlighet att söka förhandlingar om en association. Det var sålunda inte bara ett politiskt beslut,

utan ett politiskt beslut grundat på noggranna ekonomiska överväganden.

Vad herr Bohman sade om det handelspolitiska rådet är också ett löst påstående, som är betecknande för herr Bohmans sätt att argumentera i denna debatt. Rådet självt utför inga som helst utredningar eller undersökningar. Där emot tar det ställning till det utredningsmaterial som olika utredningsavdelningar inom kommerskollegii handelsavdelning framlägger — ofta i nära samarbete med näringslivets egna utredningsorgan. Om dessa utredningar bestämmer ofta kommerskollegium självt. I vissa fall utgår impulserna från den grupp som finns omnämnd i regeringsdeklarationen och som herr Bohman haft vänligheten att hänvisa till två gånger vid det här laget. Det är ingalunda endast Europa-frågorna eller marknadsfrågorna i trängre mening som där diskuterats, utan också vårt uppträdande och förberedelserna för de förhandlingar som vi hoppas skall komma till stånd i ett mera avgörande skede i Kennedy-rundan. I sammanhanget utreds också de möjligheter vi kan ha att positivt, aktivt och realistiskt bidra till lösningen av de spörsmål som världshandelskonferensen avhandlade och de spår som den konferensen avsatt på andra, nytillkomna organ inom FN.

För att bara nämna ett exempel kan jag säga att vi har anledning att se vilka möjligheter som kan föreligga för ett närmare samarbete från EFTA:s sida med Commonwealth-länder lika väl som med Förenta staterna. Jag vill varken erkänna att vi har haft en dålig beredskap förut eller påstå att jag har möjlighet att exakt besvara frågan hur hög beredskapen nu är. Det är dock inte fråga om en försvarsberedskap där man kan ange hur höggradig mobilisering man har. Vi kan däremot på olika sätt exemplifiera vad som blir resultatet av dessa utredningar, och en hel del av vad som görs på detta område har redan publicerats genom kommerskollegii för-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

sorg. Vissa saker är av mera känslig natur, vilket säger sig självt. De kan inte redovisas offentligt, men i olika sammanhang har vi haft anledning att hänvisa till resultaten i en trängre krets — bl. a. i utrikesnämnden.

Herr **BOHMAN** (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag är ledsen över att jag oavsiktligt lyckats irritera handelsministern, så att han såsom ett omdöme om mina uttalanden använder uttryck som »lösa påståenden» och sådant. Med mina frågor syftade jag naturligtvis inte till att på något sätt reta handelsministern.

Om man följer den offentliga debatten och tar del av vad som förekommer både i den allmänna tidningspressen och i fackpressen och om man därtill har något så när goda kontakter med England — vilket är fallet med mig och andra — får man alldeles klart för sig att det inom brittiska labour har inträffat någonting då det gäller synen på Europa och Europa-marknaden. Den uppenbart negativa attityd som vi, vilka har försökt bedöma vad som händer därute i England, tidigare har kunnat konstatera har förändrats och uppmjukats. Såvitt man kan förstå har en tydlig åsiktsförskjutning — om jag använder det ordet, blir jag kanske inte missförstådd — inträffat inom labour. — Nog om den saken.

Vad beträffar beredskapen 1961 tror jag att alla som den gången deltog i debatterna kunde konstatera att en sådan beredskap i sakligt, tekniskt och psykologiskt avseende — inte minst det senare — som jag nu efterlyser med anledning av de nya problem vi eventuellt kan komma att ställas inför inte fanns i tillräckligt hög grad, då frågan om associering eller ett medlemskap i den Europeiska gemenskapen den gången aktualiserades.

Handelsministern har här givit mig och kammaren en lektion om vad det handelspolitiska rådet sysslar med. För

mig, som ändå har anledning att rätt nära följa dessa spörsmål, innebar inte redogörelsen något nytt; jag vet vilka goda insatser det handelspolitiska rådet gör. Men rådet ägnar sig inte i första hand åt de beredskapsfrågor som jag här aktualiserat och skall väl inte heller göra det.

Chefen för handelsdepartementet, herr statsrådet **LANGE**:

Herr talman! Jag är ledsen över att jag på nytt behöver ta kammarens tid i anspråk. Jag vill bara säga till herr Bohman att jag sannerligen inte blir retad av kritik, men jag känner ett behov av att bemöta en kritik som i så hög grad vilar på missförstånd och felaktigheter som vad fallet var med herr Bohmans anföranden.

Ett påstående blir ju inte riktigare eller bättre belagt därför att det upprepas, såsom var förhållandet när herr Bohman i sitt senaste anförande utan vidare sade att det hade skett en åsiktsförskjutning inom det engelska arbetarpartiet. Jag är, herr Bohman, väl medveten om att den person inom labourpartiet som har — så länge jag känt honom personligen och det är nu rätt många år — varit, om jag får använda uttrycket »positivt intresserad» av ett närmare samarbete mellan EFTA och EEC, är den nuvarande vice premiärministern George Brown. Men jag har inte funnit att hans åsikter ändrats i en sådan riktning att han för närvarande skulle tro på något förhandlingsinitiativ när det gäller EFTA och EEC.

Herr talman! Herr Bohman har såvitt jag förstår inte på något sätt givit belägg för de påståenden som han strör omkring sig och som han i sitt senaste anförande upprepade. Vad beredskapen beträffar tror jag också att herr Bohman är felinformerad. I den mån det gäller frågor om Sveriges anslutning till Europamarknaden eller olika alternativ för ett handelspolitiskt samarbete, diskuteras principerna även i handelspoli-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

tiska rådet sedan utredningarna är verkställda.

Herr ALEMYR (s):

Herr talman! Med hänsyn till att utrikesdebatten bara återkommer en gång om året är det naturligtvis frestande att hålla ett långt anförande och analysera sin uppfattning om de problem som man är särskilt intresserad av. Jag skall inte vid denna tidpunkt av debatten använda den metoden, utan jag skall medvetet mycket ytligt och kortfattat beröra några av de frågeställningar regeringsdeklarationen tar upp.

Nu liksom alltid är det svårt att bakom de aktuella händelserna spåra de långsiktiga utvecklingstendenserna på utrikespolitikens område. Trots detta är det uppenbart att förhållandena mellan Nordamerikas förenta stater och Sovjetunionen under de senaste åren successivt har förbättrats. Alla tecken tyder på att den nya sovjetryska regimen är beredd att fortsätta avspänningspolitiken. Visserligen har inga framsteg uppnåtts i fråga om nedrustningsproblematiken eller Tysklands-frågan, men det torde ändå finnas anledning till optimism med avseende på de rysk-amerikanska relationerna.

I regeringsdeklarationen bedömes direkta stormaktskontakter såsom ofrånkomliga för att FN-problemen skall kunna lösas. Det torde inte vara orealistiskt att räkna med att även andra stora internationella problem kan bli föremål för överläggningar i samband härmed. Om stormakterna, främst Sovjetunionen och Förenta staterna, genom förhandlingar lyckas göra framsteg beträffande FN:s problem, Tysklands-frågan o. s. v., kan detta på litet längre sikt innebära en ytterst viktig omgruppering av de internationella relationerna. Den traditionella uppdelningen i av USA och Sovjetunionen ledda maktgrupperingar kan ersättas av andra. Måhända kommer en gemensam vilja att hejda det kinesiska framträngandet att förena de traditio-

nella motpolerna i ansträngningar för att bevara freden i världen.

Det är självfallet omöjligt att sia om vad som kan hända i Sydostasien. Det amerikanska engagemanget förefaller att utvecklas till allt kraftigare ingripanden. Beskedet om att gas för första gången på mycket lång tid kommit till användning i en konflikt, måste inte minst med hänsyn till den psykologiska effekten betraktas som djupt allvarligt och oroande.

Det framstår nu klarare än någonsin att Förenta staternas enträgna motstånd mot Pekingkinas medlemskap i Förenta Nationerna varit till stor skada. Den svenska regeringens klara ställningstagande till förmån för Kommunistkinas medlemskap, vilket stötts av en överväldigande riksdagsmajoritet, framstår allt tydligare som ytterst välmotiverat. Jag utgår från att vårt lands regering på denna punkt i framtiden kommer att agera så aktivt som omständigheterna kan komma att tillåta. En lösning av problemen i Sydostasien kan inte uppnås utan förhandlingar med kineserna.

Beträffande Förenta Nationernas fredsbevarande aktioner uttalas i regeringens deklaration den mening, att de frivilliga fredsaktionerna måste vara beroende av generalförsamlingens beslut. Jag tror att det skulle vara ytterst olyckligt om aktioner av detta slag skulle vara helt avhängiga av säkerhetsrådets bedömningar. Rådets procedur med vetorätten som viktigt inslag talar klart för att generalförsamlingen med sina många medlemmar själv här får ta ansvaret. I den mån frågor av detta slag kommer att behandlas av 33-maktskommittén hör den svenska regeringen kraftigt agera för generalförsamlingens auktoritet.

Jag vill på tal om Förenta Nationerna också notera det mycket positiva konstaterandet i deklarationen, att förtroendet för FN:s ekonomiska och sociala biståndsaktioner växer bland både givare och mottagare. På lång sikt torde

Utrikes- och handelspolitisk debatt

denna verksamhet vara minst lika betydelsefull som de uppgifter Förenta Nationerna har att lösa på det politiska planet.

Jag har i tidigare utrikesdebatter tagit upp frågan om det jordanska flyktingproblemet. Det problem, som skapandet av den israeliska republiken på sin tid utlöste, har inte bringats ett dugg närmare sin lösning. Tvärtom tycks läget i Mellersta östern under den senaste tiden ha tillspetsats. Även om naturligtvis de djupa motsättningarna mellan Israel och dess grannstater ytterst bottnar i arabvärldens vägran att erkänna skapandet av den judiska staten, ligger i det jordanska flyktingproblemet oerhörda kvantiteter bränsle, ägnat att förvandla det kalla kriget till ett hett krig.

Den svenska delegationen vid Förenta Nationerna har instruerats att stödja varje strävan att bereda fast hemvist åt de stora skarorna arabiska flyktingar från israeliskt område. Jag undrar om det inte skulle vara möjligt att ta något initiativ från svensk sida för att i varje fall åstadkomma förhandlingar mellan parterna. Det är naturligtvis tänkbart och troligt att varje initiativ kommer att avvisas. Men det kan ju också vara möjligt att vi med utgångspunkt från den respekt vi i många avseenden åtnjuter i stora delar av världen kan uppnå vissa framgångar. Herr talman! Jag avstår från att ta upp frågan om Cypern och Sydafrika, eftersom jag invändningsfritt accepterar regeringens synpunkter på hur vårt land i dessa frågekomplex skall agera. Det finns säkerligen anledning att frukta att den sydafrikanska republikens herravälde i Sydvästafrika kan medföra svåröverskådliga problem. Möjligheterna att lösa dessa är självfallet beroende av Förenta Nationernas styrka och resurser. Vårt land kan inte för egen del göra något för att påskynda Sydvästafrikas frigörelse. Men efter en frigörelse, som vi hoppas skall komma snart och oblodigt,

kan det behövas stora internationella insatser av ekonomisk och teknisk art för att bistå den under apartheid tillbakahållna färgade befolkningen. Jag tror att Sverige i det avseendet kan komma att göra en betydelsefull insats, och jag utgår från att regeringen, när den med uppmärksamhet följer sydvästafrikafrågan, också planerar för det ekonomiska stöd som i framtiden där kan komma att behövas.

Den kusligt antidemokratiska mentalitet, som ger näring och motivation åt den vita befolkningens hållning mot de färgade i Sydvästafrika, förekommer tyvärr litet varstans i världen. Det är väl inte omotiverat att det i all ringhet från svenskt riksdagsmannahåll uttalas beundran för den fasthet, med vilken Förenta staternas president och centrala administration är beredda att i praktiken följa upp lagstiftningen om alla människors lika värde utan hänsyn till hudfärg. Frihetsmarschen i den amerikanska Södern följs av en hel värld. De färgade amerikanernas väg mot fullt genomförda mänskliga rättigheter är en hel världs angelägenhet.

Jag tycker också att det kan vara på sin plats att erinra om den spanska och portugisiska diktaturens fortsatta existens. I skuggan av de stora världsproblemen utspelas otaliga mänskliga tragedier i de länder, dit varje år breda strömmar av svenska turister drar för att njuta av den iberiska halvöns klimat och natur. Våra möjligheter att påverka utvecklingen i dessa länder är naturligtvis obefintliga, men mot bakgrund av vår ideologi tror jag att det är nödvändigt att vi inte låter de båda sydväst-europeiska diktaturerna falla i glömska.

Till sist, herr talman, vill jag deklarera att jag delar de allmänna synpunkter som framförts i det handelspolitiska avsnittet av regeringens deklaration. Det är endast en fråga som jag här något vill snudda vid.

Otvivelaktigt spelar diskussionerna i Europarådets olika organ en viktig roll

Utrikes- och handelspolitisk debatt

då det gäller att skapa förståelse för de olika ländernas inställning till de merkantila problemen. I den ekonomiska kommittén liksom i den rådgivande församlingens assemblé tillmäts inläggen ofta betydelse, och det torde finnas möjligheter att påverka den parlamentariska opinionen genom insatser här. Utrikesministerns medverkan i ministerkommittén hälsas med tillfredsställelse, och jag har det bestämda intrycket att handelsministern har en grundmurat stark ställning. Men jag tar tillfället i akt, herr talman, för att föreslå att den svenska regeringen genom statsministern eller utrikesministern ville framträda inför Europa-församlingen. I januari talade den österrikiske förbundskanslern, och detta framträdande var säkerligen av stor betydelse. Jag är övertygad om att det skulle vara till stor nytta om herr Erlander eller herr Nilsson i ett anförande inför de 18 västeuropeiska parlamentens representanter ville redogöra för hur vi i vårt land ser på såväl de olika ekonomiska problem, som i hög grad utgör ett gemensamt europeiskt intresse, som de allmänpolitiska frågorna.

Herr WEDÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag har ett behov av att reagera mot vad herr Alemyr sade när han förklarade att han invändningsfritt accepterar vad man skrivit i regeringsdeklarationen om det sydafrikanska problemet. Jag har här tidigare redogjort för varför jag inte invändningsfritt accepterar den skrivningen, och jag hade nog inte väntat mig att herr Alemyr skulle göra denna deklARATION.

Sedan vill jag passa på att tillägga att herr Alemyr kanske föreföll mig vara ännu något mera pessimistisk än regeringen när det gäller Sydvästafrikas problem. Sydvästafrikafrågans behandling och inflytande på hela det sydafrikanska problemet kan utan tvivel komma att spela en nyckelroll. Herr Alemyr sade att man väl egentligen inte kan göra

någonting från svensk sida för Sydvästafrikas befrielse. Jag har inte regeringsdeklarationen till hands nu, men jag vill bestämt minnas att det står där, att om domstolen avkunnar en dom och om den sydafrikanska regeringen vägrar att följa den, så bedömer regeringen den uppkomna situationen som mycket allvarlig. Bakom ett sådant uttalande har jag för min del med tillfredsställelse — men med bibehållande av min kritik i övrigt — tolkat in en beredskap från den svenska regeringens sida att bli något mera aktiv i sydafrikafrågan än vad den hittills har varit.

Herr BJÖRK i Göteborg (s):

Herr talman! En utrikesdebatt i den svenska riksdagen blir lätt något av en ritual, där deltagarna ägnar sig åt att försäkra varandra hur överens de är i det väsentliga. Vi har fått uppleva det på nytt i dag. Man bör kanske inte alltför mycket beklaga ett sådant sakernas tillstånd, eftersom det är minst lika oklokt i utrikespolitiken som i inrikespolitiken att söka strid för stridens egen skull.

Så länge försäkringarna om enighet motsvaras av en enighet i praktiken blir det lättare för oss att som nation bli hörda i den mycket större debatt som utspelas på det internationella planet. Nu bör det förstås tilläggas att det inte är särskilt ofta vi hör av oss i denna internationella debatt inom eller utanför FN. Vi framför sällan några självständiga synpunkter på hur olika mellanfolkliga konfliktfrågor skall lösas, och när man frågar oss om vår åsikt, visar det sig ofta att vi inte har någon. Det beror i sin tur på att vi i många fall inte behöver ha någon åsikt. Den svenska allmänheten kan tycka både det ena och det andra om vad som händer på olika håll i världen, men det kan inte vara rimligt att begära att den svenska regeringen skall redovisa någon preciserad bedömning av varje sådan fråga så länge den inte kommit

Utrikes- och handelspolitisk debatt

upp på FN:s dagordning och vi som FN-medlem måste ta ställning till den.

Att vi så ofta slipper ifrån kinkiga bedömningsfrågor hänger givetvis nära ihop med vår neutralitetsställning, som befriar oss från engagemang i en mängd problem inom och utanför allianssystemen. Men den bekväma position på åskådarplats som vi ofta intar bör inte förleda oss till alltför självgod omdömen om hur andra stater sköter de konfliktfrågor som de råkar bli inblandade i. Visst kan man ofta förvånas över med hur ringa vishet världen — eller åtminstone enskilda stater — styres, men vad som ser ut som politiska dumheter kan ibland vara resultatet av att problemen visat sig praktiskt taget olösliga. Ingen enskild person kan lösa de storpolitiska problemen lättare än den lille kaféfilosofen, men små stater som saknar möjlighet att på allvar ingripa i skeendet bör nog undvika att spela kaféfilosofens roll.

Det är med utrikespolitiska problem som med andra problem att de vanligen blir krångligare ju mer man sysslar med dem. När man upptäcker att de är krångliga och att man dessutom inte behöver lösa dem, händer det lätt att man tappar intresset för dem. Det kan ofta vara klokare att vara ointresserad än att bli beskäftig, när det gäller andra utrikespolitiska problem, men alldeles riskfritt är det inte. En vacker dag kan problemet bli vårt eget utan att vi är förberedda på det. Därför kunde man också önska att riksdagens utrikespolitiska debatter ägnades mer åt försök till analys än till allmänna deklarationer.

Ett område där behovet av analys verkar särskilt påtagligt är den internationella kärnvapenutvecklingen och dess inverkan på Sveriges situation och politik, ett ämne som flera talare i dag har berört. Det är glädjande att problemen i det sammanhanget har börjat bli föremål för studier i Utrikespolitiska institutets och FOA:s regi. Om det så små-

ningom kan skaffas fram resurser för en svensk freds- och konfliktforskning — vilket väl att märka är något annat än de planer på ett internationellt fredsforskningsinstitut som nu utreds — får man hoppas att kärnvapenproblemen ägnas den uppmärksamhet de förtjänar.

Men det gäller också att bringa slutsatser och resultat i den internationella kärnvapendebatten ut bland svenska politiker. När man hör och läser vad en och annan konservativ skribent eller politiker emellanåt har att säga om det svenska atomvapenproblemet, kan man få ett intryck av att vederbörande är alldeles omedveten om i hur hög grad den internationella utvecklingen måste påverka bedömningen av denna fråga. Att tolka den formella svenska handlingsfriheten i atomvapenfrågan som om vi utan hänsyn till utlandets reaktioner skulle kunna sätta i gång produktion av sådana vapen är att leva mycket fjärran från de internationella realiteterna. Vi har varken lust eller möjlighet att imitera de Gaulle här i landet.

Till herr Wedéns mycket slingriga och oklara argumentering i denna fråga skall jag sedan bara göra två kommentarer. Först och främst tycks han utan vidare förutsätta att en utveckling, där stormakterna skaffar sig allt kraftigare vedergällningsvapen, som det blir alltmer sannolikt att de aldrig kommer att använda, i och för sig innebära en successiv försvagning av det svenska försvarets relativa styrka i samband med de uppgifter som det skall användas för. Den förutsättningen och den slutsatsen förefaller mig utomordentligt tveksamma.

Vidare tycks herr Wedén ha förbisett i hur hög grad tvivlet på just de taktiska atomvapens roll i en enskild stats försvar har ökat under senare år jämfört med vad som var fallet i den militärpolitiska debatten mot slutet av 1950-talet. Och när herr Wedén pekar på t. ex. en

Utrikes- och handelspolitisk debatt

tänkbar utveckling i Israel och Egypten synes han förbise, att det där rimligtvis inte kan bli fråga om taktiska atomvapen av det slag som tidigare diskuteras i Sverige. Redan på grund av geografiska faktorer måste det bli fråga om något slags vedergällningsvapen.

Det mest oroande med herr Wedéns anförande på denna punkt var kanske att herr Bohman så livligt instämde, ty tonfallen i herr Bohmans yttrande vittnade just om benägenheten att bortse från hela det internationella tryck som vi ändå måste räkna med i denna fråga. Här framskymtade denna tanke, att vi visserligen inte i dag men kanske ändå i en rätt näraliggande framtid skulle vara mogna för ett beslut och att vi i det syftet skulle upprätthålla något slags beredskap.

Det finns skäl att varna för förenklingar när det gäller att tolka de utrikespolitiska konsekvenserna både av en radikal upprustning och av en radikal nedrustning i vårt land. Man kan inte bortse från möjligheten att en överambitiös upprustningspolitik kan få besvärliga konsekvenser för Sverige i ett läge, där andra stater visar viss återhållsamhet i sin militärpolitik. Lika litet får man bagatellisera risken med en kraftig nedskärning av militärutgifterna. De ledande staterna i både väst och öst siktar nu till någon form av internationell stabilisering, och vi lämnar antagligen det bästa bidraget till sådana strävanden om såväl vår utrikespolitik som vår försvarspolitik förblir stabila.

Jag talade förut om svenskt ointresse när det gäller en del internationella frågor. Låt oss vara uppriktiga och medge att ett sådant ointresse främst förekommer inom de äldre och medelålders generationerna. Till det mest glädjande som hänt på detta område under senare år hör däremot det växande intresset inom rätt stora ungdomsgrupper för internationella problem, inte minst problem fjärran från vårt lands horisont. Det är frestande att spekulera över

vad detta engagemang, som knappast haft någon motsvarighet inom tidigare ungdomsgenerationer, kan komma att betyda för Sveriges utrikespolitiska attityder på längre sikt, förutsatt naturligtvis att vederbörande behåller sitt intresse när de blir äldre och får mer att säga till om.

Men det är naturligtvis inte bara ungdomen som engagerar sig mer i de internationella frågorna. Inställningen till dem har över huvud taget förändrats på senare år. Om man själv under ett antal år med mycket måttlig framgång försökt odla sådant intresse kan man alltså trösta sig med att uppgiften ändå inte var alldeles hopplös.

Det räcker emellertid inte med intresse och engagemang. Utrikespolitiska problem måste i princip angripas på samma sätt som inrikespolitiska problem. Man kan emellanåt irriteras av den grundlighet och eftertänksamhet som för det mesta präglar den svenska riksdagens behandling av allsköns angelägenheter på hemmaplan, men samtidigt är ju denna behandling en garanti för att man kommer fram till någoriunda kloka beslut. Om man noga vill pröva varje förslag i inrikespolitiken, måste man tillämpa samma metod i utrikespolitiken. Det gäller inte minst sydafrikafrågan med dess starka och berättigade känsloladdning. Inte heller där får man nöja sig med slarvigt framkastade propäer.

Det var med en viss förvåning som jag under årets remissdebatt lyssnade till herr Wedéns funderingar om hur Sverige skulle kunna bidra till en lösning av sydafrikaproblemet, funderingar som han i dag på nytt framförde. Han reklamerade i remissdebatten för den utredning som gjorts av en av FN tillsatt expertgrupp under ambassadör Alva Myrdals ledning. Jag ansluter mig gärna till herr Wedéns uppskattning av gruppens rapport, men det egendomliga var att hans eget förslag inte alls passade ihop med expertgruppens slutsatser.

Utrikes- och handelspolitisk debatt

Gruppen fann att endast genom en FN-aktion, enhälligt beslutad av säkerhetsrådet, kan sanktionsvapnet snabbt bli effektivt. Endast om aktionen är samstämmig och total kan hotet om sanktioner uppnå sitt syfte. Framför allt underströk gruppen att om sanktioner skall bli effektiva, så måste de genomföras med stöd av Sydafrikas främsta handelspartners, särskilt England och Förenta staterna. Men herr Wedén går på en annan linje, nämligen att man eventuellt kunde nöja sig med att få med en av dessa stora handelspartners när det gällde att genomföra sanktioner. Det finns ingenting som talar för att en sådan begränsad aktion skulle få avsedd effekt. Herr Wedén har uppenbarligen inte tänkt igenom konsekvenserna av sitt förslag.

För att få en närmare belysning av problemet kan det vara av intresse att ta del av det material som lades fram vid den s. k. sanktionskonferensen i London förra sommaren. Det var en konferens anordnad av ivriga apartheidmotståndare, som hade begärt expertutlåtanden om olika aspekter av sanktionsproblemet. Av särskilt intresse är påpekandet av en expert, A. Maizels, att redan en enda stats vägran att medverka till sanktioner kunde väsentligt försvaga sanktionsvapnet. Det behövde inte vara en av de stora handelsnationerna utan det kunde vara t. ex. Portugal som kunde utnyttja situationen för att låta sina företagare köpa upp varor för Sydafrikas räkning och föra in dem antingen direkt eller via Angola och Mozambique. Att i så fall försöka skapa kontroll över sådana transaktioner av Portugal betecknade experten som en formidabel uppgift.

All sakkunskap tycks i själva verket vara överens om att sanktioner i varje fall inte kan bli effektiva utan både Englands och Förenta staternas medverkan. Om man nu gör tankeexperimentet att dessa båda stormakter verkligen böjde sig för kraven på sådana sanktioner, vad skulle då hända senare? Säkerligen

skulle en aktion från deras sida vålla bekymmer för Sydafrikas regering — det tror jag och därvid delar jag alltså inte helt herr Heckschers pessimism. Men man tycks i debatten ofta förbise att ett bortfall av dessa båda handelspartners i stor utsträckning kan ersättas av andra tänkbara intressenter. Frankrike har under senare år inte visat något större intresse för FN-resolutioner i allmänhet och för sydafrikaresolutioner i synnerhet. Västtyskland är inte ens medlem av FN och det är inte heller Östtyskland. Jag kan också påminna om att Schweiz står utanför världsorganisationen.

Japan förefaller snarast intresserat av att öka sin handel med Sydafrika. Det är i dessa fall fråga om industrialisationer med betydande utrikeshandel. Hur står det då till med andra nationer? Sydafrika har under senare tid ökat sin handel med både Asien och Afrika, trots att staterna i dessa båda världsdelar i mycket stor utsträckning röstade för rekommendationen av handelsbojkott i generalförsamlingen år 1962. Man har skäl att förmoda att en del av dessa stater inte velat eller kunnat fullt ut följa den rekommendation de själva röstat för. Detta intryck styrks av att det bara är en tredjedel av FN:s medlemsnationer, som har svarat på den nya expertkommitténs fråga om omfattningen av deras handelsförbindelser med Sydafrika.

Om vi sedan ser på östblocket, finner vi att dess utrikeshandel i allmänhet är mindre betydande, vilket också har gällt dess handel med Sydafrika. Det tycks vara ett obestridligt faktum att en del av östblocksstaterna fortsatte sin sydafrikahandel även efter rekommendationen, medan dagens situation är oklar eftersom Sydafrika alltmer har mörklagt sin handelsstatistik. Uppgifter om att det alltjämt förekommer en viss handel mellan östblocket och Sydafrika har helt nyligen publicerats i Kenya.

Till egendomligheterna i den rysk-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

kinesiska konflikten hör, att man på ryskt håll beskyllt kineserna för att göra goda affärer med Sydafrika. Kina hör för övrigt också till de stater som inte skulle beröras av en FN-resoluktion.

Naturligtvis bör man inte överbetona betydelsen av de kommunistiska staternas möjligheter att förse Sydafrika med viktiga varor. Jag tyckte med hänsyn till detta att herr Heckscher kanske bredde på något för mycket i detta sammanhang.

Jag vet mycket väl att herr Hermansson numera inte vill ta något ansvar för vad de kommunistiska staterna far sig för. Men det skulle kanske ändå ligga rätt nära till hands för honom att rikta sina maningar om fullständigt avbrytande av de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika inte bara till vår regering utan även till honom ideologiskt närstående regimer.

Svårigheterna att nå fram till effektiva internationella sanktioner mot Sydafrika måste tyvärr bedömas som mycket stora, även om den fortsatta utvecklingen i Sydvästafrika-frågan skulle skapa politiska förutsättningar för en sådan aktion. Jag menar att man inte skall bortse från möjligheten att Sydvästafrika-frågan kan skapa ett utgångsläge för ett meningsfullt ingripande. Det räcker emellertid inte med att ett enhälligt beslut om sanktioner kommer till stånd. En blockadsituation för Sydafrika skulle innebära starka frestelser för många profitörer.

Varje deltagande stat måste givetvis skaffa sig en effektiv kontroll över vad dess affärsmän kan företa sig. En sådan kontroll måste skapa stora svårigheter för stater med en mer eller mindre liberal ekonomi. Totalitära stater skulle troligen ha större möjligheter att skaffa sig nödig kontroll över handelstransaktionerna. Men där föreligger i stället problemet hur omvärlden skall kunna övertyga sig om att ett sanktionsbeslut till alla delar respekteras. Vi kan väl vara överens om att t. ex.

förekomsten av en fri press är en av förutsättningarna för att man skall få tillräcklig insyn i enskilda staters förhållanden.

För att återgå till expertutlåtandena vid sanktionskonferensen i London kan det finnas skäl att rikta uppmärksamheten på den analys som William F. Gutteridge gjorde av de militära problemen i samband med en blockad mot Sydafrika. Gutteridge betonade Sydafrikas betydande militära överlägsenhet över sina afrikanska grannar.

För att med säkerhet avskära Sydafrika från tillförsel av olja och gummi — två varuslag av strategisk betydelse — skulle det enligt denne expert behövas en flottblockad, som bara mera betydande makter kunde organisera på FN:s vägnar. Det skulle behövas flyg- och flottbaser i både Väst- och Östafrika, och världens viktigare oljehamnar borde ställas under kontroll.

Men inte ens under dessa förutsättningar vågade Gutteridge räkna med att blockaden skulle bli helt effektiv, även om den kunde framkalla arbetslöshet och oroligheter i Sydafrika. Nästa steg måste i så fall bli att FN-trupper rycker in och återställer ordningen. Låt mig citera Gutteridge's analys: »En blockad mot Sydafrika skulle innebära åtminstone en stor militär operation på gränsen till krig, följt av långsiktiga förebyggande insatser av en styrka med mera klart definierade order än FN-styrkan i Kongo i syfte att hindra ett nytt och nästan säkert blodigare Algeriet i dess spår.»

Jag är inte övertygad om att alla som yrkar på sanktioner mot Sydafrika helt och fullt har tänkt igenom dessa konsekvenser.

Detta gällde alltså en internationell blockad med allmän anslutning. Här hemma har emellertid ett annat alternativ alltmer börjat föras fram, nämligen att Sverige utan att vänta på andra nationer skulle genomföra en handelsblockad mot Sydafrika.

När det gäller möjligheten att inspi-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

rera andra stater kan det vara frestande att citera vad en indisk expert hade att säga om den saken vid sanktionskonferensen i London. Indien beslöt redan 1946 genomföra en handelsbojkott mot Sydafrika, men enda resultatet var att Pakistan övertog den marknaden som Indien hade haft. Expertens kommentar låter så här: »Om en liten grupp länder beslutar gå till aktion på egen hand, är det mycket osannolikt att sanktionerna kan nå sitt syfte, hur stor del de sanktionsbeslutande länderna än kan ha av Sydafrikas handel och hur stort behov den sydafrikanska ekonomien än har av deras produkter. Förlusten blir sannolikt större för dem än för det land, mot vilket bojkotten riktas. Att t. o. m. länder som har ett betydande politiskt intresse av att stå på rätta sidan av en sådan bojkott finner det svårt att motstå frestelsen framgår klart av Pakistans upptagande av direkt handel med Sydafrika. Detta är den viktigaste lärdomen av Indiens erfarenhet från bojkotten mot Sydafrika.»

Då återstår det allmänt moraliska argumentet. Men om syftet är att man skall slippa all beröring med sydafrikanska produkter, produkter av ett slavarbete, alldeles oberoende av vad som händer de svarta i Sydafrika, så finns det skäl att fråga om inte den frivilliga köpbojkotten är den riktiga vägen. Att genomföra en sådan bojkott för egen del kostar inte mycket. Men om man kräver att staten skall göra detsamma, innebär det att man tvingar en liten minoritet av företagare, arbetare och tjänstemän, som har sin utkomst av handel med Sydafrika, att ta på sig en mycket större börda än man själv accepterar. Något liknande gäller en eventuell uppmaning från Sverige till andra länder att genomföra en handelsbojkott, även om man inte tror på att det skulle ändra den sydafrikanska raspolitiken. För Sverige som nation skulle väl ett avbrytande av han-

delsförbindelserna med Sydafrika inte kosta så mycket om vi nu bortser från kontrollproblemet. Men för en del andra nationer — främst dem som man är särskilt angelägen om att övertala — skulle priset bli väsentligt högre.

Vad jag här sagt får inte tas till intäkt för att man bör visa passivitet i sydafrikafrågan. Långt därifrån. Vad jag velat visa är att det inte finns några enkla genvägar till målet att skapa rättvisare förhållanden i Sydafrika, ett mål som vi alla ansluter oss till. Man måste ständigt på nytt brottas med problemet och noggrant undersöka om något slag av partiella åtgärder kan tänkas leda till åtminstone partiella resultat. Men man måste också göra klart för sig vart man syftar: om det gäller enbart att undanröja apartheidlagstiftningen eller att mera radikalt bryta de vitas övervalde i Sydafrika, om man resignerat räknar med att den vita minoriteten en dag måste ge sig i väg — i så fall vart? — eller om man vill satsa på fredlig samlevnad mellan de två stora folkgrupperna i landet. Valet av metoder kan också påverkas av vilket mål man har. Det ligger i varje fall, som jag förstår det, närmast till hands att fortsätta undersökningarna av vad som möjligen kan göras på det internationella planet, speciellt i samband med sydvästafrikafrågans aktualisering, i stället för att i desperation förfalla till en demonstrationspolitik som ingenting ger.

Om en del av kraven på åtgärder mot Sydafrika alltså är illa genomtänkta, betyder det å andra sidan inte att man har anledning att godkänna den likgiltighet och kyla inför problemet, som man ibland möter inom näringslivet och i vissa konservativa kretsar. Det finns under alla förhållanden ett skäl att markera att vi uppfattar apartheidpolitiken som någonting så fullständigt abnormt och avskyvärt, att vi visar återhållsamhet i våra relationer till Sydafrika. En beskäftig strävan att bygga

Utrikes- och handelspolitisk debatt

ut de ekonomiska förbindelserna med Sydafrika går inte ihop med den allmänna attityd som Sverige och hela den internationella opinionen intar.

Jag instämmer med herr Wedén att man inte direkt kan kräva privata sanktioner av det svenska näringslivet. Däremot förefaller det mig — och här uttrycker jag en personlig mening — som om man borde kunna kräva lika mycket av de stora företagen som av andra folkgrupper i vårt land, nämligen att de visar en rimlig återhållsamhet och kyla i förhållandet till förtryckarregimen i Sydafrika. Det finns två goda skäl ur näringslivets egen synpunkt att göra det. Det ena är, att om man visar sig alltför ivrig bidrar man till att skapa spänning i det svenska samhället, där vi ändå borde vara angelägna om att nå fram till gemensamma linjer även i denna fråga. Vidare finns det risk för att en intensiv företagaraktivitet i Sydafrika kan skada Sveriges allmänna anseende i det nya Afrika och på lång sikt kanske också de svenska företagen.

Låt mig sammanfattningsvis säga, att vi inte bör låta vårt handlande i sydafrikafrågan ledas och styras av tankelettja men inte heller av kortsiktiga privata intressen.

Herr WEDÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det var ett intresseväckande och ur många synpunkter friskt anförande som herr Björk i Göteborg höll. Jag fick intrycket att det blev något slingrigt för honom när han i senare delen av sitt anförande kom in på sanktionspolitiken. Men jag delar herr Björks uppfattning att de utrikespolitiska debatterna i kammaren med fördel skulle kunna ägnas mera åt analys och mindre åt deklamationer. Jag försökte för min del göra det när jag tog upp de ämnen som jag behandlade. Jag skall gärna medge att jag naturligtvis inte — möjligen till skillnad från herr Björk — har tänkt igenom alla tänk-

bara konsekvenser, både av det jag talade om och av det som jag inte talade om. Men på en punkt tror jag att herr Björks polemik mot mig helt berodde på ett missförstånd som han kommer att bli på det klara med om han senare vill vara vänlig att läsa mitt anförande. Han sade nämligen att jag hade motiverat en befarad nedgång av det svenska försvarets relativa kraft med uppkomsten av stora vedergällningskärnvapenarsenaler, burna av jättemissiler o. s. v. Det var icke motiveringen. Jag tecknade tvärtom denna bakgrund för att sedan avvisa den såsom argument för vår försvarspolitik. Vad jag däremot talade om såsom en grund för denna befarade nedgång av vår egen försvarskraft, var den påfyllnad med taktiska kärnvapen avsedda för samverkan med stridande förband som pågår inom de båda blocken. Där kan man naturligtvis befara en sådan nedgång. Sedan frågade jag: Finns det någon annan utväg att möta en sådan befarad nedgång än genom att de länder, som under ett antal år framåt är i stånd att skaffa sig egna kärnvapen, gör detta? I det sammanhanget relaterade jag vad jag nu för korthetens skull kallar det indisk-brittiska resonemanget som jag tycker rymmer mycket av intresse. Jag har erinrat om detta, och jag tror ingalunda den invändningen kan riktas mot min framställning att jag icke tog hänsyn till de mycket betydelsefulla internationella aspekterna.

När det gäller Sydafrika så är det naturligtvis riktigt att jag här har inskränkt villkoret för ett svenskt sanktionsdeltagande till medverkan av en av de anglosaxiska stormakterna. Det föreföll mig som om herr Björk gick längre än vad som är nödvändigt när han sade att alla stater måste vara med för att det över huvud taget skall bli någonting av. Att göra detta till en förutsättning är detsamma som att säga att FN:s möjligheter att handla eller möjligheterna över huvud taget att nå re-

Utrikes- och handelspolitisk debatt

sultat är lika med noll. Det vill jag inte säga.

Herr HERMANSSON (k) kort genmäle:

Herr talman! Jag är liksom herr Björk i Göteborg på det klara med att frågan om att få till stånd ekonomiska sanktioner mot Sydafrika och över huvud taget ett enhetligt internationellt uppträdande är mycket komplicerad. Men jag tycker att det är en utomordentligt angelägen fråga och det är därför så viktigt att vi dryftar den utförligt bl. a. i denna utrikesdebatt.

Det finns flera skäl till att Sverige skulle ta ett initiativ på denna punkt. Ett av skälen är att generalförsamlingen antagit en resolution med uppmaning till medlemsstaterna att bryta de diplomatiska och ekonomiska förbindelserna med Sydafrikanska unionen. Om dylika resolutioner antas och medlemsstaterna inte följer dem är jag rädd för att det kan innebära en prestigeförlust för Förenta Nationerna. Det borde bl. a. av det skälet vara angeläget för oss liksom för andra länder att i praktiken följa generalförsamlingens rekommendation. Det är möjligt att andra stater, som inte är medlemmar av FN, kan rycka in och ta hand om en del av den sydafrikanska handeln. Det är en risk som man måste räkna med. Men man kanske får ta den risken om man tror att det kan vinnas vissa fördelar av en bojkott från FN-staternas sida. Jag tror att det vore värdefullt om några länder — eller till en början något land — kunde bryta dödläget på denna punkt.

Såvitt jag förstår har de som nu är motståndare till ekonomiska sanktioner och till att Sverige ensidigt skall vidta sådana, ingen annan lösning att rekommendera. »Man skall utförligt analysera frågan», heter det, men det kan man säga beträffande alla problem. Herr Björk ville att jag, liksom jag hade riktat en vädjan till den svenska regeringen, skulle rikta en vädjan till öst-

staternas regeringar att avbryta de ekonomiska förbindelser som de eventuellt kan ha med Sydafrika. Jag vill gärna tillmötesgå herr Björks begäran på den punkten. Jag vill t. o. m. gå längre; jag vill rikta en uppmaning till samtliga stater, som är medlemmar i FN, och gärna även till andra stater att avbryta de diplomatiska och ekonomiska förbindelserna med Sydafrika i enlighet med generalförsamlingens rekommendation. Det inbegriper givetvis även de socialistiska länderna.

Jag är mera överens med herr Björk om vad han sade i den senare delen av sitt anförande, där han kritiserade det privata svenska näringslivets intresse för investeringar i Sydafrika. Han uttalade sig på den punkten på ett sätt som jag tycker var mycket tillfredsställande. Jag vill bara beklaga att den deklARATIONEN inte kom från regeringsbänken. Det är i viss mån tillfredsställande att den i alla fall kom från en medlem av den socialdemokratiska gruppen.

En fråga återstår: Varför kan icke de statliga företagen i vårt land avbryta de ekonomiska förbindelserna och sluta att köpa sydafrikanska varor? Den frågan har ingen svarat på.

Herr BJÖRK i Göteborg (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Wedén drog den slutsatsen av mitt försök till analys av sanktionsproblemet, att FN:s möjligheter att handla i själva verket är lika med noll. Jag medger gärna att sanktionsproblemet är utomordentligt komplicerat, och man upptäcker dess komplikationer mer ju mer man försöker tränga in i problemet. Men jag vill inte gärna gå med på den defaitistiska slutsatsen att det inte finns någonting att göra. Jag antydde tidigare att man kanske har större chanser att komma fram, om man nöjer sig med partiella målsättningar och om man kombinerar olika åtgärder, en tankegång som för övrigt förekom i det tidigare danska

initiativet i denna fråga. Det är möjligt att vår fantasi över huvud taget inte räckt till för att komma fram till kombinationer av olika framgångsvägar som kan leda till något slag av resultat. Hur svårt sanktionsproblemet än förefaller vara, får detta alltså inte ge oss anledning till slutsatsen, att FN nu måste ge upp hela problemet.

Herr Hermanssons replik föreföll mig präglad av en hög grad av hjälplöshet. Han återkom egentligen bara till sin tankegång att det ändå vore bra om Sverige tog ett initiativ, om man kunde bryta dödläget och att det vore en prestigeförlust för FN om dess rekommendation av år 1962 inte leder till något resultat.

För att börja med det sista är det klart att det är en prestigeförlust, om man antar en rekommendation som inte leder till något resultat. Det var kanske ett av skälen till att Sverige inte röstade för denna rekommendation. Prestigeförlusten måste rimligtvis bli störst för de stater som först röstar för en rekommendation och sedan inte till fullo följer den. Vad gäller frågan om möjligheten att bryta dödläget kvarstår erfarenheten, att enstaka länder redan har

försökt sig på det. Vad har resultatet hittills blivit? Jo, att Sydafrikas handel i olika riktningar har ökat. Detta talar sannerligen inte för tanken att individuella initiativ skulle ha något fog för sig.

Herr WEDÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det var ingalunda *min* slutsats, att FN:s möjligheter var lika med noll. Det var den slutsats som framgick av herr Björks första anförande. I sitt andra anförande var herr Björk mindre pessimistisk och mindre defaitistisk, vilket jag hälsar med tillfredsställelse. Han har dock ännu en bit kvar innan han når min nivå.

Som tiden nu var långt framskriden beslöt kammaren på förslag av herr andre vice talmannen att uppskjuta den fortsatta överläggningen till kl. 19.30, då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

Kammarens ledamöter åtskildes här- efter kl. 17.01.

In fidem

Sune K. Johansson

Onsdagen den 24 mars

Kl. 19.30

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet.

§ 1

Utrikes- och handelspolitisk debatt (forts.)

Herr talmannen meddelade, att överläggningen i anledning av det i Kungl. Maj:ts skrivelse nr 86 avsedda meddelandet rörande Sveriges utrikes- och

handelspolitik nu komme att fortsättas; och lämnades därvid ordet, i enlighet med förut gjord anteckning, till

Herr KELLGREN (s), som yttrade:

Herr talman! En regeringsdeklaration i utrikespolitiska frågor är ju i vårt land ett mycket välbalanserat dokument. Denna gång är det kanske mer välbalanserat än vanligt. A ena sidan har vi de olika negativa företeelserna

Utrikes- och handelspolitisk debatt

i omvärlden, t. ex. FN-krisen, att Kina har skaffat sig en atombomb och att det råder en allmän kris i Sydvietnam. Å andra sidan redovisas såsom positiva företeelser att EFTA trots allt håller samman, att det finns en stormaktsavspänning mellan öst och väst och vidare att FN-arbetet i alla fall fungerar. Man har ändå fattat väsentliga beslut i FN trots att hela organisationen i dag skakas av en allvarlig inre kris. Vad jag, herr talman, här vill uppehålla mig vid, det är några frågor som gäller Norden och omvärlden.

Man måste ju vara oerhört glad över att det nordiska samarbetet har utvecklats på ett synnerligen tillfredsställande sätt, särskilt när det gäller samhandeln. För bara några år sedan utgjorde den nordiska samhandeln ungefär 10—11 procent av all handel. Nu uppgår den till omkring en femtedel. Det är en anmärkningsvärd förbättring.

Vi har börjat få antydningar till ett industrisamarbete som kan utvecklas och bli till någonting utomordentligt väsentligt för Nordens möjligheter att hävda sig ute på de stora världsmarknaderna. Det börjar bli något av en arbetsfördelning mellan de nordiska länderna, där inte bara Sverige är den part som tar de stora vinsterna utan alla de nordiska länderna drar fördel av detta samarbete.

Den nordiska arbetsmarknaden fungerar också mycket tillfredsställande. Sådana frivilliga överenskommelser som Nordens länder har träffat om att respektive länders medborgare utan särskilt arbetstillstånd skall ha rätt att använda sig av ett grannlands näringsliv och arbetsmöjligheter är någonting unikt i världen.

Det kanske inte lönar mödan att spekulera över hur pass mycket längre vi skulle ha kommit i vårt samarbete, om vi på allvar hade startat det i början av 1950-talet, såsom många utredningskommittéer föreslog, och om vi då hade gått in för att avveckla tullarna och ge-

nomföra en nordisk tullunion, om vi gått in för ett mera markerat industriellt samarbete; om vi med andra ord hade gjort allvar av tankarna på Norden såsom en enhet, Norden som förenat i handelssamarbete och industriellt samarbete skulle hävda sig gentemot omvärlden.

Det har sagts från denna talarstol förut i dag, att det har gjorts sensationella framsteg. Man undrar då hur pass mycket mer sensationella framsteg vi skulle ha kunnat göra om vi hade börjat i tid. Det kan dock vara en tankeställare, att vi kanske redan i nuet också skulle kunna göra mer, med hänsyn till de utomordentliga framsteg som vi har gjort inte genom att vi själva har samarbetat direkt med varandra utan indirekt via EFTA-organisationen.

Inom Norden är det ett par frågor som speciellt angår vårt eget land. Jag tänker på det samarbete som Sverige har med Finland. Icke mindre än 66 000 finländare arbetar på den svenska arbetsmarknaden. Nu vill man från Finlands sida att Sverige på ett speciellt område skall göra Finland än större tjänster. Det gäller att i feriearbete placera ett tusental ungdomar från Finland. Föregående år var det 500 och i år är det alltså ett tusental. Det verkar som om det i Finland skulle finnas ett växande intresse för att allt fler finländska ungdomar skall få möjlighet till feriearbete i vårt land. Varför vill man nu detta i Finland? Där har en väsentlig förändring inträtt så till vida att alla finländare i dag är intresserade av att ha så intima kontakter som möjligt med Sverige. Den gamla språkstriden är helt avblåst, den existerar inte längre. Man vill att ungdomar, som kommer från rent finländska hem, skall lära sig svenska. På gymnasiet är svenska ett obligatoriskt ämne, och nu vill man att ungdomen skall förvärva större färdigheter i vårt språk, lära sig tala det, lära sig konversera, över huvud taget använda svenskan som ett andra språk

Utrikes- och handelspolitisk debatt

— inte som ett främmande språk utan som ett andra språk i Finland.

Detta betyder att det har inträtt en väsentlig sinnesförändring i Finland, och det skall vi vara tacksamma för. Vi skall vara speciellt tacksamma därför att det har oerhört stor betydelse för de helt svenskspråkiga grupperna i Finland, att alla finländare ser på det svenska språket och den svenska litteraturen som en omistlig tillgång.

Nu har vi besvärligt att få tillräckligt med medel för att placera dessa finska ungdomar på svenska arbetsmarknaden. Jag hoppas i sanning att statsmakterna skall se detta arbete som en verkligt positiv insats i det nordiska samarbetets tjänst och att allt kommer att göras för att ställa tillräckliga resurser till arbetsmarknadsmyndigheternas förfogande, så att dessa ungdomar kan ferieplaceras.

Men vi har också ett ansvar mot alla de utlänningar som finns på vår arbetsmarknad. Över huvud taget måste vi tänka på att vårt förhållande till andra makter, andra nationer och andra kulturkretsar mycket nära sammanhänger med i vad mån vi själva kan ta hand om alla de utlänningar som lämnar sina tjänster på den svenska arbetsmarknaden. Som jag nämnde arbetar icke mindre än 145 000 utlänningar på vår svenska arbetsmarknad, och årligen kommer 10 000—15 000 nya utlänningar till Sverige som utbjuder sin arbetskraft och får sina tjänster ianspråkta inom det svenska arbetslivet.

Det saknas i dag resurser för att tillräckligt effektivt ta hand om även dessa utlänningar och dels ge dem undervisning i svenska språket, dels också bibringa dem en viss uppfattning om hur det svenska samhället fungerar. Arbetsmarknadsstyrelsen och skolöverstyrelsen har begärt sammanlagt 3,3 miljoner kronor för att organisera undervisning i svenska språket och lämna information beträffande arbetsavtalen på vår

arbetsmarknad, arbetarskydd och allt som rör vår sociala lagstiftning. Och det hastar! Man bör få i gång undervisningen i erforderlig omfattning och lämna tillräcklig information för att dessa utlänningar skall kunna på ett tillfredsställande sätt anpassa sig i vårt svenska samhälle.

Herr talman! Något som jag anser tillhöra det mest glädjande som har inträffat ute i stora världen är vad jag skulle vilja kalla den avvattning av ideologierna som håller på att äga rum borta i öststaterna. Det är någonting oerhört väsentligt som håller på att ske där. De extrema uppfattningar som funnits inom kommunismens och därmed närstående ideologier om människor och samhällssystem håller på att mjukas upp och ge plats för ett mera nyanserat betraktelsesätt. Man kan finna exempel på att kommunismen såsom ideologi i dag har måst helt och hållet acceptera det naturvetenskapliga tänkandet och börjat göra rent hus med vad jag skulle vilja kalla för den marxistiska vidskepelse som med mycket olyckliga resultat har färgat av sig på vissa betydande områden av naturvetenskapen. Hela den s. k. Lysenkoperioden är ett avslutat skede i Sovjetunionen.

Man kan nu också finna en högre grad av förnuft i det ekonomiska tänkandet; man märker att marknadshushållningens olika teorier börjar tränga in i sovjetideologien och att människorna både i Polen, Ungern, Tjeckoslovakien och annorstädes i öststaterna alltmer har måst hänge sig åt ett mera rationellt, nyktert, vetenskapligt tänkande även när det gäller samhällsfrågorna. Detta är någonting betydelsefullt som håller på att bryta fram. Genom att man på detta sätt avideologiserar sig själv till förmån för vetenskapligt tänkande ges också utrymme och möjligheter för ett verkligt andligt utbyte mellan företrädare för öststaterna och dem som representerar demokratin i västerlandet.

Utrikes- och handelspolitisk debatt

Det kan således finnas möjligheter för ett vidgat utbyte på vetenskapens olika områden och när det gäller det kulturella samarbetet.

Vad vi inom västerlandet bör sträva efter är självklart att på olika vägar hjälpa fram de demokratiska krafter som finns borta i öststaterna. Vi får aldrig glömma att det finns progressiva demokratiska krafter som har övervinttrat i både Tjeckoslovakien, Ungern, Polen och annorstädes i dessa öststater. Jag skulle vilja säga att den demokratiska socialismens idéer också har övervinttrat i t. ex. Sovjet. Det får aldrig glömmas bort att mensjevikpartiet, det socialdemokratiska partiet, fram till det att kommunisterna tog makten genom en diktatur, en proletariats diktatur, var det största politiska partiet även i gamla tsarryssland, och den demokratiska socialismens idéer omfattades av hundratusentals människor.

Jag tror det är en rationell uppgift även för vårt eget land att på olika sätt försöka vinna kontakt med olika grupper i öststaterna som kan antagas representera en mera förnuftig realistisk syn inom olika områden av vetenskap och kultur. Här har nu Sverige gjort en ansträngning — en första ansträngning. Svenska institutet har under innevarande budgetår blivit tilldelat 300 000 kronor för att kunna delta i det kulturella utbytet med särskilda länder, och med särskilda länder menas just öststaterna.

Dessa 300 000 kronor används nu bl. a. för att ordna olika utställningar i öststaterna. Sålunda har det varit en utställning av modern svensk konst i Jugoslavien. Vidare används de för att främja kulturellt samarbete och samarbete på forskningens område genom att till Sverige inbjuda t. ex. mycket avancerade och framgångsrika vetenskapsmän på alkoholforskningens område, växtbiologer, forskare inom arkeologi, fysik och genetik. Forskare har sålunda kommit från öststaterna och

kunnat delge oss sina kunskaper och erfarenheter men givetvis också blivit i tillfälle att få del av svenska forskares kunskaper och erfarenheter. Man använder också dessa 300 000 kronor för att kunna utge publikationer på öststaternas språk, så att mycket av vad vi gör här skall kunna bli tillgängligt för en bredare publik och allmänhet där.

Principerna för användningen av dessa 300 000 kronor är viktiga. Det är Svenska institutet som tar initiativ och inleder själva kontakterna. När sedan kontakterna etablerats är det universitetens, de olika forskarinstitutionernas och kulturinstitutionernas uppgift att föra kontakterna vidare och se till att det blir ett framtida fruktbärande samarbete.

Detta är en god början, men tyvärr är det bara en blygsam början. Dessa 300 000 kronor betyder att vi på detta samarbete satsar ungefär en tiondels öre för varje invånare i öststaterna. Denna siffra bör då jämföras med vad vi i övrigt satsar inom Svenska institutet för kulturellt utbyte med andra länder, i första hand USA och väststaterna här i Europa. Där satsar vi ungefär fyra å fem miljoner kronor. Denna summa motsvarar ungefär en krona per invånare i väststaterna. Det är en allvarlig disproportion mellan en tiondels öre per invånare i öststaterna och en krona per invånare i väststaterna som vi satsar på det kulturella utbytet.

Naturligtvis kan man säga att det finns mer att hämta från väststaterna på detta område och att det därför kan vara alldeles riktigt att man satsar proportionsvis betydligt mer på kulturutbytet med väststaterna, men disproportionen är för stor. Därför hoppas jag att vi efter hand skall kunna få anslag som gör det möjligt att få i gång ett samarbete med öststaterna över hela linjen som i någon mån kan jämföras med det samarbete som äger rum med

Utrikes- och handelspolitisk debatt

västsidan. Det bör vi göra i vårt eget välförstådda intresse, därför att man givetvis får räkna med en betydande utveckling i öststaterna av såväl det handelspolitiska samarbetet som det ekonomiska samarbetet över huvud taget. Det är nog en riktig politik från vårt lands sida att söka stimulera alla de olika demokratiska krafter som finns i öststaterna. Det skulle också innebära ett väsentligt bidrag, om vi i någon mån skulle lyckas medverka till att dessa krafter kunde växa sig starkare.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 2

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts å bordet vilande proposition nr 40, angående anslag för budgetåret 1965/66 till vissa forskningsråd m. m., hänvisades propositionen, såvitt avsåg anslag under nionde huvudtiteln, till jordbruksutskottet och i övrigt till statsutskottet.

Härefter föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts å bordet vilande proposition nr 42, angående anslag för budgetåret 1965/66 till statskontoret m. m. och statens datamaskinfond.

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts å bordet vilande proposition nr 60, angående reform av de offentliga tjänstemännens förhandlingsrätt m. m., hänvisades propositionen, såvitt avsåg förslag till statstjänstemannalag, till konstitutionsutskottet och i övrigt till lagutskottet.

Vidare föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts å bordet vilande proposition nr 64, angående vissa byggnads- och markfrågor inom kommunikationsdepartementets verksamhetsområde.

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts å bordet vilande proposition nr 65, angående anslag för budgetåret 1965/66 till

statsdepartementen, m. m., hänvisades propositionen, såvitt avsåg jordbruksdepartementet, till jordbruksutskottet och i övrigt till statsutskottet.

Härefter föredrogs var för sig följande Kungl. Maj:ts å bordet vilande propositioner; och hänvisades därvid

till utrikesutskottet propositionen nr 68, med anhållan om yttrande över vissa av Europarådets rådgivande församling vid dess sextonde ordinarie möte antagna rekommendationer och resolutioner;

till statsutskottet propositionen nr 70, angående blind- och dövskolväsendets organisation m. m.;

till bankoutskottet propositionerna: nr 71, med hemställan om riksdagens samtycke till förordnande angående fortsatt valutareglering, och

nr 72, med förslag till lag med särskilda bestämmelser rörande riksbankens sedelutgivning, m. m.;

till jordbruksutskottet propositionen nr 73, angående reglering av sockernärningen;

till statsutskottet propositionen nr 75, angående vissa frågor rörande vård och undervisning av rörelsehindrade barn m. m.;

till lagutskottet propositionen nr 76, med förslag till lag om elevhem för vissa rörelsehindrade barn m. fl.; samt

till statsutskottet propositionerna: nr 83, angående den framtida verksamheten vid Törefors aktiebolag med flera statliga företag, och

nr 104, angående anslag för budgetåret 1965/66 till byggnadsarbeten vid universiteten och vissa högskolor m. m.

Slutligen föredrogs Kungl. Maj:ts å bordet vilande proposition nr 105, angående ytterligare utgifter på tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1964/65; och hänvisades propositionen, såvitt avsåg jordbruksdepartementets verksamhetsområde, till jordbruksutskottet och i övrigt till statsutskottet.

§ 3

Föredrogs var för sig följande å bordet vilande motioner; och hänvisades därvid

till lagutskott motionen nr 767; samt till statsutskottet motionerna nr 768 och 769.

§ 4

Föredrogs den av herr *Johansson* i Skärstad vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet angående åtgärder mot alkoholmissbruk inom försvaret.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 5

Ordet lämnades på begäran till

Herr **HECKSCHER** (h), som yttrade:

Herr talman! Jag tillåter mig hemställa, att kammaren ville besluta, att tiden för avgivande av motioner i anledning av Kungl. Maj:ts propositioner nr 40, angående anslag för budgetåret 1965/66 till vissa forskningsråd m. m., nr 42, angående anslag för budgetåret 1965/66 till statskontoret m. m. och statens datamaskinfond, nr 60, angående reform av de offentliga tjänstemännens förhandlingsrätt m. m., och nr 65, angående anslag för budgetåret 1965/66 till statsdepartementen, m. m., måtte med hänsyn till ärendenas omfattning utsträckas till det sammanträde, som infaller näst efter femton dagar från det propositionerna kom kammaren till handa, d. v. s. första plenum efter onsdagen den 7 nästkommande april.

Denna hemställan bifölls.

§ 6

Rätt till avdrag vid beskattningen för periodiskt understöd till studerande och för studiekostnader m. m.

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande nr 14, i anledning av väckta motioner om rätt till avdrag vid beskattningen för periodiskt understöd till studerande och för studiekostnader m. m.

Till bevillningsutskottet hade hänvisats följande inom riksdagen väckta, av utskottet till behandling i ett sammanhang upptagna motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna I: 211 av herr *Wallmark* samt II: 267 av herrar *Nordstrandh* och *Ringaby*, vari hemstälts, att riksdagen måtte

a) besluta att avdrag för studiekostnader skulle medges i förhållande till ett belopp motsvarande 2 500 kronor per normalstudieår samt i övrigt enligt de i motionerna angivna riktlinjerna,

b) i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte till innevarande års höstriksdag framlägga förslag till sådana ändringar i skatteförfattningarna som kunde föranledas av bifall till förslaget under a);

2) de likalydande motionerna I: 303 av herr *Harald Pettersson m. fl.* samt II: 362 av herrar *Antonsson* och *Mattsson*, vari hemstälts, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning om rätt till skatteavdrag på den statliga inkomstskattens slutbelopp för periodiskt understöd till studerande och därmed enligt vad i motionerna angivits jämförbar studiefinansiering samt om framläggande för riksdagen av de förslag, som kunde föranledas härav; ävensom

3) de likalydande motionerna I: 467 av herr *Hilding* och fru *Segerstedt Wiberg* samt II: 574 av herrar *Jönsson* i Ingemarsgården och *Westberg*, vari hemstälts, »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t efter överarbetning av framlagda utredningsförslag måtte till riksdagen inkomma med proposition om avdrags-

Rätt till avdrag vid beskattningen för periodiskt understöd till studerande och för studiekostnader m. m.

rätt vid beskattningen för periodiska understöd till studerande».

Utskottet hemställde, att följande motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna I: 211 av herr Wallmark samt II: 267 av herrar Nordstrandh och Ringaby om rätt till avdrag vid beskattningen för studiekostnader,

2) de likalydande motionerna I: 303 av herr Harald Pettersson m. fl. samt II: 362 av herrar Antonsson och Mattsson om rätt till skatteavdrag för periodiskt understöd till studerande, ävensom

3) de likalydande motionerna I: 467 av herr Hilding och fru Segerstedt Wiberg samt II: 574 av herrar Jönsson i Ingemarsgården och Westberg om rätt till avdrag vid beskattningen för periodiskt understöd till studerande,

icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade avgivits

I) av herrar *Yngve Nilsson, Lundström, Gösta Jacobsson, Billman, Gustafson* i Göteborg, *Larsson* i Umeå och *Björkman*, vilka ansett att utskottet bort hemställa,

under punkten 1)

att riksdagen i anledning av de likalydande motionerna I: 211 av herr Wallmark samt II: 267 av herrar Nordstrandh och Ringaby måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag angående studiekostnadernas behandling i skattehänseende; ävensom

under punkten 3)

att riksdagen med bifall till de likalydande motionerna I: 467 av herr Hilding och fru Segerstedt Wiberg samt II: 574 av herrar Jönsson i Ingemarsgården och Westberg måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att Kungl. Maj:t efter överarbetning av framlagda utredningsförslag måtte till riksdagen

inkomma med proposition om avdragsrätt vid beskattningen för periodiskt understöd till studerande;

II) av herrar *Sundin, Boo* och *Dahlgren*, vilka ansett att utskottet under punkten 2) bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionerna I: 303 av herr Harald Pettersson m. fl. samt II: 362 av herrar Antonsson och Mattsson måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning om rätt till skatteavdrag på den statliga inkomstskattens slutbelopp för periodiskt understöd till studerande i enlighet med vad reservanterna anför.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr KÄLLSTAD (fp):

Herr talman! Bevillningsutskottets majoritet har föreslagit att vissa motioner, bland dem en motion som går ut på att rätt till avdrag vid beskattningen skulle medges för periodiskt understöd åt studerande, inte skall föranleda någon riksdagens åtgärd. Med anledning därav vill jag säga några ord.

Vi har ju en skattelagstiftning som bl. a. innebär att man har rätt att göra avdrag för periodiskt understöd av vad jag skulle vilja kalla välgörande slag. Enligt 46 § kommunalskattelagen får man göra avdrag härför under rubriken Allmänna avdrag. Men vissa inskränkningar gäller. Avdrag får t. ex. inte ske för vad som utgått till en person i givarens hushåll. Vidare gäller att avdrag inte heller får ske för periodiskt understöd som utgått till annans undervisning eller uppfostran.

Nu har alltså bevillningsutskottets majoritet föreslagit att denna motion skall avslås. Man hänger tydligen upp sitt avslagsyrkande på det faktum att riksdagen förra året fattade beslut om ett studiehjälpsreglemente och en studiemedelsförordning. Detta skulle då innebära att frågan om avdrag vid beskattning såsom för periodiskt under-

Rätt till avdrag vid beskattningen för periodiskt understöd till studerande och för studiekostnader m. m.

stöd för belopp som utgår till annans studier kommit i ett »väsentligt annat läge än tidigare». Vidare menar bevillningsutskottet att utbildningen skall främjas i första hand genom statliga stödåtgärder och inte genom en rätt till skattefrihet för enskilda understöd, och man anser att det inte är rimligt att vid sidan om en studiesocial reform också införa en avdragsrätt som skulle medföra skattebortfall.

Jag kan inte dela den uppfattning som bevillningsutskottets majoritet lagt i dagen. Det kan inte förhålla sig på det sättet att studiehjälpsreglementet och studiemedelsförordningen av 1964 skall vara ett alternativ till rätt till avdrag vid beskattningen för t. ex. studiekostnader och inte heller till rätt till avdrag vid beskattningen för periodiskt understöd till studerande. Alldeles särskilt skulle jag vilja trycka på att avdragsrätten för amortering av studieskulder måste betraktas som en mycket nödvändig komplettering till det av riksdagen beslutade studiehjälpsreglementet och till studiemedelsförordningen, om dessa förordningar över huvud taget skall kunna fungera riktigt. Enligt min åsikt är det även oriktigt, ja nästan stötande, att avdrag skall medges för periodiskt understöd till en person som går och slår dank men inte till studerande. Enligt det studiemedelssystem vi har antagit skall det periodiska understöd man kan erhålla räknas som inkomst vid bedömningen av det inkomstprövade tillägg som kan utgå och storleken härav. Detta måste då förstärka skälen för beviljande av avdragsrätt.

Riksdagen har under en följd av år, speciellt på 1950-talet, uttalat sig för en skattereform i fråga om studieunderstöd. 1952 poängterade riksdagen att man önskade ändrade bestämmelser angående beskattning av periodiskt understöd. Även 1953 och 1955 års riksdagar uttalade sig för en omprövning av beskattningsbestämmelserna och framhöll

att en sådan syntes synnerligen önskvärd. 1956 års riksdag uttalade sig i samma riktning.

Riksdagen har alltså vid flera tillfällen givit mycket klara uttryck för att periodiskt understöd till annans undervisning, annans utbildning eller uppfostran bör ge rätt till avdrag för givaren och skatteplikt, naturligtvis, för mottagaren. Vi har nu också ett utredningsmaterial som bör kunna ligga till grund för en reform på detta område, även om detta utredningsmaterial — som framhålles i reservanternas yttrande — bör bli föremål för en viss överarbetning.

Herr talman! Jag vill med detta yrka bifall till den reservation av herr Yngve Nilsson m. fl. som är fogad till bevillningsutskottets betänkande nr 14.

I detta anförande instämde herrar *Gustafsson* i Borås, *Westberg*, *Berglund*, *Hyllander*, *Nelander* och *Rimmerfors* (samtliga fp).

Herr NORDSTRANDH (h):

Herr talman! Det är förvisso att göra det litet för lätt för sig, när bevillningsutskottets majoritet yrkar avslag på de motioner som lagts fram i fråga om skatteavdrag för periodiskt understöd till studerande och för amorteringar av studiekostnader genom att hänvisa till att frågan kommit i ett »väsentligt annat läge» genom det nya studiesociala systemet. Redan motiveringen för reformen kunde inte dölja det faktum, att den för en betydande del av studenterna inte ledde till någon avsevärd förbättring, något som dessa inte underlät att understryka i kraftiga ordalag. Därför är det oundvikligt, att den gamla frågan om avdragsrätten återkommer, hur tjatigt det än kan förefalla många. Vad nu beträffar avdragsrätt för studiekostnader, som motionsparet 211 i första och 267 i andra kammaren behandlar, finns det en rad skäl för en sådan avdragsrätt, så länge det nuvarande skatte-

Rätt till avdrag vid beskattningen för periodiskt understöd till studerande och för studiekostnader m. m.

systemet är i kraft. Dessa skäl tål att upprepas. Jag skall sammanfatta dem så kort som möjligt.

Akademikernas överbeskattning på grund av deras inkomstackumulering är den allmänna bakgrund, som gör att en avdragsrätt är rimlig. Vidare är studiekostnaderna till själva sin karaktär sådana, att de bör räknas till avdragsgilla omkostnader för inkomstens förvärvande. Ortsavdragen, som väl kan sägas motsvara elementära levnadskostnader, kan akademiker inte utnyttja under studietiden. På sistone har ytterligare skäl tillkommit, som inte har omtuggats. I och med att det nya studiefinansiella systemet infördes, slopades rätten till en 25-procentig avskrivning av studielån — en avskrivning som skulle vara en ersättning för att skatteavdrag inte beviljats. Detta är ett kännbart slopande. Dessutom innebär det nya systemet, om man får tro dess egna upphovsmän, att studiefinansieringen har drag och inslag av att vara en försäkringsfråga. Går man på den linjen, betyder det, att återbetalningarna av studiemedel därmed inte är egentliga amorteringar av studieskulder utan ett slags försäkringspremier. Om man resonerar på det sättet och om utgångspunkten är given redan i motiveringarna, bör sådana premier, i likhet med socialförsäkringsavgifter och premier för privata försäkringar, vara avdragsgilla vid beskattningen.

Den utförliga motivering, som finns i de motioner jag nyss nämnde, utmynnar i en hemställan om omedelbart beslut. I reservationen nr I) i bevillningsutskottets betänkande nöjde man sig med att yrka utredning och förslag angående studiekostnadernas behandling i skattehänseende. Det är inte mycket med hänsyn till att det redan utretts både mycket och länge på detta område, men det är ju ändå någonting, varför jag yrkar bifall till reservation nr I) av herr Yngve Nilsson m. fl.

Herr DAHLGREN (cp):

Herr talman! Med hänvisning till motiveringen i reservationen nr II) i bevillningsutskottets betänkande nr 14 yrkar jag bifall till densamma.

Herr BRANDT (s):

Herr talman! Efter den långa debatt vi har haft om stora internationella problem återgår vi nu till litet mindre viktiga saker. Vi kommer då med frågor som jag tror att vi har diskuterat i denna kammare under de senaste 20 åren.

Det finns emellertid i dag en väsentlig nyhet sedan vi behandlade dessa frågor förra året, nämligen det förbättrade allmänna studiestödet som riksdagen antog i fjol och som innebär ett stort steg mot en förstärkning av detta stöd. Reformen innebär ett nytt studiesocialt system för studerande inom olika skolformer ovanför grundskolan. Herr talman! Tillåt mig att i korthet erinra om denna reform.

Genom reformen utgår numera till studerande i åldern mellan 16 och 21 år vid gymnasiala skolformer studiehjälp — bl. a. i form av dels återbetalningsfria studiebidrag jämte tillägg och dels studielån. För postgymnasiala studier kan alla studerande som uppfyller vissa krav på studielämplighet, oberoende av föräldrarnas ekonomi, få rätt att under hela studietiden uppbära studiemedel med högst 6 720 kronor om året jämte barntillägg med 1 200 kronor per år och barn. Av studiemedlen utgör 1 750 kronor återbetalningsfritt bidrag, medan återstoden skall återbetalas med årliga avgifter. Reglerna om den återbetalningsskyldiga delen av studiemedlen är mycket gynnsamma för den studerande. Återbetalningen får nämligen anpassas till den beskattningsbara inkomsten och förmögenheten vid varje tidpunkt. Det behöver alltså inte ske någon betalning det år inkomsten inte

Rätt till avdrag vid beskattningen för periodiskt understöd till studerande och för studiekostnader m. m.

överstiger 14 000—21 000 kronor i dagens penningvärde.

Kostnaden för det studiesociala stödet uppgår till inte mindre än 753 miljoner kronor nästa budgetår. Det är en så pass stark förstärkning att finansministern sett sig nödsakad att föreslå en skattechöjning för att klara bl. a. dessa utgifter. Jag tror att man inte bör tappa bort det faktum, att många skattebetalare som aldrig får något av detta stöd till de studerande och som kanske hela livet får nöja sig med lägre inkomster i sitt dagliga värv får vara med och finansiera stödet. Att man samtidigt härmed också skulle införa ett privilegium via skattesystemet, anser vi inte vara motiverat.

Det är alltså alldeles uppenbart att frågan nu har kommit i ett helt annat läge genom detta studiesociala stöd som, för att citera centerpartiets reservation, »avsevärt förbättrats genom fjolårsbeslutet». Detta utgör ett stadfästade av principen att utbildningen på såväl låg- som högstadiet, för att komma så många studerande som möjligt till godo, i första hand befrämjas genom statliga stödåtgärder och inte genom en rätt till skattefrihet för enskilda understöd. Vi anser att det inte kan vara riktigt att man jämsides med studiesociala reformer, som innebär en avsevärd utgiftsökning för staten, inför en avdragsrätt som otvivelaktigt skulle leda till ett högst avsevärt skattebortfall. Det är ju en allmän strävan att åstadkomma en kostnadsfri utbildning, men det bör då också räcka. Att även topphugga progressionen vid beskattningen kan enligt vår mening inte vara nödvändigt.

Nu vill man jämföra studiekostnaderna med kostnader för inkomstens förvärvande. Företag får, säger man, göra avdrag för sådana kostnader och för investeringar i rörelsen. Jag kan inte finna detta resonemang oantastligt. Jag tror mig våga påstå att ingen enda sak-

kunnigkommitté — och det har under årens lopp varit många kommittéer som arbetat med dessa frågor — har velat hålla med om detta resonemang. Studiekostnaderna består till övervägande del av levnadskostnader och sådana kostnader är inte avdragsgilla enligt vårt skattesystem. Om någon satsar sin egen arbetskraft såsom produktionsfaktor i sin förvärvskälla — och så sker i icke ringa omfattning — ingår hans levnadskostnader i kostnaderna för tillgodoseendet av arbetskraftsbehovet när det gäller denna förvärvskälla. Men dessa levnadskostnader utgör inte några investeringskostnader och är inte heller avdragsgilla, utan de får snarare betraktas som löpande kostnader.

Skattelagssakkunniga framhåller i sitt betänkande att medan en maskin förslites och dess värde minskas, så kan kostnaderna för en kvalificerad utbildning behålla sitt värde under vederbörandes hela livstid och inte gå fullt förlorat förrän han avlider. Sedan han slutat sitt arbete har han kanske en ganska hygglig pension på den relativt goda inkomst som han har kunnat skaffa sig på grund av sin högre utbildning. Värdet av en kvalificerad utbildning och därmed av studiekostnaderna har alltså en ganska lång varaktighet, kanske 40—50 år.

Skulle värdeminskingsavdrag medges studerande för utgifter för bostad, föda, kläder och andra sådana behov under studietiden — och det är ju väsentligen sådana kostnader det gäller — skulle det betyda att rätt till avdrag beviljades för levnadskostnader, en ordning som inte har någon motsvarighet på andra beskattningsområden. Skattskyldigs egna levnadskostnader får inte avdragas såsom omkostnader vid förvärvskällan, även om de bestrides av lånade medel och utgifterna sedermera återkommer i form av avbetalningar på lån. Avdrag medges över huvud taget inte för kapitalavbetalningar på skuld,

Rätt till avdrag vid beskattningen för periodiskt understöd till studerande och för studiekostnader m. m.

och skattelagssakkunniga har klart och tydligt tagit avstånd från en sådan bestämmelse. Enligt deras mening skulle konsekvensen kräva att det i så fall infördes skatteplikt även beträffande lä-nemedel.

Skulle man ta sådana hänsyn till de studerande som motionärerna anser riktigt, måste man också göra det beträffande åtskilliga andra grupper, exempelvis söner och döttrar till jordbrukare eller rörelseidkare som arbetar i faderns näring mot jämförelsevis låg lön eller anställda som arbetar såsom praktikanter mot liten ersättning. Detta var ett argument som jag hörde användas av bondeförbundarna — som de hette på den tiden — när jag först kom in i riksdagen. Just med den motive-ringen var de bestämda motståndare till bestämmelser av det slag som de i dag påyrkar. Alla dessa kategorier som jag här nämnt undergår ju också utbildning för sitt yrke, även om de betalar för denna utbildning genom en lägre lön.

Som ett annat argument har anförts det förhållandet att studerande inte kan utnyttja ortsavdragen. Men vilken uppgift har ortsavdragen? Jo, att garantera den skattskyldige ett existensminimum. Ortsavdragen är inte alls principiellt betingade, utan de har en helt annan karaktär än omkostnadsavdragen. Att tillåta en förskjutning i tiden när det gäller ortsavdragen, skulle också enligt skattelagssakkunnigas mening strida mot de principer som tillämpas vid beskattningen. Härtill kommer de praktiska svårigheterna att i efterhand konstatera om och i vad mån ortsavdragen har kunnat utnyttjas. En rätt stor del av de studerande kan ändå utnyttja allmänna avdrag och ortsavdrag.

Skattelagssakkunniga framböll vidare att om de studerande skulle erhålla rätt till ortsavdrag, måste frågan om skattefriheten för stipendier omprövas. Det är inte möjligt att skattemässigt moti-

vera en rätt för enbart studerande att erhålla kompensation för icke utnyttjade ortsavdrag, utan det måste i så fall bli fråga om generellt verkande bestämmelser.

Herr talman! Visst kan man också komma dragandes med det gamla argumentet att avdrag får göras för periodiskt understöd till sysslolösa personer men inte till studerande. Men jag tror inte att någon ger — i så fall är det något fel på vederbörande — periodiskt understöd till odågor och arbetsskygga. De kammarledamöter som sitter i taxeringsnämnder kan nog vittna om detta.

I detta sammanhang vill jag också erinra om att skattelagssakkunniga gjorde rent bord med periodiskt understöd. Om det skall utgå periodiskt understöd, sade de, så skall det i princip utgå endast på grund av bindande förpliktelser eller då behov av understöd förelåg.

Med hänsyn till vad jag här har anfört och då rätt till avdrag för studiekostnader skulle innebära ett genombrytande av den annars i vår lagstiftning tillämpade principen att avdrag inte får medges för kapitalavbetalning å skuld, yrkar utskottet avslag på motionerna. I princip får avdrag endast göras för omkostnader för inkomsternas förvärvande och för vissa sparstimulerande försäkringspremier.

När man här talar om att det får göras avdrag för försäkringspremier, så är det en helt annan sak. Där har de försäkrade själva ansvaret. Den rätten har vi infört i skattelagstiftningen för att stimulera till ett ökat sparande. Vi har också rätt till avdrag för periodiskt understöd i vissa fall. Jag anser det vara klokt att vi håller på det även i fortsättningen, inte minst om vi vill sträva fram mot en definitiv källskatt. De studerande tror jag vi får fortsätta att hjälpa på det sätt som vi tog ett krafttag till förra året.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Rätt till avdrag vid beskattningen för periodiskt understöd till studerande och för studiekostnader m. m.

Herr KÄLLSTAD (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag reagerade kraftigt mot herr Brandts inledande ord, när han påstod att vi tidigare i dag har diskuterat stora utrikespolitiska frågor men nu har vi kommit över till mindre viktiga saker — som han uttryckte det. Dessa mindre viktiga ting skulle alltså vara vår studerande ungdoms ekonomiska situation. Den uppfattningen kan jag inte dela.

Här är det fråga om en orättvisa, som ligger däri att avdrag medges för periodiskt understöd till sysslolösa personer men inte till studerande ungdomar. Det är riktigt som Brandt sade att vi har fått ett nytt studiesocialt system, som har flera goda sidor. Men det systemet som antogs förra året, innebar bl. a. att avskrivningsförfarandet slopades. Vid 1961 års riksdag beslutade vi om att införa ett system med avskrivning med en fjärdedel av vissa studielån, och det avskrivningssystemet motiverades med att det var ett alternativ till avdragsrätten för amortering av studieskuld, ett förslag som hade lagts fram av skattelagsakkunniga 1950. Nu har detta slopats, och de studiekostnader som hänger samman med beskattningsfrågorna är därför alls inte lösta ännu. Jag anser därför att detta är ett beskattningsproblem som tarvar en skyndsam lösning.

Herr NORDSTRANDH (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Brandt höll här en längre föreläsning om det studiesociala stödets principer, och i sak kan man säga, att det var riktigt vad han sade. Men föreläsningen ändrar ingenting i kravet på avdragsrätt för studiekostnader. Det kravet har inte förlorat sin aktualitet efter omläggningen av studiestödet förra året.

För det första kan den omläggningen självfallet inte åberopas som stöd för en fortsatt överbeskattning av de akademiker, som helt eller delvis har ge-

nomfört sina studier, innan det nya systemet trädde i kraft. För det andra är argumenten inte särskilt hållbara, ens om det tillämpas på de nya årskullarna. Innebörden av den studiesociala reformen är, det kan vi inte komma ifrån, att studiekostnaderna även i framtiden till största delen skall betalas av akademikerna själva. Skillnaden är endast, att amorteringarna — av prestigeskäl eller vad man skall kalla det — nu döljes under den förskönande beteckningen avgifter och att de dessutom till yttermera visso skall erläggas i fast penningvärde samt att amorteringstiden förlängs i jämförelse med hittills brukliga låneformer. Det är skillnaden. Men kostnaderna skall i alla fall betalas.

Vidare säger herr Brandt, att levnads-kostnaderna — här rör det sig om existensminimum — skall man inte göra avdrag för. Men det är också fråga om *förhöjda* levnads-kostnader, och det är det som motiverar avdragsrätten. Jag menar nämligen, att studiekostnaderna till icke obetydlig del hör till kategorien förhöjda levnads-kostnader, särskilt för studerande som inte har sin hemvist på studieorten.

Herr Brandt sade också, att ett medgivande av denna avdragsrätt skulle strida mot skatteprinciperna och genom-bryta dem, som det brukar heta. Jag vill då bara ge honom en sak att tänka på. Finansministern har som bekant föreslagit riksdagen en i vissa fall mycket liberal schablonisering av kommunal-skatteavdraget. När vårt skattesystem tydligen inte längre är främmande för avdrag, som saknar motsvarighet i kostnader hos den beskattade, så bör inte heller avdrag för verkliga kostnader förmenas. Det kan inte vara diskriminerande, att det är studiekostnader det här gäller.

Herr DAHLGREN (cp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Brandt sade att bönderna har ändrat uppfattning, men

Rätt till avdrag vid beskattningen för periodiskt understöd till studerande och för studiekostnader m. m.

det är så, herr Brandt, att tiderna har förändrats. På 1920-talet sade ju socialdemokraterna: »Inte en man, inte ett öre till försvaret!» Jag har inte hört herr Brandt plädера för den uppfattningen under senare år.

Problematiken i det som vi nu diskuterar är huruvida vi inte till det förhärtrade studiebidraget också skulle kunna införa ytterligare en stimulans för dem som genom egna besparingar eller genom bibehållande av ett visst förvärvsarbete under studietiden bidrar till finansieringen av studiekostnaderna. Vi har i vår reservation hävdatt att man genom en utredning borde klarlägga om detta är en framkomlig väg.

Herr SJÖHOLM (fp):

Herr talman! Det som uppkallade mig i talarstolen, där jag inte skall stanna länge, var herr Brandts yttrande. Herr Brandt blandade ihop begreppen litet mer än vad som kan vara tillåtet. Han säger nämligen att man inte kan medge avdrag för periodiskt understöd till studier, eftersom det till stor del gäller levnadskostnader, som inte skulle vara avdragsgilla. Det är totalt missuppfattat. Man kan visst göra avdrag för periodiskt understöd när det utgår till levnadskostnader. Avdrag beviljas exempelvis för understöd till frånskild maka — det går direkt till levnadskostnaden. Vi kan också ta följande groteska exempel. Man får principiellt inte göra avdrag för periodiskt understöd till en juris studerande i Lund. Men kan man sedan bevisa att denne juris studerande inte bedrivit några studier utan spelat bort pengarna på biljard, kortspel eller vad som helst, får man göra avdrag — pengarna har gått direkt till levnadskostnader och inte till studier. Herr Brandt har alltså fullständigt missuppfattat detta.

Herr Brandt tar sedan sin tillflykt till skattelagssakkunniga, som säger att man skall bli mer restriktiv när det gäller

periodiskt understöd, vilket jag tror skulle vara klokt i och för sig. De säger att man kanske i framtiden skall medge avdrag endast där det har förelegat behov av understöd. Det gör det i allra högsta grad i detta fall, när det gäller studier. Om vi eliminerar denna orättvisa som vi nu har — att man kan få avdrag för understöd till nästan vad som helst utom just till studier — så är det mycket stora utsikter att det kan stå sig enligt skattelagssakkunnigas förslag, eftersom dessa kostnader verkligen är nödvändiga.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen av herr Yngve Nilsson m. fl.

Herr GUSTAFSON i Göteborg (fp):

Herr talman! De utredningar, som hade i uppdrag att dra upp riktlinjerna för det nya studiehjälpsystemet, hade uttryckliga direktiv att inte ta upp skattefrågorna. Nu hade emellertid några remissinstanser tagit upp dem, och i den stora proposition varmed regeringen lade fram förslaget till den nya studiehjälpen, säger departementschefen på sidan 176: »Några remissorgan har väckt frågan huruvida återbetalningar av studiemedel bör vara förenade med avdragsrätt vid beskattningen. Denna fråga bör enligt min mening behandlas i samband med utformningen av det framtida skattesystemet.»

När särskilda utskottet behandlade detta i sitt utlåtande nr 1, sade man på sidan 91: »Vid remissbehandlingen av den studiesociala utredningens huvudbetänkande tog några remissorgan upp frågan huruvida återbetalningar av studiemedel borde vara förenade med avdragsrätt vid beskattningen. Departementschefen har för sin del uttalat att denna fråga bör behandlas i samband med utformningen av det framtida skattesystemet. Utskottet delar denna uppfattning. . .»

Såväl departementschefen som utskot-

Rätt till avdrag vid beskattningen för periodiskt understöd till studerande och för studiekostnader m. m.

tet har alltså varit överens om att detta är en fråga som bör utredas. Man ansåg att den inte skulle tas upp i samband med frågan om studiehjälpen, men att den skulle utredas var departementschefen och riksdagen överens om.

Nu finns det ett förslag om att denna fråga skall utredas. De departementsutredningar som handhar frågan om det framtida skattesystemet, har inte denna fråga på sitt program. Skall därför herr Brandt och vi alla vara konsekventa, skall vi bifalla framställningen om en utredning av studiekostnadernas behandling i skattehänseende — det är i full konsekvens med riksdagens tidigare beslut och uttalanden.

Herr BJÖRKMÄN (h):

Herr talman! Jag hade inte tänkt yttra mig i denna fråga, då jag tyckte att vi för ovanlighetens skull skulle lämna argumenteringen åt motionärerna. Men det var herr Brandts vana att tala om allt vad han vet i frågan som till slut uppkallade mig. Eftersom vi inte fick den lilla skärmytsling som vi skulle ha haft föra onsdagen — då ryckte nämligen herr Andersson i Essvik in i stället — skall jag nu passa på att ha en liten omgång med herr Brandt.

Det finns ändå ett par saker, herr Brandt, som vi kan vara ense om. Jag kan medge att läget ändrats på grund av studiemedelssystemet. Men en ändring i läget innebär ingalunda att frågan beträffande avdragsrätt för studiekostnader har blivit löst. Herr Brandt medgav ju själv att de studiebidrag man får ingalunda täcker de totala kostnaderna för studierna. Det kvarstår alltså fortfarande kostnader för dessa studier, bl. a. de förhöjda levnadskostnader som herr Nordstrandh talade om och som man inte får avdrag för.

Detta med ortsavdraget betyder helt enkelt att många studerande, framför allt akademiker, under många år inte kan utnyttja det därför att de kommer ut

i förvärvsarbete senare i livet. Jag medger att det finns en del som kan utnyttja ortsavdraget även under studietiden, men det finns fler som inte kan det. Det är därför vi har föreslagit denna möjlighet med schablonavdrag för studiekostnader. I detta finns inbakat ett uppskjutet ortsavdrag, som de studerande skall kunna tillgodogöra sig när de senare kommer ut i förvärvslivet. De har kortare tid för förvärvsarbete. Då bör de ha de ortsavdrag som så att säga »frusit inne» och som tinas upp när de får inkomster.

Sedan är det en sak till som vi är överens om, herr Brandt — det är bäst att ta de saker först som vi är överens om. Vi motionärer yrkar inte avdrag för kapitalavbetalning på skuld, som det står i utlåntandet. Vi är överens med utskottsmajoriteten om att ett sådant system kan man inte ha — det skulle strida mot beskattningssystemet. Någon motsvarighet finns heller inte inom andra områden, bortsett från vissa undantag; herr Brandt nämnde försäkrings-sparandet.

Men det är ändå så, att alla de som redan har studieskulder inte kan utnyttja förmånen med det studiesociala stödet. Varför skulle man inte kunna ägna en liten tanke även åt dessa, som redan är ute i förvärvslivet? Det är åtskilliga som jag tycker att vi skulle ägna någon liten tanke.

Studiemedelssystemet är ingalunda obligatoriskt. En studerande *måste* inte begagna den utvägen att klara studiekostnaderna — ingalunda! Det finns säkerligen de som kommer att tveka att dra på sig studieskulder. Det kan väl knappast vara mindre hedervärt att försöka klara sina studiekostnader utan att utnyttja de lånemöjligheter som staten erbjuder, t. ex. genom eget arbete. För dessa är det alltså fråga om en investering, och det bör enligt vårt sätt att se konstituera en avdragsrätt för studiekostnader.

Rätt till avdrag vid beskattningen för periodiskt understöd till studerande och för studiekostnader m. m.

Jag menar, herr Brandt, att läget är ändrat, men problemet är ingalunda löst genom den reform som genomfördes under förra året utan kvarstår lika olöst som tidigare.

Herr BRANDT (s):

Herr talman! Jag nämnde, herr Källstad, de stora internationella problem som det talats om tidigare i dag, och även herr Källstad måste väl medge att allt är relativt här i världen. Jag håller fortfarande fast vid uppfattningen att den fråga vi nu diskuterar är en liten fråga jämförd med dessa stora internationella problem.

Herr Nordstrandh vill jag erinra om vad jag tidigare sagt, att de återbetalningsfria bidragen utgör 1 750 kronor om året. Det beloppet slipper man alltså under alla förhållanden återbetala, och om inkomsten inte överstiger ett visst belopp slipper man också återbetala återstoden av studiemedlen.

Denna förstärkning av det studiesociala stödet kostar 753 miljoner kronor. Det beloppet kan ju inte tas ur budgeten, och därför måste även de vara med och betala som aldrig får tillgång till någon utbildning av det slag som avses. Med statistik kan man visa — även om det laboreras med siffror och talas om livslön — att många av dessa som på detta sätt måste vara med och betala har lägre lön än de som fått del av det studiesociala stödet. Exempelvis söner och döttrar till företagare inom jordbruk och annan rörelse, vilka utbildar sig för ett yrke med lägre lön, får — som jag sade — vara med och betala dessa 753 miljoner kronor. Det är själva problemet.

Herr Sjöholm säger att jag har totalt fel och att jag blandat ihop begreppen. Men så är det inte, utan den som blandat ihop begreppen är herr Sjöholm, och han har gjort det så till den milda grad att han alldeles sparat ur. Jag har aldrig talat om periodiskt understöd

och levnadskostnader, herr Sjöholm, utan jag talade om studiekostnaden.

Herr Sjöholm säger, att periodiskt understöd får man ge till en fränsild hustru. Ja, man får egentligen ge periodiskt understöd till alla människor, herr Sjöholm, utom sådana som tillhör det egna hushållet. Och man behöver knappast fråga om vederbörande behöver understödet eller inte, så i dylika fall kan pengarna visst gå till levnadskostnader. Men ursprungligen var det väl så att man hade rätt att göra avdrag för periodiskt understöd till personer som man var personligen bekant med och som var i behov av understöd. Skattelagssakkunniga uttalade att man borde göra rent bord med detta, då det inte kunde anses vara en rimlig ordning, men i så fall skulle alltsammans slopas. Det kan jag också vara med om.

Herr Gustafson i Göteborg säger att riksdagen har fattat beslut om en utredning. Jag vill då återigen understryka att det har skett någonting under senare år, och det är att denna väsentliga förändring av det studiesociala stödet genomförts.

Jag har redan utvecklat skillnaden mellan ortsavdrag, investeringar, avdrag för kostnader för investeringar, omkostnader avseende förvärvskälla o. s. v. Om allt detta kan herrarna också läsa i skattelagssakkunnigas betänkande — har ni det inte till hands kan ni ta det på min bänkplats. I detta betänkande finns argument i hundratal mot vad ni här anfört, och det är klara och tydliga redogörelser för konsekvenserna. Visst kan man vara med om beslut i en viss riktning, men då måste man också ta konsekvenserna och se saken inte bara ur en grupps synpunkt utan beakta förhållandena för alla.

Man uttalar bl. a. följande: »Skall vanliga levnadskostnader — utgifter för bostad, föda och kläder m. m. — inräknas? Skall i kostnaderna medräknas vad som täckts av stipendier, bidrag

Rätt till avdrag vid beskattningen för periodiskt understöd till studerande och för studiekostnader m. m.

från anhöriga o. d. Skall kostnaderna beräknas på samma sätt, oberoende av om den studerande haft arbete under studietiden eller ej? Skall kostnaderna beräknas efter schablon eller efter de verkliga med hänsyn till personliga faktorer starkt varierande kostnaderna?»

Man behöver bara ställa frågorna för att klart visa hur stora skillnaderna i svårighetsgrad är när det gäller att bedöma minskning av värdet på utbildning och av värdet på maskiner och dylikt, om vilket det skrivs i motionerna i detta ärende.

Skattelagssakkunniga har uttalat att studiekostnaderna till övervägande del inte är avdragsberättigade levnadskostnader. Herr talman! Jag vidhåller att detta också är riktigt.

Herr GUSTAFSON i Göteborg (fp):

Herr talman! Nej, herr Brandt, så var det inte alls. Jag åberopade inte något gammalt riksdagsbeslut utan det uttalande, som riksdagen gjorde i samband med behandlingen av studiehjälpsförordningen förra året.

Herr Brandt talade om alla de hundratal argument man kan inhämta från skattelagssakkunnigas betänkande — och han försökte delge oss åtminstone 99 av dem i denna debatt. Det är dock att observera att riksdagen trots dessa argument gjort ett uttalande i och med att den godkände särskilda utskottets hemställan i detta ärende. Särskilda utskottet instämde då i departementschefens uttalande, att frågan om avdragsrätt för återbetalning av studiemedel bör behandlas i samband med utformningen av det framtida skattesystemet.

Sedan riksdagen tagit del av alla dessa skattelagssakkunnigas argument har den alltså, herr Brandt, ansett att denna fråga bör utredas. Denna utredning kan också komma till stånd, om vi röstar för den till detta betänkande fogade reservation, i vilken det hemställs om en sådan.

Herr NORDSTRANDH (h):

Herr talman! Jag berömde för en stund sedan herr Brandt för att han lämnade en korrekt skildring av det studiesociala stödets innebörd. Han fortsatte sedan sin avbrutna föreläsning och talade om att den del av bidraget, för vilken man inte har återbetalningsskyldighet, utgår med 1 750 kronor per år. Därefter summerade herr Brandt samman siffrorna och kom fram till att det studiesociala stödet — om jag inte missförstod honom — kostar oss 753 miljoner kronor om året. Hur räknar egentligen herr Brandt? Jag skulle gärna vilja veta om han vidhåller att dessa studiesociala bidrag verkligen sammanlagt kostar oss 753 miljoner kronor om året?

Herr BRANDT (s):

Herr talman! I budgeten är kostnaden upptagen till 753 miljoner kronor per år. Jag är medveten om att det som man skall återbetala måste dras ifrån denna summa. Hur mycket siffran då minskar vet jag inte, men det är ett stort belopp som vi satsar dels i form av bidrag, dels i form av stöd till de studerande.

Detta har jag heller inget emot. Jag menar att vi skall satsa så mycket vi kan denna väg, eftersom det är nödvändigt med hänsyn till den kommande utvecklingen. Det är vi också alla på det klara med. Men att samtidigt i skattesystemet föra in ett privilegium för vissa grupper, vilket andra inte får del av, anser vi icke vara riktigt. Det skapar samtidigt svårigheter vid tillämpningen och står i principiell motsättning mot vad som är fallet i vårt skattesystem av i dag i övrigt.

Herr NORDSTRANDH (h):

Herr talman! Jag kan inte taga någon större hänsyn till vad herr Brandt sade i sitt sista anförande. Jag konstaterar att 753 miljoner icke är en korrekt siff-

Rätt till avdrag vid beskattningen för periodiskt understöd till studerande och för studiekostnader m. m.

ra för kostnaderna för dessa bidrag. Jag är ledsen över att jag inte har den rätta siffran till hands, men jag vill understryka att det övervägande antalet av dessa miljoner återbetalas av de studerande. Så var det med den saken.

Herr SJÖHOLM (fp):

Herr talman! Herr Brandt säger att vi inte i vårt skattesystem skall införa någon nyhet som innebär ett privilegium för en viss grupp, vilket andra inte får del av. Det är precis tvärtom, herr Brandt. Avdrag för periodiskt understöd får alla utom just de som ger understöd för att underhålla den som studerar.

Hur mycket än detta studiesociala stöd kostar, får detta inte bli någon motivering för att bibehålla en orättvisa på detta område. Det rättvisa borde nämligen vara att man kunde få göra avdrag även för periodiskt understöd som går till studerande. Varför skall man diskriminera denna kategori? Det är inte alls fråga om att införa ett privilegium för vissa grupper utan det gäller att eliminera en skriande orättvisa.

Härmed var överläggningen slutad.

Punkten 1

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen I) i motsvarande del; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Källstad begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i punkten 1) i utskottets betänkande nr 14, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen I) av herr Yngve Nilsson m. fl. i motsvarande del.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Källstad begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 123 ja och 75 nej, varjämte 12 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Punkten 2

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen II) av herr Sundin m. fl.; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkten 3

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen I) i motsvarande del; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Källstad begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i punkten 3) i utskottets betänkande nr 14, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen I) av herr Yngve Nilsson m. fl. i motsvarande del.

Beräkningen av semester i vissa fall, m. m.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Källstad begärde emellertid omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 123 ja och 75 nej, varjämte 12 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 7

Föredrogs vart för sig

första lagutskottets utlåtande nr 10, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om polisregister m. m.;

konstitutionsutskottets utlåtande nr 8, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om polisregister m. m., såvitt denna hänvisats till konstitutionsutskottet; och

bevillningsutskottets betänkande nr 9, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om polisregister m. m., såvitt propositionen hänvisats till bevillningsutskottet.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda utlåtanden och betänkande hemställt.

§ 8

Beräkningen av semester i vissa fall, m. m.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande nr 19, i anledning av väckta motioner angående beräkningen av semester i vissa fall, m. m.

Andra lagutskottet hade till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 530 i första kammaren av herrar *Svan-*

ström och *Axel Kristiansson* samt nr 623 i andra kammaren av herr *Johansson* i Skärstad m. fl.

I motionerna, vilka var likalydande, hade hemställts, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning och förslag angående frågan om rätt för arbetstagare med ledighet på annan dag än söndag att inte få sina ledighetsdagar vid början och slutet av semestern inräknade i semestern; samt att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning angående tidigareläggning av den tidpunkt då arbetstagaren skall underrättas om tiden för semestern».

Utskottet hemställde, att förevarande motioner, I: 530 och II: 623, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr JOHANSSON i Skärstad (cp):

Herr talman! I föreliggande motion, nr 530 i första kammaren och 623 i andra kammaren, har vi velat aktualisera en grupp arbetstagares semesterförhållanden, vilka enligt vår mening inte är tillfredsställande. Det gäller en mycket stor grupp arbetstagare, nämligen de som har kontinuerlig skiftgång och obekvämlig arbetstid. Ur semesterlagen, §§ 8, 12 och 13 vill jag anföra följande som motivering för de krav som framförs i motionen. Där står: »Arbetsgivaren äger bestämma, när semestern skall utgå, dock bör semestern, om arbetstagaren icke annat begär, såvitt möjligt förläggas sommartid.» Här borde det finnas rum för förhandlingar. Tiden juni—augusti borde vara given. Nu får en del semester redan i april och andra så sent som i oktober. Det innebär att en del får sin semester under barnens skolgång.

I § 8 står: »I semestern inräknas icke söndagar. Ej heller inräknas däri helgdagar, så framt semestern utgår med mindre antal dagar i en följd än sex.

Beräkningen av semester i vissa fall. m. m.

Sedvanliga fridagar inräknas däremot i semestern.» Rättvisan kräver att även denna kategori arbetstagare får ut sina semesterdagar.

I § 13 slutligen står: »Arbetsgivaren skall senast fjorton dagar före semesterns början på lämpligt sätt underrätta arbetstagaren om tiden för semestern». Vi anser att varseltiden är alldeles för kort.

1936 beslutades om en veckas varseltid. 1938 ändrades den till fjorton dagar. Mycket har ändrats sedan dess. Semestertiden var då fjorton dagar, och det var bara ett fåtal som kunde hyra sommarstuga eller göra utlandsresa. Numera är semestern fyra veckor, och det är ganska vanligt att man hyr en sommarstuga eller gör en utlandsresa. Det är uppenbart att om man vill planera för sin semester, så räcker det inte med att man har ett par veckor på sig, utan man behöver avsevärt längre tid.

Vi har ansett det rimligt att riksdagen tillmötesgår motionärerna och överlämnar motionen för utredning för att därigenom få bort dessa irritationsmoment i semesterlagen.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till motionen.

Herr ANDERSON i Sundsvall (fp):

Herr talman! Det problem som motionärerna tagit upp är tekniskt sett rätt besvärligt. Man kan vara tacksam för att motionärerna i problematiken inte tagit med även de fria lördagarna, ty då hade matematiken blivit ännu besvärligare.

Det problem, som tagits upp i motionerna och som herr Johansson i Skärstad kortfattat berört i sitt anförande, har beaktats i förarbetena till semesterlagen, där man sökt komma till rätta med problemet på bästa möjliga sätt dels genom bestämmelsen om att söndagar som infaller under semestertid inte skall inräknas i semestern, dels — för den grupp som motionen

gäller — genom bestämmelsen att söndag som infaller omedelbart efter semestern skall vara arbetsfri dag.

Herr Johansson i Skärstad citerade ur semesterlagen bestämmelsen om att arbetsgivare äger rätt att bestämma när semestern skall utgå. Herr Johansson borde kanske också ha citerat bestämmelsen om att arbetstagaren äger rätt att ta ut semestern i ett sammanhang. Om semestern tas ut i ett sammanhang, utjämnas nämligen de förmenta orättvisorna i stor utsträckning. Under alla förhållanden gäller att om alla fyra semesterveckorna tas ut i ett sammanhang, så blir antalet arbetsfria dagar på ett år detsamma för dem som har arbete på söndagar och för dem som icke har arbete på söndagar. Detta torde i sammanhanget vara rätt väsentligt. Om man däremot delar upp semestern på två eller flera perioder och om någon eller några av dessa perioder endast omfattar ett fåtal dagar och den fridag som söndagsarbetaren äger rätt till infaller under dessa dagar, så kan han gå miste om fridagen i fråga. Utskottet anser att man knappast kan komma till rätta med de besvärligheterna genom en lagstiftning. Man får i stället förlita sig på att parterna på arbetsmarknaden härvidlag träffar överenskommelser.

I fråga om den s. k. varseltiden har andra lagutskottet nu liksom år 1963, då samma fråga var uppe till behandling, understrukit angelägenheten av att arbetstagarna i god tid före semestern får underrättelse om semestertiden. Vi tror oss också veta att så sker i de allra flesta fall och att minimibestämmelsen beträffande varseltiden tillämpas endast när särskilda omständigheter föreligger.

Även frågan om varseltidens längd prövades av riksdagen så sent som 1963. Andra lagutskottet har inte heller på den punkten funnit anledning att föreslå någon ändring.

Jag ber med det anförda, herr tal-

Avskaffande av karensdagarna vid ersättning från försäkringskassa

man, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 530 och II: 623; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 9

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande nr 20, i anledning av väckta motioner angående vårdbidragen till handikappade barn.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 10

Avskaffande av karensdagarna vid ersättning från försäkringskassa

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande nr 21, i anledning av väckta motioner om avskaffande av karensdagarna vid ersättning från försäkringskassa.

Andra lagutskottet hade till behandling förehäft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 37 i första kammaren av herrar *Lager* och *Adolfsson* samt nr 44 i andra kammaren av fru *Ryding m. fl.*

I motionerna, vilka var likalydande, hade yrkats, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om förslag till 1965 års riksdag med innebörd att karensdagarna vid sjukdom och olycksfall avskaffas».

Utskottet hemställde, att förevarande motioner, I: 37 och II: 44, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Fru RYDING (k):

Herr talman! Med hänvisning till vad riksdagen tidigare uttalat beträffande karensdagarna hemställer nu andra lagutskottet i utlåtande nr 21 att våra mo-

tioner I: 37 och II: 44 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Om man bortser från det rent statiska betraktelsesättet i denna viktiga fråga och undersöker vad som har uttalats de allra senaste åren, är denna utskottets motivering sannerligen märklig.

1958 års socialförsäkringskommitté sade i sitt år 1961 avgivna betänkande att den framför allt av ekonomiska skäl inte kunde tillstyrka att karensdagarna inom sjukförsäkringen slopades. Inte heller ville man införa en villkorlig karenstid, då detta skulle leda till att sjukskrivningstiderna förlängdes — att något sådant då endast skulle gälla de 1,2 miljonerna LO-medlemmar och inte arbetstagarna på tjänstemannasidan fann man alltså helt i sin ordning. Någon särreglering för yrkesskada eller sjukdom i anledning av yrkesskada ville man inte heller höra talas om på grund av utrednings- och prövningssvårigheter. Andra lagutskottet instämde i utredningens slutsatser.

År 1963 säger andra lagutskottet i sitt utlåtande nr 10 att man måste bibehålla karensdagarna. Man kom med en ungefär liknande motivering och avslog vår motion det året.

Men vi kom igen år 1964. Då hade det varit valrörelse i Sverige när vår motion behandlades här i kammaren den 18 november. Men de från september månad av socialdemokraterna avgivna löftena om att man var beredd till lagstiftningsåtgärder för att skapa rättvisa i fråga om karensdagarna hade man redan glömt bort, trots att en stark opinion om lagstiftning hade vuxit fram. Denna sträckte sig ända upp till förbundsledningsplan. Man trodde då inte mycket på att man skulle kunna lösa frågan avtalsvägen — det sades också från utskottets sida — eftersom arbetsgivarna både 1962 och 1964 hade ställt sig helt avvisande till detta krav. Därför hade lagstiftningsåtgärder vunnit allt fler anhängare.

Avskaffande av karensdagarna vid ersättning från försäkringskassa

Vi vet att vår motion också förra året avslogs. I utskottets motivering hette det då bl. a.: »Enligt utskottets mening bör lagstiftning inte övervägas såvida det inte visar sig omöjligt att avtalsvägen nå en godtagbar lösning.»

Man måste fråga sig i hur många avtalsrörelser, som dessutom numera endast återkommer vartannat år, arbetsgivarna skall visa sig omöjliga på denna punkt innan man här i riksdagen från socialdemokratiskt håll antligen vill gå med på lagstiftning på detta område. Vi har alltså varit nödsakade att återkomma med vårt krav om karensdagarnas slopande till den nya riksdagen i år.

Nu har emellertid en annan sak kommit in i bilden. När opinionen växer och vi återkommer år från år för att få denna uppenbara orättvisa ur världen, måste man göra något mer än att bara avslå våra motioner och vänta till nästa avtalsrörelse, oviss om hur det skall komma att gå. SAP och LO har nu tillsatt en arbetsgrupp. Den är inte parlamentarisk trots att man skulle kunna tro det då statsrådet Aspling är ordförande. Denna arbetsgrupp skall nu utreda frågan om förbättrade sjuklöneförhållanden inklusive karensdagarnas vara eller inte vara.

På sistone har man också resonerat om att det skulle vara viktigare att den sjuke får en rejäl ersättning per dag och speciellt bättre ersättning vid långtidssjukdom än att karensdagarna slopas. Visst är detta angelägna reformer — därom råder inte något tvivel — men jag vill ändå bestämt hävda att så länge man bibehåller karensdagarna för 1,2 miljon arbetare, så länge kommer den oförsvarbara orättvisa att bestå, som tar sig uttryck i att dessa 1,2 miljon arbetare alltid kommer att ha sämre villkor än de cirka 800 000 andra löntagare, som inte har några karensdagar att räkna med vid sjukdom eller olycksfall. Det hjälper inte om man också höjer sjukersättningen till 100 procent av arbetsinkomsten — de tre karensda-

garnas bibehållande gör att arbetarna fortfarande kommer att stå i strykklass.

Vi har från vårt håll tidigare inte utslutit möjligheten att genom förhandlingar lösa frågan om karensdagarna. Det visade bl. a. fjolårets motion som inlämnades innan avtalsförhandlingarna var klara och därför innehöll krav som var villkorliga. Men arbetsgivarna visade ånyo en helt negativ attityd till frågans lösande.

Det är nu enligt vår uppfattning ingen mening att vänta till nästa års avtalsförhandlingar och se vad dessa kan ge i detta avseende. Vi är inte ensamma om denna uppfattning. Den har stått att läsa i pressen på flera håll, och man har också hört den framföras från ledande socialdemokratiskt håll. Jag vill här bara citera vad man kunde läsa på ledande plats i Aftonbladet den 17 januari:

»Ingenting tyder på att man från regeringshåll har något som helst belägg för att det skett någon avgörande sinesförändring hos direktörerna på Blasieholmen. Ingenting tyder heller på att det går att åstadkomma en sådan till nästa års avtalsrörelse. Saken har därför kommit i ett sådant läge i dag att lagstiftningen är att föredraga. Denna har också många andra fördelar — man åstadkommer på en gång ett enhetligt system, och den kommer att gälla alla, även de som står utanför kollektivavtalen.»

När nu karensdagarnas slopande ett par gånger varit uppe i avtalsförhandlingarna och fallit, behandlats här i kammaren ett flertal gånger genom motioner som avslagits och när vi från vårt håll kommer att fortsätta med motioner i denna fråga ända till dess att en ändring har skett och rättvisa skapats, och då dessutom opinionen växer sig starkare för varje dag som går, vore det då inte lika bra och på tiden att man antingen bifaller våra motioner eller — om man anser sig inte kunna göra detta — att regeringen nu lägger

Avskaffande av karensdagarna vid ersättning från försäkringskassa

fram en proposition till riksdagen i denna fråga. Man skulle då t. ex. kunna räkna detta som ett första resultat av den av SAP och LO tillsatta arbetsgruppen. Huvudsaken för oss är att denna absoluta rättvisefråga äntligen får sin lösning och det utan ytterligare dröjsmål. Det är inte längre försvarbart att längre fördröja denna frågas lösning.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till motionerna I: 37 och II: 44.

Herr BENGTTSSON i Varberg (s):

Herr talman! Fru Ryding och jag hade i november månad i fjol ett angenämt samtal i denna fråga. Jag hade därför inte tänkt att vi nu skulle behöva utveckla så många synpunkter kring den. Men fru Ryding utsträckte historieskrivningen långt tillbaka i tiden och polemiserade mot vad andra lagutskottet anfört 1960, 1962 och 1964. Jag har inte någon anledning att ta upp ett resonemang kring vad som då förekom i utskottet. Jag skall nöja mig med några synpunkter på vad utskottet anförde i fjol. Vi hävdade då att man i första hand borde försöka lösa frågan om karensdagarna avtalsvägen. Om så inte kunde ske fick lagstiftningsåtgärder komma i fråga.

Det är riktigt, som fru Ryding säger, att 1,2 miljon löntagare saknar ersättning under karensdagarna medan tjänstemännen har sådan ersättning. Men, och det vill jag understryka, socialförsäkringen och sjukförsäkringen gör ingen skillnad mellan tjänstemän och arbetare. Alla behandlas lika. Att tjänstemännen erhåller ersättning i detta fall beror alltså på en avtalsmässig förmån. Det oaktat kan jag hålla med om att det här föreligger en orättvisa som snarast bör försvinna.

Att frågan om karensdagarna måste lösas, ja därom är vi eniga. Det var inte alls så att vi i november hade glömt bort några löften från valrörelsen. Jag hänvisar härvidlag till mitt anförande i kammaren vid det tillfället. Fru Ryding

kan där få klart för sig att vårt löfte från valrörelsen som avsåg både karensdagarnas borttagande och en höjning av ersättningsnivån var mycket aktuellt.

Det förhåller sig utan tvivel så att karensdagarna blott är en del av frågan. Ersättningsnivån är lika viktig, speciellt för de långtidssjuka. I detta fall föreligger också en orättvisa, ty tjänstemännen har en mycket högre kompensationsgrad vid sjukdom än arbetarna. Statstjänstemännen får bortåt 90 procent av sin lön vid sjukdom, och andra tjänstemän har en mycket högre ersättningsgrad än arbetarna. Skall vi nu söka åstadkomma en utjämning mellan tjänstemän och arbetare, måste vi angripa såväl frågan om karensdagarna som frågan om ersättningsnivån samtidigt. Det är inte längre tillfredsställande att endast två tredjedelar av lönen är täckt för en arbetare medan en tjänsteman har täckning för en större del av lönen.

Kommunisterna uppehåller sig i sin motion enbart vid frågan om karensdagarna och framhåller att det inte är några större svårigheter att finna en lösning på den frågan. Jag anser det för egen del naturligt att Landsorganisationen får tillfälle att säga sin mening på denna punkt. Landsorganisationen menar att såväl frågan om karensdagarna som frågan om ersättningsnivån är lika viktiga frågor. Landsorganisationen bör ändå få ge till känna hur den anser att frågorna bör lösas och framför allt i vilken takt utrymme kan beredas för frågornas lösning.

Sedan vi förra gången resonerade om denna fråga har en arbetsgrupp tillsatts. Att en sådan skulle tillsättas hade bestämts redan i somras. Det bestämdes på socialdemokratiska partikongressen, då man behandlade det stora aktstycket Resultat och reformer. Nu har den arbetsgruppen tillsatts och den är i fullt arbete. Fru Ryding sade att det inte är någon parlamentarisk utredning, och hon ville reducera värdet av denna arbetsgrupp. Men i den grup-

Avskaffande av karensdagarna vid ersättning från försäkringskassa

pen ingår socialministern och hans statssekreterare, däri ingår representeranter för LO, förbundsordförandena i Metall och Träindustriarbetareförbundet samt en av LO:s experter.

Om denna grupp kommer fram till ett förslag — och det gör den rätt snart — så begriper väl fru Ryding att socialministern är den som har de största möjligheterna att se till att det förslaget kommer till riksdagen. Jag kan inte föreställa mig att en parlamentariskt sammansatt utredning skulle kunna göra det bättre än en utredning, där socialministern och hans statssekreterare samt tre representanter för LO ingår — även som undertecknad som kanske också kan göra litet i den här frågan.

Alltså, sedan vi senast resonerade om detta, har frågan nu kommit i det läget att Landsorganisationen — som väl ändå skall få ha ett visst avgörande, inte sant, fru Ryding?, på hur denna fråga skall attackeras — håller på att utarbeta ett förslag, och det är min förhoppning att det snart kommer till riksdagen. När det kommer kan jag tyvärr inte säga. Med hänvisning till detta och till vad utskottet har anfört ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Fru RYDING (k):

Herr talman! Herr Bengtsson i Varberg undrar om jag inte tror att resultatet skulle kunna bli lika bra i den arbetsgrupp som nu tillsatts av SAP—LO. Det är inte detta som jag har uttalat mig om. Jag menade, att utskottet inte på något sätt kunnat åberopa denna tillsatta utredning i parlamentariskt hänseende. Man kunde inte heller hänskjuta våra motioner dit.

Men vad som förvånar mig är herr Bengtssons argumentering. Den rimmar inte med vad som står att läsa i andra lagutskottets utlåtande nr 21. Det tycker jag är märkligt, trots att hr Bengtssons argumentering är bättre än utskottets.

Visst består våra löften från valrörelsen, säger herr Bengtsson. Karensda-
5 — *Andra kammarens protokoll 1965. Nr 13*

garna liksom ersättningsfrågan i sin helhet är aktuella frågor. Då kan jag inte förstå varför dessa frågor, som nu har varit aktuella så länge och som väl på socialdemokratiskt håll också måste betraktas såsom djärva mål, måste ta så lång tid att lösa. Varför måste dessa djärva mål vara så avlägsna när det funnits möjligheter att långt tidigare ta itu med frågorna och nå de målen.

Jag noterar emellertid att det rör sig, som det heter. I lördags var Metallarbetarförbundets ordförande Åke Nilsson, som väl är en betydelsefull LO-man, ner i min hemstad och talade vid ett jubileum, som Eriksbergs verkstads-klubb firade. Han underströk, att arbetarna hade känt en mycket stark besvikelse över att rättvisefrågan rörande karensdagarna inte hade kunnat lösas avtalsvägen. Han sade att kravet på en reform inte längre kan avvisas. Alla anställda måste få lika villkor.

Jag är inte belåten med den takt som denna frågas behandling har fått, och det är fler än jag som inte är det. Det lär säkert socialdemokraterna också ha fått reda på. Och nog har väl LO genom sina olika förbund tidigare sagt sin mening i fråga om karensdagarna. Den meningen borde i alla fall inte vara okänd för socialdemokraterna i andra lagutskottet. Jag har alls ingenting emot att LO får delta och säga sin mening i en utredning, men jag är som sagt inte belåten med den takt, i vilken man behandlat frågan. Det är därför som jag vidhåller mitt yrkande om bifall till motionerna.

Herr BENGTTSSON i Varberg (s):

Herr talman! Man blir inte riktigt klar över om fru Ryding är missbelåten över att frågan antagligen snart kommer att lösas, så att det inte kommer att finnas motionsutrymme, eller om hon är missbelåten över att det tar lång tid.

Det är alldeles riktigt att förbundsordförande Åke Nilsson, som ingår i

Avskaffande av karensdagarna vid ersättning från försäkringskassa

denna arbetsgrupp, gjorde sig till tolk för den uppfattningen att det råder en stor besvikelse över att man inte kunnat klara även denna fråga avtalsvägen. Man klarade en hel del andra viktiga frågor avtalsvägen, permitteringslön o. s. v. Det är möjligt att man inom LO kommer fram till att det inte är möjligt att avtalsvägen få ut ersättning under karensdagarna. Att inte LO skall förhandla om en högre ersättningsnivå, därom är vi helt ense, och därvidlag gav jag min mening till känna i november. Det är mycket troligt att man kommer fram till att det blir nödvändigt att lagstifta även beträffande karensdagarna.

Nu säger fru Ryding att våra djärva mål alltid ligger långt fram i tiden. Det är klart att alla reformer kostar pengar, och om vi nu skall slopa karensdagarna och genomföra en kompensationsgrad som ligger på 80—90 procent, kostar det en ganska betydande summa. Vi kan inte trola utan vi måste ta av det utrymme som finns, och här vill ändå Landsorganisationen vara med och resonera om sådana frågor som: Skall vi ta ut allting på en gång eller skall vi ta det i etapper? Det är många sådana frågor som det är viktigt att lösa.

Jag kan inte se någon inkonsekvens i utskottets utlåtande. Vi har pekat på att det pågår överläggningar med LO i ämnet. Det är en uppgift som lämnas till kammarens ledamöter, och då bör väl kammarens ledamöter själva kunna dra slutsatserna av den intressanta uppgiften.

Fru RYDING (k):

Herr talman! Jag har tydligen uttryckt mig oklart, eftersom herr Bengtsson i Varberg inte kunde begripa att jag var missbelåten över den långa tid det tar att lösa en sådan rättvisefråga. Inte kan jag väl vara missbelåten över att det pågår utredningar i saken, även om dessa är väl senkomna.

Vad jag vill understryka är att jag ser detta som en rättvisefråga. Nog är

det viktigt — och det sade jag i mitt första anförande också — att man får en högre dagsersättning och även att man får en högre ersättning åt långtids-sjuka. Men även om vi genomför denna reform — om vi anser oss ha möjligheter därtill — och inte samtidigt löser problemet med karensdagarna, så kommer, som jag sade, alla de arbetare som måste räkna med karensdagar både vid sjukdom och olycksfall att stå i en strykklasse därför att de alltid kommer att förlora tre dagar hur stor sjukersättning de än får. Jag tycker att detta är ett rättvisekrav som för längesedan borde ha lösts.

Herr BENGTTSSON i Varberg (s):

Herr talman! Vad jag har sagt är att dessa båda frågor om avskaffande av karensdagarna och om högre ersättningsnivå är två saker som hör intimt samman. Vad man kan diskutera är huruvida den ena kan lösas avtalsvägen och den andra lagstiftningsvägen men att båda dessa problem bör lösas samtidigt. På den punkten skall det väl inte behöva råda någon som helst tvekan.

Jag skall inte anklaga fru Ryding för att hon är missbelåten med att lösningen tar lång tid — det får man lov att vara missbelåten med; det är jag också ibland. Men låt mig fästa uppmärksamheten på att sjukförsäkringen trädde i kraft 1955. Den var då en mycket förnämlig reform och hälsades med stor tillfredsställelse. Vi som då var med och utarbetade reformen framhöll emellertid att det inte var något färdigt reformverk, utan att det hade många brister. Jag skulle råda fru Ryding att sätta sig ned och studera alla de förbättringar som undan för undan har vidtagits med denna reform i syfte att åstadkomma rättvisa mellan olika kategorier i samhället.

Det kommer alltid att finnas utrymme för förbättringar. När vi har avskaffat karensdagarna och infört en högre ersättningsnivå är reformen inte färdig

Ersättningen vid tvångsingripande enligt naturvårdslagen, m. m.

med detta, utan vi kommer att fortsätta att förbättra den allteftersom vi har ekonomiska möjligheter därtill.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 37 och II: 44; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 11

Föredrogs vart efter annat andra lagutskottets utlåtanden:

nr 23, i anledning av väckt motion om kontroll av livsmedelsförsäljningen på båtar i internordisk trafik, och

nr 25, i anledning av väckta motioner om slopande av åldersgränsen för invaliditetstillägg.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 12**Ersättningen vid tvångsingripande enligt naturvårdslagen, m. m.**

Föredrogs tredje lagutskottets utlåtande nr 6, i anledning av väckta motioner dels om inrättande av särskilda naturvårdsdomstolar, dels angående ersättningen vid tvångsingripande enligt naturvårdslagen, dels om allemansrätten.

Tredje lagutskottet hade behandlat följande inom riksdagen väckta och till lagutskott hänvisade motioner, nämligen

a) motionen II: 275 av herr *Börjesson* i Falköping *m. fl.*;

b) likalydande motionerna I: 327 av herrar *Eskilsson* och *Sveningsson* samt II: 398 av herr *Petersson m. fl.*, i vilka hemställdes att riksdagen för sin del måtte antaga i motionerna framlagt förslag till lag om ändring av 28 och 29 §§ naturvårdslagen den 11 december 1964 (nr 822);

c) likalydande motionerna I: 243 av

herrar *Sveningsson* och *Isacson* samt II: 300 av herrar *Nilsson* i Bästekille och *Hedin*.

Utskottet hemställde, att förevarande motioner, nämligen

a) II: 275,

b) I: 327 och II: 398 samt

c) I: 243 och II: 300,

icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits

vid b) i utskottets hemställan

av herrar *Alexanderson*, *Ebbe Ohlsson*, *Nils-Eric Gustafsson*, *Åkesson*, *Nyberg*, *Grebäck* och *Carlshamre*, vilka ansett att utskottet vid b) bort hemställa, att riksdagen i anledning av motionerna I: 327 och II: 398 måtte för sin del antaga i reservationen intaget förslag till lag om ändring i naturvårdslagen den 11 december 1964 (nr 822), avseende vissa ändringar i bestämmelserna om beräkning av ersättning till markägare vid tvångsingripande enligt naturvårdslagen.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr CARLSHAMRE (h):

Herr talman! Naturvårdslagen och däri ingående ersättningsbestämmelser var föremål för grundlig behandling i denna kammare så nyligen som mot slutet av 1964 års höstsession. Det torde vara varken nödvändigt eller önskvärt att nu dra upp den stora sakdebatten en gång till. Jag ville bara kort motivera varför ett antal reservanter i tredje lagutskottet trots den korta tid som har förflutit sedan lagen beslutades har funnit det önskvärt och nödvändigt att återkomma på en av de punkter som då grundligt diskuterades.

Det gäller ersättningsfrågorna enligt naturvårdslagen, eller egentligen bara en detalj i ersättningsreglerna, låt vara en viktig sådan: det är fråga om det s. k. tidigare värdet, d. v. s. det värde på mark som man har såsom jämförel-

Ersättningen vid tvångsingenripande enligt naturvårdslagen, m. m.

seobjekt då man fastställer ersättning till markägare som på grund av intrång enligt naturvårdslagen har fått vidkännas värdeminskning, förmögenhetsminskning, på sin egendom. Därvid gäller i visst stycke att som s. k. tidigare värde skall anföras det värde som egendomen ansågs ha vid tidpunkten för denna lags ikraftträdande. Det är i anledning av den punkten som reservationen är skriven. Jag anser att detta är en orimlig och skadlig bestämmelse.

Utskottet åberopar i sitt utlåtande att meningen ju är — enligt riksdagens beslut — att denna lags tillämpning, inklusive ersättningsreglernas tillämpning, skall följas med stor uppmärksamhet för att man skall kunna komma under fund med om några olägenheter uppstår, i vilket fall åtgärder skall vidtagas.

Jag menar emellertid att på denna speciella punkt någon väntan på erfarenheter knappast är av nöden. Det syns på långt håll utan att man behöver vänta, att denna bestämmelse kommer att ställa till besvär och leda till orättvisor.

Det räcker att peka på två omständigheter för att belysa den saken. Om två markägare som i övrigt befinner sig i samma situation råkar ha sin mark olika belägen på så sätt, att den enes mark blir föremål för intrång enligt naturvårdslagen och den andres mark inte blir det, så skall den som råkar ut för intrånget få sin ersättning fastställd i förhållande till ett värde som kanske är 10, 20 eller 30 år gammalt, medan den som har möjlighet att utnyttja sin mark helt och fullt givetvis kan utnyttja marken med hänsyn till det värde som gäller vid tidpunkten för utnyttjandet. Vi har menat att detta inte är rättvist utan att det s. k. tidigare värdet måste sättas senare eller närmare bestämt hänföras till den dag då beslut om intrång enligt lagen fattades.

Det andra är att denna bestämmelse rimligen måste bli förskräckligt svår att

tillämpa. Lagen kommer ju att gälla länge. När det gått några år eller årtionden kan det inte bli lätt att fastställa det värde en markbit hade den dag lagen trädde i kraft. Om den saken sägs i den proposition som låg till grund för riksdagens beslut bara att det »torde inte innebära alltför stora svårigheter att, även efter en längre tids förlopp, anskaffa erforderlig utredning om detta värde». Bestämmelserna i 29 § har utformats i enlighet med det nu sagda. »Det torde inte innebära alltför stora svårigheter att . . . anskaffa erforderlig utredning om detta värde.» Jag kan inte finna att detta är någonting annat än en löst framkastad förhoppning att det nog ordnar sig. Det finns knappast någon grund för denna optimism.

Herr talman! Det finns alltså en särskild punkt i ersättningsbestämmelserna om vilken jag menar att man utan att avvakta någon erfarenhet redan nu kan säga att den måste leda till besvär och orättvisor. Därför är det som utskottet anfört, nämligen att det gått så kort tid sedan lagen antogs, inte något skäl att icke genast rätta till denna brist. Tvärtom anföres i reservationen att den korta tid som gått utgör ett skäl att göra en ändring redan nu. Då hinner man göra den ändringen innan olägenheter uppstår. Det är enligt vår mening bättre.

Med det anförda ber jag att få yrka bifall till reservationen av herr Alexanderson m. fl.

Herr LEVIN (s):

Herr talman! Herr Carlshamre inskränkte sig till att tala om ersättningsreglerna, vilka man i motionen begärt skall ändras. Som den föregående talaren också erinrade om är det endast några månader sedan denna lag antogs. Den var ett av de sista ärendena under höstriktsdagen. Det kan därför inte påstås att man har vunnit några erfarenheter av tillämpningen, och det

påstår inte heller vare sig motionärerna eller reservanterna.

När detta lagförslag behandlades i höstas var vi i utskottet eniga om att vi skulle hemställa att naturvårdslagen och dess ersättningsregler noga följdes från Kungl. Maj:ts kansli. Anledningen härtill var att om det uppstod några misshälligheter eller fel skulle man ha möjligheter att snabbt rätta till dem. Det har knappast kunnat uppstå några misshälligheter ännu, eftersom lagen med all sannolikhet ej hunnit tillämpas. Reservanterna säger emellertid att ersättningsreglerna är av den arten att de måste föranleda misshälligheter och besvärligheter.

Jag vill då endast påminna om att de i naturvårdslagen inskrivna bestämmelserna bygger på precis samma ersättningsgrunder som för närvarande gäller enligt byggnadslagen och som tills nyår gällde enligt den naturskyddslag och strandlag som avlöstes av den nuvarande naturvårdslagen.

Jag ber med dessa ord att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. a)

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. b)

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Carlshamre begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller tredje lagutskottets hemställan i mom. b) i utskottets utlåtande nr 6, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Rätten att besluta om jaktvårdsområde

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Alexanderson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Carlshamre begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 112 ja och 99 nej, varjämte 2 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. c)

Utskottets hemställan bifölls.

§ 13

Meddelande ang. besök på Kungl. Teatern

Herr TALMANNEN yttrade:

Kungl. Teatern anordnar tisdagen den 6 april 1965 en föreställning av baletten Svansjön för riksdagens ledamöter m. fl. inbjudna. Föreställningen börjar kl. 20.00. Under pauserna inbjudes samtliga deltagare att intaga förfriskningar i teaterns olika publika utrymmen.

De som så önskar är välkomna att medföra en gäst.

Teckningslistor, som indrages tisdagen den 30 mars, finnes utlagda i kapprummet.

§ 14

Föredrogs tredje lagutskottets utlåtande nr 8, i anledning av väckta motioner angående köp av skog på rot.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 15

Rätten att besluta om jaktvårdsområde

Föredrogs tredje lagutskottets utlåtande

Rätten att besluta om jaktvårdsområde

de nr 9, i anledning av väckta motioner angående rätten att besluta om jaktvårdsområde.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Herr TRANA (s):

Herr talman! Detta utskottsutlåtande behandlar två motioner, väckta i första kammaren av herr Lage Svedberg m. fl. och i denna kammare av mig och några kamrater. Motionerna gäller jaktvårdsområden. De behandlades i förra veckan i första kammaren och avslogs då i enlighet med utskottets förslag. Jag kommer därför inte att ställa något yrkande om bifall, eftersom det är en meningslös gest. Men jag vill ändå begagna tillfället att till protokollet säga något om denna fråga, då jag anser att den ur vissa synpunkter är ganska betydelsefull. Får jag då först ge en liten bakgrund till varför vi över huvud taget behöver jaktvårdsområden.

Den ekonomiska utvecklingen i vårt land har medfört en helt annan materiell standard, varför många människor, särskilt från tätorterna, numera har möjlighet att ägna sig åt sådant som man tidigare inte ansåg sig ha råd till. Många vill t. ex. ägna sig åt jakt. Detta medför att den som inte är med i ett jaktvårdsområde kan finna det förenligt med sina intressen att hyra ut jakt-rätten. Därvid tar han kanske inte alltid hänsyn till om den, som han hyr ut jakträtten till, kan och vill sköta jakten. Det avgörande blir den förmåga att betala som den som vill jaga har. Det kan innebära att det inte blir fråga om jakt utan om rovjakt och att de jaktvårdande synpunkterna kommer i andra hand.

Avsikten med den motion som avlämnats i ärendet har varit tvåfaldig. För det första har motionärerna velat påvisa att om jaktlagens 10 § och det däri angivna syftet skall tas på allvar, så är reglerna för bildandet och bibe-

hållandet av jaktvårdsområden mer ägnade att motverka än att befrämja detta syfte och utgör följaktligen ett i lagbestämmelserna medvetet men inkonsekvent inplacerat moment, som starkt begränsar möjligheterna att inom rimlig tid uppnå vad som i samma lag utsäges vara det eftersträfvade syftet, nämligen att genom samgående i jaktvårdsområden befrämja jaktvärden.

För det andra har motionärerna velat rikta strålkastarljuset på det fullständigt förlegade och odemokratiska tänkesätt som fortfarande accepteras såsom grund för de rösträtts- och beslutsregler som enligt jaktlagens bestämmelser skall tillämpas vid bildandet eller bibehållandet av jaktvårdsområde. På intet annat avsnitt av samhällslivet torde beslut i allmänna angelägenheter för sin giltighet vara beroende av sådana äganderätts-, majoritets- och röstningsbestämmelser som i detta fall. Bestämmelserna står i skarp kontrast till de rösträttsbestämmelser och det självskrivna krav på lika medborgerliga rättigheter, som sedan årtionden gäller för besluts fattande i allmänna angelägenheter i andra sammanhang, bestämmelser som med rätta betraktas som en av grundbetingelserna för vårt demokratiska samhällssystem tillblivelse och en av hörnstenarna för dess fortbestånd.

Vad är det då för bestämmelser som gäller? Ja, eftersom riksdagen behandlade frågan så sent som 1963 finns det ingen anledning för mig att gå närmare in på den saken. Jag vill bara erinra om att enligt 1938 års jaktlag, som var i kraft ända fram till den 1 januari 1964, fordrades för beslut om bildandet av ett jaktvårdsområde $\frac{4}{5}$ majoritet bland de röstande. Vidare skulle lika stor del av den berörda markarealen vara representerad genom de fastighetsägare som deltog i omröstningen. Om någon markägare stannade hemma från ett utlyst sammanträde, där ett beslut av denna art skulle fattas, betrak-

tades han ändå såsom röstande, och det egendomliga är att hans röst räknades såsom en nejöst. 1963 års beslut om nya bestämmelser innebär att kravet på kvalificerad majoritet sänktes från $\frac{4}{5}$ till $\frac{3}{4}$ såväl när det gäller röstande fastighetsägare som representerad markareal. Kvar står dock fortfarande bestämmelsen om att därest någon icke finner sig vid sammanträde, räknas hans röst såsom en nejöst.

Utskottet hänvisar bl. a. till ett uttalande som departementschefen gjorde i sin proposition nr 46 för år 1948, och jag kan inte underlåta att citera detta, eftersom jag tycker att det har en giltighet än i dag: »I likhet med utredningsmannen finner jag det önskvärt, att en övervägande majoritet av jordägare med sammanhängande marker skall kunna genomföra beslut om bildande av ett gemensamt jaktvårdsområde. Samtidigt som jag förutsätter, att sammanslutningarna liksom hittills i regel skola kunna åstadkommas på frivillighetens väg, anser jag alltså, att skyldighet under vissa förhållanden bör föreskrivas för samtliga jakträttsinnehavare att ansluta sig till det gemensamma jaktvårdsområdet. Det skulle annars kunna hända, att endast en enda jakträttsinnehavare, vars ägor äro belägna inom området, skulle kunna försvåra eller omöjliggöra effektiv jaktvård.»

Även efter tillkomsten av de bestämmelser som beslutades år 1963 kan en markägare, som äger mer än 25 procent av den areal som skall ingå i jaktvårdsområdet, ensam bestämma hur man skall förfara, detta oavsett hur många övriga markägare som finns inom jaktvårdsområdet. Vederbörande behöver inte ens — vare sig det nu är fråga om en stor enskild markägare eller ett bolag — infinna sig vid sammanträde, utan genom att utebli anses han ha röstat nej och därigenom har han omöjliggjort ett beslut om bildandet av jaktvårdsområdet.

Rätten att besluta om jaktvårdsområde

Det är väl ändå horribelt att något sådant skall kunna än i dag förekomma när det gäller att ta ställning till en allmän angelägenhet. Men utskottet säger egentligen ingenting om den saken utan hänvisar bara till att de nuvarande bestämmelserna tillkommit så sent som år 1963 och att man bör avvakta ytterligare erfarenheter innan man kan yttra sig om resultatet. Men ungefär likadant sade utskottet 1938 och sedan dess har det ändå förflutit 27 år utan att det har, om jag minns rätt, genom frivilliga avtal bildadts mer än omkring 730 jaktvårdsområden och genom majoritetsbeslut omkring 650. Utvecklingen har alltså gått mycket sakta, och jag kan inte tänka mig att vi skulle vänta i ytterligare 25 år för att avläsa resultatet av de nya bestämmelserna. Skall vi över huvud taget vänta någon längre period, är jag rädd för att det kommer att uppstå förhållanden som innebär verklig risk för att den vilda svenska faunan tar skada.

Jag skulle i alla fall vilja ställa ett par frågor till utskottets representant. För det första: Anser utskottets talesman att rösträttsbestämmelserna vid bildande eller bibehållande av jaktvårdsområde är till hinder eller till fördel för en snabb utveckling och uppbyggnad av jaktvårdsområdena och jaktvården? För det andra: Anser utskottets talesman att en enda markägare, som representerar mer än 25 procent av jaktvårdsområdets markareal, har den suveräna bestämmanderätten över områdets övriga markägare hur många dessa än är, eller att markägare som uteblir från omröstningen skall räknas som om han avgivit nejöst? Anser utskottet att detta står i överensstämmelse med de lagfästa grundsatser som i övrigt gäller för parlamentariskt styrelsesätt och medborgarnas rösträttsutövande? För egen del anser jag att den andra frågan är den allra viktigaste, därför att den gäller de allmänna rösträttsregler som vi har, även om den första frågan be-

Rätten att besluta om jaktvårdsområde

träffande jaktvårdsområdena och behovet av dessa är nog så viktig.

Herr talman! Jag har inget yrkande.

I detta anförande instämde herr *Carbell* (s).

Herr LEVIN (s):

Herr talman! Herr Trana har anmärkt på en hel del i den lag som reglerar möjligheterna att bilda jaktvårdsområden. Vad han framför allt anmärker på är de gällande omröstningsbestämmelserna. Han säger att de är odemokratiska, därför att det här gäller en allmän angelägenhet och man därför bör ha samma rösträttsregler som då är brukliga. Det är dock horribelt att jämföra med de rösträttsregler som gäller t. ex. i kommunala sammanhang. Här är det ju fråga om hur pass stor majoritet som skall behövas för att tvinga människor att vara med om en tvångskollektivisering av jakten. Man kan väl knappast påstå att det är fråga om demokrati. Vår jaktlagstiftning bygger ju på regeln att den som disponerar mark med äganderätt eller arrende också har rätten till jakt. Därför har det också från början varit så, att möjligheterna att lagstiftningensvägen bilda s. k. jaktvårdsområde helt och hållet byggt på frivillighet. Man har ju också varje gång understrukit, att man framför allt skall eftersträva frivillighet och enhällig anslutning påverka beslut om jaktvårdsområdets förlängning.

När vi 1912 först fick möjligheter att bilda jaktvårdsområde hade vi inga tvångsbestämmelser. Det var bara de som frivilligt anslöt sig till jaktvårdsområde som kunde komma med. När man 1938 införde möjligheter att tvångsvis ta med sådana, som inte var intresserade att vara med, var man ganska betänksam. Man kom emellertid fram till att det för att kunna bilda ett jaktvårdsområde skulle fordras minst fem sjättedels majoritet både beträffande markinnehavet och huvudtalet. Visserligen diskuterade 1938 både utredning-

en och Kungl. Maj:t ett förslag om införande av en viss minimiareal för att över huvud taget få lov att utöva jakt, men såväl utredningen som Kungl. Maj:t tog avstånd från förslaget.

I vissa söderut belägna länder är det så, att vem som helst inte får jaga. Man skall disponera en viss minimiareal för att få rätt därtill. Här ansågs det emellertid, för att använda herr Tranas ord, alltför odemokratiskt att ta jakträtten från dem som hade minst med mark. Man stannade därför för införandet av vissa tvångsbestämmelser — dock så att man krävde fem sjättedels majoritet.

1963 föreslog Kungl. Maj:t att man inte skulle kräva fyra femtedels utan bara tre fjärdedels majoritet, och riksdagen biföll detta förslag vid höstriksdagen samma år. Det förelåg faktiskt motioner som gick emot förslaget, men inga motionärer föreslog, att man skulle gå längre i frågan om tvångsbestämmelser. I de motioner som berörde jaktvårdsområdena talades det emot en skärpning av bestämmelserna. Riksdagen biföll emellertid Kungl. Maj:ts förslag, och lagen har nu gällt sedan den 1 januari 1964, d. v. s. ett år. Man har knappast ännu vunnit några större erfarenheter av den.

Jag kan förstå att andra personer kan ha andra åsikter, men min personliga mening är, att det knappast kan vara ett intresse att ytterligare skärpa bestämmelserna och därmed öka möjligheterna att tvinga in människor i ett jaktvårdsområde. Så länge vi håller på regeln att med innehavet av mark följer rätten till jakt, bör man inte alltför mycket tvinga människor in i ett jaktområde om de inte vill. Detta är min uppfattning.

Herr TRANA (s):

Herr talman! Jag är ledsen, men jag kan inte dela herr Levins uppfattning. Lagstiftningen om jaktvårdsområden har tillkommit därför att man i den har

sett ett medel att utöva jaktvård, d. v. s. att bevara vår vilda fauna. Det är ett allmänt intresse. Varför vi inte därvidlag skall kunna använda samma röst-rättsbestämmelser som i andra sammanhang, där det gäller allmänna och samhälleliga intressen, kan jag inte fatta.

Man brukar ju inte säga att ett beslut här i riksdagen som kommit till efter röstning är ett tvångsbeslut, utan det är grundat på den enkla och sunda principen att majoriteten bestämmer i allmänna angelägenheter. Jag anser att det skall vara så även i detta fall. Jag hoppas också att de motioner som här behandlats i någon mån har bidragit till att en förbättrad jaktvårdslagstiftning så småningom kommer till stånd i detta avsnitt.

Herr BÖRJESSON i Glömminge (cp):

Herr talman! Är det inte så, herr Trana, att tiden för dessa jaktvårdsområdens bestånd nu kan förlängas när det inte finns fler opponenter än 25 procent med rösträtt på stämman närvarande. Om man däremot skulle fordra bara enkel majoritet, men det vore som herr Trana anger att nejsägarna bara kan sitta hemma, skulle vi inte få behålla 730 jaktvårdsområden, ty då blir det enklare att upphäva dem. Nejsägare måste komma till stämman för att kunna påverka beslut om jaktvårdsområdets förlängning.

Herr TRANA (s):

Herr talman! När det gäller förlängning av tiden för jaktvårdsområde gäller såvitt jag förstår samma bestämmelser som vid bildandet.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 16

Föredrogs tredje lagutskottets utlåtande nr 10, i anledning av väckta motioner angående företrädare till bearbetning av stenkolsfyndigheter.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 17

Forskning rörande ungdomens situation i dagens samhälle

Föredrogs allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 5, i anledning av väckta motioner om forskning rörande ungdomens situation i dagens samhälle.

I de likalydande, till allmänna beredningsutskottet hänvisade motionerna I: 582 av herr *Thorsten Larsson m. fl.* och II: 685 av herrar *Boo* och *Larsson* i Borrby hemställdes, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära att Kungl. Maj:t föranstaltade om åtgärder för en grundläggande och kontinuerlig forskning om ungdomens situation i dagens samhälle i det syfte som angivits i motionerna.

Utskottet hemställde, att de likalydande motionerna I: 582 och II: 685 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herr *Svanström*, fru *Olsson* samt herrar *Kilsmo*, *Rimås*, *Börjesson* i Glömminge och *Gustafsson* i Stenkyrka, vilka ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen med bifall till de likalydande motionerna I: 582 och II: 685 i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära att Kungl. Maj:t föranstaltade om åtgärder för en grundläggande och kontinuerlig forskning om ungdomens situation i dagens samhälle i det syfte som angivits i motionerna.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr BÖRJESSON i Glömminge (cp):

Herr talman! Förevarande utskottsutlåtande behandlar motion II: 685. Den hade förra året en föregångare, som betecknades som en partimotion från centerpartiet och som avgjordes under höstsessionen. Nu kan man måhända tycka att det inte har gått så lång tid sedan dess, men vi motionärer har ansett dessa frågor vara så angelägna att vi även denna gång genom en

Forskning rörande ungdomens situation i dagens samhälle

reservation har velat understryka våra synpunkter.

Som jag tidigare framhållit från denna plats är det inte vår avsikt att rikta någon kritik mot eller klanka på vår svenska ungdom. Vi har i stället velat framhålla att vi inte kommer ifrån de ungdomsproblem som följer med vårt moderna samhälles snabba utveckling. Jag vill gärna understryka att vi har mycket fina ungdomsorganisationer, goda skolor och duktiga lärare, men de kan inte klara hela situationen. Samhället måste också vidta alla de åtgärder som är möjliga för att komma till rätta med problemen.

Allt det nya som i snabb takt väller fram i samhället gör att ungdomens situation ingalunda blir lättlost eller lättbemästrad. Släkt- och familjebanden uppluckras, pengar och bilar står till ungdomens förfogande, och avancerade nöjen av olika slag lockar på många handa sätt. Alla har vi för bara sju-åtta dagar sedan erfarit hur en vilsekommen 16-årig yngling stal en bil för att köra till Köpenhamn för att roa sig men på vägen dit blev hejdad av en polisman, som han sköt ned. Denna händelse är givetvis mycket tragisk för polismannens familj, men den är också tragisk för 16-åringen själv och för hela vårt moderna samhälle.

Vi motionärer menar nu att samhället måste öka sina ansträngningar för att ge de urspårade eller de som har anlag att spåra ur så god hjälp som möjligt. Vi bör också öka insatserna för forskning om vad som sker i det som synes ske och vilka åtgärder som kan vara av värde att satsa på.

Utskottet nöjer sig med en hänvisning till 1962 års ungdomsutredning och till den undersökning som verkställdes om de 222 stockholmspojkar. Vi reservanter anser emellertid inte att de direktiv som 1962 års utredning fått är tillräckliga utan att ett grundläggande och kontinuerligt studium av ungdomens förhållanden i vårt moderna samhälle allttjämt är behövligt.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den vid utskottets utlåtande förgade reservationen.

Herr BOO (cp):

Herr talman! Ungdomen är vårt lands främsta tillgång. Dess utbildning, förkovran och inpassning i samhällsgemenskapen måste därför vara en fråga av hög angelägenhetsgrad. Alla insatser som kan främja den unges harmoniska utveckling måste göras och detta på ett så riktigt och verkningsfullt sätt som möjligt.

I det de starka förändringarnas samhälle, som vi i dag upplever, betyder detta att ökade insatser måste till för ungdomens stöd i dess många gånger nya situation. Samtidigt är det en självklar sak att insatserna skall sättas in på ett så effektivt och riktigt sätt som möjligt. För att man skall nå denna dubbla målsättning måste vi veta mer om ungdomens situation, d. v. s. alla de faktorer som påverkar ungdomen och spelar roll i dess utvecklingsprocess.

Som vi erinrar om i den motion, som behandlas i föreliggande utskottsutlåtande, var i det gamla statiska samhället uppfostringsfrågorna av helt annan natur än nu. Den äldre generationen kunde dela med sig av sin erfarenhet till den unga generationen. Samhällets normer överflyttades till den unge på ett självklart sätt.

Dagens situation är en helt annan. Den snabba utvecklingen medför att den erfarenhet föräldrarna har från sin uppväxttid, som ju enligt naturens lagar måste ligga ett par, tre årtionden tillbaka i tiden, inte är lika självklar att applicera i dagens samhälle som normer för ungdomen. Mycket av värderingarna har förändrats, och detta innebär att även föräldrarna kan ha svårigheter att anpassa sig till den nya tiden. Slitningar mellan generationer kan därför skönjas.

Detta har lett till att ungdomen i dag själv befinner sig i en ny situation — en friare situation som kräver mer av

Forskning rörande ungdomens situation i dagens samhälle

den unge. Ungdomen ställs inför problem som föräldrarna inte har erfarenhet av och därför också är osäkra och frågande inför. Man behöver bara peka på ett par saker som belyser detta. Jag tänker närmast på den starka omflyttningsprocess som pågår och som alltid måste medföra stora och nya problem för den enskilde. Många människor tvingas att lämna sin ursprungsmiljö och söka anpassning i en ny miljö. Detta medför alltid en mer eller mindre svår individuell anpassning. Det finns också andra förhållanden, som vi i detta sammanhang kan peka på och som vi tycker i och för sig är utomordentligt positiva för ungdomen, t. ex. de bättre och ökade utbildningsmöjligheter som dagens ungdom har i jämförelse med tidigare generationer.

Men vilka önsknings har då dessa ungdomar som tillbringar sin dag vid skolbänken, och vilka krav ställer de på sin fritid? Vad är avgörande för deras normbildning? Det är just här kunskaperna är otillräckliga. Förändringarna ställer större krav på den fostran som behövs för att ungdomarna skall bli goda samhällsmedborgare, alltså krav framför allt på samhälle, på hem, skola och föreningsliv. Då är det skrämmande att få redovisningar, som säger att ett stort antal ungdomar vid en modern skola på fritiden under skolterminen begår mer eller mindre svåra kriminella handlingar. När sedan eleverna har skolfrier, upphör dessa kriminella handlingar. Det vet vi, men vi vet inte orsakssammanhanget bakom elevernas beteende. Det är ett klarläggande av detta vi motionärer avser med vårt yrkande beträffande en grundläggande och kontinuerlig forskning om ungdomens situation i dagens samhälle.

Utskottet refererar sin skrivning från hösten 1964. Detta är ett bekvämt sätt att göra bedömningar och redovisningar, men det kan också vara ett sätt som man använder om man inte vill — kanske av dolda skäl — göra någonting

i ett angeläget ärende. Om därtill redovisningen från ett tidigare tillfälle går vid sidan om det problem som aktualiserats, blir inte det nya ställningstagandet bättre för det. Att bara tre månader förflutit sedan det förra ställningstagandet gjordes övertygar ju inte som starkt skäl.

Utskottet anför att forskning förekommit genom att referera till bl. a. de två undersökningar som redovisats i utlåtandet. Dessa redovisningar belyser väl bara att problemen finns och är stora, men man kan ju inte ge dem etiketten forskning. Vad vi behöver veta är *varför* ungdomarna har haft ett visst beteendemönster. Vad därtill 1962 års ungdomsutredning skall klarlägga är hur stödet till ungdomen skall sättas in för att verka så effektivt som möjligt. Detta är i och för sig utomordentligt angeläget men kan inte vara annat än ett komplement till en grundforskning, som försöker belysa och analysera orsakssammanhanget till själva beteendet.

Med det anförda, herr talman, ber jag få yrka bifall till reservationen av herr Svanström m. fl.

Herr RIMÅS (fp):

Herr talman! Efter de båda anföranden som nyss hållits kan jag fatta mig rätt kort, när jag nu motiverar varför jag har ställt mig bland reservanterna.

I själva sakfrågan föreligger väl egentligen ingen skillnad i uppfattning mellan reservanterna och utskottsmajoriteten. Spörsmålet gäller, om den forskning som har utförts och som pågår är tillräcklig eller inte. Vi reservanter menar att forskningen på området bör fortsättas och vara av mera kontinuerlig och grundläggande art än hittills. Åtminstone jag för min del stöder mig bl. a. på ett uttalande från sociologiska institutionen vid Stockholms universitet, vari anføres att särskilt ungdomarnas attitydbildning under pubertetsåren bör göras till föremål för systematiska studier. Ungdomarnas attitydbild-

Forskning rörande ungdomens situation i dagens samhälle

ning är ju en mycket svår fråga. Motionärerna har motiverat sin framställning med de olika förhållanden som råder nu jämfört med förr och skillnaden mellan föräldragenerationens situation och ungdomarnas situation i dag.

Jag har exempel från min hembygd som ställt dessa problem inför mig på ett mycket närgånget sätt.

Ett par mil från mitt hem finns det en profan samlingslokal, ute på rena rama landsbygden, som hade stått oanvänd en tid men som börjat användas för fritidsgrupper o. dyl. — ting som i och för sig är bra. Men vid vissa tillfällen har man där anordnat fester som varit mycket stormiga och givit eko i ortspressen, varvid använts rubriker som »Skandal» och talats om skandalöst uppträdande. Det har förekommit fylleribråk och bråk med den förstärkta polisen. Polisen har svårt att klara situationen, och det har förekommit dödskorningar efter sådana här fester — det har varit ungdomar som inte kunnat hålla reda på höger och vänster och mötande trafikanter har fått sätta livet till.

Detta har upprört folkopinionen, det har varit insändare i tidningarna och man har undrat varför ingenting görs. Inför sådana händelser frågar man sig naturligtvis: Vad är det för slags ungdom som gör på detta sätt? Hur kommer det sig att vissa ungdomar dras till denna typ av fester? Det är ju fråga om ett slag av fester som den överväldigande delen av ungdomen, som är skötsam och fin, inte har den minsta tanke på att bevista.

Vi tror oss veta rätt mycket om vad detta är för slags ungdomar, från vilken miljö de kommer o. s. v. Men självfallet ligger det mycket av antagande i våra funderingar. Den oerhörda skillnaden mellan situationen för ungdomen i dag och situationen för föräldragenerationen, när den var ung, belyses emellertid klart.

För tre veckor sedan gav en sådan

här fest i min hembygd eko i form av rättegångsreferat. Med i rättegången var 14-åriga ungdomar. Ungdomarna kommer långa vägar till dessa fester — de åker 30—40 mil och kommer t. o. m. från andra län. För deras föräldrar skulle de ha varit otänkbart att vid 18 års ålder köpa en bil och köra så långa sträckor för att vara med om sådana s. k. nöjen. Det är alltså en helt ny situation för ungdomen.

Jag skall inte förneka, herr talman, att sådana erfarenheter varit bidragande när jag för min del ställt mig bland reservanterna. Utskottsmajoriteten säger att frågan behandlats rätt nyligen — i höstas — och att någon omständighet som kan föranleda ändrad ställningstagande från riksdagens sida inte inträffat. Men det beror väl på vad man menar med ändrade förhållanden. Jag menar att det inträffar saker varenda dag på detta område. Herr Börjesson i Falköping nämnde gangsterdådet på E 4:an nyligen. Jag måste säga att det dådet berörde mig mycket starkt. Inte minst berörde detta på att jag, när jag öppnade tidningen och läste rubriken, kunde konstatera att en av de polismän som råkade i denna hemska situation vuxit upp på min gård. Jag hade alltså personliga kontakter med honom. I sådana fall kryper händelser av detta slag in på en ganska närgånget, och det är inte lätt att säga, att vi får nöja oss med vad som varit och vad som pågår i fråga om utredningar.

Herr talman! Jag stannar här och ber även jag att få yrka bifall till reservationen.

Herr SVENSSON i Kungälv (s):

Herr talman! Det var en betydande skillnad mellan herr Rimås' och herr Boos anföranden. Herr Rimås sade nämligen att det egentligen i stort sett inte är någon skillnad mellan reservanternas och utskottets skrivning. Detta vill också jag mycket starkt understryka.

Forskning rörande ungdomens situation i dagens samhälle

Vi har i utskottet alla känt att detta är en stor och betydelsefull fråga. Vi har naturligtvis också frågat oss om vi inte kunde göra något alldeles särskilt i denna sak.

Såsom båda de föregående talarna påpekat behandlade vi så sent som i december månad förra året denna fråga, och det har väl inte inträffat så mycket sedan dess, som gör att vi i någon större utsträckning behöver ändra vårt resonemang.

Herr Boo lät påskina att vi inte skulle önska att något blir gjort i denna fråga. Vad är nu detta för ett sätt att resonera? Jag vill i varje fall för min del inte ta åt mig herr Boos beskyllning. Jag tycker inte att man skall tillgripa sådana överord, i varje fall inte om man tagit del av utskottets utlåtande.

Det ligger flera skäl bakom vårt ställningstagande, men det som framför allt gör att vi vill vänta med denna sak är att 1962 års ungdomsutredning för närvarande arbetar med detta. Den har flera uppgifter men uttalar bl. a. i sitt betänkande SOU 1963: 67 följande: »Såsom en andra huvuduppgift skall utredningen undersöka i hur hög grad ungdomsarbetet organisatoriskt och innehållsmässigt kunnat anpassa sig till de nya förhållandena i samhället, samt belysa vilka behov som för framtiden måste fyllas.»

Utredningen har vidare anlitat ett par experter som lagt upp ett undersökningsschema. Vidare har utredningen i skrivelse till departementschefen anhållit om tillstånd och medel för en sådan utredning. Denna kommer nu att genomföras och det torde ändå vara klokt att avvakta dess resultat innan man går vidare i saken. Detta är vanlig praxis i riksdagssammanhang.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr BOO (cp):

Herr talman! Jag vill säga till herr

Svensson i Kungälv, att vad jag redovisade var den dubbla målsättningen man har på detta område, nämligen att analysera ungdomarnas situation samt att avgöra hur stödet till dem skall utformas. Jag vill också klarlägga att vad jag avser när jag säger att utskottet varit negativt inställt närmast avsåg strävan att få till stånd en grundläggande forskning beträffande ungdomens situation i dagens samhälle. Vi får redovisningar över ungdomens beteende, men vi vet icke vad som ligger bakom detta.

Jag är den förste att understryka värdet av att 1962 års ungdomsutredning enligt sina egna önskemål har fått medel för att bedriva fortsatt forskning om på vilket sätt stödet till ungdomen skall sättas in för att få största möjliga effekt. I sig själv är det en utomordentligt viktig arbetsuppgift som 1962 års ungdomsutredning har att arbeta med. Den skall så småningom framlägga förslag med utgångspunkt från de resultat den kommit fram till beträffande dessa problem. Men jag menar att vi vet alldeles för litet om de förhållanden som ligger bakom många av den nutida ungdomens beteenden. Jag har starkt velat understryka att vi är i behov av en väsentligt förbättrad och utökad forskning för att komma till rätta med och få ett grepp om dessa problemställningar.

Herr SVENSSON i Kungälv (s):

Herr talman! I utredningen framhålles följande: »När man söker analysera de frågeställningar som är förbundna med ungdomens ledning och fostran kan man inte underlåta att studera dessas relationer till samhällsförändringarna.» Man tar sedan upp socialpsykologiska och personlighetspsykologiska synpunkter och en del pedagogiska förhållanden, vilka man vill se över efter dessa riktlinjer.

Jag tycker därför att det föreligger mycket starka skäl för att avvakta vad denna utredning kan komma fram till innan man tar nästa steg. Ett steg i

Bekämpande av narkotikahandeln

sänder är, herr talman, vad vi brukar få ta här i livet.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Börjesson i Glömminge begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller allmänna beredningsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 5, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Svanström m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Börjesson i Glömminge begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 132 ja och 70 nej, varjämte 7 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 18

Föredrogs vart efter annat allmänna beredningsutskottets utlåtanden:

nr 6, i anledning av väckta motioner om nya former för hedersbevisning för lång och trogen tjänst inom det statliga verksamhetsområdet,

nr 7, i anledning av väckta motioner om inventering av vissa personalvår-

dande anordningar inom den statliga förvaltningen, samt

nr 8, i anledning av väckta motioner om åtgärder för att förebygga inbrottsstölder.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 19

Bekämpande av narkotikahandeln

Föredrogs allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 9, i anledning av väckt motion om bekämpande av narkotikahandeln.

Sedan utskottets hemställan föredragits anförde

Herr BÖRJESSON i Falköping (cp):

Herr talman! Jag har ingalunda för avsikt att polemisera mot utskottet, utan jag vill i likhet med utskottet uttala min oro över ökningen av antalet fall av narkotikamissbruk och över den utveckling som formerna för missbruket har tagit. År 1963 fälldes i Stockholm 105 personer för narkotikabrott, och år 1964 var antalet 122. För landet i övrigt har jag inte kunnat få fram några siffror. Men inte minst med tanke på att vi under den senaste tiden i pressen i allt större utsträckning kunnat läsa om narkotikabrott talar all sannolikhet för att narkotikabrotten har ökat kraftigt under de senaste åren. Enligt vad jag inhämtat från polisen har också den olovliga införseln av och handeln med narkotika under de senaste åren stadigt tilltagit i omfattning. Det råder inget tvivel om att åtminstone en fördubbling av antalet brott skett under den senaste femårsperioden.

I narkotikabrottens spår följer tragedier för hem och familjer av en omfattning som knappast kan överblickas. Det bör därför, som utskottet framhållit, vara en samhällsangelägenhet av största vikt att söka råda bot på dessa missförhållanden.

Jag vill inte förneka att man från samhällets sida uppmärksammat den illegala narkotikahandlingen och sökt vidta åtgärder för att komma till rätta med missförhållandena. En ny narkotikaförordning trädde i kraft vid årsskiftet 1963/64, och den medförde bl. a. en skärpning av straffen för narkotikabrott. Vidare har polisens resurser ökats, och man har därigenom fått större möjligheter till ingripanden. Jag hoppas också att rikspolisstyrelsens hemställan om ytterligare tjänster för att komma till rätta med den illegala narkotikahandeln måtte vinna beaktande.

Herr talman! Jag begärde närmast ordet för att uttala en önskan. Jag och min medmotionär, herr Sjönell, har icke begärt en kartläggning av frågan om narkotikabrotten i hela dess vidd, utan vi har begärt en utredning av frågan om möjligheterna att åstadkomma en förstärkning av insatserna för att bekämpa narkotikahandeln, nationellt och internationellt. Vi är medvetna om att en förstärkning är nödvändig, inte minst i internationellt avseende. Men det vore, som rikspolisstyrelsen anfört i sitt yttrande, värdefullt — och jag kommer nu till min önskan — att få till stånd en undersökning av problemets omfattning och karaktär. Kunskaperna om narkotikamissbruket är för närvarande alltför bristfälliga för att man skall kunna bedöma vilka åtgärder som bör vidtas. Man borde undersöka varför människor missbrukar narkotika, vilka preparat som mest används, varför just dessa preparat används, o. s. v. En kartläggning av detta slag skulle vara till stort gagn bl. a. vid planläggningen av de polisiära insatserna för att bekämpa narkotikamissbruket. Jag hoppas att en sådan kartläggning kommer till stånd inom den närmaste tiden.

Herr talman! Jag har inget yrkande.

I detta anförande instämde herr *Sjönell* (cp).

Vidare yttrades ej.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 20

Upprättande av fasta diplomatiska förbindelser med Tyska demokratiska republiken

Föredrogs utrikesutskottets utlåtande nr 1, i anledning av motioner om upprättande av fasta diplomatiska förbindelser med Tyska demokratiska republiken.

I en i första kammaren av herrar *Lager* och *Adolfsson* väckt motion, nr 1, och en i andra kammaren av herr *Hermansson m. fl.* väckt likalydande motion, nr 1, vilka hänvisats till utrikesutskottet, föreslogs att riksdagen i skrivelse till regeringen hemställde att denna toge initiativ till upprättandet av fasta diplomatiska förbindelser med Östtyskland.

Utskottet hemställde, att motionerna I: 1 och II: 1 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **JANSSON** (k):

Herr talman! Utrikesutskottet föreslår att motionen angående upprättande av fasta diplomatiska förbindelser med Tyska demokratiska republiken icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. De skäl som utskottet anför för sitt avstyrkande är desamma som förts fram i olika sammanhang när denna fråga varit på tal. Det förefaller onödigt att i denna sena timme tvista om huruvida något av dessa tidigare angivna skäl allttjämt äger giltighet. Det gäller i dag att pröva denna fråga utifrån det läge som nu råder och med hänsyn till den utveckling som äger rum i Centraleuropa.

Utskottet erinrar om att ehuru officiella förbindelser med Tyska demokratiska republiken saknas, förekommer på olika områden faktiska kontakter, enkannerligen i fråga om handel och kommunikationer. Detta påpekande är betydelsefullt. Det kan tilläggas att de handelspolitiska förbindelserna ökar i om-

Upprättande av fasta diplomatiska förbindelser med Tyska demokratiska republiken

fattning. Senast har detta kommit till uttryck i det stora intresset för den årligen återkommande Leipzig-mässan.

Å andra sidan är det uppenbart att avsaknaden av fasta diplomatiska förbindelser med DDR inverkar hämmande på de faktiska kontakter, som utskottet pekar på, och skapar fortsatt osäkerhet hos många, bl. a. företrädare för handeln, kommunikationerna och kulturlivet, om det tillrädliga i att vidga de kontakter som redan finns.

I utskottsutlåtandet heter det att den i motionen föreslagna åtgärden skulle innebära att Sverige på det internationella planet verkade för ett erkännande av Tysklands uppdelning på två självständiga stater. Formuleringen förefaller mig egendomlig och inaktuell, då vi här har att utgå ifrån fakta, och fakta är att Tyskland sedan många år tillbaka är delat i två självständiga stater. Vi kan ha vilken mening vi vill om detta faktiska förhållande, men vi kan inte bestrida att förhållandet är sådant.

Det sägs i utskottsutlåtandet att en lösning av tysklandsfrågan skulle bidra till en utjämning av motsättningarna i Europa och utgöra ett betydelsefullt framsteg för tryggheten av den fredliga utvecklingen i världen. Detta är väl ett riktigt konstaterande, förutsatt att man med »lösning av den tyska frågan» menar Tysklands enande på en demokratisk grundval i överensstämmelse med Potsdamavtalets innehåll och anda.

Det sägs vidare i utlåtandet att man från svensk sida vid olika tillfällen framhållit de risker som är förbundna med Tysklands fortsatta delning. Den fråga som först anmäler sig är: Hur kan man tro att en tysk återförening underlättas av att vi enbart erkänner och upprätthåller diplomatiska förbindelser med *en* av de två tyska staterna?

Sverige är ett neutralt land. Vår neutralitet bör gälla båda de tyska staterna. Vad ger stöd för tanken att det skulle gynna återföreningen att bara erkänna en av de tyska staterna? Om man tror

att diskriminering av den ena staten och favorisering av den andra skulle gynna en tysk återförening, så är det svårt att förstå att man i samma perspektiv skulle kunna inrymma åsikten att återföreningen skall ske på det statliga lika-berättigandets grund.

Utrikesutskottets motivering är oklar och dunkel och saknar den öppenhet, klarhet och konsekvens som på så många andra områden präglar vårt lands utrikespolitik och som från denna talarstol tidigare i dag klarlagts av utrikesminister Torsten Nilsson.

Det torde väl inte vara någon överdrift att påstå att vår tidigare hållning till Tyska demokratiska republiken var en eftergift till den s. k. Hallsteindoktrinen. Innehållet i denna doktrin kan sägas vara att förneka Tyska demokratiska republikens existens, och den rekommenderar ett omedelbart avbrytande av de diplomatiska förbindelserna med de länder som erkänner DDR. Det var under det kalla krigets isigaste år möjligt att med den s. k. Hallsteindoktrinen som bas öva utpressning mot vissa länder. Men det är nödvändigt att inse att situationen snabbt förändrats.

Hallsteindoktrinen är på fallrepet. Allt fler europeiska statsmän, t. o. m. statsmän med så stabilt konservativa uppfattningar som de Gaulle, förkastar Hallsteindoktrinen som vettig grund för utrikespolitiken från Bonn-regimens sida. Inte ens inom Tyska förbundsrepubliken egna framträdande politiker står sig de gamla värderingarna. I går meddelade pressen hur Tyska förbundsrepublikens vicekansler, Erich Mendes, som också är ordförande i det fria demokratiska partiet, på partikongressen i Bonn under måndagen hade förklarat att Tyska förbundsrepubliken bör upprätta »fullständiga diplomatiska förbindelser med alla östblockstaterna» och att »Hallsteindoktrinen måste modifieras».

Vad som hänt under de senaste veckorna i förbindelserna mellan Tyska

Upprättande av fasta diplomatiska förbindelser med Tyska demokratiska republiken

förbundsrepubliken och arabstaterna understryker ytterligare att Hallsteindoktrinen sammanbrott närmar sig. Därest Sverige vid ett erkännande av Tyska demokratiska republiken skulle bli föremål för hotelser om »allvarliga konsekvenser» av samma slag som Tyska förbundsrepublikens regering uttalat mot Förenade arabrepubliken, tror jag att ett sådant hot bör kunna tas med betydligt större lugn än vad som kanske varit möjligt för ännu några få år sedan. Hot och utpressning kan inte få bestämma eller påverka Sveriges utrikespolitiska handlande. Att Sverige har en omfattande handel med Tyska förbundsrepubliken behöver inte paralysera oss i denna fråga, så mycket mindre som Sveriges handel med Tyska förbundsrepubliken kännetecknas av bl. a. att vår export till detta land väsentligt understiger vad vi importerar.

Om vi upptar fasta diplomatiska förbindelser med Tyska demokratiska republiken, bör vi från alla håll kunna påräkna respekt för en sådan neutral handling, som klart skulle motsvara vår vilja att minska spänningen och bidra till ökad normalisering av det politiska livet i Europa. För att inte vad jag här har anfört skulle uppfattas som någon extrem kommunistisk ståndpunkt hade jag avsett att citera några av vårt lands ledande tidningar, däribland Stockholms-Tidningen, som varit inne på i stort sett samma tankegångar som jag själv här har uttryckt. Av tidsskäl skall jag emellertid avstå från att återge dessa citat, så mycket mer som det finns åtskilliga riksdagsmän, däribland flera socialdemokratiska, vilka tidigare i denna kammare talat i samma anda som jag själv här har gjort.

Sverige bör inte ha någon annan syn på en tysk återförening än att denna bör ske i en framtida atmosfär av avspänning. Något perspektiv på att den ena av de tyska staterna skulle upplånas eller uppslukas av den andra kan inte

motsvara vare sig neutralitetens eller den fredliga samexistensens principer.

Herr talman! Då jag med det anförda ytterligare har givit en motivering för motion nr 1 i denna kammare ber jag att få yrka bifall till densamma.

Herr ALEMYR (s):

Herr talman! Efter en åtta timmar lång utrikesdebatt finns inte någon anledning att ta upp några långa diskussioner om de tre utlåtanden av utrikesutskottet som vi nu har att behandla. Sveriges traditionella politik då det gäller förhållandena till den östtyska republiken har varit att avvakta att det tyska folket och stormakterna finner lösningar, som leder till Tysklands återförening. Utskottet, som inte funnit anledning att yrka på en ändring i denna politik, föreslår att motionen inte skall föranleda någon åtgärd.

I tre korta rader i utskottsutlåtandet erinras om det viktiga faktum att i praktiken, trots att officiella förbindelser med Östtyskland saknas, förekommer det kontakter på olika områden mellan vårt land och den östtyska republiken. Det förekommer ett betydelsefullt utbyte av såväl merkantil som kulturell art, och dessa kontakter har med åren blivit allt livligare. Det finns anledning att räkna med att kontakterna ytterligare kommer att utvecklas utan att vi nu vidtar en åtgärd, som i andra avseenden kan få icke önskvärda politiska konsekvenser. Jag har för min del under dagens utrikespolitiska debatt uttalat den förhoppningen, att de direkta förhandlingar som måste upptas mellan stormakterna för att lösa FN:s problem också skall komma att omfatta tysklandsfrågan. Denna utgör sedan lång tid ett av de allvarligaste världsproblemen, och den måste lösas, om det skall bli en varaktig fred i världen.

Herr talman! I dagens läge saknas anledning att ompröva den traditionella svenska politiken i tysklandsfrågan. Jag

En internationell fredskår i FN:s regi — Tillskapande av nedrustningszoner

hemställer om bifall till utrikesutskottets yrkande.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 1 och II: 1; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 21

En internationell fredskår i FN:s regi

Föredrogs utrikesutskottets utlåtande nr 2, i anledning av motioner om en internationell fredskår i FN:s regi.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Herr HECTOR (k):

Herr talman! En idé bakom fredskå-
rerna är ju att skapa kontakt över grän-
serna. För att denna idé skall kunna för-
verkligas är det nödvändigt att också
gå över de egna gränserna och sikta till
en internationalisering av fredskårs-
verksamheten.

Den nuvarande nationella begräns-
ningen medför flera olägenheter, då na-
turligtvis i första hand av rent prak-
tisk art. Fredskå-
rerna kan på detta sätt
inte bli tillräckligt effektiva. Det är inte
heller möjligt för alla länder att kunna
utrusta en komplett fredskår, även om
villiga unga krafter säkerligen finns
överallt. Därtill kommer den risk som
föreliggande motion främst vill under-
stryka. Den nationella begränsningen
medför sålunda att de dolda irrationella
gränser, som alltjämt, låt vara omedvet-
tet, bestämmer så mycket av vår syn
på de s. k. u-länderna, befastes. Det
blir något liknande relationen mellan
fariseén och publiken, mellan den
rike mannen och Lazarus.

Självklart är här den rent personliga
inställningen från fredskåristernas sida
viktigast. Men varför kan man inte ska-
pa en organisation, uppbyggd så att
själva dess struktur motverkar den av

dessa unga och stolta länder så hjärt-
ligt avskydda paternalismen?

Det är en sådan organisation som för-
ordas i den föreliggande motionen och
som innebär en vidareutveckling av
fredskårstanken i internationell rikt-
ning till en fredskår i FN-regi eller
eventuellt en pool i FN-regi till vars
förfogande de nationella fredskå-
rerna ställde sina fredskårister. Ungdomar
från länderna i väst och i öst och, det
inte minst viktiga, representanter för
u-länderna själva skulle här arbeta sida
vid sida.

Motionärerna noterar nu med till-
fredsställelse att utskottet i sitt utlåtan-
de ställer sig positivt till motionens
syfte. Vi hoppas på en fortsatt utveck-
ling av den samordning av den interna-
tionella fredskårsverksamheten som
tydligt nu övervägs på det internatio-
nella planet, varvid vårt land snarast
bör ansluta sig till det internationella
fredskårssekretariatets råd.

Jag har, herr talman, inget yrkande.

Herr ALEMYR (s):

Herr talman! Med hänvisning till vad
utskottet anfört ber jag att få hemställa
om bifall till utskottets förslag.

Efter härmed slutad överläggning bi-
föll kammaren utskottets hemställan.

§ 22

Tillskapande av nedrustningszoner

Föredrogs utrikesutskottets utlåtande
nr 3, i anledning av motioner om till-
skapande av nedrustningszoner.

I en i första kammaren av herrar
Lager och *Adolfsson* väckt motion, nr
74, och en i andra kammaren av herr
Hermansson m. fl. väckt likalydande
motion, nr 99, vilka hänvisats till ut-
rikesutskottet, föreslogs att riksdagen i
skrivelse till regeringen begärde ini-
tiativ i Förenta Nationerna och på an-
nat sätt för att befordra tanken att ska-
pa nedrustningszoner som ett led i an-

strängningarna att uppnå allmän och total avrustning.

Utskottet hemställde, att motionerna I: 74 och II: 99 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **HERMANSSON** (k):

Herr talman! Med hänvisning till den utförliga motiveringen i motionerna och till vad som tidigare yttrats från vårt håll i denna fråga i dagens utrikesdebatt ber jag att få yrka bifall till motionerna I: 74 och II: 99.

Herr **ALEMYR** (s):

Herr talman! Med hänvisning till vad utskottet anförde i sitt utlåtande hemställer jag om bifall till utskottets förslag.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 74 och II: 99; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Som tiden nu var långt framskriden beslöt kammaren på förslag av herr talmannen att uppskjuta behandlingen av återstående på föredragningslistan upptagna ärenden till kammarens sammanträde fredagen den 26 innevarande mars.

§ 23

Ordet lämnades på begäran till

Fröken **WETTERSTRÖM** (h), som yttrade:

Herr talman! Med hänsyn till omfattningen av de ärenden, som behandlas i Kungl. Maj:ts propositioner nr 75, angående vissa frågor rörande vård och undervisning av rörelsehindrade barn m. m., och nr 76, med förslag till lag om elevhem för vissa rörelsehindrade barn m. fl., hemställer jag att motions-

Tillskapande av nedrustningszoner

tiden i anledning av nämnda propositioner utsträcker till det sammanträde som infaller näst efter 15 dagar från det propositionerna kom kammaren till handa, d. v. s. första plenum efter onsdagen den 7 nästkommande april.

Denna hemställan bifölls.

§ 24

Anmäldes och godkändes konstitutionsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 82, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om polisregister m. m., såvitt denna hänvisats till konstitutionsutskottet.

Vidare anmäldes och godkändes riksdagens kanslis förslag

dels till riksdagens skrivelse, nr 87, till Konungen angående val av riksdagens militieombudsman och hans ställföreträdare;

dels ock till riksdagens förordnanden:

nr 88, för herr Karl Hugo Henkow att vara riksdagens militieombudsman; och

nr 89, för herr Gunnar Thyresson att vara riksdagens militieombudsmans ställföreträdare.

§ 25

Tillkännagavs, att följande Kungl. Maj:ts propositioner överlämnats till kammaren:

nr 79, angående vissa frågor rörande lärarutbildning,

nr 81, angående naturhistoriska riksmuseets ställning och organisation m. m.,

nr 84, med förslag till förordning om särskild skatteberäkning i vissa fall för makar, och

nr 85, med förslag till lag om antalet statsdepartement och statsråd utan departement.

Dessa propositioner bordlades.

§ 26

Anmäldes följande till herr talman-
nen under sammanträdet avlämnade
motioner:

nr 770, av herr *Lassinantti m. fl.*, i
anledning av Kungl. Maj:ts proposition
nr 41, med förslag till jordförvärvslag
m. m.,

nr 771, av herr *Wikner m. fl.*, likale-
des i anledning av Kungl. Maj:ts propo-
sition nr 41,

nr 772, av herr *Eriksson* i Bäckmora
m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts propo-
sition nr 43, angående kommunal
skatteutjämning, m. m.,

nr 773, av herrar *Werbros* och *Jöns-
son* i Ingemarsgården, i anledning av
Kungl. Maj:ts proposition nr 48, med
förslag till lag angående ändring i la-
gen den 9 juni 1950 (nr 272) om rätt
för utländsk försäkringsanstalt att dri-
va försäkringsrörelse här i riket, m. m.,
samt

nr 774, av fru *Holmqvist* och fröken
Andersson i Strängnäs, i anledning av
Kungl. Maj:ts proposition nr 54, angå-
ende bemyndigande att försälja viss
staten tillhörig fast egendom, m. m.

Dessa motioner bordlades.

§ 27

Upplästes följande till kammaren in-
komna ansökan:

Till Riksdagens andra kammare

Härmed får jag anhålla om ledighet
från riksdagsarbetet under tiden 26—27

dennes för deltagande i sammanträde
inom Europarådet.

Stockholm den 24 mars 1965

Gunnar Hedlund

Kammaren biföll denna ansökan.

§ 28

Meddelande om enkla frågor

Meddelades, att herr talmanen till-
ställts fyra enkla frågor, nämligen av:

herr *Fridolfsson* i Stockholm, till herr
statsrådet och chefen för justitiedeparte-
mentet angående förutsättningarna för
tryckfrihetsåtal i vissa fall,

herr *Gustafsson* i Stenkyrka, till herr
statsrådet och chefen för kommunika-
tionsdepartementet angående undanta-
gande av Gotland från aviserad höjning
av flygplatsavgifterna,

herr *Elmstedt*, till herr statsrådet och
chefen för ecklesiastikdepartementet
angående de höjda fastighetstaxerings-
värdenas inverkan på inkomstprövade
tillägg till studiebidrag, och

herr *Nordstrandh*, till herr statsrådet
och chefen för ecklesiastikdepartemen-
tet angående verksamheten inom plane-
ringsrådet för utbildningsfrågor.

§ 29

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 23.02.

In fidem

Sune K. Johansson